

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MİMARLIK
ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**Mülksüz Kadınların Müşterekleşme Mekânları; Diyarbakır
Benusen Gecekondü Mahallesi Çamaşır Evi ve Filistin (Batı Şeria)
Al-Fawwar Kampı Meydan Mimarlığı**

Yıldız Tahtacı

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Pelin TAN

Mardin 2017

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MİMARLIK
ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**Mülksüz Kadınların Müsterekleşme Mekânları; Diyarbakır
Benusen Gecekondulu Mahallesi Çamaşır Evi ve Filistin (Batı Şeria)
Al-Fawwar Kampı Meydan Mimarlığı**

Yıldız Tahtacı

14201306

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Pelin TAN

Mardin 2017

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ONAYI

Enstitümüzün Mimarlık Anabilim Dalı14201306 numaralı öğrencisi Yıldız TAHTACI'nın hazırladığı 'Mülksüz Kadınların Müşterekleşme Mekânları; Diyarbakır Benusen Gecekondu Mahallesi Çamaşır Evi ve Filistin (Batı Şeria) Al-Fawwar Kampı Meydan Mimarlığı' başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 26/09/2017 Salı günü saat: 14:00 yapılmış, tezin onayına OY ÇOKLUĞU/OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan _____ :
Doç.Dr. Pelin TAN (Danışman)

Üye _____ :
Prof. Dr. Asuman TURKÜN

Üye _____ :
Yrd. Doç. Dr. Zeynep ATAŞ

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../2017

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Yusuf DOĞAN

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, Ortadoğu'nun farklı coğrafyalarında zorunlu göçle yerinden edilen mülksüz kadınların müşterek kullanımındaki iki mekânın oluşum sürecinin ve toplumsal yaşamda yarattığı etkinin incelenip akademik alanda alternatif katılımcı mimarlık, müşterek mekân/kamusal alan literatürüne bir katkı sağlaması amacıyla hazırlanmıştır.

Bu araştırma kapsamında zorunlu göçle yerinden edilenlerin yaşadığı zor süreçlerin toplumsal ve mekânsal yaşamları üzerindeki etkilerle aktarılmış olmaktadır. Ataları yıllar önce zorunlu iskân süreci yaşayan ve yıllarca aile büyüklerinden köklerinin nereye ait olduğu hikâyeleriyle büyümüş biri olarak; Filistin Halkının kampları terk etmeme psikolojisinin, kökenlerini ve kültürlerinden kopmama adına taşıdığı kaygının, farklı koşullarda ve zamansallıkta tekrarlanan tarihselliklerdir. İnsanlık tarihinin içinde ortaya çıkan her türlü iktidar ve aşırı hırs birbirinin tekrarı tarihsellikleri yaratmakta. Birbirinin tekrarı tarihselliklerde herkesin bir şekilde bir göç hikâyesi var. Ya bir ülkeden, ya bir şehirden ya da alışkın olduğu bir yaşamdan...

Bu tez çalışmasının planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam ve danışmanım Doç. Dr. Pelin Tan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yüksek Lisans Tez İzleme Jüri Komisyonu üyeleri olarak sağladıkları bilimsel katkılardan ve değerlendirmelerinden dolayı Prof. Dr. Asuman Türkün ve Yrd. Doç. Dr. Zeynep Ataş'a teşekkür ederim.

Son beş yıllık süreçte Diyarbakır'da tanıdığım, birlikte birçok çalışmayı yürüttüğümüz değerli dostum ve arkadaşım Mezra Öner'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın Diyarbakır bölümü olan Benusen Kadın Çamaşır Evinde ve mahallede benimle birlikte çalışmalarda yanımda olan onun tabiriyle kirvem Suna Sümer'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu tezin hazırlanması sürecinde Filistin Fawwar Kampında yardımlarını benden esirgemeyen Isshaq Albarbary, Ayat Al Thursan ve Mimar Sandi Hilal'e teşekkür ederim. Bu çalışmaya ilham olmuş Diyarbakır, Benusen Mahallesi ve Fawwar Kampının cesur kadınlarına sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez çalışması boyunca bana desteklerini eksik etmeyen başta emektar anneme ve tüm aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mardin Artuklu Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans eğitimime başladığım aylarda kaybettiğim babamın anısına... Seni hep özleyeceğim...

Yıldız Tahtacı
20.09.2017
Cihanbeyli/Konya

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ŞEKİLLER	v
FOTOĞRAFLAR	vi
HARİTALAR	viii
PLANLAR	ix
TABLolar	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii
1. Giriş	1
1.1. Araştırmanın Amacı	3
1.2. Araştırmanın Yöntemi	4
1.3. Araştırmanın Konusu; Savaş, Zorunlu Göç, Kentsel Yoksulluk, Müşterekleşme ve Kadın	6
2. Kamusal Alan ve Kamusal Alana Bağımlı Kavramlar; Özel Alan, Mülkiyet, Barınma Hakkı, Hak Sahipliği, Müşterek Alan	12
2.1 Kamusal Alan Kavramı, Tanımlamaları	12
2.2. Kamusal Alan –Özel Alan Ayrımı	19
2.2.1 Mülkiyet Kavramı	21
2.2.2. Barınma Hakkı, Hak Sahipliliği, Kentsel Adalet	25
2.3. Kamusal Alanın Dönüşümü ve Çöküşü	29
3. Müşterekleşme ve Mekân	31
3.1. Müşterekleşme Kavramı	34
3.2. Kamusal Alan ve Müşterek Alan	37
3.3. Müşterekleşme Mimarisi; Mahalle, Kentsel Mahalle, Gecekondu Mahalleleri	39
3.3.1. Mahalle, Kentsel Mahalle Kavramı	39
3.3.2 Gecekondu Kavramı, Gecekondu Mahalleleri	41
3.4. Kentsel Müşterekleşme	43
3.5. Kamp, Mülteci Kampları, Müşterekleşme	46
3.5.1. Kamp Metaforu Olarak Kent	50
3.6. Kadınların Mücadelesi, Kamusal Alanda Varlığı, Müşterekleşme	53
3.6.1. Tarihsel Süreçlerde Kadınlar	53
3.6.2. Kadınların Kamusal Alanda Görünürlüğü; Müşterekleri Sahiplenmesi	56
3.6.3. Kadınların Müşterekleşme Pratikleri	59
3.6.3.1 Müşterek Üretim Alanları: Diyarbakır’da Yenişehir Sığınmacı Kampında Bostanlar	64

4.Benusen Mahallesi (Diyarbakır) ve Fawwar Kampı (Filistin-Batı Şeria) Kadın Merkezi Müşterek Alan Kullanım Araştırması	69
4.1. Alan Araştırmasının Metodoloji:	70
4.2. Alan Araştırması; Bilgiler ve Bulgular:	71
4.2.1. Benusen Mahallesi bilgiler ve Bulgular.....	71
4.2.2. Al-Fawwar Kampı (Filistin) Bilgiler ve Bulgular	75
5.Müşterek Mekân Pratikleri; Benusen Gecekondu Mahallesi Kadın Çamaşır Evi ve Al-Fawwar Mülteci Kampı Kadın Meydanı Mimarlığı	78
5.1. Benusen Gecekondu Mahallesi.....	79
5.1.1. Benusen Mahallesi Tarihçe ve Demografik Yapı.....	82
5.1.2. Benusen Mahallesi Yapılaşma Formu ve İmar Planlarındaki Yeri	85
5.1.3. Benusen Mahallesi Sosyal ve Gündelik Yaşam	92
5.1.4 Benusen Mahallesi GZFT (Güçlü, Zayıf Yönler; Fırsat ve Tehditler Analizi)-SWOT Analizi.....	94
5.1.5. Benusen Mahallesinde Kadınların Gündelik Yaşamı	99
5.1.6. Benusen Çamaşır Evi (Kadın Merkezi)	102
5.2. Filistin Al- Fawwar Kampı	108
5.2.1. Al -Fawwar Kampı Tarihçe, Demografik Yapı ve Yaşam	114
5.2.2. Al Fawwar Kampı Zayıf ve Güçlü Yönler (SWOT Analizi).....	122
5.2.3. Al-Fawwar Kampında Kadınların Gündelik Yaşamı	125
5.2.4. Al Fawwar Kampı Kadın Merkezi ve Meydan Pratiği	129
5.2.4.1. Al Fawwar Kampı Kadın Merkezi Meydan Mimarlığı	135
5.3. Çamaşır Evi ve Meydan Pratikleri Ölçeğinde; Benusen Gecekondu Mahallesi, Al Fawwar Kampı Toplumsal/Mekânsal Analizi	139
6.Sonuç Olarak; Mülksüzlerin Müşterek Mekânları Mümkün Mü ?	143
6.1. Kamusal Alanda Kadın Varlığı; Dayanışma, Müşterekleşme Süreçlerinde Üretilen Mekânlar	144
6.2. Katılımcı Planlama ve Alternatif Mimarlık/Mekân Üretimi	149
6.3. Umut ve Özgürleşme Mekânları	152
SONUÇ:	157
KAYNAKÇA.....	163
EKLER : ANKET FORMU.....	169
ÖZGEÇMİŞ	172

ŞEKİLLER

Şekil 1. İsrail Yerleşimleri İle Filistin Topraklarını Birbirinden Ayıran İsrail Duvarı,	48
Şekil 2. Sümer Ziguratı Ve Toplumsal Tabakalaşma Sistematiği,	54
Şekil 3. Diyarbakır Ezidi Kampı; Madin Artuklu Mimarlık Yüksek Lisans Bölüm Kamp Ve Müştereklik (Camp As Commons 2016) Çalışması	65
Şekil 4. Diyarbakır Ezidi Kampı, Madin Artuklu Mimarlık Yüksek Lisans Bölümü Kamp Ve Müştereklik (Camp As Commons 2016) Çalışması Bostanlar Görseli	67
Şekil 5. Diyarbakır Ezidi Kampında Kadınların Üretim Yaptığı Bostanlar (Camp As Commons) Görseli,	68
Şekil 6. Diyarbakır Kent Gelişimini Gösteren Görsel,	82
Şekil 7. Benusen, Uluslar Arası Planlama Ve Kentsel Tasarım Çalıştayı (Les Ateliers) İle Mahalledeki Yapılaşmaya Öneri Rehabilitasyon Yöntemleri	89
Şekil 8. Benusen’de Les Ateliers Çalıştayı Kamusal Alanların Korunması Önerileri	90
Şekil 9. Benusen Mahallesi, Les Ateliers Çalıştayı, Tarihi Suriçi Ve Kentle Adaptasyonu Gözetken, Ulaşım Sistemi Önerileri Projesi,	90
Şekil 10. Benusen Mahallesi, Les Ateliers Çalıştayı, Yerel (Vernekuler) Mimariyi Güçlendiren Yerde Dönüşüm Yöntemleri Görseli,	90
Şekil 11. 1967 – 2011 Yılları Arasında Filistin Halkının Evsizleştirilmesi Ve Yerinden Edilmesini Gösteren Sayısal Veri Görseli	111
Şekil 11. Fawwar Kampı Yapısal Değişim Ve Kalıcılaşan Yerleşim Dönüşümünü Gösteren Görseller	119

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. İsrail Ve Filistin Yerleşimlerini Ayıran Duvar,	49
Fotoğraf 2. Modern-Geleneksel Kent Dokunun Ayrıştırdığı Kent.....	51
Fotoğraf 3. Peru’da Kadılar Tarafından Kurulan Halk Mutfakları Görseli,	62
Fotoğraf 4. Diyarbakır Da Yoksul Mahallelerde Kurulan Tandır Evleri Görüntüsü.....	62
Fotoğraf 5. Diyarbakır’da Yüksek Yapılaşmanın Olduğu Alanların Arasında Kurulan Kent Bostanları Görseli,	63
Fotoğraf 6. Diyarbakır Ezidi Kampında Öncelikle Kadınlar Tarafından Çadırlara İhtiyaçlar Oranında Eklenen Geçici Mimarlık Eklentileri.	66
Fotoğraf 7. Benusen Mahallesi, Modernleşen Kent Görseli,.....	81
Fotoğraf 8. Benusen Burcu, Üzerindeki Yazıt Ve Kabartmalar Ve Mahalledeki Çocuklar....	83
Fotoğraf 9. Benusen Mahallesi, Benusen Burcu Ve Diyarbakır Kalesinden Görünüş,.....	84
Fotoğraf 10. Benusen Mahallesi’nin Merkezi Ve Ana Caddesinden Cephe Alan Yapılar	85
Fotoğraf 11. Benusen Mahallesi Dar Ve Eğimli Sokak Görünümleri,.....	87
Fotoğraf 12. Benusen Mahallesinde Boş Alanlarda Kurulan Tandırlar.	93
Fotoğraf 13. Benusen Mahallesi, Gündelik Yaşamdan Kareler	94
Fotoğraf 14. Benusen Kadın Merkezi Ve Beyaz Kelebekler Çamaşır Evi Girişi.....	103
Fotoğraf 15. Benusen Kadın Merkezi Ve Park Alanından Görünüş,	104
Fotoğraf 16. Benusen Kadın Merkezi Ve Çocuk Kreşi Girişi	106
Fotoğraf 17. Benusen Kadın Merkezinde, Kadınlarla Kahvaltı Ve Eğitim Faaliyetleri,.....	107
Fotoğraf 18. Benusen Kadın Merkezinde Çocuklar İçin Yapılan Etkinlik Görseli.....	108
Fotoğraf 19. Batı Şeria’da Bir Filistinli Mülteci Kampı İle İsrail Yerleşimi Hava Fotoğrafı,111	
Fotoğraf 20. 30.06.1961’de Al Fawwar Kampından Gündelik Yaşam Görüntüsü,	113

Fotoğraf 21. Batı Şeria Al-Fawwar Mülteci Kampı Çadır Yerleşimi Görüntüsü (1950).....	114
Fotoğraf 22. Al Fawwar Kampında Gündelik Yaşamdan Fotoğraflar	118
Fotoğraf 23. Fawwar Kampının Etrafında Yapılan Modern Konutlar.	120
Fotoğraf 24. Süreklileşen Kamp Yaşamına Karşı İsrail Duvarlarında Tepkisel Çizilen Grafitiler,	121
Fotoğraf 25. Kamplardaki Politik Yaşam İçinde Kadınlarında Önemli Bir Yere Sahip Olduğunu Gösteren Bir Grafiti,	122
Fotoğraf 26. Zorunlu Kamp Yaşamında Gündelik Hayatta Sıradanlaşan İsrail Duvarı,	123
Fotoğraf 27. Zorunlu Kamp Yaşamında Toplu Yemek Yeme, Filistinli Kadınlar	126
Fotoğraf 28. Al Fawwar'da Dışarıya Ait Erkek, İçerideki Kadın.....	128
Fotoğraf 29. Fawwar Kampı Kadın Merkezi Sözcüsü Ayat Al Thursan Ve Kadınlar	130
Fotoğraf 30. Al-Fawwar Kampı Kadın Merkezindeki Kadınlar Tarafından Yapılan Kadın Meydanı	132
Fotoğraf 31. Al-Fawwar Kadın Merkezi Binası Girişindeki Duvar Resmi Ve Tabela	133
Fotoğraf 32. Kadın Merkezinde Kadınlar Ve Çocuklar İçin Spor Salonu Ve Oyun Bahçesi	133
Fotoğraf 33. Fawwar Kadın Meydanından Bir Görüntü.....	134
Fotoğraf 34. Fawwar Kadın Meydanında Etkinlik Düzenleyen Kadınlar,	136
Fotoğraf 35. Fawwar Kadın Meydanında Kadınların Düzenlediği Toplantı Fotoğrafı,	137
Fotoğraf 36. Fawwar Kampı Kadınlar Ve Çocukların Kullanımındaki Meydan Görseli	138

HARİTALAR

- Harita 1. Diyarbakır, Yenişehir Fidanlık Alanında Kurulan Ezidi Kampı Uydu Görüntüsü, ... 50
- Harita 2. Diyarbakır, Benusen Mahallesinin Konumunu Gösteren Uydu Görüntüsü 86
- Harita 3. İsrail Devleti Ve Filistin Devletini 1946-2000 Yılları Arasındaki Değişimi (Beyaz Renk İsrail Dev. Toprakları, Yeşil Renk Filistin Dev. Toprakları)..... 110
- Harita 4. Filistin-İsrail Toprakları Ve Fawwar Mülteci Kampının Konumunu Gösteren Harita 115
- Harita 5. Al-Fawwar Kampı Gösteren Uydu Görüntüsü, 117
- Harita 6. Al Fawwar Kampı Kadın Meydanının Yerleşim Alanı İçindeki Konumunun Uydudan Görünümü, 131

PLANLAR

Plan 1. Diyarbakır Da Planlanmış Bir Site Vaziyet Planı,.....	52
Plan 2. Benusen Mahallesi Yürürlükteki İmar Planı (Diyarbakır Büy. Şehr. Bel.).....	87
Plan 3. Diyarbakır Kalesi Hevsel Bahçeleri Kültürel Miras Alanı Alan Yönetim Planı.....	92

TABLÖLAR

Tablo:1 Benusen Mahallesi Gzft (Güçlü, Zayıf Yönler; Fırsat Ve Tehditler Analizi)-Swot Analizi.....	99
Tablo:2 Filistin Halkının Yıllara Göre Mülteci Statüsünü Gösteren Nüfus Dağılımı	109
Tablo:3 Al-Fawwar Kampı Gzft (Güçlü, Zayıf Yönler; Fırsat Ve Tehditler Analizi)-Swot Analizi.....	125

ÖZET

Mülksüz Kadınların Müşterekleşme Mekânları; Diyarbakır Benusen Gecekondu Mahallesi Çamaşır Evi ve Filistin (Batı Şeria) Al-Fawwar Kampı Meydan Mimarlığı

Ortadoğu coğrafyasını etkileyen savaşlar ve buna bağlı oluşan zorunlu göçler ‘geçici’ ve ‘informal’ yerleşim alanlarını yarattı. Bu Çalışmada incelenen mekân pratikleri, Diyarbakır’da, 1990’larda yaşanan köy boşaltmaları sonucu, zorla yerinden edilen halkın yaklaşık kırk yıldır ikamet ettiği Benusen Gecekondu Mahallesinde bulunan *Kadın Çamaşır Evi* ve 1948’den itibaren İsrail Devleti tarafından sömürgeleştirilen Batı Şeria’da kurulan Fawwar Kampında bulunan Kadın Merkezi, *Kadın Meydanı*’dır. Her iki alanın ortak noktası, muhafazakâr ve erkek egemenliğinin yıllardır hüküm sürmekte olduğu Ortadoğu coğrafyasında, kadınların mekânın tasarımı, inşa süreci ve sonrasında özne olduğu müşterek alanlar/kamusal alanlar olması bağlamında özgün bir mekânsallık örnekleriolmasıdır. Farklı coğrafyalarda Örneklenen müşterek alan pratikleri ile birlikte mekânı ve toplumu etkileyen tarihsellik, yerel,siyasi karar mekanizmaları ve ekonomik dinamikler irdelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda savaş, zorunlu göç ve kapitalist neoliberal ekonominin yarattığı işgal ve çitleme politikalarının yarattığı toplumsal ve mekânsal değişim-dönüşümün neden-sonuç ilişkisi, iki müşterek mekân pratiği üzerinden aktarılmaya çalışılacaktır. Günümüzde dayanışma ve paylaşımaya dayalı müşterekleşme pratikleri Kapitalist ve sömürgeci hegemonik düzenin hızını düşürecek mücadele yöntemi olabilir mi?’ Sorusu etrafında tartışma ve okumalar özetlenerek örneklenmeye çalışılmıştır. Her iki mekân deneyiminin kendi içinde özgün tarafı zorunlu göçle yerinden edilmiş mülkiyetsiz kadınların katılımcı yöntemle oluşturdukları ve kullandıkları müşterek mekânlar olmasıdır. Tarihsel süreç içinde kamusal mekân içinde varlığını/görünürlüğünü kaybeden kadının bu alanda kazandığı önemli bir kazanım mekânsallığı olarak görülebilir. Bu bağlamda erkek egemen sistemin ürünü olan kamusal alana alternatif, kadınların özne olduğu bu müşterek mekân pratikleri nasıl bir mekânsal dönüşümün habercisidir? Sorusu etrafında kamusal alan kavramının ve müşterekleşme kavramının tarihsel süreç içinde ortaya çıkış mirası aktarılacak. Mülkiyetsiz kadınların katılımcı planlama ve mimarlık yöntemi ile yarattığı müşterek mekân pratiklerinin; alternatif mekân/mimarlık üretim yöntemleri tartışmalarına bir katkı sağlayabilir amacı etrafında araştırma derinleşmiştir.

Anahtar Kelimeler:Savaş, Kamp, Zorunlu Göç, Kadın, Kamusal Alan, Müşterek Mekân, Kent ve Gecekondu, Mahalle, Katılımcı Mekân Üretimi

ABSTRACT

Spaces of Commons of Dispossessed Women: Women's Laundry House of Benusen Neighborhood/ Diyarbakır and The Women's Center/ The Square at the Fawwar Camp/West Bank (Palestine)

The several types of forced migration in The Middle East's geography has created temporary and informal settlements. In this study, I am analyzing the spatial practices by comparing the Women's Laundry House located in Benusen Slum, Diyarbakır where its inhabitants were forcibly previously evicted from their villages in 1990s and The Women's Center, The Square projects at the Al-Fawwar Palestinian Refugee Camp in West Bank exist since 1948. Both spatial practices are unique examples of common space as they were designed and constructed and have been used by women in basically male-dominant geographies. Throughout these settlements and communities; I analysed the commoning practices are experienced as well the history, localities, political decision mechanisms and economical dynamics that affect the space and society. In this context, the cause-effect relationship of social and spatial changes that was created by conflict, forced migration and occupation resulted within the capitalist neoliberal economy and enclosure policies. The literature of commons has been reviewed around the question of "Nowadays, how the practices of commoning could be based on solidarity and sharing (that is a way of struggle) that could reduce the speed of capitalist and colonial hegemonic order?" The common spaces are created with the use of participatory method by the women who had no property and were displaced by force migration. This is the the unique side of both of those settlements. These two examples are important achievements for the appropriation of space in which those women already lost their presence/visibility in public space. In this context, how those spaces commons which are appropriated by the women can make difference in the the male - oriented spatial social order? The research focused on the investigation of how the practices of commons are created by dispossessed women in a participatory planning and architectural presentation that can contribute to the discussions of alternative space/architectural production methods.

Keywords: War, Camp, Forced Migration, Women, Public Space, Common Space, City and Slum, Neighborhood, Participatory Space Production

1. Giriş

Küreselleşen dünya ve değişen üretim şekilleri sebebiyle bu yüzyıl insanın zaman ve mekândan bağımsız olacağı, dünya üzerindeki nüfus hareketliliğinin artacağı öngörülmektedir. Buna karşın, özellikle son yıllarda Ortadoğu özelinde yaşanan nüfus hareketliliğinin temeli genellikle savaşlar olmaktadır. Tehdit ister ülke sınırları içinden ister dışından gelsin, bir gün geri dönme ihtimali ve ya daha korunaklı ve istikrarlı bir yer bulma fikri ile başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere 'geçici mekânlara' sığınan nüfus giderek artmaktadır. Bu anlamda, dünya genelinde kentlerin içinde ya da çeperinde konumlanan yerinden edilmiş insanların veya göçmenlerin sığındığı, sayısız kamp ve gecekonduların varlığından söz etmek mümkündür. İster savaş öncesinde ya da sonrasında, ister bir afetin ardından ya da sığınmacılar için kurulmuş olsun, bu kamplar/gecekondular ilk aşamada kuran ve ya kullanıcı açısından geçici bir mekân ifade etmektedir. Fakat bu mekânların kimi zaman insanların doğdukları ve evlerine gitmeyi beklerken öldükleri, giderek kalıcı mekânlar haline geldiği de gözlemlenmektedir.

Mülteci kampları genellikle savaş, doğal afet ve benzeri durumlarda hızlı ve kolay kurulması için tasarlanmış çadır ve barınaklardan oluşan, kısa vadede barınmaya ve mimarlığa çözüm olan mekânlardır. Kavramsal olarak da bir geçicilik halinin formülasyonu olma fikrini barındırır, özünde insani yardım amacı taşımaktadır. Ancak zamanla, Avrupa merkezli bir bakış açısı ile sömürgeci devletlerin/güçlerin yerel halk üzerinde denetim sağlamaya yönelik bir güvenlik mekanizmasını oluşturmak için düzenlenmiş mekânlara da dönüştürüldüğü gözlemlenmiştir.¹ Devletler ve iktidarlar kendileri için tehlikeli gördükleri etnik ya da yerel kimlikleri asimile ve ötekileştirme adına bu toplulukları kontrol etme -bir alanda toplama- alanları ortaya çıkarmışlardır. Düzenin ve denetimin sağlanması adına kentler ve kentsel mekânların iktidarlar tarafından bu düzlemde değişim ve dönüşüme uğradığı, güvenli alanlar gerekçesiyle gözetim ve denetim altında bölümlenen alanlar olarak biçimlendiği görülmektedir. Bu bağlamda bu tez araştırmasında toplumsal yapıyı ve mekânsal inşayı tarihsel süreç içinde biçimlendiren aktörlerin etkisi aktarılmaya çalışılacaktır. Araştırmanın temel konusu olan toplumu ve mekânsal dönüşümü etkileyen hegemonik güçlerin dayattıkları ile toplumun ve mekânın gerisine gizlenen kadının varlığının yeniden görünürlüğü çok kolay olmasa da yaşadığımız bu yüzyılda gerçekleştiğini göreceğiz.

¹ Nazi kampları, Avrupa tarihinde, toplumun kontrol ve denetim alınması anlamında kurulmuş, iktidarların düzene sokma, ötekileştirme, yoksullaştırma ve yönetme fikriyatını yansıtan somut bir uygulamadır.

Tarihsel süreç içinde feminist kadın mücadelesini temel alan Ortadoğu kadınlarının yürüttüğü mücadele oldukça önemlidir. Türkiye’de ve Ortadoğu’da eşitlik, adalet talepleri bağlamında eril zihniyete karşı kimlik ve kültürel mücadeleye dönüşen kadın mücadelesi, muhafazakâr toplumlarda kadınların erkeklerle aynı platformlarda ve eşit koşullarda yan yana yer almalarını sağlayarak; günah ve ayıp perdesi arkasına gizlenmiş kadınları görünürlüğünü sağlayan süreçler ve mekânsallıklar etrafında araştırma derinleşecek.

Kamusal alanda, kentte varlığı gizlenmiş olan kadın, bu yüzyılda alanlarda sesleri yükseliyor, mekânın/toplumun değişim dönüşümünde önemli bir aktör oluyor. Mahrem ve günah kavramlarıyla özdeşleşmiş olmalarına rağmen tarihsel süreç içinde toplumsal yaşamın temelini oluşturdukları bir gerçek. Şimdiye kadar eve, duvarlara hapsedilen, mülkiyet /miras hakkı elinden alınan kadının mücadelesi bu dönemde belirginleşmektedir. Eril zihniyetin yarattığı kapitalist modernite ile bir meta haline dönüşen kadın biyokimliği, sistemin esiri olarak gönüllü bir esaretin içinde olduğunun farkında bile değildir. Kadının kamusal alandaki varlığı bu temelde aktarılmaya çalışılacaktır.

Bu yüzyılda kapitalist modernitenin toplumsal ve mekânsal yaşam üzerinde dayattığı işgal ve gasp politikaları büyük bir toplumsal ve ekolojik krize doğru gidişatı belirginleştirmektedir. Bu krizle başa çıkmanın yolları tam olarak ortaya konulmamakla birlikte devlet ve iktidarlar dışında kendiliğinden ortaya çıkan komün dayanışma hareketlerinin bu krizi önemli ölçüde dizginleyeceğini örnekleyen müşterekleşme hareketlerinden okumalar ve kavramlar çalışmada örneklenmiştir. Benusen Kadın Çamaşır Evi ve Filistin Fawwar Kampı Kadın Merkezi Kadın Meydanı çalışması bu anlamda toplumsal düzeni değiştirmeye ve alternatif mimarlık inşasının önünü açabilecek bir yöntem olarak aktarılmaya çalışılacak. Her iki çalışmada kadınların savaş ve zorunlu göçle oluşan zorlu yaşam koşulları içinde yarattığı dayanışma ve paylaşımaya dayalı mekânsal çözümler olması çalışmanın özgünlüğünü yansıtmaktadır.

Kamp ve gecekondü yerleşimlerdeki yaşamın akışkanlığı/geçirgenliği,geçiciliği ve kalıcı olma karmaşıklığı içinde, kadının ontolojisi/varlığı etrafında inşa edilen müştereklik, dayanışma, mekânsallıkları örneklenmektedir. Öncelikle bu çalışmada, Ortadoğu coğrafyasının farklı bölgelerinde yaşanan süreçlerin ve kadın kimliği üzerindeki sosyo-kültürel baskı/etki unsurlarının benzerlik gösterdiğine vurgusu yapılacaktır.Buna karşın bu bölgelerdeki kadınların toplumsal yaşamlarının benzerliği ile birbirinden bağımsız/habersiz ortaya çıkardıkları müşterek mekân pratikleri örneklenmektedir.

Örneklenen deneyimlerle bugüne kadar bilinen ve tanımlanan Avrupa merkezli burjuva sınıfı ve iktidarların kurguladığı ‘kamusal alan’ kavramına karşılık, alternatif bir müşterek (komün) alan kavramının yeni yeni tartışıldığı bu dönemde, kadın görünürlüğünü ortaya çıkaran müşterek mekân pratikleri aktarılacaktır. Araştırma konusu mekân deneyimleri, proje, uygulama ve kullanım süreçlerinde alandaki kadınların karar verici olduğu müşterek mekân pratiklerinin mahalle ve kent yaşamını olumlayan pratikler olması bağlamında önemlidir. Zorlu yaşam, erkek şiddeti ve kapitalist düzenin içinde kadın dayanışmasının önemini ortaya çıkaran çalışmalar olmasının yanında katılımcı planlama/mimarlık alanında mimarlık literatürüne önemli katkı sunacak örnekler olarak görülebilir.

Mimarlık ve mekân üretimi alanında iktidar, sermaye ve mimar/plancı etrafında biçimlenen planlama-projelendirme ve uygulama aşamalarının dışında bırakılan alan kullanıcıları, bu çalışmaların her aşamasında karar verici paydaşlar olması; son zamanlarda gündemleşen alternatif mekân üretim yöntemleri, katılımcı mimarlık/planlama, halk için mimarlık kavramlarının vücut bulduğu önemli müşterek planlama örnekleri olarak görülebilir. Modernitenin mimarlık alanı üzerinde yarattığı hızlı inşa ve birbirinin benzeri mimarlık deneyimlerinin hızını kesecek alternatifini sunan küçük ama mekânsal ve toplumsal yaşamda farkındalık yaratan kentsel dokunuşlar olarak görülebilir mi? sorusu etrafında tartışmalar ve okumalar aktarılacak. Her iki deneyimde zorunlu göç ve yerinden edilme tarihselliğinde keşilen yaşam formları; yeniden kurulan mekânlara sahiplenme/aidiyet hissiyatı arasındaki toplumsal, ekonomik ve politik farklar aktarılmaya çalışılacaktır.

Bu iki kadın müşterek mekân deneyimi pratikleri ölçeğinde hegemonik iktidarlar ve sermaye güçlerine karşı Türkiye’de ve Dünyada yayılan temel hak ve ihtiyaçlar temelinde ortaya çıkan mücadelelerin, ‘neoliberal küresel sermayenin çevrelediği dünya düzenini değiştirecek mücadeleler olarak farklı bir yöntem geliştirilebilir mi?’ sorusu etrafında bir tartışma ortaya çıkmaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada Diyarbakır’da zorunlu göçle ortaya çıkmış Benusen Gecekondulu Mahallesi’nde 2009 yılında dönemin belediye yönetimi tarafından yoksul mahallelerinde kadınlarla müzakere edilerek kurulan Kadın Merkezi Çamaşır Evi deneyimi ile kadın paylaşımının ve dayanışmasının mahallede yarattığı toplumsal etki ile Ortadoğu’nun başka bir coğrafyasında Filistin, Batı Şeria Bölgesi, Fawwar Mülteci Kampında kadın merkezindeki kadınların katılımcı

bir planlama yöntemiyle oluşturdukları Kadın Meydanı'nın zorlu kamp yaşamı içinde kadınların dayanışmasının yarattığı etkinin benzerliği bağlamında karşılaştırılmalı bir yöntemle ele almayı amaçlamaktadır. Her iki müşterek alan deneyimi, mülkiyetsiz kadınlarla katılımcı bir yöntemle ortaya çıkarılmış;şimdiye kadar belli güçlerin/iktidarların etkisiyle inşa edilen kamusal alan mirasına alternatif bir yaklaşımla kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü olumlayan bir yöntem olarak örneklenecek.

Farklı coğrafyalarda Kadınların müşterekleşme süreçlerinde kendi özgün doğası ile bağlantılı öncü ve yapıcı bir rol üstlendiği aktarılan örnekler üzerinden ortaya çıkan sonuçlarla aktarılmaya çalışılacak.Muhafazakâr bir toplum yapısına sahip her iki müşterek alan pratiklerinin yoksul ve mülkiyetsiz kadınların temel hak ve ihtiyaçlar etrafında komün dayanışmasının ve erkek egemen toplumsal yaşamı dönüştürmeye yönelik alternatif/farklı kamusal alan inşası olabilir mi?Savunusunu derinleştirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın temel amaçlarından biri de mimarlık ve kent planlama literatürüne son yıllarda yerleşen katılımcı mimarlık, mimarsız mimarlık ve işgal ve sömürge mimarlığına alternatif sömürsüzleştirme mimarlığı ve iktidarların denetim ve kontrolü altındaki kamusal alan kavramına karşılık; kendiliğinden, katılımcı bir yöntemle -iktidar ve sermaye güçlerinden bağımsız- ötecileştirilenler, yoksul ve mülkiyetsizlerin toplumsal cinsiyete duyarlı alternatif planlama çalışmalarının daha çok benimsendiği/kabullendiği yöntemler olduğu savunusu aktarılmaya çalışılacaktır.

Alan kullanıcılarının temel hak ve ihtiyaçlar bağlamında kent ve barınma hakkı temelinde neoliberal sermayenin ürettiği mimarlıkla yöntemleri ile başa çıkmanın bir yolu olarak katılımcı müşterek üretim mekânları olabilir mi? Sorunu etrafında, kapitalist modernite ve küresel sermaye ile başa çıkmanın ve kaosu yaratan hızın önüne geçmenin yegâne çözümünün müşterekleşme mücadelesi ile olabilirliği savunusu üzerinden tartışmalar yapılacaktır.

1.2.Araştırmanın Yöntemi

2015 yılının Eylül ayında yüksek lisans eğitimi sırasında 'Campus İn Campus' oluşumunun davetiyle Filistin Batı Şeria Bölgesi Al Fawwar Kampında kadın merkezinde kadınlarla yapılan toplantılarda birbirinden kilometrelerce uzaklıkta farklı kültürlerde ve farklı siyasal süreçler yaşayan Fawwar Kampı Kadın Merkezi ile Diyarbakır Benusen Kadın Merkezinde kadınların yaptığı çalışmaların birbirine benzerliği oldukça dikkat çekiciydi. Böylece Fawwar Kampında Kadın Meydanı ile kadınların erkek egemen muhafazakâr toplum içinde varlıklarını görünür

kılma çabaları ile Benusen Mahallesindeki Kadın Çamaşır Evini benimseyen yoksul ve mülksüz kadınlarının muhafazakâr mahalle yaşantısında yarattığı etkiye benzerliği; iki müşterek kadın mekân deneyiminin araştırılması ve akademik çevreye aktarılması mimari ve planlama literatürüne önemli bir katkı sağlayacağı yaklaşımıyla araştırmaya başlandı.

Diyarbakır'da Beusen Mahallesi'ne teknik ve gözleme dayalı geziler rahatlıkla yapabiliyor, kadınlarla gündelik yaşantıları hakkında birçok veriye bulguya kolaylıkla ulaşabiliyordu. Mahallenin paylaşım ve dayanışmaya açık yapısı nedeniyle yabancılaşmadan kadınlarla iletişim kurma imkânı bulanabiliyordu. Filistin Fawwar Kampına erişim sorunundan kaynaklı kadınlarla zaman geçirme imkânı sınırlı düzeyde gerçekleşti. Alana sadece bir kere teknik gezi yapıldı. Bu toplantıda Kadın merkezi (Women Center in Al Fawwar Camp) sözcüsü Ayat Al Thursan, projeyi çizen ve uygulayan Mimar Sandi Hilal ve kadınlarla birlikte bir toplantıda biraraya gelerek kadın meydanının oluşum süreci ve gündelik yaşam içinde yarattığı etki ayrıntılı olarak aktarımı yapıldı. Bu teknik gezi ve toplantı dışında kadın meydanı projesinin çizen ve uygulayan Mimar Sandi Hilal'le internet ortamında görüşmeler yapılarak verilere erişim sağlandı.

Benusen Mahallesi ve Fawwar Kampındaki yaş grupları farklı yirmi kadınla alan araştırması çalışması yapıldı. Alanların politik ve kültürel yaşam farklılıklarından kaynaklı anket araştırmasının belli sorularında ufak değişiklikler yapıldı. Benusen Mahallesinde anket çalışmasını mahallede yüz yüze görüşmeler ile yürütülürken, Fawwar Kampında erişim sorunu nedeniyle orada irtibatla bulunduğumuz tanıdıkların desteğiyle gerçekleştirildi.

Saha araştırması mahalle ve kamp yaşamı içinde kadınların gündelik yaşamı ve ortaya çıkan müşterek mekânların toplumsal yaşamlarında nasıl bir etki yarattığına yönelik yapıldı. Her iki alanda yapılan anket araştırması için görüşülen kadınların sayısı yirmi ile sınırlı tutuldu. Her iki Saha içerisinde konuşulan ve görüşülen kadınların yoğunluklu dile getirdikleri sorun ve çözümlemelerin birbirine yakın olması nedeniyle sayının bu anlamda yeterli olduğu kanısına varıldı.

2015 yılından itibaren bu araştırma kapsamında mülkiyetsiz kadınların katılımcı ve karar verici bir yöntemle ortaya çıkan kadın müşterek mekânlar kavramına referans olan 'Stavro Stavrediv's'in Kentsel Heterotopta' kitabı, F. Adaman, B. Akbulut ve U. Kocagöz'un 'Herkesin Herkes İçin' makale çevirisi kitabı ve müşterekleşme mekânları ve müşterek mücadele kavramlarını derinlikli ele alan David Harvey, Meral Özbek, Silvia Federici ve Murray

Bookchin gibi önemli yazar ve akademisyenlerin çalışmaları bu araştırmanın olgunlaşmasını sağlayan önemli referanslardır.

1.3. Araştırmanın Konusu; Savaş, Zorunlu Göç, Kentsel Yoksulluk, Müsterekleşme ve Kadın

Dünyanın neresinde, ne sebeple yaşanmış olursa olsun savaşın yankıları, oluşturduğu tahribatlar ve yıkımlar benzerlik göstermektedir. Bu tahribat ve yıkımlar en çok kadınlar ve çocuklar üzerinde kendini göstermekte; hem fiziksel hem de psikolojik olarak ağır travmatik etkiler bırakmaktadır. Savaşın yaşandığı coğrafyalarda kadınlar, vahşetin her türlüsüne maruz kalmaktadırlar. Militarizmin etkisiyle, kadınlar savaş nesnesi olarak görülmekte, köle olarak alınıp satılmakta ve hatta tecavüze uğramaktadır. Bu ağır etkilerin yanında savaş sonucu evlerinden, topraklarından kopan kadınlar bilinmez kentlere, ülkelere doğru yoksulluk ve sefaletle karşı karşıya kalmaktadırlar.

1980 -2000’li yıllar arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Kürt sorunuyla alakalı yaşanan çatışmalarla yoğun bir zorunlu göç durumu ortaya çıkmıştır. ‘Bu dönemde bölgede yaklaşık 3000-4000 arasında köy boşalmış, zorunlu göçe maruz kalınmış; yaklaşık 400.000 kişi yerinden edilmiştir. Bölgede göçün yoğunluklu barındığı kent Diyarbakır kent merkezi olmuştur. Diyarbakır nüfusu göç eden kesim ve hızlı artan nüfusla son 40 yıllık süreçte iki katına çıkmıştır. Kentsel alanın yüzde altmışını (%60) zorunlu göçle gelen kesimin barındığı gecekondulu alanları kaplamıştır.’ (Ateliers, 2011) Ortadoğu’nun farklı bir coğrafyasında Dünyada büyük oranda görülen diğer bir zorunlu göçün en önemlisi son altmış yıllık süreçte Filistin halkının yaşadığı süresiz bir kamp ve mültecilik halidir.’

İsrail Devleti’nin 1948’de kurulmasının ardından yaşanan savaşlar ve çatışmalarla 750,000 Filistinli’nin Filistin’den kaçmasına neden oldu. Bu mültecilerin çoğu bir zamanlar Ürdün’ün elinde bulunan Batı Şeria’ya, Mısır’ın elinde tuttuğu Gazze Şeridi’ne, Lübnan’a, Suriye’ye ve hatta daha uzağa göç etmek zorunda kaldılar. Bugün Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşuna²(UNRWA) kayıtlı yaklaşık beş milyon Filistinli mülteci bulunmaktadır. UNRWA’ya kayıtlı Filistinli mültecilerin üçte biri Ürdün, Lübnan, Suriye Arap

²Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu(UNRWA): Birleşmiş Milletler, Filistinli Mültecilere Yardım kuruluşunu başarıya ulaştırmak ve yerel hükümetlerle işbirliğinde mültecilerle ilgili aktiviteler gerçekleştirmek için Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşunu Aralık 1949’da oluşturdu. Kuruluş Mayıs 1950’de, Beyrut’taki merkezin açılmasıyla birlikte uluslararası gönüllü temsilciler tarafından daha önce başlatılan işlemleri devraldı. Çalışmalarının ilk birkaç yılında, gıda, giyim ve barınma gibi acil yardım sağlama konuları üzerinde yoğunlaştı. Programını yıllar içinde mültecilerin ihtiyaçlarının değişmesine ayak uydurarak devam ettirdi.

Cumhuriyeti, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs dâhil Batı Şeria'daki 58 tanınmış Filistin mülteci kampında yaşamaya devam etmektedirler.(UNRWA, 2016)

Filistinli mülteciler tarihlerinin son 60 yıllık sürecini sömürge mimarlığı olarak geçici barınma amaçlı kurulan mülteci kamplarında topraklarına geri dönme umuduyla yaşamaktalar. Filistinliler Uzun yıllardır yaşadığı kamp yaşamında 'Eve Dönme Hakkı' mücadelelerinin elde edilebilmesi için kamp mekânsallığının geçici - çadır ve baraka tarzı –barınma formunu koruyarak; kamp mekânsallığının geçici halini, siyasi-politik amaçlar uğruna stratejik bir araç olarak kullanmaktalar. Ancak yıllardır süren geçici kamp mekânsallığı, nüfusun artışına ve modern yaşam koşullarının yarattığı temel ihtiyaçların gerekliliği etrafında zorunlu kalıcı bir ara/kent formu biçiminde farklı bir mekânsal değişim – dönüşüm sürecini ortaya çıkarmıştır. Mülkiyet ve iktidar ilişkilerinden bağımsız kendiliğinden ihtiyaçlar temelinde 'Eve Dönüş Hakkını'³ saklı tutarak mekânsal değişimi yaşamak zorunda kalmışlardır. Böylelikle ortaya çıkan mekânsallık geçicilik ve kalıcılık ikilemi içerisinde sıkışmış -arafta kalmış mekânsallık-bir değişim-dönüşüm yaratmıştır. Bu haliyle Filistin kamplarındaki mekânsal dönüşüm Dünya genelindeki yoksul ve mülkiyetsiz kesimin barındığı mülkiyetsiz kent parçalarına benzer bir yapılaşma formu göstermektedir.

Diyarbakır'da 1990'lı yıllarda başlayan zorunlu göçün etkisinin yanında kendiliğinden neoliberal ekonominin etkisiyle azalan tarım alanları, artan hızlı kentleşme ve farklı sosyo-ekonomik nedenlerle kendiliğinden göçlerde yaşanmaktaydı. Yoğunluklu büyük kent merkezlerine yoksul ve dar gelirli kesimin yaptığı göç, hızlı ve ucuz barınma alanlarını (gecekondu mahalleleri) ortaya çıkardı. Kentsel yoksulluk, gecekondulaşma ve çarpık kentleşme kavramları iktidarların ve sermayenin söyleminde yoğunluk kazandı. Bu dönemden sonra sermayenin rant alanı olan inşaat sektörünü ayakta tutmak için kentsel dönüşüm, yenileme politikaları ve mevzuatları ortaya çıkmaya başladı. Yoksul ve mülkiyetsiz kesimin

³Eve Dönüş Hakkı; 15 Mayıs 1948'de itibaren Filistin topraklarının İsrail Devleti tarafından işgal edilmesi ile birlikte Filistinli'ler için başlayan zorla tehcir uygulamasında en az 750 bin Filistinli evini yurdunu terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece Filistin halkı, Filistin, İsrail ve Lübnan toprakları basta olmak üzere kurulan mülteci kamplarında mülteci konumunda yaşamak zorunda kalmıştır. Yarım yüzyılı aşan süredir kamplarda yaşayan Filistinli'ler Birleşmiş Milletler Cenevre Sözleşmesi kapsamında terk ettikleri topraklarına geri dönme hakkı kapsamında kamp yaşamını sürekli kılmışlardır. 14 Mayıs 1948'de İsrail'in işgal ettiği Filistin topraklarında bağımsızlığını ilan etmesi ve Filistinli'lerin zorunlu göçe tabi tutulması nedeniyle 15 Mayıs'ı Nekbe (Büyük Felaket) olarak anıyorlar. Her yıl 15 Mayıs'ta büyük felaket günü olarak adlandırdıkları günü etkinliklerle tepki gösterip eve dönme hakkını savunmaktadırlar.

barındığı gecekondular alanlarını/kentsel alanlar, çarpık kentleşme, düzensiz-plansız ve ruhsatsız yapılaşma kavramsallaştırmasını gündemleştirerek neoliberal kentsel politikalarla hegemonik grupların ve iktidarın sermaye elde etmesine gerekçe olmaktadır. Bu alanlarda kentsel dönüşüm yoksul ve dar gelirli kesimin yerinden edilmesinin - farklı bir yöntemle zorunlu göçün- başlıca paydaşı olmaktadır. İktidar ve sermayenin kentsel alanda değişim-dönüşüm politikaları kentsel yoksulluğu ve kentsel tabakalaşmayı keskin hale gelmesini sağlamaktadır. Kentler zengin-yoksul, güvenli-güvensiz, düzenli-düzensiz ikili karmaşık sosyal ve ekonomik bölgelenmelerle birbirine dokunamayan suni sınırlarla ayrılan kentsel alanlara bölünmektedir. Günümüz modern kent mahalleleri diğer geleneksel mahallelerden kendini soyutlayan denetim ve gözetim altında birer kamp metaforu yaratmaktadır. Birey olarak biyokimliksel politikalarla çıplak bedene indirgenmiş modern kentsel mahallede birbirine güvenmeyen, dokunmayan ve ön yargılı yalnız bir kişiliğe bürünmüş toplumsal/mekansal formlar ortaya çıkmaktadır.

Diğer tarafta düzensiz, geleneksel -modern olmayan- olarak tariflenen kentsel yoksulluğun yaşandığı mülkiyetsiz gecekondular mahallelerinde, ötekileştirilenlerin toplandığı bu mahallelerde paylaşım ve dayanışma kültürü yoğun olarak yaşanmakta mahalle yaşamını olumlayan bir toplumsallık yaratmaktadır. Bu mahallelerde yaşayan kadınların komşuluk ve toplumsal ilişkileri oldukça yüksek durumda olup; savaş, çatışmalı süreçler ve zorunlu göçün yarattığı travmatik izlerle, bu dayanışma ve paylaşım kültürüyle bir nevi baş edilmeye çalışılmaktadır. Bu mahallelerde mahalleye aidiyet ve sahiplenme oldukça yüksektir. İktidar ve mülkiyet ilişkilerinden bağımsız genelde alan kullanıcıları kendilerinin yaptıkları evlerde barınmaktalar. Bu nedenle yaptıkları evlerine ve kurdukları mahallelerine sahiplenme oldukça yüksektir. Yoksulluk ve düzensizlik içinde kendilerine yetebilen toplumsal müşterek mekânsal yaşam formu belirginleşmektedir. Bu bağlamda yoksul ve mülkiyetsiz kesimin kendiliğinden yarattığı gecekondular alanları, iktidar ve sermayenin dışında farklı bir kentleşme/yapılaşma yöntemiyle biçimlenmektedirler. Mimar, planıcı ve iktidarların yönlendirme ve biçimlendirme etkisinin dışında temel insanı bir ihtiyaç temelinde (barınma ve yaşama hakkı) ortaya çıkan mekânsal çözümler olarak görülebilir. Kentsel alanda yoksul, mülksüz ve ötekileştirilmiş kimliklerin dayanışma ve paylaşım kültürü koşullarını yaratan, müşterekleşme kavramsallaşmasını ve mücadelesinin varlık bulmasına imkân tanıyan alanlar olarak biçimlenmektedirler.

Kendiliğinden ortaya çıkan mülkiyetsiz kamp ve gecekondu alanları içinde yaşayanlar birbirinden farklı ama ötekileştirilenler kimliği etrafında meclisler, ortak alanlar içinde örgütlenmiş kitleler olarak neoliberal kapitalist politikalara karşı müşterekleşme mücadelesini yükselten, sorun ve tartışmaları kendi aralarında birbirleriyle müzakere eden bir toplumsal yapılanma göstermektedirler. Gecekondu mahallelerinde bu yapı mahalle meclisleri biçimde oluşurken, mülteci kamplarında kamp sakilerinden ileri gelenlerden -genelde erkek ve yaşlılar- temsili bir yapılanma ile sorunlar oturup çözüme kavuşturulmaktadır. Kamplardaki otonom yapılanma gecekondu mahallesine oranla daha etkin ve kamp dışındaki iktidardan bağımsız bir işlevdeyken; mahallede muhtar, belediye ve devletle olan mülkiyet ve resmiyete bağlı ilişkiler temelinde mahalle çalışmaları sınırlamakta; gecekondu mahallesi ile kamp yaşamının kendi içinde yaşadığı müşterek toplumsallık, sorunlar ve zorlu yaşam koşullarıyla başa çıkmanın paylaşım ve dayanışma koşullarını yaratmaktadır.

Günümüz Dünya düzeni kapitalist modernite, kent, mekân ve toplumsal yapıyı belli kalıplar ve birbirine bağımlı ve gözetilen bir panoptikon mekanizması misali biçimlendirmektedir. Bu sistemin kapsadığı kentler, mekân ve toplumsal yaşamın içindeki farklılıklar, kültürler, sosyal yapı belli bir kalıbın ve düzenin içine sığdırılmaya çalışılmaktadır. Bir mekân ve kent içindeki farklı ekonomik yaşam ve kültürel süreçlerin neden sonuç ilişkilerine bakılmadan bir denetim mekanizması işler hale getirilmektedir. Farklılıkların yarattığı mekânın düzensizliği hegemonik grupların elinde bir savunma halinde mekânı ve yaşamı düzenli hale getirme gerekçesi olarak gösterilmektedir. Tarihsel süreçte düzeni ve güvenliğini sağlama yegâne araçsal mekanizma olarak savunanlar kentler kurmak, yüksek kaleler inşa etmek erişilmez saraylar; gücü yansıtan görkemli yapılar yaratmak iktidarların belleğine işlenmiş imgesel kodlardır. Yeni düzende değişen teknolojinin ve mobilasyonun yarattığı yeni mekân ölçütlerinden farklı değildir. Mekânı Sürmer'lerde yaratan rahipler, Mısırda yaratan firavunlar ile bugün kentleri inşa eden hegemonya arasında kullanılan malzeme dışında çok fark bulunmamaktadır. İktidar ve mekân ilişkisi farklı zamanlarda farklı kimliklerde aynı fikriyatı varlığını sürdürmektedir.

Bu bağlamda her dönem iktidar ve güç odakları eliyle değişen mekânı ve yaşamı bugün de kapitalist neoliberal politikalar hızlı ve benzer biçimde şekillenmektedir. Ancak toplum ve mekâna, içindikilerden/kullanıcılardan bağımsız müdahale edilmesi, kaos/kriz ortaya çıkarmaktadır. Mekân ve toplumun heterojen (ekonomik, kültürel, sosyal) yapısını gözetmeden birbirine benzetme arzusu -toplumu düzene sokma- planlama ve mimarlık alanını etkisine alarak zaman ve coğrafyadan bağımsız aynı düzlemde mekânsal dönüşümü ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla kapitalist modernitenin ve egemen iktidarların yarattığı sorunlar

dünyanın her yerinde benzer sonuçlar ve krizler yaratmaktadır. Böylece Johnson Saad-Filho günümüzde ortaya çıkan krizlerin neden sonuç ilişkisini *'neoliberalizm gerek ikna gerek zor kullanarak her yere yayıldı.'*⁴modernitenin yarattığı hegemonik baskı unsurlarının kent ve toplum üzerindeki etkisi çağımızın önemli bir sorunu olması temelinde tartışmalar yoğunlaşmaktadır.

Günümüz modernitesinde kent ve mekân sermayenin kendini yaşattığı üretim alanı haline gelmiştir. Mekânı ve kenti düzenleme gerekçesi etrafında birikimlerini kara dönüştüren yeni ve yenilmez dev sektörel alan mimarlık ve mekân inşası üzerine gelişmektedir. 18. yüzyılın yeni düzen sektörel paradigması yerini inşaat şirketlerinin değiştiren, dönüştüren, modernleştiren devasa yapılaşma sektörüne bırakmaktadır. Kapitalist sistemin başlangıcında tahakkümün altında olan emek, iş gücü bu yeni modern düzende kentlere, mekânlara, ormanlara, meralara, yoksul mahallelerin boşaltılması- tahliyesi ve yenilenmesi –inşaat ve yapılaşma sektörü üzerine kurulu bir dönüşüm paradigmasına bırakmaktadır.

Yaşadığımız dönemde ortaya çıkan Kentsel yoksulluk, kapitalist sömürü ve kentsel çitlemelerle zorunlu göçlere maruz bırakılan kesimin mağduru ve toplumu bir arada tutan varlık olan kadınlar bu dönemde gizlenen yapıcı varlığı ile etkin bir rol almıştır. Kapitalist düzenin sömürüsüne, savaşın ve erkeğin yarattığı her türlü şiddete karşı kadın varlığı korumacı ve paylaşımcı olmayı her dönem başarmıştır. Gecekonducuların ve sığınmacı kampların yoksul yaşam koşullarında yaratıkları komün ekonomik üretim yöntemleri ile (komün mutfak, tandır evleri, takas pazarları, organik tohum depoları, kent bostanları, yeryüzü sofraları, kadın bankaları vb) toplumu bir arada tutmayı ve yoksullukla mücadele etmenin koşullarını ağırlıklı olarak kadınlar yapmaktadır. Toplumun barınma, yemek ve giyinme ihtiyaçlarının karşılanması imkânlarını kendi doğasından gelen özgün yetenekleri ile sağlayan kadınlar, kendi özgün kimliklerini koruyup görünür kılmanın mücadelesini yaratmaya da çalışmaktalar. Bu araştırmaya konu deneyimler ve araştırmaya destek veren okumalar feminizm tarihselliği ile kadınların toplumsal ve mekânsal alanda önemli kazanımlar elde ettiği belirginleşmektedir. Bu kazanımları arkasına alan kadınlar tarihsel süreçte kaybettiklerini geri kazanma mücadelesinin peşinde oldukları ortaya çıkarmaktadır. Kadınların kendi mücadelelerine; müştereklerin gasp edilmesi, çitlenmesi ve tahrip edilmesi mücadelelerini de eklemledikleri bu araştırma temelinde

⁴Bkz...https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/34048751/Praksis_3031.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1502791487&Signature=JwoPtgZAxjtEh22%2Ffgpn4dP2Ew%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DAKP_Doneminde_Turkiye_de_Buyuk_Olcekli_O.pdf#page=167

görülebılır. Benusen Mahallesi amaşır Evi ile Fawwar Kampı Kadın Meydanının alternatif, varlıklarını görünür kılan bir komün/müşterek mekân yöntemiortaya çıkardıkları bu araştırma ile görülebilir mi?

sorusu etrafında kapitalist modernitenin yarattığı krizle başa çıkmanın kadının içinde bulunduğu –çoğunlukla öncü olduğu- müşterek mücadele yöntemleri önemli bir savunu olarak ortaya çıkmaktadır.

2. Kamusal Alan ve Kamusal Alana Bağımlı Kavramlar; Özel Alan, Mülkiyet, Barınma Hakkı, Hak Sahipliği, Müşterek Alan

2.1 Kamusal Alan Kavramı, Tanımlamaları

Kamusal alan kavramı 1990'lı yıllardan sonra güncel ve politik söylemlerde ağırlıklı olarak kullanılmaya ve tartışılmaya başlandı. Bu tartışmalar genellikle bu alanda yapılan çitlenme ve hak ihlalleri sonrasında halkın kullanımındaki kamusal alanların tarihsel süreçte ortaya çıkış normu ile günümüzde modernite ile özdeşleştirilen kamusal alan kavramının kullanım ve anlam farklılaşması tartışmaları üzerine yoğunlaşmaktadır. Kamusal alan kavramı için yürütülen tartışmalar farklı fikir ve görüşlerden kaynaklı farklı tanımlamalar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kavramsal olarak genel-geçer net bir tanımlama yapılamamaktadır. Bu bölümde kamusal alan kavramı için öne çıkmış, çalışma yürütmüş, düşünür ve akademisyenlerin görüş, perspektif ve tanımlamalarını değerlendirmeye çalışacağız. Ayrıca bu kavramın tarihsel süreç içinde toplumsal yaşamın ihtiyaç ve koşulları temelinde ortaya çıkış biçimlenmelerine değinilecek. Bu bağlamda kamusal alan kavramının günümüzde zihinde biçimlenen kavramsal tanımlamalarını anlamak için toplumsal yaşamda ve tarihsel süreç içinde kullanım ve anlam farklılaşmalarına bakmak önemli olacaktır.

“Kamusal alan kavramı, ilk olarak neoliberal-kapitalist sistemin feodal düzenin yerini aldığı Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kamusal alan, yurttaş ya da bireyin yaşadığı koşullar ve sorunlarla ilgili tartışmalarını, fikirlerini ve görüşlerini beyan etme imkânı buldukları, sosyo-politik sorunların çözülmesinde değerler, normlar üzerinde mutabakata varma ve katkı yapma şansına sahip oldukları politik muhalefet alanının adı olarak tanımlanmıştır.” (Özcan, 2003)

Bu tanım çerçevesinde kamusal alan burjuva toplumunun ihtiyaçlarını ve sorunlarını eleştirel tartışma ya da muhalefet yaparak devlete iletmek için kullandığı, ortaya çıkardığı alan olarak bilinmektedir. Bu temelde, belli bir sınıfın –burjuvazinin-etkisiyle ortaya çıkan alanın kullanım ve kavram amacı, Antik Yunan polislerindeki kamusal alan mirasını model olarak aldığı bu alanda yürütülen tartışmalardan biridir.

18. yüzyıl Burjuva toplumundan önce kamusal alan terminolojisinin temellerinin atıldığı dönemler, Antik Yunan polislerindeki demokrasiyle- bu demokraside kadınlar olmamasına rağmen- özdeşleşen polis ve agorasındaki toplumsal yaşam düzenine bezer bir yapıdadır. Yunan polislerinde ev alanı dışında, politikanın, görevlendirmelerin ve kültürel eylemlerin yapıldığı meydanlar (agora) yurttaşların eşit şartlarda ve koşullarda müzakerenin yapıldığı alanlardı. Bu anlamda Yunan Polislerinde yurttaş saygın kimlik kazanmakta, görüşlerini özgür

olarak ifade etmekteydi. Yunan yasalarında bir yurttaş/erkek için verilen en ağır ceza polislin yurttaşlığından çıkarılmak, kamusal alandan uzaklaştırılmaktı. Yunan polislerindeki demokrasi tahayyüllü bugün modernitenin demokrasi düzenine örnek bir sistem olarak canlılığını korumaktadır.

21. yüzyılın başlarında yaşamış Hannah Arendt⁵ yaşadığı çağın yıkıcılığından yola çıkarak modern insanın yarattığı koşulları analiz eder. Arendt tarihsel süreç içinde kamusal alan ve ortak değerlerin var oluş sürecini antik Yunan polislerine indirger; yok oluş sürecini ise modernite ile ortaya çıkan kötülük yapan insan ve toplum düzenine bağlamaktadır. Yunan polislerinde yurttaşın kendini ifade etmesi ve görünür kılması kamusal alan kavramının ve düşüncesini Arendt'tin zihninde biçimlenmesini oluşturmaktaydı. Bu anlamda Yunan Polisleri Arendtci felsefede yüceltilmiş bir kamusal alanı barındırmaktaydı. Buna karşın modern dünya büyük oranda eleştirilmekte; insanlığın ve toplumun ortak değerlerinin ve yaşantısının yok olmasına neden olan, kötülüğün herkes tarafından bilindiği, bürokratik yöntemlerle meşrulaştığı, görev haline geldiği karanlık bir çağ olarak savunusu yapılmaktaydı. Dolayısıyla karanlıktan aydınlığa çıkmanın yegâne kurtuluşun antik Yunan Polis yaşamının görkemli agora ve tiyatro sahnelerine kadar inen, modern çağda kendini yitiren kamusal insanın geri dönmesiyle olacağı savunusunu yapmaktadır.

Kamusal alan kavramının modern topluma geçişi 17. Yüzyıl İngiltere'si ve 18. Yüzyıl Avrupa'sına denk gelmektedir. Kamusal kavramı, kanaat (opinion) teriminin 'kamuoyu' (public opinion) teriminden ayrıştırılması bu dönemlere denk gelmektedir.

“Kültürel varsayımlar, normatif tutumlar, kolektif ön yargılar ve değerler anlamına gelen salt kanaatler tarihin tortusu olarak doğal biçimlerini zaman içinde değişmeden sürdürüyor görünüşler de kamuoyu tanım itibarıyla sadece muhakeme eden bir kamunun öncülüğü altında anlam kazanmaktadır.” (Özbek, 2004, s. 96)

Modern toplumdaki kamuoyu kitlesinin, Yunan polislerindeki görüş bildiren, müzakere eden agoradaki yurttaşlardan/erkeklerden çok farklı değildir. Modernitenin demokrasi tahayyülünün Antik Yunan demokrasisinin etkisindedir. Demokrasi, Antik Yunan'da ve modernitede de

⁵Hannah Arendt ikici dünya savaşını yaşamış, bu dönemde pek çok insanın yurtsuz, evsiz kaldığına tanık olmuş, savaşın yıkıcılığını hissetmiş bir entelektüel kuramcıdır. Devlete, topluma ve insana dair inançsızlığın yaşandığı bir dünyadan yola çıkarak, modern insanın yarattığı kötülüğün sebeplerini analiz etmeye çalışmıştır. (Öcal, 2006)

erkekti. Günümüzde de kamusal alan farklı kimlik ve statüye bürünmüş erkek hegemonyası etrafında şekillenmekte, denetim altında bulunmaktadır.⁶

‘Kamusal Alan’ tanımı akademi ve kuramsal alanda ilk kez 1962 yılında Jürgen Habermas'ın "Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü: Burjuva Toplumunun Bir Kategorisi Üzerine Araştırmalar" (Strukturwandel der Öffentlichkeit) adlı kitabında ele alınmıştır. Habermas kamusal alanı, ‘burjuva sınıfının’ kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın neticesinde o mesele hakkında ortak kanaati, kamuoyunu oluşturdukları araç, süreç ve mekânların tanımladığı yaşam alanı olarak tanımlar. Habermas’a göre kamusal alan sivil toplumun içinden ortaya çıkan özgül bir alandır. Bu okumaya göre sivil toplum kamusal alanı yaratmıştır. Habermas kamusal alanı daha çok insan ilişkileri ve etkinliklerinin yapıldığı alanlar olarak bu eylemlerin yarattığı alanlar olarak tanımlar. Habermas, Kamusal alanın tarihsel olarak ortaya çıkış sürecini 18.yy sonlarında Burjuva toplumunun devlet ve iktidarla olan üretim ve dağıtım ilişkilerini bağlayan yapısal temellerde aranması gerektiğini savunur.

“Kamu, kendisini özel alandan ayrı bir alan olarak ortaya koyar. Kendisini kamu egemenliğinin-devletin- karşısında kamuoyu alanı görünümünde sunar. Duruma göre devletin temsili kurumları/organları⁷, bazen halkın iletişimine hizmet eden basın gibi medya unsurları kamusal olarak tanımlanır.” (Habermas, 2015, s. 59)

Habermas, kamusal alanı herkese açık olma, topluma karşı sorumluluk, toplumun ortak çıkarına (kamu yararı) ilkesi etrafında savunur. Bu alanda otoritenin rasyonel ve meşru biçimde hegemonik mekanizmasının yaratılması gerekliliğini savunur. Bu bağlamda devletin, iktidarın ve burjuva sınıfının kamusal alan üzerindeki meşruluğunu kendince önemseydiğini savunmaktadır.

⁶ Antik Yunan’da yoğunluklu olarak kamusal alanda ve iktidarda kadınların temsiliyeti istisnai durumlar dışında yok denecek kadar azdır. Günümüz kapitalist modernitesinde yanıltıcı bir kadın temsiliyeti erkek düzeni tarafından benimsetilmektedir. Feminist Kadın hareketlerinin ortaya çıkmasıyla kırılan bu düzen belli kazanımların elde edilmesini sağlasa da kamusal alanda halen hak ettiği temsiliyeti kazanamamıştır. Bugün Türkiye ve muhafazakâr toplumlarda kadın kamusal alanda günah, mahrem itina ile kullan burayı gibi gizli saklı kavramlarla özdeşleştirilmeye devam edilmektedir. Toplu taşımlarda bacak arası açılan erkek ile bacakları kapalı olmak zorunda hissi kadının bile zihinsel belleğinde kendiliğinden yer edinmiştir. Modernitenin kamusal kadını gönüllü ötekililiği kabullenmiş, erkek tarafından ortaya çıkarılmış temsili kadın kamusalılığı olarak görülebilir.

⁷Devlet, toplumun güvenliğini ve sağlıklı dengeli yaşamı sağlamak için kamu yararı ilkesi kapsamında çalışma yürütür. Ulus devletler anayasalarında ve mevzuatlarında toplum adına yapılan çalışmaların temel dayanağını kamu yararı ilkesine dayandırır.

Habermas'ın kitabının 1962'de basılmasının ardından, Avrupa'da farklılıklarını kabullenip önemseyen azınlıklar, mülteciler ve göçmenler gibi çeşitli toplumsal kesimlerin, tanınmayı ve toplumsal alanda çeşitliliğinin hâkim olmasını talep etmesiyle kamusal alan kavramı daha fazla tartışılır hale gelmiştir. Habermas'ın okumaları ile birlikte Avrupa toplumunda kamusal alan, siyaset ve hukuk felsefesi tartışmaları etrafında yoğunlaşmıştır. Bu tartışmalar etrafında Habermas'ın, kamusal alanı Avrupa ile sınırlayarak, sadece burjuvanın oluşturduğu bir alan olarak görmesi ve diğer sosyal yapıları kamusal alana dâhil etmemesi birçok akademik çevre tarafından eleştiri konusu olmuştur. Bu eleştiriler etrafında yürüyen kamusal alan tartışmaları kavrama farklı tanımlamaların yapılmasının önünü açmıştır. Örneğin Oscar Negt ve Alexander Kluge, Habermas'ın burjuva kamusal alanına karşı çıkmakta, ancak Habermas'ın okumalarından yola çıkarak kamusal alanı "*mücadelenin savaş dışı yollarla karara bağlandığı*"⁸ temel hak ve özgürlükler etrafında proletarya tarafından kullanılması gereken alan olarak tanımlamaktadırlar. Negt ve Kluge anlatımlarında komünizmin sınıfsal mücadeleye göre biçimlenmesi gereken öneri toplumsal yaşam teorisinden etkilendiği çok açıktır.

Richard Sennett ise, "Kamusal İnsanın Çöküşü" başlıklı kitabında kamusal alan kavramını; özgünlük ve entelektüel derinlikle kamusal hayat ve özel hayat arasındaki dengesizliğin nedenlerini ve bu dengesizliğin yol açtığı sorunlar üzerinden irdelemekte. Sennett, kamusal alanı, hızlı büyüyen ve kalabalıklaşan kentlerin yoğunluğunda yalnızlaşan/yabancılaşan modern Batı, Avrupa Kentleri insanların arayışları içinde belirli mekânlarda yoğun toplumsal ilişkiler kurma olanakları etrafında biçimlenen alanlar olarak tanımlamaktadır.(Sennett, 2016s. 31,32) Sennett söylemlerini, İktidar, din, mahremiyet ve yazgı kavramları etrafında toplumun beleğine işlenmiş kodlarla birlikte modern dünyanın en önemli krizinin hız ve mobilitenin yarattığı yabancılaşma ve yalnızlık olduğu etrafında yoğunlaştırmaktadır. Sadece tanıdıklarla iletişim kuran, birbirini gören yabancılar kentte bölümlenmiş özel alanlarda kendilerini izole etmiş durumda olduğunu savunmaktadır. Kesişen yaşam, dokunamayan yabancı paradoksunu yaratmış, toplumsal/mekânsal yaşam alanı içinde kamusal alanın çöküşünü analiz etmektedir.

Avrupa'da Habermas'ın söylemlerinden sonra uzun süre tartışılan kamusal alan tanımı, 1980'li yıllarda Türkiye'yi de etkilemeye başlamıştır. Ülkede 1980 darbesinin ardından, o güne kadar

⁸Öcal, Seyran Başak. *H. Arendt'te Kamusal Alan Kavramının Epistemolojik Temelleri Üzerine*, Makalesi, İzmir: Ege Ün. 2016, <http://docplayer.biz.tr/42700206-Hannah-arendt-te-kamusal-alan-kavraminin-epistemolojik-temelleri.html>, Erişim: 10.05.2017

Cumhuriyet projesine zarar gelmesinden endişe edilerek, gözlerden uzak tutulan bazı topluluklar, etnik ve kültürel kimliklerinin tanınmasını talep etmeye başladılar.(Özcan, 2003) Bu taleplerle tartışmaların odağına giren kamusal alan kavramı, Türkiye’de özellikle 1990’lı yılların başlarından itibaren çeşitli akademik yayınlarda ele alınmaya, kullanılmaya ve politik konularda tartışılmaya başlandı.(Özcan, 2003) Farklı grup ve görüşlerin (sol –muhafazakâr – sağcı kesimler) etrafında net bir tanımlamaya kavuşamayan kavram, tartışan her kesimin çıkar ve ideolojilerine göre tanımlanmıştır.

Türkçede kamusal kavramı yoğunlukla ‘aleniyet’e’ karşılık gelmesine karşılık toplumsal kullanımda bir geçerlilik kazandığı söylenemez. Günlük dilde ‘umumi’ sözcüğü daha çok geçerlilik bulmakta ve resmi olan, herkese açık olan mekânlara karşılık olarak kullanılmaktadır. Umumi sözcüğünün yerini zamanla kamu sözcüğü olarak, günlük konuşmalarda kamu denildiğinde ilk akla gelen devlet ve devlet kurumlarıdır. Günlük konuşmaya yansıyan kavram resmi (yasal) yazışmalarda ve kanunlarda da devlet organları kamu kurumu/resmi kurum olarak tanımlanmaktadır. Böylelikle kamu/sal alan Türkiye’de yoğunluklu olarak devlet organları, devletin denetimindeki alanlar olarak toplumun belleğinde yer edinmiştir.

Kamusal alan kavramının devletle ve devlet organlarıyla ilişkilendirilmesinin Osmanlıdan gelen mirastan kalma bir tanımlama olması yadsınamaz. Osmanlılarda Kamusal alan /resmi alan olarak tanımlanan mekânların sahibi ve denetleyeni devlet veya yerel yönetimler olduğu için (adliyeler, toplu taşıma istasyonları, okullar vb.) bu mekânlar kamusal alan olarak adlandırılırlardı. Prof. Dr. Uğur Tanyeli kamusal alanı tanımlamadan önce, bu alanların Batı’da “public” kelimesiyle ifade edilirken 19.yy’da Osmanlı literatürüne farklı bir biçimde girdiğini hatırlatır. Kamusal alanın genelde devletle ilişkilendirildiğini belirten Tanyeli, “public”e ait olan değil devletle ilişkili olan alan olarak ifade etmekte.⁹

Türkiye’de yürütülen tartışmalardan devlet denetimindeki alan olarak ağırlık kazanan kamusal alan kavramı tanımına karşıt devlete muhalif sivil örgütlenme gruplarının baskıları ve yönetimde söz sahibi olma taleplerinin yükseldiği alanlar olarak tanımlanmaktadır. Devlet iktidarının kamusal alan üzerindeki meşruluğu ve denetim mekanizması kamusal alan üzerindeki toplumsal ve formel ilişkiler ağını karmaşıklaştırarak kavramsal olarak tanımlanmasını belirsizleştirmektedir. Dolayısıyla tam olarak devletle özdeş bir tanımlama

⁹Bkz. <http://www.estanbul.com/kamusal-alan-83703.html#>. WURnoJLyhdg Erişim: 06.07.2017

getirilemez. Meral Özbek de bu durumu ‘Kamusal Alan’ kitabında aşağıdaki gibi tanımlamakta:

‘Kamu’ dendiğinde hemen devlet gelir aklımıza; devlet idaresi, organları, kuruluşları, görevlileri ya da etkinlikleri gibi şeyleri, devlete ait ya da devlet kontrolünde yürütülen resmi bir alanı kastederiz. Sözlük anlamı itibariyle kamu (public) kelimesinden türeyen kamusal genel olarak herkesin, göz önünde, açıkta olan, umumi, aleni, devlet denetimi gibi anlamları karşılamaktadır. Kamu sözcüğünü Türkçede ‘Kamusal alan’ olarak nitelediğimizde devletin alanı, herkesin alanı gibi birbirine yakın aynı zamanda birbirine karşıt iki anlama vurgu yapmaktadır.’ (Özbek, 2004, s. 26)

Bu bağlamda devlet, devletin denetimindeki alan olarak tanımlama yapılan alan aynı zamanda sivil toplumun kullanımındaki (devletten bağımsız) alan olarak da anlam kazanmaktadır. Meral Özbek, bu temelde, sivil toplum ve kamusal alan arasındaki kuvvetli ilişkiyi şöyle tanımlamakta;

‘Sivil toplum devletin dışında ama devletin kamu yararına karşılık gelen topluluğu karşılamakta, dolayısıyla ne kamu. Belki her ikisi birden olan yalnızca ailenin özel alanından ve devletin kamu alanından ayrı bir dizi toplumsal etkileşimi kapsamakla kalmayan daha özgül olarak ayırt edici bir ekonomik ilişkiler ağını, pazar alanını, üretim, dağıtım, değişim alanının da içeren ayrı bir insan ilişkileri ve etkinlik alanını temsil eder.’ (Özbek, 2004, s. 27)

19 yüzyıldan sonra kapitalist sermayenin ve neoliberal ekonominin yarattığı metropol kent deneyiminde bireyler geleneksel kolektif mekânsal ve zamansal sürekliliği parçalamakta, hızlanan yaşam temposu (mobilete) ile kamusal davranışlarda çağa uyum sağlayan farklılıklar görülmektedir. Bireysellik ve mobilete kişinin kamusal alanı kullanımını azaltmış, özel alanı kapatmıştır. Walter Benjamin özel alana kendini kapatmış özel birey için *‘iç mekânda özel bir evren yaratarak tarihe adımını atar’ bu evren bir kabuktur, bir mağara, koruma takıntısı ile izlerini unutmayan kaptır.*’ Demektedir. (Stavriles, 2016, s. 86-87) Bu dönemden itibaren (19.yy’dan) kamusal alanda aristokratların ve burjuvanın hâkimiyeti ortaya çıkmıştır. Bu hâkimiyetle birlikte modern kent yaşamındaki değişim dönüşüm kentte yaşayanlar üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Bu dönemde Charles Pierre Baudelaire’in ‘flaneur’ tiplmesi modernitenin birey yaşamı üzerinde yarattığı etkiyi göstermesi açısından önemlidir.¹⁰ Flaneur modern kent yaşamının ve teknolojik yeniliklerin sunduğu olanakları ‘meta tapınına’

¹⁰Flaneur, modern hayatın yeniliklerinin peşinden koşmayı meslek edinen entelektüel kişi, gözlemediği her şey bir yenilik, özgünlük halesi olarak göze çarpar. Bu, zaman içinde bir bireysellik ve ayırt edici hususiyet arayışı, kamusal hayatın her veçhesinde (giyim, davranış, sanat, kent mekânları, görüşler, teknolojik aletler vs.) bir revaçta yenilikler arayışı peşinde olan kişi olarak ağırlıklı tanımlanır. (Stavriles, 2016, s. 94)

dönüştürmüş, kamusal yaşamı bu yenilikleri takip etmekle geçen tüketim bağımlılığı içinde mutluluğu arayan kişi olarak tanımlanabilir. Sürekli ve hızlı değişen-gelişen yenilikler karşısında kamusal bir uyuşma ve yabancılaşmanın yaşadığının farkında olmadan aristokrat ve entelektüel olduğunu düşünen renkli moderniteye dalıp gitmiş bireyler olarak tanımlanmaktadır. *'Modernitenin yarattığı pasajların vitrinlerine dalmakta, kenti dolaşıp renkli metropol yaşamına hayran bir yaşantıda kalabalığın içinde yalnız, kabuğunda yaşayanlar... 'Kentte sıkışmış yalnız yaşayan flaneur alıştığı/bağımlısı olduğu kent yaşamından kendini ayrı bir yerde düşünemez.'*¹¹ Birey ve toplum olarak kentteki kalabalıktan kopmuş ama ayrılamayan, teknoloji ve hızın esir aldığı, kamusalıktan kopmuş kalabalık içinde bireyselleşmiş/yabancılaşmış kişilikler olarak çoğalmaktadır.

Mimarlık ve kent planlama camiasında ise “kamusal alan” ve “kamusal mekân” kavramları önemli bir yere sahiptir. Konut (ev) gibi özel bazı mekânların dışında kalan, meydanlar, sokaklar, parklar, kafeler ve kenttin tamamı gibi fiziki olarak çevrelenmiş olanı tanımlamaktadır. Günümüzde sermayenin/hegemonik güçlerin denetiminde mimar ve plancıyı bir projeci işlevi kazandıran mülkiyet ilişkileri temelinde biçimlenmektedir. Böylece belli bir kesimin hegemonyasında biçimlenen mekân ve mimarlık üretimine karşı, kent hareketlerinin savunusu, kentte yaşayan herkesin kamusal kullanım hakkı temelinde seslerin yükseltilmesini ve belli bir kesimi etkileyen mimarlık projelerinde söz sahibi olma taleplerini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda Kent hakkı mücadelelerinde uluslar arası sözleşmelerle güvence altına alınan kent hakkı ve barınma hakkı kazanımları¹² olmasına rağmen bu yönlü ihlaller kamusal alanve kullanım hakkı tartışmalarını tazelemektedir. Bugün yürütülen tartışmalar kamusal alanın hegemonik güçler elinde işgal edilmesi, sahiplenmesi ve denetlenmesine karşı yükselen tepkisel mücadeleleri ortaya çıkarmaktadır.

¹¹ Walter Benjamin, pasajlar üzerine denemelerinde, pasajların modernizmin simgesi olduğunu savunur. Bilimin keskinliğini ve geleceğe güveni simgeler. Kent kalabalığı içinde dışa dönük karşılaşmaları ve modernitenin görünen renkli vitrinlerini flaneurrün gözüne sokan geçişlerdir. Pasajlara avareler, kredi kartsızlar sadece vitrine dalıp kalır. Modern kentnin hızlı akan ve değişen yüzü pasajların renkli cephelerinde kendini göstermektedir. Dolayısıyla pasajlar modern düzenin –kapitalist sistemin- görünen yüzü, tüketime cezp eden mekânlardır. (Gürsel Korat, gurselkorat.blogspot.com.tr, 2010 Yılı Araştırması, Erişim 25.06.2017)

¹²Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartnamesi Türkiye tarafından 21 Kasım 1988'de imzalandı. Bu şartnamenin 5. Maddesine Türkiye çekinde koymamış, kabul ettiği maddeler arasındadır. *'MADDE 5- Yerel yönetimlerin sınırlarında, mevzuatın elverdiği durumlarda ve mümkünse bir referandum yoluyla ilgili yerel topluluklara önceden danışılmadan değişiklik yapılamaz.'* Denilmektedir. Bu madde kapsamında yerel yönetimin yani kenttin sınırları içinde kenti ilgilendiren büyük plan proje ve değişikliklerde kentte yaşayanlarla birlikte müzakere edilerek kararlaştırılması ilkesi imzalanmış olmasına rağmen bugün merkezi iktidar tarafından kentlerde yürütülen kentsel dönüşüm uygulamaları, acele kamulaştırma kararları bu Türkiye'nin kabul ettiği bu maddeye aykırılık göstermektedir.

Filistin Halkının topraklarının, İsrail Devleti tarafından çitlenmesi ile kitlesel mücadeleler yükselirken; iktidarlar ve güç grupları tarafından mülkiyetin kamulaştırılması, yoksul mülk sahibinin evlerinin yıktırılıp kamulaştırılması kent ihlallerine karşı halkların tepkiselliğinin ‘Kent Hakkı, Kent Adaleti’ temelinde seslerinin yükseltilmesini yaratmaktadır. Kentin kamusalılığı artan kent ihlalleri ve barınma ihlalleri ile mülksüzleştirilen yoksul kesimin barınma hakkı bağlamında -mülkiyet ilişkileri dışında- kentte ortak yaşam hakkı mücadelesi yürütmelerine yol açmaktadır. Bu bağlamda kamusal alan kavramı, mevzuatlar ve yasalar dışında insanların toplanabileceği, farklılıkların bir araya gelebileceği, ortak kullanacağı ve dayanışmanın yoğunlaştığı, kesin bir sınırla ayrılamayacak geçiş/eşik alanı olarak kavramlaştırma tartışmaları etrafında yoğunlaşmaktadır.

2.2. Kamusal Alan –Özel Alan Ayrımı

Tarihsel süreç içinde ilk kez kamusal alan ve özel alan ayrımının Antik Yunan döneminde belirginleşmesinin yanı sıra doğal toplumlardan günümüze her dönemde mekânsal/fiziki bir ayrım olarak zihnimizde biçimlenmektedir. Kamusal alan tanımı, en basit haliyle zihinde ev içi ve evin dışı olarak karşılaşmaların tanıdıklaştığı ile karşılaşmanın yabancılaştığı mekân olarak tanımlanmak kavramın anlaşılmasını kolaylamaktadır.

Kamusal ve özel alan ayrımı ilk defa Batıda (Avrupa’da) 15. yüzyıl ortasında kullanılmaya başlanmış, 1470 yılında Malory, Roma İmparatoru Lucios’ tan bahsederken ‘Roma’nın kamusal iyiliğini sağlayan diktatör’ diye söz etmekteydi. Böylece ‘toplumun ortak çıkarları’ karşılığıyla kamu sözcüğü bir tutulmaktaydı. Bu tarihten yetmiş yıl sonra kamu (public) sözcüğü ‘genel gözleme açık ve ortada olan’ şeklinde kullanımı eklendi. 1540 yıllarında kamusal ve özel ayrımını belirginleştiren cümle *‘içlerindeki kini tutamayıp kamusal ve özel alanlarda haykırdılar’* ile kavramların karşıt ve birbirleriyle olan bağımlılıkları ilk defa dillendirilmiş oldu. Bu dönemde özel (İngilizcede private) sözcüğü üst düzey devlet görevlileri- ayrıcalıklı kişiler- anlamında kullanılmıştır. (Sennett, 2016, s 26)17. yüzyıl sonlarına gelindiğinde kamu ve özel ayrımı günümüz kullanımına en yakın haliyle, kamu sözcüğü herkesin denetimine açık olan anlamında; özel sözcüğü kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan mahfuz/mahrem bir yaşam alanı olarak tanımlanmıştır. (Sennett, 2016, s. 31) Bu dönemde İngiltere’de ‘word’ (dünya) ve ya ‘mankind’ (ademoğlu) sözcüklerinin yerine ‘public’ (kamu-halk) sözcüğü kullanılmaya başlandı. (Habermas, 2015, s. 91-90) Aynı dönemde

Fransa’da tiyatro izleyicilerini oluşturan topluluklar için kamu sözcüğünün karşılığı olan ‘le public’ kelimesi kullanılmaya başlandı. (Sennett, 2016, s. 32) Kamu kelimesi bu tarihsel ve dönemsal politik koşullar etkisinde topluluk yerine, halka açık alan, topluluğun denetiminde olan, toplumun kullanımında olan, göz önünde olan ve kamuoyu (public opinion) sözcüklerine karşılık kullanılmaya başlandı. Kamu sözcüğü Almanya’da, 18. Yüzyılda, İngilizce ve Fransızca da kullanılan publicite ve publicity sözcüklerine benzer olarak çok az kullanılıyordu. Ancak aynı dönemde Almanya’da kendi yasalarını ve kurumsal egemenliğini kuran burjuva toplumunun mal mübadelesinin ve toplumsal emeğinin alanı olarak kendini kavramlaştırdı. Böylece bu dönemden çok önce egemen sınıfların kullanımında ve denetiminde kamusal olan ve kamusal olmayan özel alan kavramsallaşmasından söz edilebilir.

Kamusal alan kavramı ilk olarak 1962 yılında Jurgen Habermas’ın *‘Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü’* adlı kitabıyla gündemleşerek tartışmalara ve farklı kavramsal platformlarda bu alanda alternatif tanımlamaların yapılmasının önü öncelikle Avrupa’da (Almanya, Fransa, İngiltere...) açılmıştı. Kitabın 1989 yılında İngilizce çevirisi ile dünyada birçok ülkeye yayılarak politik alanda birçok kapitalist- antikapitalist kesimler bu alanda tartışma yürütülmesini sağladı. Habermas, kamusal alan ve özel alan ayrımının ortaya çıkışını antik Yunan dönemlerine indirgemiş, Orta Çağ dönemi boyunca kamusal ve özel alan ayrımı ile kamunun tanımını Roma hukuku ‘Res Publica’ (cumhuriyet) çerçevesinde geliştirilip yaygınlaştığını genelleştirerek vurgulamıştır. Habermas’a göre:

“Modern devlet ve ondan ayrılan burjuva toplumunun oluşumuyla hukuk teknikleriyle kamusal yaşam formelleştirildi, devletin ve iktidarların denetimine girdi.” (Habermas, 2015, s. 59)

Feminist literatür, kamusal alan ve özel alan kavramlarını toplumsal cinsiyeti merkeze alarak bir tanımlama yapmaktaydı. Kadınların içerisine hapsolüp, özgürlüklerinin kısıtlandığı, denetime alındığı ve tehdit edildiği sığınak olarak kavramlaştırılan evden (özel alandan) farklı olarak, özgürleştiren, varlığının görünürlüğüne olanak sağlayan alan olarak kamusal alan kabul edilmişti. Birinci feminist hareket mücadelesinde kamusal alan kadın varlığının erkek egemen toplumda benimsetilmesi anlamında zorlu bir mücadeleydi.¹³ Kamusal alanda kadının

¹³ Birinci Feminist hareket mücadelesi burjuva toplumsal yaşam içinde eve hapsolmüş burjuva kadının kamusal alanda seçme seçilme ve görünürlüğü mücadelesi etrafında söylem yürütmekteydi. Sonraki dönemlerde ortaya çıkan feminist mücadeleler birinci dönemde kazanılan hakların mirası üzerine kadının etnik, kültürel ve cinsiyet

görünürlüğü erkeğe oranla daha itina ile olsa da feminist mücadelede kamusal alanda varlık sahibi olmak ve katılım sağlamak önemli/olumlu görülen bir kazanımdı.

Şimdiye kadar geçen tarihsellikten beslenerek biçimlenen toplumsallık, modernitenin ve kapitalist ekonominin yoğunlaştığı 19. yüzyılda şehirde meydana gelen değişimler aile yapısının değişimine neden oldu. Tarihsel süreçte feodal yapıyı temsil eden bir den fazla kuşağın bir arada yaşadığı geniş aile yapısı yerini giderek büyüyen kent ve bireyselleşen bireyle çekirdek aileye bırakıyordu. Geniş aileden çekirdek aileye geçiş süreci kamusal yaşamdan özel alana hapis olmanın ontolojisini yaratan önemli bir değişimdi.

“Çekirdek aile, kozmopolit şehir yaşamının karmaşıklığının yarattığı, büyüyen şehirle simgelenen, yapısını kişi dışı bürokrasiden, toplumsal hareketlilikten ve büyük bir iş bölümünün oluşturduğu yeni modern topluma geçişin yanıtıydı. Geniş aileden çekirdek aileye geçiş dayanışma, geleneksel yaşamdan, değerlerden; bireyselliğe, moderniteye ve özel kişisel yaşama geçti.”(Sennett, 2016, s. 229)

Bu anlamda bireyciliğin temsili çekirdek aile kapitalist sistemin temelini atıldığı dönemde ağırlıklı olarak ortaya çıkışı; bu sistemin dayandığı birey ve özel alan kavramlarının olumlanmasıyla bağlantılı görülebilir.

Kapitalist modernitenin yarattığı mekânsal değişim herkesin kullanımındaki kamusal alanların denetimi ile belli bir kesimin kullanımında özel ve kamusal alan kavramından farklı bir kavramsallaştırma yaratmaktadır. Farklılaşan mekânsal kavramlar adacıklar kentini doğru kentsel bir değişimin doğusuna ortaya çıkarmaktadır.¹⁴ Günümüzde yaşanan kapitalist modernitenin ve küresel sermayenin yarattığı sürgün, göç ve kentsel yoksulluk yaşam alanlarına müphem bir potansiyel yüklemiştir. Kamusal alan herkesin kullanacağı alan görünümünde sürekli bir olağan üstü durum halinde denetim ve kontrole tabi tutulmakta, özel alan çıkarıcı ve ön yargılı bireyin saklandığı kendini koruma altına aldığı bir mekâna dönüşmüş durumdadır.

2.2.1 Mülkiyet Kavramı

eşitlikçi kimlik mücadelesi bağlamında temellenmiştir. Bu mücadeleye LGBT bireylerinin mücadelesi son yıllarda eklenerek yayılmaktadır.

¹⁴Adacıklar kenti, kentsel bağlamda kendisini kuşatan kentten fiziksel olarak ve çeşitli bakımlardan (sosyal, fiziksel, sınıfsal, etnik) ayrılmış yerleşim bölgeleri olarak tanımlanır. (Stavrides, 2016, s. 21)

Mülkiyet kavramı, ekonomi ile ilişkili bir kavram olarak özellikle günümüz koşullarında mekânı ve toplumsallığı değiştiren-dönüştüren önemli bir kavramdır. Mülkiyet ilişkileri, üretim ilişkileri ve toplumsal olayların temelinde yatan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Kavramın ortaya çıkışı, ilkel topluluklara kadar uzanmakta olup, meydana gelen önemli sosyal, ekonomik, dini ve siyasi gelişmelerle birlikte anlam ve içerik bakımından önemli değişikliklere uğramıştır.

Mülkiyetin ortaya çıkışının temelinde hiyerarşinin önemli bir rolünün olduğu yadsınamaz. Doğal toplumlardan sonra gelişen yönetsel ve toplumsal değişimle birlikte toprağın ortak kullanımı, hegemonik erkek egemenliğinin kullanımına geçti. Böylece mülkiyet sahipliğinin kadınlara oranla yoğunluklu olarak erkeğe ait olmasının temelinde bu tarihsel gerçek yatmaktadır. Birinci feminist hareketin yürüttüğü kadının hak ve özgürlüğü alanında mülkiyet hakkının kadına verilmesi mücadelesi bu anlamda çok önemli bir mücadeledir.

Mülkiyet kavramının hiyerarşi ile önemli ilişkiler kurduğu dönem feodal sistemin kurumsallaştığı Orta Çağ dönemidir. Feodal sistem, toprak mülkiyetinde hiyerarşi fikrine dayanıyordu. Batı toplumlarında Senyör, vasal, serf; Ortadoğu'da bey, mir, ağa, aşiret, kabile ve daha birçok feodal grup, toprak sahipliği /mülkiyeti oranında iktidar da söz ve mevki sahibiydiler.

Ortadoğu toplumlarında ağırlıklı mülkiyet sahipliğinin hukuksal meşruluğunun temeli Osmanlı Devletine dayanmaktaydı. Osmanlıda mülkiyet sahipliği devletin arazi üzerindeki tasarrufuna ve gelirine göre biçimlenmekteydi. Osmanlı sınırları içindeki topraklar devletin arazisi, devletin tasarrufu ile araziler devlete hizmet eden üst düzey görevlilere, soylulara, vatandaşlara ve gayri Müslimlere vergilendirilerek tahsis edilmekteydi. İstisnai durumlarda arazi mülkiyeti kullanan kişi ve kurumlara verilmekteydi.¹⁵

¹⁵Osmanlı Devleti'nin ikinci padişahı Orhan zamanında, arazinin tasarruf şekilleri ve bunların gelirleriyle ilgili kayıtlar ve defterler oluşturulmuştur. Kayıtlar ve oluşan defterlere "Defter-i Köhne" denilmektedir. Bu kayıtlarda Mülk arazi, devlete hizmet edilenlere verilen arazi; Miri arazi, vatandaşa verilen arazidir kullanımı karşılığında devlette vergi verilmekte, vergilendirme miktarı Müslüman ve gayri müslümlere göre farklılık göstermekteydi. Mevkuf arazi, vakıflara karşılıksız verilen arazidir. Metruk Arazi, devlete ait olup, köylerin, kasabaların ve şehirlerin ortak kullanıma verilmiş arazi, Mevat arazi, kamunun yararına kullanılan boş arazi, bugünün rezerv alanları(hazine arazileri) benzeri bir mülkiyet kavramı (bkz <http://nebizenginli.blogcu.com/osmanli-devletinde-mulkiyet-hakki/2933347>),(20.05.2017)

Mülkiyet hakkı hukuk alanında önemli bir kavramsal meşruluğa sahiptir. Mülkiyetin dokunulmazlığı ve sabitliği uluslararası mevzuatlarda güvence altına alınmıştır. Türkiye’de 1982 Anayasası’nın 35. Maddesinde kişi hakları arasında düzenlenen mülkiyet hakkı, sahibine eşya üzerinde en geniş şekilde doğrudan doğruya yararlanma, kullanma ve tasarruf etme yetkilerini içeren haklar sunan ve bu yetkilerin herkese karşı ileri sürülebildiği bir hak olarak tanımlanmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine 20 Mart 1952 Ek 1 Nolu Protokolle mülkiyet hakkı eklenmiş, mülkiyetin korunması başlığında tanımlanan maddenin içeriği şöyledir:

‘Her gerçek ve tüzel kişinin, mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Herhangi bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslar arası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir.’

Yerel ve uluslar arası mevzuatlarda mülkiyetin sabitliği ve korunması gerekliliği yasal güvence altına alınmasıyla birlikte istisnai durumda devletin kamu yararı ilkesi temelinde dokunulmazlığının ortadan kaldırılabilirliği görülmektedir. Böylelikle bugün yaşanan devlet ve sermaye eliyle çitlenen mülkiyetin yasal dayanağı meşru bir zemine oturtulmuş durumdadır.

Mülkiyet, kavramının belleklerde biçimlenen en basit tanımlanması, bir malın-metanın üzerinde sadece belli bir kişinin ya da grubun sıkı denetiminin olduğu durum olarak tanımlanabilir. Bu tanımın merkezinde sahiplilik, mülkiyet sahipliliği, özel birey ve özel mülkiyet kavramları yer alır.

‘Bunların dışında ki mülkiyet durumları devlet mülkü¹⁶, kamusal alan, devlet ve özel mülkiyet dışındaki mülkiyetsizlik hali geçicilik ifadesi olarak görülmektedir. Bu kavramlar özel mülkiyete geçişi er ya da geç beklenen mülkiyetler olarak bir geçicilik süreci olarak kabul edilmektedir. Özel mülkiyet dışındaki başka mülkiyet, bizim gözümüzde mülkiyet ifade etmemekte görmezden gelme eğiliminde olmaktayız.’ (Adaman, Akbulut, & Kocagöz, 2017, s. 225)

Bu bakış açısı neoliberal ekonominin-kapitalist sistemin- modernite adına yarattığı herkesin ortak mülkiyetindeki kamusal alanların adaletsiz bir biçimde çitlenmesini/özelleştirilmesinin temel dayanağını oluşturmaktadır. Kapitalist ve neoliberal ekonomide herkese ait olan mülkiyet işlevsiz ve gereksiz bir işlevi barındırmakta. Bu alanlar özelleştirilerek güzelleştirilecek, işlevlendirilecek estetik-modern bir görünüme kavuşturulmalıdır.

¹⁶ Özel mülkiyetin dışındaki mülkiyet devlet mülkiyeti olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu alanlar devletin denetim ve tasarrufunda kullanımı devletin ve iktidarların inisiyatifinde vasıf değiştirebilir. Devletin mülkünden sermaye ya da iktidar gruplarına tahsis edilmek için gerekli yasal zeminler rahatlıkla oluşturulabilir.

‘Kapitalist düzene göre ortak mülkiyetin varlığı dahi ihtimal edilemez; ortak mülkiyet iç çekişmeyi, başıboşluğu ve düzensizliği kamçılacağı idea edilir. Kapitalist hukukçular, ‘ortak mülkiyet mülkün yokluğu anlamına gelir’i öne sürmektedirler.’(Adaman, Akbulut, & Kocagöz, 2017, s. 225)

Bu anlamda ortaya çıkan kanı sermaye ve iktidarlar tarafından müştereklerin/kamusal alanların kamu çitlenmesi/özelleştirilmesinin yasal ve söylemde ki gerekçeleri meşrulaştırılmaktadır. Kendini küresel bir hayır kurumu olarak göstermeye pek hevesli olan Dünya Bankası bile özelleştirmeye olumlu bir hava katmak ve beklenmedik karşı direnişleri köreltmek için müşterekler dilini kullanmaktadır. Kendini küresel müştereklerin koruyucusu olarak sunan Dünya Bankası önce nesillerdir ormanda yaşayanları yaşam alanlarından sürüyor, sonrada oyun parklarına veya başka ticari işletmelere dönüştürülen bu alanları ancak parasını ödeyebilenlerin kullanımına sunuyor. (Adaman, Akbulut, & Kocagöz, 2017, s. 225)

Çitleme ve özelleştirilme politikaları kamusal alanlar üzerinde (ormanlar, meralar, devlet mülkleri) iktidar ve devlet eliyle meşru/formel bir zeminde çoğunlukla iktidarlarca gönüllü bir biçimde yapılmaktadır. Ancak sermaye hızını alamayıp özel mülkiyete sahip yoksul ve orta sınıf kesimin mülkiyetini de çitlenmekte, anayasal olarak sabitlenen mülkiyet hakkı gaspı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda mülkiyete dair geleneksel kabuller büyük tasfiye politikasına maruz kalmaktadır. Bireyi hak sahibi ve mülk sahibi yapan kazanımlar neoliberal küresel sermaye karşısında mülkiyetsiz ve yoksul bir bireye dönüştürebilmektedir. Köylünün ve kentlinin elindeki ‘Tapu Senedi’ ‘Kamu yararı’ adına sermayeye verilmek üzere devlet/iktidarlar tarafından kamulaştırılmaktadır. Böylece sabit ve dokunulmaz olan özel mülkiyet hegemonik güçlerin elini güçlendiren yasalarla kolaylıkla el değiştirerek formel zeminde dönüştürülmekte¹⁷ ve mülksüzleştirme süreci meşrulaştırılmaktadır.

Bu bağlamda mülksüzleştirilen, değersizleştirilen ve yoksullaştırılan toplum bu neoliberal küresel sermayeye karşı giderek güçsüzleştirilerek sayıları her geçen gün çoğalmaktadır. Çoğalan mülksüzler sistemin kendilerini değersizleştirdiğini ve ötekileştirerek görünmez hale getirdiği savunusunu yapmaktalar. Bu bağlamda mülksüzleştirilerek görünmez hale getirilenler

¹⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine 20 Mart 1952 ek 1 nolu protokolle mülkiyet hakkı eklenmiştir. Mülkiyetin korunması başlığında tanımlanan maddenin içeriği şöyledir: ‘her gerçek ve tüzel kişinin, mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Herhangi bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslar arası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir.’

–ötekileştirilenler- birleşerek görünürlüklerini belirginleştirdiği Brezilya’da ‘yüzü ve yarını olmayanların’ maskelilerin mücadelesi oldukça önemlidir.¹⁸

2.2.2. Barınma Hakkı, Hak Sahipliliği, Kentsel Adalet

Günümüzde ortaya çıkan savaşlar ve neoliberal politikalar zorunlu yerinden edilmelerin ve mülkiyetsizleştirilmenin önünü açmaktadır. Bu nedenlerin dışında göç etmenin birçok nedeni bulunmaktadır. Ancak bu bölümde zorla yerinden edilenlerin yaşadığı barınma ve hak sahipliği tartışması etrafında bir analiz yapılacaktır.

Zorla yerinden edilme, yoğunluklu olarak savaş, büyük yıkımlar, doğal ve çevresel afetler ve büyük sermaye güçlerinin kalkınma projeleri kapsamında, bir yerden başka bir yere zorunluluğa dayalı nüfus ve demografik hareketlilik olarak tanımlanabilir.

“Zorlayıcı ve zorunlu göç, ilkel göç türünün faili sayılabilecek ekolojik baskının aksine, devlet ya da eşdeğer bir toplumsal kurum tarafından harekete geçirilir. Bu kategoriyi ikiye ayırmak gerekirse, zorlayıcı göçte göçmenler göç edip etmeme konusunda belirli derecede bir karar verme gücüne sahipken, zorunlu göçte böyle bir karar verme gücü söz konusu değildir.(Petersen, 1958, s.261)”¹⁹

Petersen’in bu tanımlamasına göre zorunlu ve zorlayıcı göç kategorize edilmekte; çevresel ve doğal nedenlerden ortaya çıkan kitlesel hareketliliği ilkel göç olarak tanımlamakta; devletler, iktidarlar ve hegemonik güçlerin eliyle zora ve baskıya dayalı ortaya çıkan kitlesel hareketleri zorunlu yerinden edilenler-mülksüzleştirilenler- olarak sınıflandırmaktadır.

Dünyada ve Ortadoğu coğrafyasında kapitalist sermayenin varlığını sürdürmesi için birçok etnik, dini ve ekonomik gerekçelerle savaş ve işgal/çitleme zorunlu göç ortamı yaratılmaktadır. Son 20 yıllık süreçte Türkiye’nin kuzey ve güneyindeki Irak, Suriye ve İran coğrafyasında savaş ve şiddet ortamından kaynaklı yerinden yurdundan edinilenlerin sayısı milyonları bulmuştur. Yine son 60 yıllık süreçte Filistin topraklarının İsrail Devleti tarafından

¹⁸Brezilyada Maskelilerin mücadelesi; yüzleri açık bir şekilde varlıkları bilinmeyen ötekileştirilmiş, değersizleştirilmiş durumda olan yoksul kesimin, maske takarak kendilerini değerli ve merak edilen bir konumda özgürlük ve hak sahipliği mücadelesinin merkezine oturtmuştur. Maske takanlar kendini iktidar ve devlet karşısında özgürlüklerinin garbına karşı bir güvenlik önlemi olmasıyla birlikte iktidarın ve sermayenin ikiye bölünmüşlüğü- yüzüzlüğü- temsili olduğunun bir savunusudur. İktidarın ve sermayenin maskesini takarak renkli ve süslü modernitenin arkasında toplumu yanıltması gibi ‘bir yüze sahip olmayanlar’ paradoksu halini yaratmaktadır. (Stavrides, 2016, s. 165-187)

¹⁹Asena Pala, Zorunlu Göç ve Kadın Deneyimi; Diyarbakır Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 8

sömürgeleştirilmesi ve Türkiye'nin doğusunda ve güneydoğusunda süren Kürt sorunu ile ilişkili süreklileşen savaş hali ile zorunlu göçler ortaya çıkmaktadır. Süreklileşen savaş ve çatışma hali bu coğrafyalar üzerinde belli zamansallıklarda tekrarlanan, hareket/göç halinde mülkiyetsiz, evsiz, göçmen ve mülteci konumunda bir nüfus yoğunluğunu ortaya çıkarmaktadır. Ortaya çıkan bu geçicilik durumu evlerine, köyelerine ve kentlerine dönme umudu ile yaşamlarını zorunlu barınma alanları olan kamplarda, gecekondularda sürdürme halini yaratmaktadır. Yaşamları ve gelecekleri askıya alınmış bir belirsizlik içinde sürüp giden bu nüfusun mücadelesi barınma hakkı ve yaşam hakkı mücadelesi temelinde bir savunuya dönüşmektedir. Bu anlamda Mülkiyetsizler, barınma hakkı/yaşam hakkı temelinde alanın kullanım hakkı -Marksist teoride kullanım değeri olarak tanımlanmakta-üzerinde bir mücadeleye dönüşmektedir. Bu kapsamda yıllarca kullanılan alan üzerinde meşru mülkiyet sahipliliğinin dışında kullanım üzerinden bir farklı bir kalıcılık hali ortaya çıkmaktadır.

Tez araştırma konusunun birinci örneği Benusen Gecekondu Mahallesi resmi mülkiyet sahipliliği bulunmadığı halde yaklaşık kırk yıldır evlerine/köyelerine dönme imkânlarını sağlayamadıkları için bu alanda barınmaktadır. Böylece anayasal bir hak sahipliliği olan barınma hakkı bağlamında devletin kendilerine sağlıklı barınma koşullarını sağlaması gerektiği konusunda yasal ve politik mücadele yürütmekteler.²⁰ Araştırmanın ikinci örneği olan Filistin Fawwar Kampı yaklaşık altmış yıldır geçici barınma hali kamp mekânsallığında yaşamını sürdürmekte 'Eve Dönüş Hakkı'nı' kazanma mücadelesi vermekteler. Artan nüfus ve değişen insani ihtiyaçlar temelli Filistin'de kamplar giderek kalıcı kentsel alanlara dönüşmekte; geçici barınma yapılarından, kalıcı barınma yapılarına doğru kalıcı bir hal almaktadır. Filistinliler yoğunluklu olarak Eve Dönüş Hakkı mücadelesini işgal hegemonyasına karşı politik bir örgütlenme/mücadele yöntemi olarak sürdürmekteler. Eve Dönüş Hakkı'nın kazanılması eski topraklarına dönme anlamı taşımıyor; işgal, güç ve zorla yerinden edilmeden kendi talepleri/rızaları doğrultusunda nerede yaşamaları hakkını elde etme kazanımı olarak uluslar arası mevzuatlarca meşrulaştırmayı amaçlıyorlar.²¹

²⁰Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Benusen Mahallesi Alan Araştırması Raporu, Diyarbakır, 2011

²¹Son yüzyılda yaşanan savaş ve yıkımlarla yerinden edilmişlerin ülkelerine geri döndüğü örneklerini görmüştür. Yugoslavya'nın dağılması esnasında Bosna ve Kosova savaşları sebebiyle yerinden ayrılmış milyonlarca insanın ülkelerine geri dönmeleri konusunda birleşmiş milletler çok sayıda proje üzerinde çalışmıştır. Ayrıca 2. Dünya savaşı sırasında Almanya ile işbirliği yaptıkları gerekçesiyle sınır dışı edilen Kırım Tatarları, önemli oranda Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından ülkelerine geri dönebilmişler. Yarım yüzyıldan daha fazla bir zamandır mülteci konumundaki Filistinli'lerin topraklarına geri dönmeleri konusunda BM'DE karar çıkarmak dışında çok önemli hukuki bir yaptırım yapılamamakta. <https://filistin.wordpress.com/2007/01/27/uluslararası-hukukta-filistinli-multeciler-sorunu-2/> 14.08.2017

Bu bağlamda savaş ve büyük yıkım politikalarıyla kamalarda mülteci ve sığınmacı statüsünde barınmaya çalışan milyonlarca mülteci/sığınmacı/göçmen öncelikle kaybettiği topraklarına/evlerine dönmeyi ya da daha insanı yaşam koşullarına kavuşacağı umudu içerisinde beklemekteler. Diğer taraftan devletlerin siyasi ve ekonomik politikalar temelli köylerinden/kentlerinden zorunlu nedenlerle göç edenler, mülkiyet ve mevzuat bağlayıcılığından bağımsız barınma ihtiyacı temelli gecekondu/favela²²bölgelerinde barınma ve vatandaşlık hakkı temelinde daha sağlıklı koşullarda yaşama beklentisi içinde beklemekteler.

Uluslar arası mevzuatlarda güvence altına alınmış mülkiyet hakkı yine işgal ve gaspın önünü açan yasal düzenlemelerle- kamu yararı ilkesinin ihlali ile- modernizmin sermaye ve rant sağlaması amacıyla kentsel dönüşüm/kentsel yenileme adı altında farklı bir mülkiyetsizlik durumu yaratmaktadır. İktidar ve sermaye tarafından normleştirilmiş yasal düzenlemeler, sonrasında toplumsal ve mekânsal yaşamda kent yoksulu üzerinde büyük bir mağduriyete neden olmaktadır. Yasal güvence ile sabitlenen mülkiyet sahipliliği bu kentsel/mekânsal politikalarla gönülsüz, zorla yerinden edilenler yoğunluğunu yaratmaktadır.

Kentsel alan içinde mülkiyeti çitlenen yoksul-orta sınıf kent ve hatta ülke sınırları için sürekli bir göçmen konumuna getirilmektedir. Mülkiyeti çitlenen yoksul ağır kredi borçları ve kira bedellerine dayanamayıp, kentsel sınırları içinde ötekileştirilen hareketli demografik bir kitleye dönüştürülmektedir. Örneğin Türkiye’de barındıkları mahallelerde ağırlıklı dayanışma ve yardımlaşma kültürüyle barınan yoksul nüfusun TOKİ’nin (Toplu Konut İdaresi)²³ yüksek banka kredili bina giderleri ile modern mahallelere yerleşmelerine mahkûm etmekte, farklı bir yöntemle zorunlu yerinden edilmenin önünü açmaktadır. Bu bağlamda kent içinde barınma hakkı mücadelesi, kentsel alanda adaletli barınma koşullarının sağlanması savunusunu yaratmaktadır.

²² Favela, Brezilya’daki yoksul gecekondu mahallelerine verilen isimdir.

²³TOKİ; Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, 1984 yılında kurulan Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı nüfus artışıyla ortaya çıkan konut ihtiyacını karşılayarak düzenli kentleşme amaçlarına hizmet eden ve dar ve orta gelirli kesime sosyal konut sağlayan kurumdur. Başbakanlık idaresinde çalışan, tam adı ‘T.C. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı’ olan kurumun projelerini 81 ilin tamamında uygulanmaktadır.

1980'lerden bu yana kapitalizmin yarattığı modernizasyon şartlarına uyarlanan yeni kentleşme paradigmasını, David Harvey *'artığın emilimine aracı olan karanlık yüz'*²⁴ olarak tariflenmektedir. Harvey bu yeni değişim dönüşüm sürecinin Marx'ın komünist manifestoda temellendirdiği sınıf boyutunun üzerinde durulması gerektiğini savunmaktadır. Kapitalist sermayenin gasp ve işgal düzeninden en çok yoksullar, ayrıcalıksızlaştırılanlar ve siyasi gücü bulunmayanlar, evsizler, azınlıklar, göçmenler, kadınlar sürecin mağduru olmakta savunusunu yapmaktadır. İktidar ve kapitalist sermaye eliyle mülkiyet hakkı gasp edilen yoksulların bu alanda yürütülecek mücadele iktidar ve mülkiyet ilişkilerinden bağımsız barınma hakkı ve yaşam hakkı bağlamında yoğunlaşmaktadır. Bu anlamda yürütülecek hukuki mücadelede mağduriyetler ve hak ihlalleri çerçevesinde biçimlenmektedir.

“Dünya üzerinde konut hakkı/barınma hakkı ihlalleri kapsamında, zorla ev boşaltma, tahliyeler ve işgaller 90'lerden itibaren yeni konut politikalarının oluşturulması çabasını ortaya çıkardı. Birleşmiş Milletler 2002 yılında konut hakkı programı oluşturmuş, program, bir sosyal hak olarak konuta erişimin, konut hakkının ötesinde önemi olduğunu vurgular. Evsizliği sadece bir evi kaybetmek değil, konut hakkı ihlali değil, aynı zamanda evrensel insan hakları normlarının tüm yöntemlerinin ihlal ve geri dönüşü olmayan bir mağduriyete yol açan bir statü olarak tanımlar.” (GABB, 2013, s. 114-115)

Bir mekânı yok etmek sadece fiziki bir yok edişi ortaya çıkarmaz, yaşanan canlı hayat, anılar ve sosyo –kültürel anlamda birçok insan hakkı boyutu yok olmaktadır. Tüm evrensel insan hakları mevzuatları insanların onuruna uygun temel insani ihtiyaçlar çerçevesinde bir yaşamı esas almaktadır. Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesi 11. Maddesine göre; *“elverişli bir konutu olmayan kişinin onurlu bir yaşam standardı olmayacağından, eğitim, sağlık, istihdam gibi sosyal ve ekonomik haklara hatta siyasi haklara bile erişimi olmayacağından, barınma hakkı/konut hakkı mülkiyetten bağımsız temel bir hak”* olduğunu vurgulamaktadır. (GABB, 2013, s. 115) Türkiye bu sözleşmeyi 2003 yılında imzalamış. Anayasamızın 90. Maddesinde; *“usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin kanunlarımızda herhangi bir uyumsuzluğun ortaya çıkması durumunda uluslar arası sözleşme ve antlaşmaların esas alınır.”* denilmektedir. Bu çerçeveden baktığımızda ortaya çıkan hak ihlalleri devletlerin imzaladıkları sözleşmelere bağlayıcılık, devletlerin kendi iç mevzuatlarında çok sınırlayıcı olmamaktadır.

²⁴DavidHarvey,KentHakkıMakalesi:file:///C:/Users/Y%C4%B1d%C4%B1z/Documents/David%20Harvey,%20Kent%20hakk,%20NLR%2053,%20September-October%202008.pdf erişim: 10.09.2017

Neoliberal mimarlık/planlama politikaları ile mekânın çitlenmesinin, zorla yerinden edilmenin ve mülksüzleştirmenin önü açmaktadır. Bu süreçte mekân inşası ve planlama süreçleri beraberinde birçok sorunu ortaya çıkarmaktadır. Planlama ve mimarlık alanında neoliberal politikalarla ortaya çıkan kriz ve kaos inşasına alternatif birçok tartışma ve yöntem geliştirilmektedir. Kullanıcı ve toplumsal ilişkilerden bağımsız iktidar, sermaye ve mimar/plancı denetiminde araçsallaşmış mekân üretim hali, sınıfsal, mekânsal ve toplumsal tabakalaşmanın önünü açmaktadır. Zorla tahliyeler ve işgaller toplumun alışkın oldukları sosyo-kültürel bağlarından hukuki veya bir koruma mekanizması olmadan koparılmasının önünü açmakta; bağlı olunan tüm insan hakları mekanizmalarında ve mevzuatlarda bunun bir insan hakkı ihlali ve mağduriyeti olduğu yazılmaktadır.

2.3. Kamusal Alanın Dönüşümü ve Çöküşü

Tarihsellik içinde egemenlerin (iktidar, sermaye, din) kamusal yaşama dayattığı kötülük ve günah ile ilgili aşkın kaygılar, görünen ve görünmeyen ikilemde kişiselleşmiş yaşamla, kişisel olmayan yaşam arasında farklı benlikler içine sıkışmış insan ve toplumsal yaşamı dayatmaktadır. Toplum önünde olan kişi saygın ve güvenilir olmalı; örneğin bir politikacı özel yaşamı temiz ve saygın olmalı, gizli yaşamında-özel yaşamında- nasıl biri olduğuna bakılarak lider olarak seçilmesi toplumu temsiliyeti açısından oldukça önemlidir. Günümüzde önemli liderlerin özel alanda yaşanan gizli günah sayılan toplumsal normlara aykırı sayılan yaşamlarının ifşa olması ile birlikte politik yaşamındaki saygınlığının toplum gözünde bitirilmesine sebep olmaktadır. Verilen örnek kamusal alanın tarihsel süreç içinde iktidara sahip olunması hesabı içindeki bir benliğin çabasını göstermektedir. Kamusal alan ve kamusal alan iktidarlara ilişkilenmiş ve denetimine girmiş bir hal almaktadır. Böylelikle özel yaşamda yaşanan, her dönemde gizli saklı dört duvar arasında karanlıkta yaşanır/yaşanmakta; kamusal alandaki görünmeyen gizlilik/bilinmezlik görünen samimiysiz, soğuk ve mesafeli yabancılaşmayı yaratmaktadır.

Kamusal alanda görünen benlik ile özel alanda ki benlik arasında büyük farklılar/bilinmezlikler ihtiva etmektedir. Özel alan gizlilik, bilinmezlik ve mahrumiyet alanı iken-bana ait olanın/benim kullandığım alan- kamusal alan her ne kadar kurallar ve kutsal buyruklar denetiminde şekillense de herkesin kullanımında gözlemlenen, izlenen açık-seçik alan olarak zihinde biçimlenmekte. Ancak göz önünde olanın görünen olmadığı bilindiği düşüncesinin toplumda giderek yaygınlaşması ile toplum kalabalığının içinde büyük bir yalnızlık yaşamaktadır.

Habermas'ın 'Kamusallığın Yapısal Dönüşümü' kitabının bu alanda yazılmış ilk akademik yazım olması nedeniyle, eleştirildiği alanlardan yola çıkarak kamusal alanın analizi yapılabilir. Öncelikle Habermas 19. yüzyıl burjuvasının yarattığı kamusal alanı idealize etmiş, geleneksel ve liberalizm etkisinde bırakmıştır. Habermas burjuva kamusalılığı dışında aynı dönem içerisinde ortaya çıkan işçi ve köylü hareketi isyan ve ayaklanmalarını göz ardı etmiş. Bu ayaklanma, kapitalist krizin yarattığı kaosa karşı Marx'ın ve Engels'in komünist manifestosuna ilham olmuş önemli bir gelişmedir. Kamusal alanın belli bir sınıfın ve devletin kullanımında şekillenmesine karşı yoksul ve ayrıştırılmışların özgürlük ve hak mücadelelerinin önceliği olarak görülebilir. Habermas'ın yazımına göre kamusal alanı kullanan kamuoyu burjuva, aristokrat kesim ile sınırlı tutulurken, aristokrat ve burjuva olmayanın bu alanı kullanması göz ardı edilmiştir. Bu anlamda bugün ortak alanların çitlenmesi mücadelesini burjuva ve aristokratlar değil; yoksul ve ayrıştırılmış kesim yapmaktadır.

Burjuva ve aristokrat, küresel sermaye ve hızlı teknolojinin yarattığı toplumsallıkta bir flaneur olarak gezinmekte, kendisine düzenlenmiş yüksek güvenli korunaklı kamusal alanlarda gezinmektedir. Mobilite ve teknoloji dünyasındaki özel mekânında teknolojinin sunduğu imkânlarla bilgisayar ve cep telefonundan dünyayı izlemekte. Bu ileri mobilasyon durumu toplumsal dayanışma ve ortak yaşam kültürünün kaybolmasını sağlamakta; İnternet ve teknoloji esiri bireyler olarak sosyal medya grupları üzerinden birbirine dokunamayan, soğuk ve samimiysiz toplumsal yaşamı yaratmaktadır. Flaneuru sokaklardan ve vitrinlerden koparıp telefon ve bilgisayarın başına hapsedmektedir. Kamusal alandaki görünen kalabalık birbirlerini tanımayan, tanımak istemeyen, önyargılı ve aşırı kaygılı kitleye dönüştürmektedir. Korku ve kaygılar özel mülkiyet sahipliğinin yarattığı aşırı güvenli, denetimli yeni düzen kamusal alanlar (AVM, kapalı siteler vb.) yaratmakta; kamusal alan sınırları belirlenmiş, gözlemlenen ve denetlenen alanlara dönüşmektedir.

Büyüyen kentte oranla, bireyselleşen özel alana kendini kapatan toplumsallık ters orantılı bir toplum yapısı yaratmaktadır. Modernitenin çıkara ve tüketime dayalı ekonomik ilişkileri bireylerin birbirine ön yargılı yaklaşımını ortaya çıkarmaktadır. Birbirine Yabancılaşan toplum masumiyeti ispatlanmamış bireylerle karşılaşmamak adına kamusal alanın çitlenip belli kişilerin kullanımına açılmasının meşru zeminini yaratmaktadır. Bugün büyük kentlerin içerisinde birbirine bölümlenmiş kentsel mahalleler yoksul-zengin, modern-geleneksel

bölgelemeler ile kamusal alan ve özel alan kullanımını farklılaştırmaktadır. Kentsel alan içinde yüksek duvarlı siteler içinde sadece site sahiplerinin kullandığı ortak alan, farklı kamusal alan ve özel alan arasında bir kavramsallığı ortaya çıkarmaktadır. Yeni düzen modernite kentlerinde belli bir kesimin kullanımında kamusal alanın denetim ve gözetim altına alındığı, yüksek güvenli kamusal alanlar ortaya çıkmaktadır. Sadece zengin ve orta sınıfın kullandığı alışveriş merkezlerine girişler kontrollü yüksek güvenli olmakta, bu alanları yoksul avare kesimin kullanması yok denecek düzeydedir. Böylece toplum ve mekân birbirine kapalı sınıfsal tabakalaşmış yapıda geçirgenliği kontrollü/denetimli kamusal alan yaratmaktadır.

3.Müşterekleşme ve Mekân

Mekân toplumsal yaşamın ortaya çıkışıyla birlikte tarihsel süreçte müşterek paylaşım ve kullanıma açık bir potansiyel barındırmaktaydı. Doğal toplumlardan sonra egemen aktörlerin/güçlerin denetiminde/kontrolünde mekânlar üretilmiştir.²⁵ Zamanla egemenlerin yarattığı mekân topluluk ve birey arasında sahiplilik/mülkiyet kavramı üzerine mekânsal ilişkileri ortaya çıkarak meşruluk kazandırılması sağlanmıştır.

“Kamusal alan devletin mülkü üzerine, özel alan kişinin/vatandaşın mülkü üzerine hegemonik güçler etrafında farklı çitlenmiş ilkeler üzerine biçimlenmekte. Kamusal alan devletin ve yasanın çerçevesinde kullanılan yasal bir kategori içermekte. Bu bağlamda özel alanın karşıtı olarak anlam kazanmaktadır. Ancak özel alanda yasa ve mevzuatlarda –hukukta – meşru anlam kazanmış durumdadır.”(Adaman, Akbulut, & Kocagöz, 2017, s. 199)

Her ikisinin kullanım koşulları ve imkânları bağlamında müşterekleşme pratikleri göstermelerine karşın egemen bir gücün sahipliğinde biçimlenmesi kullanımı herkese açık olmasını sınırlamaktadır. Bu bağlamda, müşterek mekân kavramı, kamusal alan ontolojisine daha yakındır. Kamusal alan ve müşterek alan hareketin özgürlüğü kavramıyla ilişkili bir paralellik içindedir. Hareket kolaylığı evden dışarıya çıkıldığında sokakta, meydanda, parkta bir özgürlük algısı yaratmaktadır. Evden çıkan herkes zorunlu sınırlamalar (trafik ışıkları, alt geçitler, üst geçitler vb) -modern ulaşım teknikleri – ile sokaktaki özgür karşılaşmayı ve doğal coğrafi sınırlamaları yok etme arzusunda biçimlenme ortaya koymaktadır. Bu bağlamda modernitenin yarattığı kamusal alan egemen gücün denetiminde biçimlenmekte, toplumsal yaşamın hareketliliğini sınırlamakta ve yönlendirmektedir.

²⁵Murray Bookchin, *Özgürlüğün Ekoloji, Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, Mustafa Kemal Çoşkun (Çev.), Sümer Yayınları, İstanbul, 2013, s.155

Özel alan olan evde (oikos)²⁶ biyokimlik ontolojisi içinde zorunlu yaşamı sürdüren ve içkin bir mahremiyet barındıran birey, kamusal alanda mahrumiyeti ifşa etmeye toplumsal kuralları ihlal etmeyen saygınlık göstermekte yükümlü görür kendini. Bu bağlamda Stavrides'in bahsettiği kent ve toplumsal alan bir tiyatro sahnesi, ezberlenmiş roller ve aktörler olarak toplumsal rollere büründüğümüz gerçekliği vücut bulmaktadır.²⁷ Ezberlenmiş kelimeler ve tekrarlanan karşılaşmalar toplumsallığın ve mekânın zorunlu kullanımını ortaya çıkarmaktadır. Birbirini görmeden birbirine dokunma, karşılaşma modern kent yaşamı içinde görünürlüğü ortasında yalıtılmışlık²⁸ paradoksunu yaratmaktadır. Müştereklik bu paradoksun içinde hegemonik güçlerin dışında doğallığından oluşan eşikler, geçitler ve farklı bir alan olarak ortaya çıkarmaktadır.

Müşterekleşme, mekânsal paylaşımın ve dayanışmanın kediliğinden ihtiyaçlar temelinde ortak kullanım etrafında biçimlenmesi pratikleri olarak görülebilir. Kapitalist neoliberal çitlenme işgallerine karşı bir savunma ve sahiplenme mücadelesinden ötekileştirilenlerin ortaya çıkardığı mekân formu temelinde üretilmektedir. Brezilya'da yoksul kesimin yürüttüğü 'Evsizler Hareketi' mücadelesinin müşterek mekân ve toplumsal yaşam üzerindeki etkisi bu alanda önemlidir.²⁹ Konut ve barınma hakkı temelinde kentte hareket ve potansiyel oluşturan yoksul ve mülksüz kesimin mekân üzerinde yasa ve hukuk dışında temel insani ihtiyaçlar temelinde yürütülen tartışmalardan ortaya çıkan mücadele pratikleri müşterek mücadelelerini yaratmaktadır. Türkiye'de bu alanda kavramsal literatüre girişi Taksim Gezi olaylarıyla belirginleşmiştir.³⁰

²⁶ Ev (oikos) antik Yunan döneminde yurttaş olan erkeğin/despotun eşinin, çocuklarının ve kölelerinin yaşadığı özel alanı olarak ortaya çıktı.

²⁷ Stavro Stavrides, *Kentsel Heterotopya, Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru*, Ali Karatay (çev.), Sel yayınları, İstanbul, 2016, s. 115-142

²⁸ Görünürlüğün içinde yalıtılmışlık paradoksu, Richird Senttin savunduğu kamusal bireyin modern kentsel yaşam düzende ortaya çıkan, yalnızlaşan bireyi tariflenmektedir. (Sennett, 2016)

²⁹ Evsizler Hareketi, Brezilya'da kamusal kent hakkı mücadelesinin parçası olan çeşitli toplumsal muhalefet aktörlerinin içinde yer aldığı hareketin genel ismidir. Bu hareketin aktörleri çoğunlukla arazileri işgal etme, bu arazilerde yeni yerleşim alanları kurma ve bir bütün olarak hayatı örgütlenme pratikleri üzerine gelişmektedir.

³⁰ İstanbul Taksim Gezi Parkının belli bir kısmının yıkımını gerektiren projeye tepkilerin yoğun olarak yükselmesiyle, dönemin iktidarı, 27 Mayıs (2013) gecesi parkın duvarının üç metrelik kısmını ve parkın içinde beş tane ağacı kesmiştir. Gece yarısı parka yapılan müdahaleyi tüm muhalif kesimler tepki göstererek parkın daha fazla yıkıma uğramaması için çadır eylemi ve nöbet eylemi başlatmıştır. Herkesin toplandığı alan büyük bir mücadeleye dönüşmüştür. Günlerce parkı işgal eden ve çadır kuran muhalif kamuoyuna güvenlik güçlerin müdahalesi çok sert olmuştur. Yapılan müdahalelerle can kaybı ve ağır yaralanmalar yaşanmıştır. Gezi direnişi

İktidar ve yasanın toplumsal mekânı işgaline-çitlenmesine karşı oluşan müşterekleşme ile birlikte Dünyada ve Ortadoğu'da ortaya çıkan güç, din, etnik savaşlarla oluşan zorunlu göçlerin yarattığı kamp ve kamp metaforunda ortaya çıkan kentsel parçalar kendiliğinden dayanışma ve mücadele hareketlerini ortaya çıkarmaktadır. Yoksul mülksüzlerin yoğunlaştığı kamp ve kampsal mekânlarda yaşamın zorluklarıyla başa çıkma, zorla yerinden edilmiş halin sonlandırılması ve geldikleri topraklara geri dönme talepleri, müşterekleşme koşullarını kendiliğinden açığa çıkarmaktadır.

İsrail Devletinin, Filistin toprakları üzerindeki işgali, süresiz kamp yaşamını doğururken, Dünyada yaşanan savaş ve çatışmalar zorunlu göçün yolunu açmaktadır. Zorunlu yerinden edilenlerin yaşadığı kamplar ve gecekondu mahalleleri, çeperinde kurulduğu kentten belirgin fiziki ve görünmez sınırlarla soyutlanmaktadır. Kentsel alanlar kendi içinde güvenli-güvenli alanlar biçimde kent parçaları, yoksul/mülksüz/ötekileştirilmiş alanlar, olarak birbirine bölünmektedir. Kentler birbirine kapalı- geçişsiz etkileşimsiz –iletişimsiz zoraki komşuluk ilişkileri temelinde paylaşımın olmadığı, güvenliği yüksek sitelere dönüşürken, yoksul kesimin barındığı gecekondu ve geleneksel alanlar farklılıkların bir arada dayanışma ve paylaşım dayalı müşterekleşme biçimini yaratmaktadır. Aynı kent içinde modernitenin giderek korunaklı, yüksek güvenli kamp metaforuna dönüşen alanları ile yoksulların barındığı müşterekleşen yaşam alanları biçiminde ayrılmaktadır.

Ortak kullanılan mekân etrafında biçimlenen müşterekleşme pratikleri kendiliğinden toplumsallığın ihtiyacından şekillenmesiyle birlikte modernitenin yarattığı kapitalist piyasa ekonomisine dayalı yaşam alanlarının çitlenmesine ve yasal mülkiyet hiyerarşisine karşı bir mücadele olarak biçimlenmektedir. Mülkiyet sahipliği değerini yitirerek, egemen kişi ve gruplar elinde ki meşru araçlarla toplum mülkiyetsiz hale getirilmektedir. Kent alanı içinde büyük şirketlerin ve iktidarların eliyle düzenlenen imar değişiklikleri ve projeler yıllardır yaşam sürdüğün evinden, mahallenden ve köyünden tahliye olmaya- zorunlu terk etmeye neden olabilmektedir. Bu durumda kentte yaşayan herkes-yoksul, orta sınıf- değişen piyasa-sermaye koşulları ile karşılaşabilmekte. Buna benzer şekilde mahalleler, evler ve hatta köhneleşmiş tarihi alanlar bu neoliberal politikalar etrafında yıkım ve tahliyelerle karşı karşıya kalmaktadır.

olarak adlandırılan mücadele yayılarak Türkiye'nin belli kentlerinde destek amaçlı yürüyüşler ve protestolarla büyümüştür.

Dünyada ve Türkiye’de dönüşüm adı altında kapitalist piyasanın güç odaklarının rant alanlarına çevirmeye çalıştığı hızlı yayılan bir neoliberal ekonomi dönemi yaşanmaktadır. Yoksul mülksüzün dışında mülk sahibi orta sınıf grubunda bu işgalle karşılaşması kaçınılmaz bir durumdur. Bu bağlamda ortaya çıkan kent ihlalleri ile mücadele temelinde kent müşterekleri kavramı bir karşı savunma mekanizması olarak yükselmektedir. Bugün bu anlamda birçok gecekondu/favela sakini ve barınma hakkı elinden alınmış gruplar olarak bu anlamda mücadele yürütmektedir. Metropol kentlerinde sermayenin odağında olan mekânların zoraki fiziki dönüşüm uygulamaları her kesim için tehdit oluşturmaktadır. Kentsel alanda mekânın müşterekleşmesi bu zoraki dayatılan projelere karşı, alanda yaşayanların, yıkım ve yerinden edilme koşullarına karşı savunma mücadelesine dönüşmektedir. Mekânın savunulması mücadelesi mekânın/yaşamın ortak paylaşım ve dayanışma pratikleriyle biçimlenmesinin önünü açmaktadır. Müşterekleşme mekânları iktidar ve yasanın dışında kendiliğinden hak, ihtiyaç ve özgürlükler temelinde ortaya çıkmaktadır.

3.1.Müşterekleşme Kavramı

Ekosistem içinde ve toplumsal yaşamda müştereklik, ortaklık, beraberlik üzerine kurulu sistemin içinde yaşadığımız ortada. ‘*Müşterek, yani herkesin olan ve o yüzden hiç kimsenin olmayan; ortak yönetilen ve üzerine ortak karar verilen olarak tanımlanabilir.*’³¹ Doğal yaşam alanları içinde diğer canlılarla birlikte kullandıklarımız (ormanlar, meralar, nehirler, dereler, göller ovalar, köyler, kentler vb) ile toplumsal yaşamın gereği olarak ortak paylaşım araçlarını (parklar, kentler, yollar, sokaklar, diller, kolektif bilgi, toplumsal yaşam gibi) içerir.

‘İngilizcedeki ‘commons’ kavramının ortak alan, ortak olan, ortak varlıklar gibi birkaç çevirisi vardır. Müşterek olarak çevrilmesinin temel nedeni toplumsal ilişkilerin üretimini kastediyor olmasıdır. Müşterek kavramında bir alandan ya da varlıktan ziyade bir toplumsal pratiğe işaret etme kapasitesi, müşterekleşme fiili ile bir toplumsal pratik öne çıkmakta ve pratiği yaratan aktörlere gönderme yapılmakta. Bu bağlamda ‘commons’ kelimesinin ‘müşterek’ kavramıyla karşılık bulması örneklenen ortak yaşam pratikleriyle örtüşmektedir.’ (Özbek, 2004, s. 567)

Günümüzde müşterek kavramının önem kazanmasının temel nedeni yaşamın ve kentsel mekânın neoliberal kapitalist birikim süreçleri ile piyasa mantığında şekillenmesine karşı yürütülen mücadelelerin bu kavram üzerinde yürütülmesinden kaynaklanmaktadır. Sermayenin

³¹Fikret Adaman, Bengi Akbulut & Umut Kocagöz, *Herkesin, Herkes İçin*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 13

kolektif yaşam alanlarını çevrelemesine karşı direniş ve örgütlenme koşullarının yaratıldığı müşterekleştirme pratikleri ortaya çıkmaktadır. Brezilya'daki 'Topraksız Köylü Hareketi' yaratıcı müştereklere örnek pratikler olarak öncü bir rol üstlenmişlerdir.³²

Son yıllarda ekolojik ve kapitalist krizlere karşı müştereklerin mücadelesi/savunusu söylemleri yaygınlaşmaktadır. Bu bağlamda müştereklik piyasa ve iktidar ilişkilerinin dışında kapitalizme karşı farklı bir örgütlenme alanı olarak ortaya çıkan üçüncü bir yol olarak belirginleşmekte.³³ Müşterekleşme toplulukları, sermaye ve iktidarların, müşterek alan ya da kaynağın sonunu getirecek uygulamalardan caydırmak amaçlı ortaya çıkan savunma mücadeleleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Doğal ve toplumsal yaşama müdahale eden canlılar arasında insan ve insan aklı, dünya alanının ve kaynaklarının sınırlı düzeyde olduğunun farkında değildir. Böylelikle kullanılacak alanın sınırsız ve arsızca kullanımı /işgali, 'Müştereklerin Trajedisi' makalesinde Garrett Hardin'in³⁴ ilk kez kullanılmış; Müşterek kavramı, insan aklının ürettiği teknolojinin ve bilimin neden olduğu nüfus artışı, kaynakların sınırsız kullanımı etrafında oluşan sorunlar olarak tanımlanmaktadır. Hardin yanlış ve aşırı kullanılan bir otlaktan yola çıkılarak müşterek alan olarak kullanılan alanın bilinçsiz kullanımı sonucu öncelikle aralarında kabile savaşları, insan ve hayvan hastalıklarının başlamasına neden olacağını vurgularken; müştereklerin bilinçsiz düzeyde kullanılmasını insanın aşırı kar elde etme isteğine ve artan nüfus oranına bağlamaktadır. Elenor Ostrom 'Müşterekleri Yeniden Tanımlamak' çalışmasıyla Hardin'in çözümlemesinin eksikliklerini ortaya koymuş, doğal toplumlarda –neolitik dönem – doğal kaynakların kullanımı eşit ve adil bir sistemde aşırı kullanımını sınırlayan temel ihtiyaçlar oranında kullanılmasını sağlayan bir toplum yapısı hâkim olduğunu savunmuştur. Müştereklere müşterek olarak sahiplenildiği ve toplumsal grupların komünal düzende yönetildiği bir yöntemin tarihte pratikleştiği bundan sonrada pratikleşebileceğinin analizini vurgulamıştır. Hardin'in ortaya koyduğu kaynakların aşırı kullanılması ile kaynakların tükeneceği analizi, mülkiyetin sınırlandırılıp koruma altına alınmasına gerekçe olarak kullanılmış. Sonraki

³²Bknz: 6.3. Umut ve Özgürleşme Mekânları

³³ A.g.e, Herhesin, herkes için kitabı (adaman, akbulut, & kocagöz, 2017, s. 14)

³⁴ A.g.e Herhesin, herkes için kitabı (Adaman, Akbulut, & Kocagöz, 2017, s. 25-44)

süreçlerde iktidarlar ve sermaye odaklarınca mülkiyetin çitlenmesinin önünü açan bir analiz olarak hegemonik grupların elini güçlendirmiş.³⁵

İnsan (erkek) vicdanın bencil, aşırı tüketim ve hızlı/kolay kar elde etme isteği kapitalist sistemle birlikte daha da yoğunlaşarak artmış. Hardin'in makalesinde savunduğu sorun ve çözüm analizinin neoliberal politikalar ve iktidar destekli sermaye kuruluşları için bir araç olarak kullanılmış.³⁶ *'Ortak kaynakların onlara bağımlı toplulukların yıkımı kapitalizmin genişlemesinin ve uzun dönemli bir sonucu ve hatta kimilerine göre ön koşulu olarak görülmektedir.'* (Adaman, Akbulut, & Kocagöz, 2017, s. 199) Elenor Ostrom, müşterekleştirme kaynakların rekabet içermeyen paylaşımına açılarak kullanma biçiminde olmalı ve benim olan aynı zamanda başkasının, azami ihtiyaçlar düzeyinde müşterek kullanımın sınırlı kaynaklar üzerinde hâkim olması esas alınmalı savunusunu ortaya çıkarmaktadır.

Dünyada ve Türkiye'de yürütülen toplumsal mücadelelerin temelinde doğal kaynaklar ve kentsel alan üzerinde hegemonik iktidar ve sermaye gruplarının yarattığı tahribatlara karşı yürütülmektedir. İnsan (erkek) akli ve ürettiği teknolojisinin bilinçsiz kullanımı sonucu su ve toprak tükenme tehlikesi ile yüz yüzedir. Açlık, susuzluk, topraksızlık ve gıda sorunu gibi büyük çevre krizleri gün geçtikçe yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Müşterek alanlara ve kaynaklara yönelen her işgal ya da sınırlama başkalarının-etkileşim alanındaki canlıların tümünün hak ve özgürlüğünün ihlalini içermektedir. Kapitalist düzende büyük şirketler ve özelleştirme uygulamaları ile doğal alanların/kaynakların aşırı tüketimi büyük sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Karl Marx , *'doğa, uzun doğum, gelişme ve yenilenme döngülerine ihtiyaç duyarken, kapitalizm kısa dönemli karlara ihtiyaç duyar'* sözüyle, kapitalist sistemin doğa üzerindeki hegemonyasını çözümlenmiştir. (Marx, 2003 , s. 546) Bu bağlamda kapitalist sistemin ürettiği teknolojinin müşterek kaynaklar üzerindeki kısa zamanda hızlı tahakkümünü öne çıkarmaktadır. Böylece Hegemonik iktidarların ve sermaye güçlerinin müşterek alanlar ve doğal kaynaklar (kentler, tarım alanları, sulak alanlar, doğal alanlar vb) üzerinde yarattığı

³⁵A.g.e Herhesin, herkes için kitabı (Adaman, Akbulut, & Kocagöz, 2017, s. 113,114)

³⁶ Ekolojist Garret Hardine göre, rasyonel çoban kendisi daha fazla hayvan beslemenin tüm getirisine sahip olurken aşırı otlatmanın yaratacağı bedel tüm kullanıcılar tarafından paylaşılacağı için sürüsünün büyüklüğü sürekli artıracaktır. Böylece bir müşterekliği paylaşan her bir rasyonel çoban aynı karara varacaktır. Her biri müştereklerin özgürlüğüne inanan bir toplumda kendi çıkarlarını gözetken bu bireylerin her biri çöküşe koşmaktadır. Müştereklerde özgürlük, herkese çöküş getirir (Hardin 1968,) Hardin müşterekler üzerindeki haklar yerine dorudan devlet yönetiminin getirilmesini savunur. Hardin'in savunduğunun müştereklerin çitlenmesidir. (Adaman, Akbulut, & Kocagöz, 2017, s. 113)

ihlalleri durdurmak (en azından minimize etmek, hızını yavaşlatmak) için birçok toplumsal hareket, platform, oluşum müşterek direnişler mücadeleler vermek için ortaya çıkmaktadır.³⁷

Dünyada ve Türkiye’de görülen müşterekleşme hareketi mücadelelerinin en yoğun olanı sermaye güçlerinin elindeki inşaat sektörüne rant sağlama amaçlı yoksul halkın barındığı geleneksel dokudaki alanlar üzerindeki kentsel baskıdır. Bugün dünyada ve ülkemizdeki en büyük sorunların başında modernleşme-güzelleştirme adı ile yoksul kesimin barındığı alanların yıkım ve tahliyesi ile yapılan kentsel dönüşüm uygulamalarıdır. İktidar ve sermayenin elindeki en büyük sektör olan inşaat sektörü, ucuz ve kolay erişilebilen kent merkezindeki rant oranı yüksek bu alanlara göz dikmiş durumdadır. Bu alanların yıkım ve tahliyesi mülkiyet hakkı üzerinden gerçekleşmekte, mülkiyetsiz olan gruplar görmezden gelinmektedir. Yoksul ve mülkiyetsiz kesimin mağduriyetinin ortaya çıkmasıyla birçok kentte müşterek mücadele ve savunma oluşumları ortaya çıkmaktadır.³⁸

Müşterekler, ürettiğimiz kaynakları eşitlikçi bir tarzda paylaşmamız gerektiğini ve kolektif özneler yaratma, yaşam alanlarımızın her alanında ortak çıkarların geliştirilmesi kararlılığında olması gerekliliği ile mücadeleler yürütmek olarak gündeme gelmektedir. Yoğunlukla kapitalist olmayan bir dünya inşa etme mücadelesinin son noktası değil, yolu olarak tanımlanmaktadır. Yeniden üretimi komünal bir tarzda örgütlemekte, mekân ve zamanı paylaşmakla kalmayıp, tüm dışlama ve hiyerarşileştirme prensiplerini reddeden farklı bir toplumsallık biçimi olarak belirginleşmektedir.³⁹

3.2.Kamusal Alan ve Müşterek Alan

1970’lerden itibaren sivil toplum hareketi, dünyadaki kapitalist sistemin ekonomi ve siyaset alanında yönelen neoliberal politikalara karşı örgütlenme ve eylemsellik mücadelesi etrafında biçimlenmektedir⁴⁰. Neoliberal küresel piyasa ekonomisinin egemenliği sosyal devletin küçültülmesine; özelleştirme politikaları ise bireyin ve egemen grubun güçlenmesine neden olmaktadır. Böylece devletin asli görevi olan kamusal hizmetler (sağlık, eğitim, vb sosyal hizmetler) özelleştirilme/çitlenme politikaları ile hegemonik birey ve gruplara bırakılarak,

³⁷Suyun müşterekleştirilmesi, toprağın müşterekleştirilmesi, müşterek kent hareketleri, güvenli gıda hareketi, kent bostanları, kuzey ormanları savunma platformu, Mezopotamya ekoloji platformu vb.

³⁸İstanbul Sulukule, Ayazma mücadelesi, Diyarbakır Suriçi vb.

³⁹Fikret Adaman, Bengi Akbulut & Umut Kocagöz, *Herkesin, Herkes İçin*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 13,24

⁴⁰Selime güzelsarı, *Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü Türkiye’de Mali İdarede Yeniden Yapılanma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 9-24

gönüllü sosyal devletin çöküşünün başladığı dönemler başlamış oldu. Devletin kapitalist sisteme ve neoliberal politikalara teslimiyetinin yarattığı ekonomik ve politik kriz, muhalif toplumsal hareketlerin belirginleşmesini ortaya çıkardı.

“Batılı refah devletlerinde 1970’lerde büyük iktisadi kriz ortaya çıkmış, emekçi sınıflar sermayeye karşı ayaklanmıştı. Bu dönemde demokrasiyi temsil eden, refahın babası ve sermayenin annesi devlet ve toplumun her alanında yaşamı bürokratikleştiren kapitalist sistemin kendisi sorgulanıyordu. Politik temsil, liberal politika, kapitalist devlet iktidarı ve kapitalizmin yarattığı savaşlar ve doğanın kirlenmesi, insanlar ve cinsler arası ilişkiler; ırkçılık (faşizm), homofobi ve göçmenlerin dışlanmasını sorgulayan yeni çoğul hareketlerin tümü, ‘yeni toplumsal hareketler’ adı verildi. Batıda liberalizm, komüniteryanizm (cemaatçılık) ideolojisi tarafından eleştirilmeye başlandı” (Özbek, 2004, s. 13)

Devlette cisimleşmiş zorlayıcı, bürokratik ve kurumsal güce karşı, toplumun özgür, gönüllü, çoğul eylemi öne çıkmaktadır. Yeni toplumsal hareketlerin amacı/söylemi, yaşam alanlarını korumak, dayanışma ve temel ihtiyaçlar etrafında özgür iletişim alanları ortaya çıkarmak, kentsel alanda sınırlama/çitleme/sınıfsal bölgelemelere ve mülksüzleştirmelere karşı mücadele yürütmek olarak belirginleşmektedir.

‘İkinci Dünya Savaşı sonrası Ulus devletlerin sınırlarının Dünya haritası üzerinde belirginleşmesiyle birlikte Kapitalist küresel sermayenin 1970 ‘lere kadar Müşterek mekân örgütlü iştirakçiler tarafından paylaşılan mekân olarak ortaya çıkmaktayken, kamusal mekân egemen bir gücün ya da kurumun etkisiyle varlık bulmuş, belli şartlarda ve koşullarda- kısmi kontrollü/denetimli- kullanıma açılan mekân’ olarak belirginleşmektedir.’ (Adaman, Akbulut, & Kocagöz, 2017, S. 242)

Böylece devletlerin yasal mevzuatlarında kamu yararı ilkesi yasallaşarak, devletin kamusal düzeni sağlama amacı ile kamusal mekân üzerinde meşru hegemonyasını belirginleştirmektedir. Devletler ve iktidarlar bu ilke kapsamında halkın ortak alanlarını yine halkın ortak çıkarı adına çitleme politikaları ile meşru zeminini yaratmaktadır. Bu düzenlemeleri yaparken bunun toplum yararına ve toplumsal düzeni sağlama gerekçeleri arkasında meşru kalkanlar yaratarak, müşterek alanları sermayeye ve özel şirketlerin kullanımına verilmek üzere dönüştürmektedirler. İktidarların yasal çitlemelerine karşı birçok alanda tepkisel örgütlenmeler ve platformlar kamusal alan mirasının üzerine alternatif tanımlamalar ve kavramsallaşmalar üretilmektedir. Bu alternatif kavramlar kamusal alan tanımlamalarının tarihsel süreç içindeki iktidara, devlete ve erkeğe bulaşmamış en masum kalmış yönünü ortaya çıkarmaya dönük müşterekleşme mücadeleleri olarak ortaya çıkmaktadır.

3.3. Müşterekleşme Mimarisi; Mahalle, Kentsel Mahalle, Gecekondu Mahalleleri

3.3.1. Mahalle, Kentsel Mahalle Kavramı

Mahalle, karşılaşmaya olanak sağlayan mesafelerle sınırlı alan, muğlâk yabancılığa olanak vermeyen, belli imkânlar ve sınırlar etrafında yaşamın kesiştiği mekânı olarak tanımlanabilir. Mahalle mekânı içerisinde karşılaşma ve kesişme imkânlarının çoklu tekrarı ile geleneksel komşuluk yaşantısına dönüşüm koşulları yaratılmaktadır. Kentteki mahallelerde bireyler ve gruplar arasında kademeli bir yakınlık ağı belirginleşmekte, komşu figüründe karşılaşmaları ortaya çıkaran yakınlık hissiyatı ortaya çıkmaktadır.⁴¹

Mahallede ötekinin mevcudiyeti yönetilebilir bir farklılığın sınırlarında bulunur. Mekândaki ve yaşamdaki gündelik hareketlerin kesişmesi ve yaklaşmasıyla bireylerin birbirini tanıması ve ilişkilerini ilerletmesinin imkânları mevcuttur. Sınırı ucu belli olamayan mekân içinde bu karşılaşma ve tanıklığı –ötekiliğinin tanınırlığına olanak sağlayan- geleneksel formda fiziksel mahalle alanını belirginleştirir. Diğer tarafta mahallede öteki ile yabancı- tanıdık olma zorunda değil- olma imkânı da mevcuttur. Kentsel alanda mahalledeki karşılaşma planlı düzenli ya da tesadüfî, geçici ilişkiler içinde karmaşık biçimde gerçekleşebilir. Kentsel Mahalle etrafı sınırlarla çevrili homojen bir fiziki mekândan öte çok katmanlı, çok biçimli bir yerleşme mekânı olarak görülebilir. Kentsel mahalleye farklı yerlerden kültürlerden ve inançlardan insanlar bir arada yaşama koşulları bulabilir. Geleneksel yaşamı sürdüren mahallede tekrarlanan karşılaşma koşullarıyla farklılıklar zamanla tanınır hale gelmektedir.

Mahalle alanında karşılaşmaların sıklığı ve tekrarı kişisel/toplumsal yakınlık güzergâhlarını meydana getirmektedir. Böylece kişisel/toplumsal yaklaşma kolektif mahalle yaşantısını belirginleştirmektedir. Mahalle içinde kişisel ilişkiler ağı belli güzergâh ve mesafede idare edilerek keskin ya da gevşek gerekli dengede kurulmaktadır. Mahallede kamusal alanda belirginleşen komşuluk, akrabalık ilişkisi ile evde aile fertleri arasında süren özel mekân ilişkisi farklıdır. Mahalledeki komşu ve esnafla olan ilişki belli bir teatrallik düzeyinde planlı programlı ezberlenmiş selamlaşmalardan, doğallığından gelişen kolektif dayanışma ilişkisine dönüşmesi kaçınılmaz. Mahallede bir arada yaşama dengesi, topluluk/mahalle içinde kabul görmeyi sağlayan kurallara /geleneklere -usul esaslara- uyulmasına bağlıdır. Mahallede toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar kimi yerde keskin gelenekçi bir hal alırken kimi yerde

⁴¹Stavro Stavrides, Kentsel Heterotopya, Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru, Ali Karatay (çev.), Sel yayınları, İstanbul, 2016, s. 136-137

gevşek geçirgen rol ve hiyerarşiyi gözetken bir biçimlenmedir. Bu biçimlenmede farklılıkların bir arada birbiriyle temas halinde birbiriyle ilişkilendiği karşılama ve müzakerenin doğaçlama gerçekleşme imkânı bulmasının koşulları da gerçekleşmektedir.

Stavro Stavrides, mahalleyi çeşitli ilişki formlarını ortaya çıkaran farklı mesafe müzakereleri yaratan, kentsel mekân ile ev içi mekân arasındaki eşik mekân olarak tanımlamakta. Stavrides ayrıca kademeli bir tesadüfî doğanın karşılaşmalar alanı olarak, insanların mesafeleri ötekiliğe götüren kontrollü köprülere dönüştürmeyi, ötekilerle kurulan ilişkileri idare etmeyi öğrendikleri bir mekân olarak tanımlar. *'Ev içindeki mahremiyetin, öteki ile karşılaşma alanı'* olarak mahalleyi tanımlayan Stavrides, mahallede kurulan ilişkilerin ve yakınlığın kontrollü ve belli bir hiyerarşi içinde mesafeli/kademeli idare edildiği üzerinde de durur. (Stavrides, 2016, s. 139)

Mahalle yaşamı sosyal, kültürel ve ekonomik koşullarla bağlantılı farklı toplumsal ilişkiler ortaya çıkarmaktadır. Kırsal kökenli, yoksul ve zorunluluktan oluşan mahalleler ile planlı düzenli bir program dâhilin de oluşmuş mahalleler arasında toplumsallık, fiziki mekân olarak keskin uçurumlar görülmektedir. Düzensizlikten düzene, geleneksellikten moderniteye, doğallıktan zorunlu ilişkilere doğru farklı bir biçimlenme karmaşası ortaya çıkmaktadır. Metropol kalabalığı içinde oluşan kentsel mahallede ilişkiler ve karşılaşmalar görünmezleşmekte, mesafelerin yakınlığı bireylerin uzaklığını –kentsel yalnızlığı- ortaya çıkarmaktadır. Kentsel mahalle sınırları çitlerle /duvarlarla çevrilmiş kontrol edilebilen, keskin kurallara sahip (kapalı özel güvenli siteler, semtler vb) alanlar olarak belirlenmektedir. Bu mahallelerde karşılaşmalar ve mesafeler yoğun sıklıkta tekrarlanır ancak yakınlık ve ilişki kurma zorunluluktan zorlama halindedir.

Geleneksel ve kendiliğinden ortaya çıkan mahallelerin komşuluk ve tanınırlık ilişkileri mekân içinde dayanışma ve yoksullukla mücadelenin müzakeresinin yapılmasına imkân tanımaktadır. Mahallenin üzerinde sermaye tarafından oluşan hegemonik baskı ve istilalara karşı mekânın sahiplenilerek savunulması koşullarına yaratan dayanışma kültürünün kendiliğinden pratikleşmesi koşullarını ortaya çıkarmaktadır. Kentsel mahalle, birbiriyle temas geçmeyen farklılığın ve çeşitliliğin saklandığı zoraki karşılaşmanın yaşam bulunduğu alanlar olarak biçimlenmektedir.

İktidar ve sermaye yoğunluklu kentsel mahalleyi biçimlendirmekte, geleneksel düzensiz mekânı disipline ederek modernleştirmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle güvenli korunaklı ve modern kent parçası olan kentsel mahalleyi (kapalı siteler, özel tatil köyleri, lojmanlar, toplu konut alanları vb) inşa edenler planlı-programlı toplumsal düzeni kurmanın koşullarını yaratmayı savunmaktalar. Geleneksel mahalledeki müşterek yaşam yerini kentsel mahallede bireysel zorunlu ilişkiler ağına bırakmaktadır. Kentsel mahallede müzakerenin yapıldığı toplu karşılaşma koşulu site yönetiminin –çoğunlukla eril zihniyette ve erkeklerden oluşmakta-yaptığı zorunlu toplantılardan öteye geçememektedir. Komşuluk ilişkileri planlı programlı mesafeli bir tiyatro sahnesinde rolleri belli –ezberlenmiş basmakalıp sözcüklerden – figüranlardan oluşmaktadır. Mahalleyi sahiplenme ve savunma yetersiz düzeydedir. Kentsel mahallede bireylerin yabancılaşma-ötekileştiren-mekânsal ve kişisel ilişkilerde herkese şüpheli/önyargılı olarak bakma eğilimi yoğunlaşmaktadır. Böylece metropol makroformu içinde kentsel alan bölünmekte, duvarlar yükselmekte, birbiriyle zorunlu ilişkiler ağı kuran kapalı kampsal alanlar metaforuna dönüşmekte; geleceğin modern kentleri disipline edilmiş kamp metaforu bağlamında biçimlenerek yayılmaktadır.

3.3.2 Gecekondu Kavramı, Gecekondu Mahalleleri

Dünyada ve yoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde 1950’li yıllar sonrası oluşan ekonomik krizler, savaşlar ve artan işsizlik –neoliberal ekonomik politikalarla giderek artan yoksulluk-kentlerde yoksul ve dar gelirli kesimin barındığı alanların/mahallelerin oluşumunu hızlandırdı.

Türkiye’de aynı dönemde -1945 sonrası- yaşanan kırdan kente yoğun göç hareketliliği, metropol kentlerde gecekondu adı ile tanımlanan mahallelilerin ortaya çıkışına neden oldu. Gecekondu tabiri hızlı, plansız ve izinsiz yapılan yapının adı olarak ortaya çıktı. Gecekondu kentsel alanda başkasının ya da devletin mülkiyetleri üzerinde bir gecede inşa edilen yapı olarak ‘gece-kondu’ birleşik kelimesi olarak, mimarlık ve planlama literatürüne yerleşmiş oldu.

Gecekondular, genellikle hızlı inşa edilmesi nedeniyle yoğunlukla dayanıksız ve plansız koşullarda öncelikle tek katlı yapılar olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak farklı koşullarda ve dönemlerde yapılan depreme dayanıklı yapı standartlarına uygun olanlarda yaygın görülmektedir.⁴²

⁴²Örneğin İzmir Kadifekale ve Bayraklı’da ilk gecekondu karton ve tenekeden iken sonraları tuğla ve betondan yapılmıştır. Ayrıca son günlerde bazı kaçak villa ve yüksek binalar, şekil bakımından değişikliğe uğrayan

Kent çeperlerinde yoğunlukla devlet arazileri üzerine kurulan gecekondular alanlarına göç edenler genelde akrabalarının ve tanıdıklarının yanına gelerek yayılmasına neden olmaktadır. Son yıllarda kendiliğinden oluşan göçle birlikte kentteki yoksul, mülksüz, işsiz, ırk/etnik temeli ayrımcılığa uğrayan ve savaşla gelen kesimin yaşam bulduğu mahalleler olarak büyümektedirler. Fiziksel yıpranmış kent parçaları olmanın yanında; sosyal dışlanma ötekileştirilmiş, ayrıştırılmış ve suç ve kentsel yoksulluk gibi kavramların yoğunlukla dile getirildiği alanlar olarak politik söylemlere konu/malzeme olmaktadır. Bu sosyal sorunların öne çıkarılması nedeniyle kentin diğer bölümleri gecekondular mahalleleriyle erişimi kapalı, modern mahalleleri ile gecekondular mahalleleri arasında sosyal ve mekânsal farklılıklar-bölünmeler- ortaya çıkmaktadır. Gecekondular alanları yoğunluk olarak kırdan kente gelen kesimin barındığı geleneksel formda yoğunlukla kırsal alışkanlıkların sürdüğü mahallelerdir. Sosyal ve ekonomik yaşam koşulları temelinde kent bütünüyle kendiliğinden psikolojik sınır denilecek- suni sınırlar- toplumsal-mekânsal bölünme dokusunu ortaya çıkarmaktadır.

Gecekondular mahallelerinde barınan nüfus, genellikle yoksul, kentte tutunamayan, ayrımcılığa ve ötekileştirilmiş marjinal gruplardan ve göçmenlerden oluşmaktadır. Farklı sınıfsal grupların ve farklı kültürel grupların ortak yaşam bulduğu mahalle yaşamı yoksul, tutunamayan ve ötekileştirilenlerin ortak mahalleli kimliği etrafında, dayanışma ve paylaşım ilişkilerini güçlendirmektedir. Böylece kentte tutunamayan, ötekileştirilenlerin barındığı bu mahallelerde sahiplenme ve aidiyet hissiyatı yüksek orandadır. Bu güçlü toplumsal dayanışma, mahallede müşterek yaşamın, müşterek mücadele ve savunmaların, iktidar ve büyük inşaat şirketlerinin neoliberal politikalarına karşı örgütlü toplumsal yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Modern metropol kentlerinin merkezinde fiziksel yıpranmanın, işsizlik, şiddet ve suça eğilimin yoğunlaştığı alanlar olarak dile getirilmesi, mahallenin dönüşümüne ve dönüşümün hızlı bir biçimde uygulanmasının önünü açan mevzuatlarda gerekçe olmaktadır.

Dünyada giderek artan, yoksul ve mülksüz kesimin mekânsal olarak yarattığı fiziksel çöküntü ve sosyal ayrışma alanları/mahallelerinde yoksulluk, eşitsizlik ve çevresel problemlerin

gecekondular tipine en güzel örnektir. Günümüzde gecekondular bir gecede baraka şeklinde değil, betonarme ve mühendislik hizmetinin gayri resmi alındığı koşullarda kaçak/ruhsatsız bir biçimde aleni yapılmaktadır. Diyarbakır kent çeperinde gecekondular alanlarında bu biçimde yapılanma yoğunluk kazanmaktadır. (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, *Alan Yönetim Planı*, Diyarbakır, 2015)

çözümünü öne çıkaran devletlerarası politikalar üretilmektedir. 1999 yılında Birleşmiş Milletler öncülüğünde devletler ve hükümetlerin geniş katılımlı bir zirvede ‘Gecekondusuz Kentler’ (Cities Without Slums) eylem planı hazırlanmış. Eylem planında 2020 yılına kadar en az 100 milyon gecekonduyunun yaşamının iyileştirilmesi hedeflemiştir.⁴³ Bu hedefler ve politikalar hükümetlerin politikalarında ve uluslararası kurumların finansman kaynakların yönlendirilmesinde belirleyici olmuştur. Bu gecekondu ve çöküntü alanlarında piyasa koşullarında dönüşümü sağlamak ve dünya bankasından krediler almak amaçlı hükümetler/devletler konut politikaları ve mevzuatları hızlıca üretmişlerdir. Yoksul ve mülksüz kesimin yasal mülk sahibi yapan-mülkiyetin yasallaştırılması-⁴⁴ sosyal konut kredileri (toplu konut kredileri, kentsel dönüşüm kredileri) ile borçlandırarak mahallesinden tahliyesinin önünü açmakta, bu alanların iyileştiren, sağlıklılaştıran ve modernleştiren projeler, sermaye şirketleri yararına çıkarıcı küresel bir politika üretilmesinin önünü açmaktadır.

Yoksul kesimin yaşam alanlarını dönüştürmeyi hedefleyen büyük sermaye projeleri konut sorununu çözmek ve planlı -düzenli yaşam alanları üretmek, yaşam kalitesini artırmak gerekçeleri ile meşru politika ve mevzuatlara dönüşmektedir. Böylece Dayanışma ve ortak yaşamın hâkim olduğu mahallerin yıkımı ve tahliyesi kaçınılmaz bir sonuç almaktadır. Gecekondulular gittikleri alanlarda ekonomik ve sosyal yaşam koşulları temelinde tutunamayıp belirsiz bir kentsel yaşamın içinde süreklileşen mülksüz göçmenlik ve farklı bir zorunlu yerinden edinme hali ortaya çıkarmaktadır.

3.4. Kentsel Müşterekleşme

Kentsel alandaki sosyal eşitsizlik ve ekolojik tahribatlar karşısında birçok ideolojik düşünce, oluşum, gruplar, inisiyatifler müşterekleşme külliyatı etrafında birlikte ortak bir savunma mücadelesi geliştirmekteler. Kentsel alanda ki yürütülen mücadeleler kapitalist sistemin neoliberal ekonomi politikaları karşısında kent hakkı, barınma hakkı, kentsel adalet arayışı gibi hak ve ihtiyaçlar temelinde mücadele yürütmekteler. Devletlerin neoliberal politikaları, kent yoksulları-kentin müştereklerini- tahliye ve zorunlu göçe mecbur bırakmaktadır.

⁴³Asuman Türkün, Mülk, Mahal, İnsan, Bilgi Ün. Yayınları, İstanbul, 2014, s. 28-29

⁴⁴ Enformel yerleşmelerde yaygın olarak kullanılan politika aracı mülkiyetin yasallaştırılarak formel piyasalarla bütünleşmesinin sağlanması ve bu yolla yoksulluğu azaltılarak kentsel iyileşmeyi ve dönüşümü gerçekleştirilmektedirler. Bu politikaya ilişkin uluslararası tartışma 1960’larda John Turner’ın çalışmaları ile başlamıştır. (Turner, 1967, 1977) gelişmekte olan ülkelerde enformel yerleşmelerde mülkiyetin resmileşmesi ya da tapu verilmesine ilişkin eğilim 1980’lerde neoliberal politikalar çerçevesinde tekrar gündeme gelmiştir. (Türkün, 2014, s. 30)

Neoliberal yasaları çıkararak devletler, sosyal devletler anlayışı ile vatandaşına ve kentliye sağladığı ve anayasalarında güvence altına aldığı, evrensel hak ihlallerinin bir mücadeleye evrilebileceğini görmezden gelmektedirler.⁴⁵ Kentel alanda yürütülen kentel alan savunması ve mücadelesi bu evrensel hak ve ihtiyaç bağlamında biçimlenmektedir.

İktidar ve sermaye, kentlin yoksul ve itilmiş/ötekileştirilmiş kesimin yaşamsal alanlarını çitleme, özelleştirme ve el koyma/mülksüzleştirme temelli neoliberal politika ve mevzuatlar çıkarmakta; günümüzde mülksüzleştirme ve özelleştirme hızlı bir biçimde yapılmaktadır. Bu uygulamalar tarihsel süreçte 19. Yüzyıl başlarındaki çitlemelerini çağrıştıran, her yere yayılan birbirini besleyen-etkileyen- bir anlayış yaratmaktadır. David Harvey kapitalist sermaye tarafından ortak varlıkların ya da kolektif mülkiyet haklarının (devlete ve kamuya ait) dışlayıcı özel mülkiyete dönüştürülmesinin Marx'ın ilk birikim olarak tanımladığı modelin niteliklerini günümüze taşıyan ve geçerliliğinin korunduğu analizini savunmaktadır.⁴⁶ Ayrıca Harvey'e göre; *'neoliberalizmin yükselişi bu süreçte yoğunlaşma ve kaymamaya neden olmuş, biyo-korsanlık, kültürel çevresel müştereklerin artan tükenişi, 'ortak mülkiyetin yeni bir çitleme' akımına maruz kaldığını göstermekte olduğunu'*⁴⁷ belirtmektedir. Bu temelde devlet arazileri ve kamuya ait ortak kullanımdaki kentel alanlar sermaye şirketleri tarafından büyük kar getiren yatırım alanlarına dönüştürülmekte. Sermaye birikiminin ortak alanları mülksüzleştirme yoluyla el konulmasına karşı dünya da ve Türkiye'de birçok radikal hareketlerin ve mücadelelerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Ortak alanların çitlenmesi ile ortaya çıkan mücadeleler, kentel alanlar üzerindeki işgal ve tahliyelere karşı örgütlenme kampanyaları ve savunmaları amaçlı önemli bir etki yaratmaktadır.

"Gerçekte, burjuvazi barınma sorununu kendi usulüne göre yalnız bir çözüme yöntemine sahiptir -yani onu öyle bir şekilde çözer ki çözüm sürekli olarak sorunu yeniden üretir. Bu yöntem 'Hausmann' denir... Nedenler ne denli değişik olursa olsun sonuç hep aynıdır; rezil geçitler ve şeritler bu büyük başarıdan dolayı burjuvazinin savurgan kendini beğenmişliğinin

⁴⁵ Türkiye anayasasında ilk olarak 1961 anayasasında sosyal devlet ilkesi eklenmiştir. 1982 Anayasasının 2'nci maddesine göre, "Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir devlet"tir. Sosyal devlet ilkesi anayasa da "devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören bir anlayış" olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle sosyal devlet, herkese insan onuruna yaraşır asgari bir hayat seviyesi sağlamayı amaçlayan bir devlet anlayışı olarak tanımlanabilir.

⁴⁶ İlk birikim, Marx'a göre 'toplumsal geçim ve üretim araçlarını sermayeye ve dolaysız üreticileri ücretli işçilere dönüştüren, üreticiyi üretim araçlarından ayıran tarihsel süreç olarak tanımlanmaktadır.

⁴⁷DavidHarvey,KentHakkı,file:///C:/Users/Y%C4%B1d%C4%B1z/Documents/David%20Harvey,%20Kent%20hakk,%20NLR%2053,%20September-October%202008.pdf, Erişim: 10.09.2017

eşliğinde yok olur ancak hemen başka bir yerde yine ortaya çıkarlar... Onları ilk anda üreten aynı ekonomik gereklilik onları bir sonraki yerde de üretir.’⁴⁸

Metropol kentlerin merkezinde bulunan köhnemiş, yıpranmış, yoksul ve itilmiş kesimin barındığı alanlar kapitalist sermayenin ilgisini çekmekte, bu alanların çitlenmesini- özelleştirilmesi- için iktidar neoliberal çitleme yasaları çıkararak dönüşümü hızlandırmaktadır. Yasal mevzuatlarla mülkiyetlerine el konulan kesim bu politika ve sisteme karşı evrensel hak ve ihtiyaçlar temelli bir mücadele yürütmekten başka bir yöntem bulamamaktalar. Kentsel adalet, kent hakkı ve barınma hakkı temelli yürütülen ortak değerler/müşterekler savunması, ortak bir müşterek mücadeleyi ortaya çıkarmaktadır. Bu alanda dünyada yürütülen kentsel müşterekleşme mücadeleleri önemli sonuçlar ve kazanımlar elde ederek farklı coğrafyadaki mücadelelere ilham olmaktadır. Elde edilen kazanımlar çoğu zaman sermaye birikimi tarafından dönüşümün gerçekleşmesini engelleyememiş olsa da müştereklerin bu projelerde mülkiyet ve sosyal konut sahibi olmasının önünü açarak mağduriyetlerini minimize etmektedir.

‘Büyük modern kentlerin büyümesi özellikle merkezî olarak konumlanmış belirli alanlardaki toprağa yapay ve dev gibi artan bir değer kazandırmaktadır; bu bölgelerde dikilen binalar değeri yükselteceklerine düşürürler çünkü artık değişen koşullara ait değillerdir. Yıkılırlar ve yerleri başkalarıyla doldurulur. Bu her şeyden çok merkezde yer alan ve kiralari en yüksek yoğunlaşmada bile belirli bir üst sınırın ötesinde ya asla artmayan ya da ancak çok yavaşlıkla artan işçi evleri için geçerlidir. Onlar yıkılır ve yerlerinde dükkânlar, depolar ve kamu binaları yükseltilir.’⁴⁹

Kentsel müşterekler temelli ortaya çıkan toplumsal hareketler kapitalist sermayeye karşı hak sahipliği ve kentsel adaletin sağlanması amaçlı yasa ve iktidar dışında kendiliğinden ortaya çıkan bir mücadele yöntemi olarak tanımlanabilir. Günümüzün en büyük sorunu olan kentsel alanların özelleştirilmesi ve işgal edilmesine karşı başa çıkabilecek bir hareket ve savunma mücadelesi olarak umut vaat etmektedir. Sermayenin ve işgal eden hegemonik yapıları durduran ya da hızlı hareketini yavaşlatan müşterek savunma/mücadele yöntemi olarak birbirlerinden beslenerek yayılmaktadır. Diyarbakır Suriçi bölgesinde ki kentsel sit alanı ve UNESCO Dünya Miras Alanı olan tarihi kentin acele kamulaştırma kararıyla yıkılmasına karşı yürütülen mücadele, muhtemelen Brezilya’daki ‘evsizler hareketinden’ ya da İstanbul Sulukule

⁴⁸FriedrichEngels,TheHousingQuestion,NewYork1935,s.74(DavidHarvey,KentHakkı,file:///C:/Users/Y%C4%B1d%C4%B1z/Documents/David%20Harvey,%20Kent%20hakk,%20NLR%2053,%20SeptemberOctober%202008.pdf,Er işim: 10.09.2017)

⁴⁹FriedrichEngels,TheHousingQuestion,NewYork1935,s.23(DavidHarvey,KentHakkı,file:///C:/Users/Y%C4%B1d%C4%B1z/Documents/David%20Harvey,%20Kent%20hakk,%20NLR%2053,%20SeptemberOctober%202008.pdf,Er işim: 10.09.2017)

mücadelesinden etkilenmiştir. Yoksul kesimin mülkiyetinin ve barınma alanlarının kamulaştırılması; alan kullanıcılarının kentsel müşterekleşme platformlarıyla başa çıkma yöntemleri benzerlik göstermektedir.

3.5.Kamp, Mülteci Kampları, Müşterekleşme

Kamp, savaş ve çatışma sonrası yoğun nüfus tahliyesi ile acil barınma ihtiyacı temelinde hızlı ve geçici olarak kurulan geçici mimarlık yöntemleridir. Kamplar uluslar arası anlaşmalar ve mevzuatlar kapsamında güvenliği sağlanan ve kontrol altında olan alanlardır.⁵⁰ Geçici kurulan kampların ortaya çıkış koşulları ve imkânları bağlamında belli coğrafyalarda kalıcılaşan yerleşim alanlarına dönüşmektedir.⁵¹İstisnai bir mekân olarak ortaya çıkan kamp hali olağan üstü bir durumun ortaya çıktığı, vatandaşlığı askıya alınmış, evrensel bir kimlik – kimliksizlik/mülteci/istisnai kimlik –olarak ötekili olanların barındığı bir geçici barınma hali olarak tanımlanabilir.

Tarihsel süreç içinde hegemonik güçlerin işgal ve saldırılarıyla ortaya çıkan kamp mimarlığı farklı siyasi ve politik yapılanmaların ürünü olarak insanları kontrol ve disipline alma formu olarak da kullanılmıştır. Ait olmayanların toplandığı düzeni sağlama amaçlı kontrol altına alınma durumu olarak kurulan kamp formu; toplumun ve kentin ötekileştirdiği düzeni bozan insanların kapatıldığı mekân olarak ortaya çıkmaktadır. Düzen ve düzensizlik mekânsallığı arasında sıkışmış bir ara mekân olarak insanı toplumsal normların standartlarına indirgeme amaçlı yüksek güvenlik ve denetim mekânsallığı olarak dönüştürülmektedir. Çoğu kez zorunlu göç, savaş, doğal afet ya da terörizm gibi ortaya çıkan krizlerle başa çıkmanın ve kurulu düzeni korumanın bir özel aracı olarak başvurulmuş istisnai mekânlardır. Kamp formu bağlamında ortaya çıkan mekânsal deneyimlerin iktidar ve düzen kurma temelinde kanun ve yasanın askıya alındığı insanı biyokimliğe indirgeyen içeri ile dışarıları arasındaki sınırları çizilen alan olarak kavramsallaştırılmaktadır.⁵²

“...İstisnai durumda kanunun ihlali ile uygulaması arasındaki ayırım belirsizleşir (Agamben 1998:57). Buna bağlı olarak kanun ile doğa, dışarıları ile içerisi, şiddet ile kanun arasında bir belirsizlik alanı ortaya çıkar. Ne var ki istisna kendini kaideden çıkarmaz, kendini askıya

⁵⁰ Birleşmiş milletler mülteciler yüksek komisyonu 1948 de hazırlanan Cenevre sözleşmesi kapsamında mülteci kamplarını ve mültecileri evrensel barınma ve yaşam hakkı temelinde koruması altına almıştır.

⁵¹Örneğin Filistin’de birçok mülteci kampı kalıcılaşmış kentlere dönüşmüş durumdadır.

⁵² Bülent Diken, Carsten B. Laustsen, Filmelerle Sosyoloji, Metis Yayınları, İstanbul, 2007, s. 81

olarak istisnaya mahal veren kaidenin kendisidir. Kanun kendine has "gücünü", bir dışsallıkla ilişkili olarak varlığını sürdürme kapasitesinden alır (a.g.y. 18) ...Bu bağlamda istisna kavramı bir muğlaklığa işaret eder: İstisnai durumda bu bağ kopmaktadır. Dahası, yerelleştirilemeyen şeyin kendisi, yani istisna, lokalizasyonu kalıcı bir biçimde gerçekleştirdiğinde "kamp" ortaya çıkar. Kamp kanun ile kaosun, içerisi ile dışarısının birbirinden ayırt edilemez hale geldiği bir belirsizlik alanıdır: "Lokalizasyonun olmadığı bir düzene (kanunun askıya alındığı istisnai duruma) karşılık artık düzenden yoksun bir lokalizasyon (daimi bir istisnai durum olarak kamp) söz konusudur" (a.g.y. 175).''⁵³

Düzen kurma, disipline etme ve kendilerine itaatkâr yurttaş yetiştirme politikası her daim iktidarların örtük düşüncesi idi. Her şeyin bir yerinin olduğu bir durumsa, mekânda derli toplu yerler düzenlemesi imgesini içerir. Bu bağlamda mekân düzeni sağlayan ve koruyan alanlar olarak inşa edilmeli ilişkisi yaratılmaktadır. Michel Foucault, 18-19 yüzyılda cezaevlerinin, kliniklerin ve akıl hastanelerinin ortaya çıkışına dair analizinin temel niteliklerini, *batı dünyasının –modernleşen Avrupanın – toplumu disipline eden iktidar ilişkileri üzerine yoğunlaştırır*. (Stavrides, 2016, s. 143) Jeremy Bentham'ın panoptikon mekanizması⁵⁴ ile yarattığı sömürge mekânları/kampları gözetim, gözlemeleme teknikleriyle düzeni ve kontrolü sağlamaya yönelik görünürlüğü bir bedensel/biyolojik esarete dönüştürmesi düşüncesi Foucault'un savunusunu destekleyen bir uygulamadır. Jeremy'nin geliştirdiği panoptikon gözetim ve denetim altına alma sistematiği iktidarlar için mekânı ve toplumu denetim altına isteğinin gerekçesi haline gelmiş, mekân üretimi ve kent planlama teknikleri bu mekanizmadan ilham almaktadır.

İsrail Devleti işgal ettiği Filistin halkını sürekli bir kamp yaşamına mecbur bırakıp, uluslararası camiada güvenliği sağlama, düzenini koruma amaçlı gerekçelerle kendini savunmaktadır. Ortaya çıkan kamp mekânsallığını sürekli gözetim altına alan güvenlik yerleşimleri ile kamp yerleşimlerini her yerden görecektü düzende bir panoptikon mekanizması yaratmaktadır. Devlet, kamp içindeki herkesi potansiyel bir tehlike olarak görmekte, giriş çıkışlarını sürekli kontrol eden, kontrol noktaları yerleştirmektedir. İsrail güvenlik yerleşimlerini ve ülke

⁵³ A.g.e Bülent Diken, Carsten B. Laustsen, *Filmelerle Sosyoloji*, s. 81-82

⁵⁴ Batı toplumlarında iktidarların düzeni sağlama ve yurttaşını disiplin altına alma eyleminin mükemmel bir mekânsal düzenleme ile sağlama modeli olarak Jeremy Bentham'ın 1785 yılında tasarladığı panoptikon mekanizmasının projelendirilmiş hapisane modeli çok önemli bir örnektir. Panoptikon, ideal hapisane formu ile iktidarların mekânla düzeni sağlama ilişkisi siyasi bir teknoloji araçsallığındakurgulanmıştır. Panoptikon, meşruluğu ve etkinliği bir olağanüstü halle bağlantılı olan durumu kalıcı bir duruma, gözetim teknikleri ile kontrol edici iktidar uygulamasının modeli, güvenlik ve kontrol mekanizmasıdır. Avrupa ülkelerinde hapisane ve akıl hastaneleri mekânsallığında pratikleşen bu mekanizma bugün sömürge siyaseti yürüten birçok ülkeye mekânsal araçsallaşma yaratarak, denetimin ve kontrolün bu düzlemde sağlanması bağlamında bir çok sömürge mimarlığı yaratılmaktadır.

toprakları boyunca Filistin topraklarından ve kamplarından soyutlayan-ayırıcı bir mekanizmayla binlerce kilometrelik duvarlar inşa edilmiştir.⁵⁵ Duvarlar ve gözetleme kuleleri ve güvenlik yerleşimleri ile Filistin halkını sürekli kontrol ve gözetim altında tutan karmaşık bir geçirgenlik hali ile iktidarının ve devletin düzenini korumaya çalışmaktadır.



Şekil 1. İsrail yerleşimleri ile Filistin topraklarını birbirinden ayıran İsrail Duvarı,

⁵⁵ İsrail Duvarı yapımına 2002 yılında İsrail Devlet Bakanı Ariel Şaron döneminde başlandı. İsrail duvarı; çitler, devriye yolları gözetleme kuleleri ve denetleme kapılarından oluşmaktadır. Mimar kökenli bir komutan olan Şaron bizzat kendisinin içinde olduğu planı ve mimarlarla birlikte duvarın geçiş güzergahını belirlemiştir. Duvar belirlenirken mekânsal politikaların işgal ve güvenlik politikalarına uyumlu hale getirilmesi çabası oldukça belirgindir. Duvarın uzunluğu 2006 yılında 402 kilometreyi bulmuş; duvar, Batı Şeria'daki İsrail yerleşimlerini içine almak için kıvrımlı bir güzergah izlemiştir. Duvarın yapımı İsrail hükümetinin 30 Nisan 2006 tarihli onayladığı plana göre 703 kilometre uzunlukta olması gerekiyordu. Ancak İsrail Yüksek Mahkemesine Filistinli ve çeşitli İsrail derneklerinin yaptığı itirazlar sonucu doğal ve ekolojik dengeyi bozduğu ve Filistin yerleşimlerinin yapılaşmış düzenini büyük oranda tahribata uğrattığı gerekçesiyle durdurulmuş durumdadır. (Weizman, 2016 s. 18,48,49, 207,244)



Fotoğraf 1. İsrail ve Filistin yerleşimlerini ayıran duvar,

Yaşamı ve mekânı sürekli denetim, kontrol ve gözetim halinde olan Filistin halkı, artık kalıcılaşan bu durumu olağan hale getirip; bu istisnai kamp yaşamına adaptasyonunu sağlamaya çalışmaktadır. Kamp mekânını, temel ihtiyaçlar doğrultusunda dönüştürmekte, kamp ile kent arasında sıkışmış bir kent halini yaratmaktalar. Ortaya çıkan bu alternatif mekânsal form ortak ihtiyaçlar temelinde yaşamın müşterekleştirilmesini, sömürge mimarlığına karşı sömürsüzleştirme mimarlığının yaratılmasını sağlayan tepkisel siyasi politik bir söylemi mekânın üretiminde araçsallaştıran oluşum ve platformlarla ‘Eve Dönüş Hakkı’ mücadelesi temelli bir savunma geliştirmektedir. Bu örgütlü savunma mücadelesi bağlamında Filistin kamplarında yaşam ve mekân dayanışma, paylaşım ve ortaklaşma temelinde müşterekleşmektedir.

Yakın zamanda 2015 Aralık ayı içerisinde Türkiye’nin güney komşusu Irak, Şengal Dağlarında İŞİD adı verilen paramiliter çeteler örgütü tarafından Ezidi Katliamı gerçekleşmiştir. Katliamdan kaçan binlerce Ezidi halkı Türkiye’ye sığınmıştır. Dönemin Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Yenişehir ilçe belediyesi yönetimi tarafından kamusal bir alan geçici kamp alanı olarak tahsis edilerek, barınma imkânları hızlıca çadırlar biçiminde sağlanmıştır. Belediyelerin kontrol ve denetimdeki alanın kamp düzeni Ezidi Halkı ile birlikte oluşturuldu; Birleşmiş Milletler mülteci yasalarının ve denetiminin dışında bir kamp yapılması ortaya çıkarılmıştır.

Bu anlamda olağan görülen kampların oluşum sürecinden ve sonrasında ortaya çıkan kamp toplumsallığından farklı bir kamp metaforu ortaya çıkarılmıştır.



Harita 1. Diyarbakir, Yenişehir fidanlık alanında kurulan Ezidi Kampı uydu görüntüsü,

Kamp yaşamı ve mekânı Ezidi Halkı ile birlikte öncelikli ihtiyaçlar temelinde düzenlenildi. Aşırı güvenlik ve kontrol mekanizmasının dışında mekânsallaştırılan kamp ortamı, Ezidi Halkının mekânı sahiplenmesini yarattı. Mekânın idaresi ve denetimi belediye çalışanlarıyla birlikte kamp sakinlerinin belirlediği kişilerle sağlanmaktaydı. Kamp alanı içinde ortak mutfak, toplantı salonu, kamusal alanlar birlikte oluşturuldu. Kamp sakinlerinin kendi sebzesini temin edilmesi amaçlı bostanlar kuruldu. Bostanlar kadınlar tarafından yoğunluklu benimsenerek devamlığı sağlandı. Kamp alanı içinde mekân ve yaşamın otonom müşterekleşmesi adına Diyarbakir Ezidi Kampı önemli istisnai bir kamp deneyimi olarak incelenmesi önemli bir pratikleşmedir.

3.5.1. Kamp Metaforu Olarak Kent

Modernitenin paradigması olan kent günümüzde giderek kozmopolit, karmaşık ve paradoksal birçok sorunu barındıran bir hal almaktadır, savaşlar, ekonomik krizlerin yarattığı demografik hareketlilik kent alanları üzerinde karmaşık bir yapılanma oluşturmaktadır. Günümüz metropol kentleri toplumsal yaşam ve mekân ilişkileri bağlamında ayrılmaktadır. Kent sınırları içinde yoksul- varlıklı, geleneksel ve modern ilişkileri etrafında bölünmekte; kentsel alanlar içerisinde

birbiriyle etkileşimi geçirgenliği zorunlu etkileşime dayanan iletişim koşulları dışında birbirine dokunamayan, karışmayan mekânlara dönüşmektedir.

Varlıklı kesim kendini özel güvenlik sistemlere sahip, duvarlarla çevrili, korunaklı konut alanlarına hapsetmiş, kentin diğer kesimiyle kendini adeta izole etmiş bir mekânsallık ortaya çıkarmaktadır. Üst kesimin kullandığı kamusal alanlar ve alışveriş merkezleri denetim ve kontrol mekanizmaları ile donatılmakta; yoksul ve geleneksel yaşamın sürdüğü mahalleler de bu modern alanlarda görünmez, geçirgensiz sınırlarla kendini soyutlaştırmış durum görülmektedir. Kent alanı içerisinde yoksul, itilmiş, ötekileştirilmiş marjinal kesimin barındığı alanlarda yaşam, paylaşım ve dayanışma temelinde güçlü ilişkilerle müşterek bir yaşamı pratikleştirmektedir.



Fotoğraf 2. Modern-geleneksel kent dokunun ayırdığı kent

“Korunaklı konfora yönelik zengin hayali olan kent dışına doğru yerleşim, otomobil bağımlılığı ve trafik sıkışıklığı (ekolojik yıkım), monoton mimari-peyzaj ve alt-yapı temininde zorluklarla toplumsal ve ekonomik sorunları büyütücü etkiler yaratmıştır. Bu mekânların devlet destekli projelerinde, risk kamunun kar ise özeline yazılmakta; "mutena yeni semte taşınma" propagandasının altında, orta sınıfların kent merkezinden çıkarılması hedefi yatmaktadır. Aynı zihniyet, fakirler için de göze görünmeyen yerlerde gettolaşmış kampusler inşa etmektedir. ABD şehirleri, gittikçe yayılan ruhsuz banliyöler, umarsız site çeperleri, çökmekte ve parçalanmakta olan kent merkezlerinden oluşmaktadır; tarih, gelenek, kolektif hafıza yok olmaktadır.” (Harvey, 2008, s. 218)

Modern yaşamın sürdüğü kentsel alanlarda hapis olmuş üst kesim zorunlu komşuluk ve akrabalık ilişkileri etrafında zorunlu karşılaşmalar yaşatmakta; aynı site içinde kapı kapıya

bakan komşuluk ilişkileri zorunlu görüşmeler ve ihtiyaçlar temelinde gerçekleşmektedir. Dayanışma ve paylaşım yok denecek kadar azdır istisnai durumların yaşandığı yadsınamaz, ancak yoğunluklu olarak kentsel yalnızlığın vücut bulduğu bir mekânsallaşma görülmektedir. Belli bir alan içinde geçirgensiz duvarlarla çevrili, denetimli ve kontrollü giriş çıkışları ile adeta bir küçük ülke prototipi içindeki yüksek duvarlı sitelere hapsolmuş kentsel yaşam; kentsel alanı birbirine izole etmiş ve bölümleyen bir geçirgensiz mekânsallığı yaratmaktadır.



Plan 1. Diyarbakır da planlanmış bir site vaziyet planı,

Diğer tarafta savaş, her türlü şiddet ve kentsel ayrışma insan ilişkilerini ön yargılı bir düşünce temelinde biçimlendirmektedir. Etrafındaki herkesi potansiyel suçluymuş gibi gören temkinli ve mesafeli bir toplumsal ruh haline bürünmüş topluma dönüşmektedir. Kentsel mekân bu ruh hali bağlamında bölümlenmiş, kontrol altına alınması sağlanan kamp metaforu temelinde biçimlenmektedir. Mekânlar her an bir saldırıya maruz kalacakmış gibi geçirgensiz duvarlar ve bariyerlerle sınırlandırıp kontrol altına alınmaktadır. İnsanlar çıplak biyokimliğe (beden) indirgenip masumiyeti ispatlanmadığı sürece sürekli gözetim altına alınması ve kontrol edilmesi gereken bir kimliğe dönüştürülmektedir.

Antik Yunan filozofu Aristo'nun tanımladığı '*kent insanın yabancılarla karşılaştığı yer*', bugün insanların birbiriyle kalabalık içinde karşılaşmak istemediği güvensiz, paylaşımsız, dokunma korkusunun yoğun yaşandığı bir korunaklı, geçirgensiz, düzeni sağlayan kamp haline bürünmüş bir kent buhranını yaşamaktadır. Kentlerde sınıfsal ayrışmalar çok daha belirgin

halde ve birbirinden duvarlarla ayrılan ve adalaşan bir kent modeline doğru bir gidişat ortaya çıkarmaktadır. Toplum dışarının güvensizliği, içerinin güvenliği ikilemi arasında bir tercihle karşı karşıya bırakılmaktadır. Bu ikilem kentin toplumsal olarak keskin bir biçimde ayrılmış, kapitalist neoliberal ekonominin yarattığı tabakalaşmış bir kentleşmenin geldiği aşamanın bir sonucu olarak görülebilir. Bu gidişata engel olmak üzere ortaya konan politikalar, katılımcı temelde halkın ve farklılıkların karar verme süreçlerinde yer aldığı projeler olabileceği savunusu yükselmektedir.

Kentin makroformunu ve sosyal yapısını etkileyen projelerin gelecekte yaratacağı sınıfsal ve mekânsal tabakalaşmaya karşı alternatif planlama ve mimarlık süreçleri savunuları ortaya çıkmaktadır. Mekanın süreçine alternatif çözümlerin katılımcılık, müştereklik temelinde alan kullanıcılarının aktör olarak dâhil edildiği projeler önemli bir etki yaratmaktadır. Bu bağlamda mekânın üretilmesinde tekli (mimar, yüklenici ve iktidar) ve statik bakış yerine çoklu/katılımcı/ akışkan/geçirgen bir yöntemin uygulanması son zamanlarda önemli bir savunuyu olarak belirginleşmektedir.

3.6. Kadınların Mücadelesi, Kamusal Alanda Varlığı, Müşterekleşme

3.6.1. Tarihsel Süreçlerde Kadınlar

Doğal toplumlardan sonra M.Ö 3000’li yıllarda ortaya çıkan bugünkü modern devletin prototipi olarak kabul edilen Sümer rahip devletleri ziguratlarında¹ toplumsal yaşam sınıfsal tabakalarla bölümlenmişti. Bu dönem, kadın emeğinin sömürüldüğü, artı ürünün gasp edildiği erkek egemen sisteme dönüşmesine yani köleciliğin ve özel mülkiyetin ortaya çıkışının başlangıcı olarak gösterilmektedir.(Bookchin, 2013) Toplumsal sınıflaşma ve hiyerarşinin belirginleşmesinin köyden kentte dönüşümü kapsayan bu tarihsel dönemi yönetenlerin /egemenlerin ihtiyaç duyduğu gereksinimler bağlamında ortaya çıkmış bir mekânsal kompleks olduğunu M. Bookchin şöyle özetler;

“Erken neolitik dönem köy toplumunun çöküşü insanlığın gelişiminde belirleyici bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Eski çağların ‘yüksek medeniyetlerini’ bahçeci toplumların ilk biçimlerinden ayıran bin yıllık dönemde kasabaların, şehirlerin, ve nihayet imparatorlukların –üretimin topluluk tarafından denetlenmesinin yerini elitler tarafından denetlenmesinin aldığı, akrabalık ilişkilerinin yerini sınıfsal ve bölgesel ilişkilerin, ihtiyar ve halk meclislerinin yerini ise devlet bürokrasisinin aldığı her bakımdan yeni bir toplumsal arenanın - ortaya çıkışına tanıklık ettik.” (Bookchin, 2013, s. 139)

Bu dönemde öne çıkan bir başka toplumsal değişim anaerkil dönemden ataerkil döneme geçişin belirgin olarak ortaya çıkışıdır. Bu döneme kadar mitolojik tarihin önemli ana tanrıçalarının yerini erkek tanrılara bırakarak, kadınlık -hatta bedenide- köleleştirildi.⁵⁶ Özel mekâna kapatılmış oldu. Bu dönemde kadınlar şimdiye kadar sahip oldukları ekonomik becerilerini erkeğe kaptırarak toplumsal alandaki kadın varlığıyla özdeşleşen eşitlikçi ekonomik paylaşımını da yitirmiş oldu⁵⁷. Bu dönem, erkek becerisinin üstünlüğünü savunarak toplumsal yaşamda hiyerarşinin başladığı dönem olarak tariflenmektedir. Kadınlar toplumsal ve mekânsal tabakalaşmada köleler ve çocuklarla birlikte ziguratların alt bölümlerinde yer almaktaydı. Modernitenin paradigması kabul edilen kentin ortaya çıkışı ve mekânsal dönüşümü bu dönemden sonra egemen grupların etrafında şekillenen mekânlarla ve yine bu egemen grupların (asker, rahipler ve yönetici erkekler) yararlanmasıyla şekillendi, inşa edildi.



Şekil 2. Sümer Ziguratu ve toplumsal tabakalaşma sistemi,

Sümer rahip devletlerinden önceki dönemlerde (doğal toplumlarda) kadınlar toplumsal yaşamın şekillenmesinde ve bir arada olmasının temel varlığı konumundaydı. Bu dönemde toplumsal yapı içinde yaşamın müşterek ve eşit sürdürülmesinin en önemli nedeni kadınlardı. Kadın

⁵⁶ Ziguratlar, Sümerler döneminde tapınak, yönetim, askerler, rahipler, halk ve kölelerden oluşan toplumsal sınıflaşma katmanlarının ilk olarak belirginleştiği günümüz devletinin prototipi olarak gösterilen mitolojik devlet yapılarıdır.

⁵⁷ Doğal toplumlarda kadınlar, toplumsallığın her alanda birlikte ortak yaşamını yaratan varlığı ile öne çıkmaktaydı. Bu dönemde kadının toplayıcılıkla uğraşması tohumu, ekimi –tarımın kadın eliyle ortaya çıkarıldığı düşünülür. Yine bitkileri toplama deneme yayılma yoluyla şifalı otları bularak, sağlık ile işgali bilinen bir çok bitkisel-alternatif tedavini kadınlar tarafından bulunduğu söylenmektedir.

varlığı toplumsal yaşamın ve mekânın içinde oldukça görünür durumdaydı. Bereketin ve yapısalcılığın simgesi olduğu, bu dönemlerden kalma birçok heykel ve kalıntılardan bilinmektedir.

Marksist teoriye göre kadının ilkel dönemlerden günümüze tarihsel süreç içerisindeki toplumsal yaşam içindeki varlığının sahip olduğu ve kazanılmış iş bölümü rollerinden kaynaklı olduğunu, cinsiyet kimliklerinin uzlaşamamışlığı ile bir ilgisi olmadığını savunmaktadır. Marx, *'doğal toplumlarda Kadınların ev içindeki araçlarla uğraşması ve erkeklerin ev dışındaki araçlarla uğraşmasının yoğunlaşması ile kadınların ev içinde –özel alanda- rol kazanması, erkeğin ise ev dışında artı değeri hâkimiyetini sağlayarak servet ve mülkiyet sahibi olmasının önü açılmıştır'*⁵⁸ tanımlamasını yapmaktadır. Böylece erkek egemen bir mülkiyet sahipliğinin kadın ve erkeğin doğal biyolojik yapısına indirgeyen basit bir analiz ile günümüz toplumsal cinsiyet sorunsalına yetersiz bir kavramsallaştırma tanımlaması olarak gösterilmektedir.

Marksist ideolojinin ortaya koyduğu erkek egemen hegemonyanın esiri kadınlar, Modern devletin prototipi Sümer rahip devletine binlerce yıl sonra uygarlık ve medeniyet ve demokrasi tarihine önemli etki yaratan Antik Yunan kentleri ve devletleriyle benzerlik göstermektedir. Medeniyetler tarihinde demokrasinin, sanatın ve felsefenin olgunlaştığı topraklar olan Yunan şehir devletlerinde kadının kentte varlığı/görünürlüğü asil - bir kralın eşi ya da kardeşi- olmasıyla bağlantılıydı. Asil olmayan sıradan bir kadının Yunan kentlerinde bir köleden farkı yok, evlerinin dışında bir alana çıkamıyor ve agorada söz sahibi değildi. Hatta Yunan Felsefesinin atası Aristo, kadınları; *'logos'a (söz) sahip olmayan, sadece çoğalmayı sağlayan, vücudu şişen, büzüşen ve kirlenen bir hayvan'* olarak tanımlanmıştır. Vücudu durmadan bozulan kadın bu dönemde mahremiyetle tanıştı ve vücudu örtüyle kapatıldı. Antik Yunan döneminde erkeğe güzellik atfedildi, çıplak Heros'lara (çıplak erkek heykelleri) karşın kadınların bu dönemde elbise ile vücutlarının kapatıldığı bilinmektedir.⁵⁹

Doğal toplumlardaki bereketin, bolluğun, üremenin ve korumanın sembolü olan kadın tanrıçalar yerini antik Yunan mitolojisinde erkek tanrının emrinde geride bırakılan ve hatta üreme yeteneği bile elinden alınıp erkeğe atfedilen hale getirilmiş oldu.⁶⁰ Bu dönemde kadın

⁵⁸Marx-Engels-Lenin-Stalin, Kadın ve Marksizm, Çev.: M. Öngören, Öncü Yayınları, İstanbul, 1979, s. 16–26

⁵⁹Mardin Artuklu Üniversitesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı, 2014 yılı güz dönemi 'Aşk, Mekan, Adalet' dersinin dersi notlarından alındı.

⁶⁰ Yunan mitolojisine göre baş erkek tanrı Zeus'un başından kızı Atena'yı yaratmıştır. Atena silahlarıyla birlikte Zeus'un başından çıkmış; bu nedenle Zeus'un kişileşmiş akli olarak kabul edilir. Zeus'un kızları arasında en çok sevdiği Athena kalkanını ve öldürücü şimşegi yalnız babası Zeusun taşımaya izin verdiği bilinir. Kadın zekâsının ve kişiliğinin erkekleştirilmesini ve erkek hâkimiyetine girmesinin çok önemli bir örneği.

despotun (erkek efendi) evine (oikos) kapatılmış, despotun çocuklardan değersiz, kölelerden bir aşama daha değerli bir varlığa dönüştürüldü. Antik Yunan kentlerinde/polislerde kentsel kamusal mekânı sadece vatandaşı olan erkekler kullanmakta, kadınlar polis için erkek vatandaş-erkek savaşçı- doğurmalıydı. Kadın varlığı giderek erkek egemen zihniyetin hâkimiyetinde sahiplenen, gizlenen, kişiliği ve en önemli yetenekleri zorla elinden alınan bir varlığa indirgenilmiş oldu.

Tek tanrılı dilerin ortaya çıkışı ile kadın bedeni ve öz kişiliği daha da köleleştirildi. Kamusal alandan tamamen çıkarıldı, bilimde felsefede fikriyatı olan kadın kişiliğini, ideolojisini İskenderiyeli kadın filozof Hypetia bedeninde paramparça edilerek⁶¹ erkeklerin yarattığı toplumun hâkimiyetine kaptırdı.

Kadının topraktan, kentten, yeteneklerinden ve bilimden koparan erkek düzeninin analitik zekâsının ürünü olduğu varsayılan modernizmle birlikte toplumun tamamını adeta görünmez köle olarak farkında olunmayan bir içselleştirme yaratılmıştır. Kapitalist sisteme olan bağlılık toplumun farkında olmadan zorunlu itaatkârlığını yaratmıştır.⁶² Ekonomik, politik ve toplumsal alanda yaratılan kuralların, yasaların toplumsal düzeni koruma adına istekli-gönüllü esareti biçimlendirmekte; bu gönüllü esaretin içinde kadın varlığı ötekinin esiri olarak yaşamı üzerinde baskıyı yoğunlaştırmıştır.

Kapitalist dönemdeki makineleşme ve modernleşme erkek aklının üstünlüğünü belirginleştiren savlarla savunulmuş; kadınlara duygusal, güçsüz, bilimle uğraşamayacak kadar bir zayıflık atfedilerek gizlenen varlığı, din ve kültürel tarihsellik desteğiyle topluma benimsetilmiştir. Bilimle uğraşan ve bu yönlü bir ürün ortaya koyan kadın cadı olarak teşhir edilip yok edildi. Kadın bu dönemde eve hapsedildi. Eğitimden, kamusalıktan mülkiyet sahipliliğinden yoksun bırakıldı. Kadının mülkiyet sahipliliği her dönem günümüzde de halen erkeğin yarattığı zorunlu hak sahipliliğine dayanmaktadır.

3.6.2. Kadınların Kamusal Alanda Görünürlüğü; Müşterekleri Sahiplenmesi

⁶¹ Hypatia, MS.370-415 yılları arasında o dönem Roma Devletinin eyaleti olan İskenderiye’de yaşamış matematik, astroloji, felsefe ve geometri bilimleriyle uğraşan bir kadın filozoftur. Ancak Hristiyanlığın İskenderiye’de yeni yeni yayıldığı bu dönemde dindar gerici zihniyetli erkekler tarafından inanmadığı ve Hristiyanlığı kabul etmediği gerekçesiyle yok edilmiş, çalışma yürüttüğü İskenderiye kütüphanesi içindeki çok önemli kitap ve kaynaklarla yakılmıştır. Bu sadece Hypatia’nın-bir kadının- katliamı değil, kadınların zekâsının ürettiği bilimine olan tahammülsüzlüğün cinayeti.

⁶² Murray Bookchin, Özgürlüğün Ekoloji, Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı Ve Çözülüşü, Mustafa Kemal Çoşkun (Çev.), Sümer Yayınları, İstanbul, 2013, s. 135

Kapitalist modernitenin kadınlar üzerinde yarattığı ötekinin ötekisi esaretine karşı mücadele adımları 19. yüzyılda kendini görünür kıldı. Feminizm ile kadın mücadelesi toplum içinde kadınların varlığını daha da görünür olmasını, erkekle eşit haklara sahip olunması mücadelesi temelinde dünyaya yayıldı. Toplumsal yaşam içinde Erkekle eşit eğitim, eşit çalışma, eşit yaşam koşulları etrafında temel yasal hakların talebi 20.yüzyılın ortalarına kadar yürütülen zorlu mücadelelerle anayasal güvenceye alındı.⁶³

Doğal toplumlardan sonra kadınların kaybettikleri toplumsal rolleri, modernitenin toplumsallığında dayatılan kadınlık ve erkeklik rollerine, imge ve kimliklere büründü. Dayatılan imge ve kimlikler tarihsel süreç içerisinde önce erkeğin yarattığı mülkiyet, sahiplenme; sonra dinlerin dayattığı üstün erkeğin esaretini ve kapitalist sistemin birikim sermayesinin çitlediği ortak değerlerin işgali ile devam edildi.

Bu tarihsel süreçlerle keskinleşen kadın-erkek rolleri son iki yüz yıllık süreç içerisinde yürütülen kadın mücadelesiyle toplumsal cinsiyet kavramı ile doğallığına-özüne- çekilerek varlık bulması aranmaktadır. Bu arayış doğal toplumlarda kaybedilmiş anaerkil düzende toplumsal yaşamı eşitlik ve adalet temelinde şekillendiren kadın hakikatinin arayışı olduğu savunusunda belirginleşmektedir. Kaybedilmiş anaerkil dönemin kadın kimliği/varlığı, ataerkilliğin yarattığı patriarkal evlilik ve aile yapısıyla eve ve –duvarla çevrili alanlara-mekâna kapatıl oldu. Kadınlık kimliği özelinde tüm cinsiyet kimliklerine (LGBT bireyleri) dayatılan toplumsal düzen kurulları temelinde yazgı, kader, günah kavramları etrafında şekillenen baskılara karşı müşterekleşen cinsiyet mücadeleleri belirginleşmeye başladı. Artarak ve yayılarak büyüyen kadın ve cinsiyet özgürlüğü mücadeleleri toplumsal yaşamın her alanında eşit ve özgür yaşamanın ve kentsel/kamusal mekânda varlıklarının görünürlüğü temelinde müşterekleşmektedir.

Dünyada yüz yıllardır erkeklerin hizmetinde kentler ve mekanlar gelişme gösterdi ve biçimlendi. Otomobilleri erkekler kullanmakta, yollar otobanlar erkekler için sınırsız yayılmaktadır. Son elli yıllık süreç öncesi hiçbir mimar ve plançı plan proje yaparken kadınların mekânı kullanma alışkanlıkları önemsenmiyordu ya da mimari literatürde görünmüyordu. Kamusal mekânı kadın itina ve özenle kullanmalı –edebiyetle kullanmalı- erkek egemen toplumun dayattığı kavramsallaşmalardı. Birinci dalga Feminist hareketin öncülleri kadınların kamusal alanlara girmelerinin önündeki engelleri kaldırmaya dönük kazanımlar elde

⁶³ Türkiye kadınlara seçme ve seçilme hakkını 1934 yılında vererek yasalaştırdı. Modernizmin filizlendiği Avrupa ülkelerinin önde gelen ülkeleri Fransa vb ülkeler bu temel hakkı 1970'lerde kadınlara tanıdı.

etti. Özel alana kapatılmış kadın varlığı, kazanılan eşit yurttaşlık temelli yasal haklar ile meydanlarda temsiliyetini – seçme ve seçilme hakkı- kazanmış oldu. ⁶⁴

İkinci dalga kadın mücadelesi özel alana kapatılmış kadın kimliğini sorgulayan, bu temelde mücadelesini erkeğin yarattığı özel –kamusal alanın geçirgen sınırlarını aşmanın temelinde yürüttü. ⁶⁵ Bu bağlamda özel –kamusal kavramının ortaya çıkışının sorgulandığı tarihsel sürecin analiz edildiği bir süreç başlatıldı. Tarihsel sürecin yarattığı akıl, doğu-batı, modern- gelenekçi, erkek-kadın ikili kavramların tartışıldığı, kadının kaybettiğinin derinlikli iktidar, güç ve hiyerarşik çözümlenmesinin yapıldığı bir dönemdir. Bu dönemde Batı burjuvasının yarattığı kamusal alandan etnik, cinsiyet ve sınıfsal kimlikleriyle evrensel haklar temelinde var olmaları gerektiği söylemini belirginleştirdiler.

Gelinen süreçte ulus devletlerin ortaya çıkışıyla milliyetçi, baskıcı, ötekini dışlayan ulus üst kimliğini dayatan düzende kamusal alanda kadın kimliğinin yanında etnik, kültürel ve dışlanmış kimliği ile var olma –tanınma -mücadelesini belirginleştirmektedir. Batı –Avrupa – kökenli yayılan feminizm tarihselliği üstüne Ortadoğu coğrafyasındaki muhafazakâr kadınların savaş esaretine ve ganimeti olmaya karşı yaşamsal hak ve özgürlükler temelli mücadelesi yükselmektedir. ⁶⁶

Dünyada yürütülen Kadın mücadelesi doğuştan kazanılmış biyolojik -cinsiyet, etnik, kültürel ve sınıfsal - doğuştan kazanılmış kimlikler temelinde yürütülmeye başlandı. Kadınların toplumsal yaşamda kamusal alanda kadın görünürlüğü ötekileştirilmiş kimlikler ve roller etrafında erkeğinde kapitalist sistemden kurtuluşunun mücadelesi olarak seslendirilmeye başlandı. Dolayısıyla kadınların bugünkü mücadelesinin kazanımları ‘erkeğinde ve toplumun her kesiminin kazanımını sağlayacaktır.’ savunusu etrafında yükselmektedir.

⁶⁴Serpil Çakır, Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası Makalesi, https://www.academia.edu/21949971/Feminist_Tarih_Yaz%C4%B1m%C4%B1_Tarihin_Kad%C4%B1nlar_%C4%B0%C3%A7in_Kad%C4%B1nlar_Taraf%C4%B1ndan_Yeniden_%C4%B0n%C5%9Fas%C4%B1, 11.09.2017

⁶⁵ A.g.e Serpil Çakır, Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası Makalesi,

⁶⁶Yakın tarihte (Ağustos 2014'te) Ezidi'lerin kutsal mekânlarının da bulunduğu Şengal bölgesine IŞİD'in saldırması sonucu tarihlerinin en büyük katliamını yaşamıştır.Êzîdî kadınlar ve çocuklar IŞİD çeteleri tarafından esir alınmış, erkekler din değiştirmeye zorlanmış, dinini değiştirmeyenler katliamdan geçirilmiştir. Şengal kentinde yaşanan bu işgal/katliam sonrasında çoğunlukla kadınlar ve çocuklardan oluşan binlerce Êzîdî, kaçarak Şengal Dağlarına sığınmıştır. Binlerce kadın ve genç kız IŞİD çetelerinin eline geçmemek için aç susuz Şengal Dağlarına sığınmış, 50 dereceye varan sıcaklıkta çok sayıda çocuk ve yaşlı, açlık, susuzluk gibi zorlayıcı şartlar sonucu hayatlarını kaybetmiştir.Şengal katliamı sırasında yaklaşık 3200 kadın ve kız çocuğu IŞİD tarafından esir alınmıştır. Esir alınan bu kadınlar örgütün erkeklerinin cariyeleri olarak her gün onlarca erkeğin tecavüzüne uğramış; binlerce kadın da pazarlarda cinsel köle olarak erkeklere satılmıştır.İŞİD'n elinde halen yüzlerce ezidi kadın bulunmakta.

Kadınların toplumsal yaşamı biçimlendiren varlığı temelinde yaşamı müşterekleştiren ve müştereklerin tahribatına (toprağa, suya, ormana ve mahallelerine) karşı mücadelelerde öncü olduğu yadsınamaz. Kapitalist neoliberal politikalarla, müştereklerin gaspı ve tahribatı kadın kişiliği üzerinde derin duygusal izler yaratmaktadır. Toplumun diğer kesimlerine oranla müştereklere duygusal olarak daha bağımlı olan kadın, bu alanda ortaya çıkan çitlemelerle yaşamı değiştirmekte; istemediği, zorunlu ve dayatılan yaşam koşulları kadınların doğal yaşam alanlarını doğrudan etkilemektedir. Böylelikle kadınların toplumsal yaşamda erkeğe oranla daha güçlü bağlarla bağlı olduğu müşterekleri savunması daha da belirginleşmektedir. Birçok deneyimde müşterekleri koruma ve bırakmama mücadelesinde feminizm kazanımları arkasına alıp; ön saflarda savunular yapmaktalar. Bu temelde kadınların kamusal görünürlükleri ve müşterekleri savunma mücadelesi toplumun her kesimini bağlayan kapsayıcı bir mücadelenin savunusunu ortaya koymaktadır. Kadınlar ve müştereklerin mücadelesi, kaybedilmiş doğallığın, kamusal kimliğin; eril zihniyet ve kapitalist modernite ile başa çıkacak ve toplumu alternatif olarak biçimlendirecek bir mücadele olarak savunulmaktadır.

3.6.3. Kadınların Müşterekleşme Pratikleri

İktidar sermaye güçlerinin yarattığı savaşlar, göçler ve yoksulluk etrafında kadınlar toplumu ve mekânı kendi varlığıyla kendiliğinden müşterekleştirmekte. Kamplarda, Yoksul mahallelerde – gecekondu mahallelerinde- kadınların yarattığı müşterek pratikler (tandır evleri, bostanlar ve mahalle dayanışma pratikleri) ile zor yaşam koşullarıyla başa çıkmaya çalışmaktalar. Diğer taraftan kamusal alanda kadın görünürlüğü ve dayanışması toplumun her alanında giderek yoğunlaşan her türlü şiddetle başa çıkmanın bir savunması olarak müşterekleşmektedir. Son yıllarda derinleşen kadın mücadelesi, ötekileştirilmiş etnik, kültürel ve sınıfsal kimlikleri temelinde tanınma ve var olma mücadelesi olarak belirginleşmektedir. Bu kimlikler temelinde kentine, doğasına, suyuna, toprağına sahiplenme mücadelesi olarak yükselmektedir.

Toplumsallığın görünmez eli olarak geride yaşamı örgütleyen kadın varlığı ötekileştirilmiş varlığının farkında olmadan her dönem yaşamı müşterekleştirdi/kolektifleştirmektedir. Kapitalist ve neoliberal siyasi, ekonomik politikaların yarattığı işgallerinden öncelikli etkilenen kesim kadınlar olmakta, toprağı, suyu ve doğası sömürülen kadınlar, müştereklere yönelen bu saldırılara ve çitlemelere karşı savunma ve mücadele yöntemleri yükseltmekte, bu anlamda birçok mücadelede kadınların varlığı öncü bir kimliğe bürünmektedir.

Neoliberalizmin ilerlemesiyle köylüyü topraktan etme, kentliyi mahallesinden etme, stratejileri aşırı boyutlara ulaştığı günümüzde; toplumun her kesimi etkilenmekle birlikte, kadın yaşamını

alışılmışın dışına bir mekâna ve zamana mahkûm etmektedir. Doğasından ve geleneğinden koparılan kadınlar, süresiz yerinden edilmeye, aldatıcı modern kentsel yaşama zorunlu bırakılmaktadır.

Önceleri farkına varılmayan görünmeyen bir strateji ile toplum yaşamını ve mekânını değiştiren sermaye ve hegemonik yapılanmalar artık oldukça hızlı ve yayılmacı birbirlerini etkileyen bir sistematiğe dönüşümü gerçekleştirmektedir. Emsali görülmemiş büyüklüklerde toprak gaspları, tarımsal alanların kentsel alanlara dönüşümü, müşterek alanların çitlenmesi-mera, ormanlar, nehirlere, göllere - ekosistemdeki bütün canlı düzenini tehdit ve tahrip etmektedir. Doğal toplumlardan bugüne kadının yaşam alanı olan, bu doğal canlı ekosistemi gaspı/işgali öncelikle kadınlarda derin bir duygusal tahribata neden olmaktadır.⁶⁷

Neoliberal ekonomiye karşı Diyarbakır'da kadınlar tarafından kurulan kooperatifler işsiz kadınların üretime katılmalarını büyük oranda sağlamıştır. Gündelik yaşamlarında evden dışarı çıkamayan kadın bu çalışmalarla parasını kazanıp kentte görünür hale geldi. Yine Diyarbakır'da kurulan organik kadın pazarı projesiyle köylerde doğal üretim yapan kadınların ürünlerini hiç bir aracı kurum olmadan kentte tüketiciye kendi elleriyle satışının gerçekleştirilmesi önemli bir çalışmadır.⁶⁸ Böylece kadınlar emeklerinin karşılığını doğrudan sahip olacak bir geçimlilik ekonomisi yaratarak, köyde yaşayan kadının kendini idame ettirecek imkânlar sağlanmış oldu. Bu pratikler Emegın ve üretimin gaspının yaşandığı bu dönemde kadınların ekonomik özgürlükleri kazanması alanında küçük ama önemli uygulamalardır. Bu dönemde muhafazakâr toplumlarda da kadın mücadelesi ve kadın temsiliyeti yaşamın her alanında görünür kılınmaktadır. Toplumun yüzyıllardır günah ve mahrem saydığı kadın varlığı, bu çalışmalar kapsamında kendini topluma benimsettirmektedir. Toplumun gelenekçi muhafazakâr kalıpları yürütülen kadın mücadelesi ile özgürlük, eşitlik temellinde sınırları/eşikleri yıkmasını sağlamaktadır.

Dünyada da kadınların müşterek alanlara karşı duyarlılıkları ve savunmaları giderek yükselmektedir. Amerika kıtasındaki yerli halkların toprakları ve suları üzerindeki süre giden özelleştirmeye karşı direnişleri, müşterekler mücadelesine yeni bir ivme kazandırdı, yerel kadın

⁶⁷Karadeniz'de doğal yaşam alanlarında yapılamaya çalışılan HES ve barajlara karşı kadın varlığı en önde belirginleşmekte, Ege dağlarında (Bergama da) siyanürlü altın arama gaspına yine kadınların sesleri yükselmekte.

⁶⁸ Bknz: <https://mutlukent.blog/2010/08/29/kadinin-diyarbakir-rehberi> 20.06.2017

inisiyatifleri bu bağlamda özel bir rol üstlenmişlerdir. Giderek büyüyen bir feminist literatürün kazanımları üzerine kadın mücadelesi giderek yayılıp büyümekte. Bu bağlamda Ücretli istihdamla güvencesiz çalışma koşullarına karşı kadınlar daima erkeklerden daha ilgili olmuşlardır.

“Birçok bölgede çevresel yıkıma karşı ilk ayağa kalkanlar kadınlardır: ormanların kesilmesine, ağaçların ticari amaçlarla satışına ve suyun özelleştirilmesine karşı, önce kadınlar ayaklanmışlardır. Kadınlar aynı zamanda, var olan en eski ve en yaygın halk bankacılığı formlarından biri olan ‘tontin’ gibi çeşitli kaynak biriktirme formlarına da hayat vermişlerdir. Bu girişimler, kemer sıkma planlarının ve siyasi baskıların birçok ülkedeki birleşik etkilerine (örneğin Arjantin ve Şili) yanıt olarak, kadınların hem bütçelerini doğrultmalarını hem de izolasyon ve yenilginin yarattığı paralize olma halini kırmalarını sağlayacak komünal yeniden üretim formları oluşturmak üzere bir araya geldiği 1970’lerden bu yana, katlanarak artmıştır.” (Adaman, Akbulut, & Kocagöz, 2017, s. 134)

Şili’de Pinochet darbesi sonrası kadınlar, mahallelerinde hem kendi ailelerini hem de gıda giderlerini karşılamaya dönük mahalleliler için ortaklaşa yemek pişirdikleri Halk Mutfakları (Comedores Populares) yapmışlardır. Bu pratik Diyarbakır’da yoksul kırsal kesimin barındığı mahallelerde, mahallelinin ortak ekmek ihtiyacını karşılamak için yapılan Tandır Evleri⁶⁹ ile benzerlik göstermektedir.

⁶⁹Tandır evleri; 2009 yılında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi’nin bir çalışması olan yoksul mahallelerde tandır evi kurulması projesi özellikle Sur ilçesi hasırlı mahallesinde yılda bin 719 kadın düzenli tandır ekmeğini yapıp satma imkanı sağladı. Hasırlı Mahallesi’nde bazı kadınlar yaptıkları ekmekleri satıp üretime katılarak, hem aile bütçesine katkı sağladı. Ayrıca mahalledeki kadınlarla birlikte komunal bir dayanışmayı sağlayarak ekmeği olmayan komşularının günlük ekmek ihtiyacının karşılanması imkânını sağladı.(bkz: <http://www.hurriyet.com.tr/kadinlar-tandir-uretimine-basladi-37079505>, 19.06.2017)



Fotoğraf 3. Peru’da kadınlar tarafından kurulan halk mutfakları görseli,



Fotoğraf 4. Diyarbakır da yoksul mahallelerde kurulan tandır evleri görüntüsü

Dünyada ve Türkiye’de yoksul ve zorunlu göçle kentlerin çeperlerindeki yoksul gecekondu-favelalarda- yaşayanların başlattığı kent bostanları uygulaması önemli bir müşterek mücadele yöntemidir. Kendi güvenilir gıdasını kendisinin yapması pratiği, kapitalist sistemin tekeline aldığı organik ve doğal tohumun gaspına karşı yürütülen çok önemli bir kadın mücadelesidir. Kent bostanları çalışmaları Dünyada ve Diyarbakır’da kadın ağırlıklı yürütülen bir müşterek mekân ve ortak üretim alanları yaratmıştır. Kent bostanları pratikleri Diyarbakır’da 2015-2016

yıllarında dönemin belediyelerinin ve Ekoloji Derneğinin öncülüğünde başlatılmıştı.⁷⁰Kamusal alanlarda ve parklarda bostanlar yapılması uygulaması kentsel yaşamda çok önemli bir ekolojik duyarlılık/farkındalık yaratmaktadır. Bu çalışma önce karma-kadın, erkek karışık- olarak başlatılmış, sonrasında sadece kadınlar tarafından yürütülmüş ve devam edilmiş. Doğal ve hiçbir katkı maddesinin katılmadan kentlinin gözünün önünde elde edilen ürün, kentli kadın tarafından olumlu anlamda sahiplenilmiş. Çalışmanın sahiplenmesi ve olumlu tepkilerin artmasıyla kadınların çalışmayı sürdürmesi imkânını ortaya çıkarmış. Bu dönemde Diyarbakır'da kurulan geçici Ezidi sığınma kapında da bostanlar kurulmuş, burada da yoğunluklu olarak kadınlar bostan çalışmasını yürütmüşler. Bostanların kamptaki kadınlar üzerinde yarattığı etki sonraki bölümde ayrıntılı aktarılacaktır.



Fotoğraf 5. Diyarbakır'da yüksek yapılaşmanın olduğu alanların arasında kurulan kent bostanları görseli,

Dünyada ve Türkiye'de kadın müşterekleşme hareketleri ve inisiyatifleri, yaşam alanlarımıza yönelik neoliberal saldırıya karşı set olmanın ötesinde, alternatif üretim tarzını ve mücadele koşullarını yaratmakta ve imkânlarını oluşturmayı amaçlamaktadır. Yakın zamanda Kütahya'nın İnköy Mahallesi'nden kadınlar, hayvan otlattıkları meraya müze yapılmak istenmesini sopa, tırmık, kazma, kürek ve baltalarla karşı çıktılar.⁷¹ Kadınlar ekonomik ve ekolojik üretim alanlarının tahrip edilmesine karşı erkeklere oranla daha duyarlı bir savunuyu yaratmaktadır.

⁷⁰Ekin Bozkurt, Diyarbakır'da Yaşam Alanlarını Yeniden Kurmak Üzerine Söyleşi, <http://www.arkitera.com/soylesi/874/ekoloji-dernegi> Erişim: 05.09.2016

⁷¹Kütahya İnköy'de Müze yapılacak yerin köye ait mera olduğunu, yıllardan beri burada hayvanlarını otlattıklarını söyleyen kadınlar, Kütahya- Eskişehir yolunu trafiğe kapattı. Vali ve Belediye Başkanı gelmeden yolu trafiğe açmayacaklarını söylediler. Kütahya Valisinin gelmesi ve kadınlarla konuşup bu sorunu bir çözüme kavuşturacaklarını söylemesi üzerine kadınlar yolu trafiğe açtı. <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/187086-meralarindaki-insaata-karsi-kadinlardan-tirmikli-tirpanli-protesto> 03.06.2017

Kadınlar, çitlemeler karşısında ekosistemdeki- doğadaki dengenin - tahribatı ve gelecekte yaşanacak ekolojik krizlerin neden sonuç ilişkisini erkeklere oranla daha yoğun tahmin edebilmekte ve krizin boyutlarını öngörebilmekteler. Kadın varlığı ve görünürlüğü örneklenen müşterekleşme pratikleriyle, örgütlenme platformlarında hak ve ihtiyaçlar temelinde, doğuştan kazanılmış biyolojik kimlikleriyle varlık bulmakta, doğal dengenin yarattığı üretim koşullarının tahribatına karşı kendi özgün yapısından kaynaklı sahiplenme daha derinlikli olmaktadır.

3.6.3.1 Müşterek Üretim Alanları: Diyarbakır'da Yenişehir Sığınmacı Kampında Bostanlar⁷²

2014 yılının Ağustos ayının başında, Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) örgütünün, Irak'da Ezidi'lerin⁷³ kutsal mekânlarının bulunduğu Şengal bölgesine saldırması sonucu göç edip Türkiye'ye sığınan Êzîdîler, yoğunluklu olarak Diyarbakır Yenişehir Sığınmacı Kampına yerleştirildi. Dönemin belediyesinin denetiminde kurulan kamp, fidanlık alanı olarak tahsis edilmiş ağaçlık bir alanda geçici barınmaları koşulları sağlanmıştır. Spor, idari, sağlık, eğitim binaları, çadırlar ve yeşil alandan oluşan kamp alanını, sığınmacılar, zaman içinde kendi yaşamsal ve kültürel ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirmişlerdi. Çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan kampta, Ezîdi kültürünün kapalı, hiyerarşik ve feodal normlarına rağmen, mekânın biçimlenmesi kadınlar ve gençlerin etkisiyle gerçekleşmiş.⁷⁴

Kampta yaşayan gençler, çadırlar arasında merkezi bir alanda kalan bir yolu akşamları bir araya gelerek sosyalleşecekleri, dinleti ve çeşitli etkinlikler yapabilecekleri bir mekâna

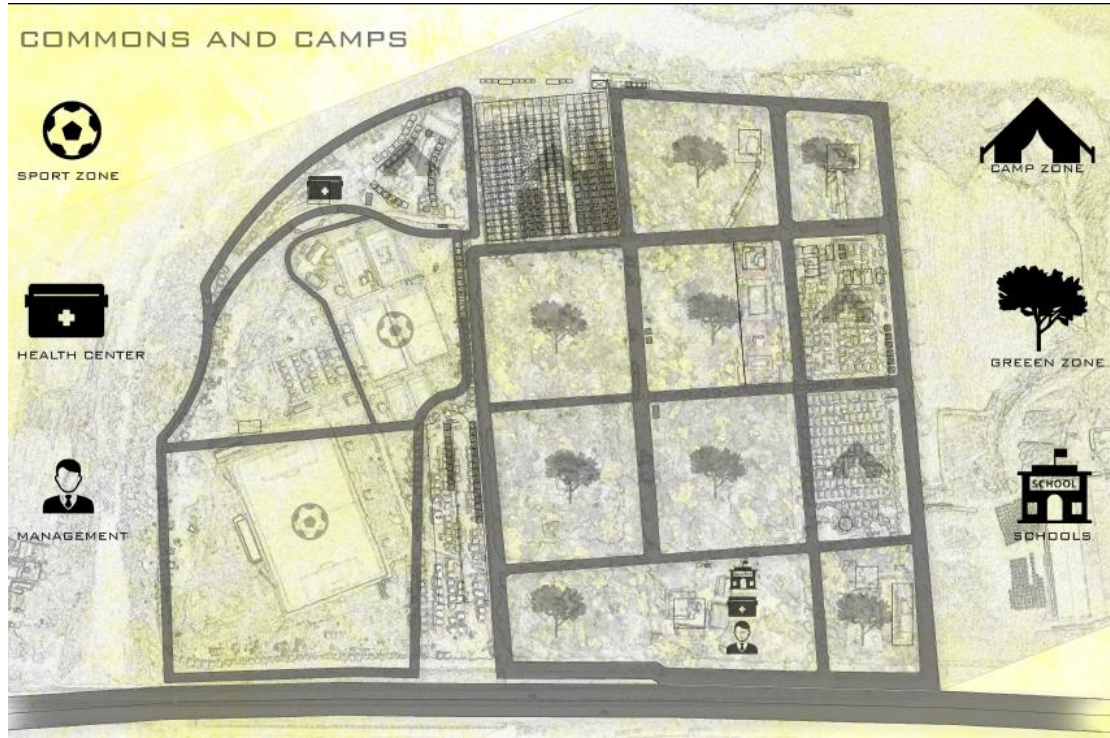
⁷² Diyarbakır-Çınar Yolu üzerinde, bulunan Yenişehir piknik alanının alanın, sığınmacıların ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi ile 2014 yılı Ağustos ayında kullanılmaya başlanmıştır. Sadece Şengal'den göç eden Êzîdî Sığınmacılara hizmet vermekteydi. 7000 bin kişi için hazırlanan Kampın nüfusu sığınmacıların bir kısmının Zaho'ya Bulgaristan'a, Bismil ve Ergani kamplarına göç etmesi sebebiyle zaman içinde farklılık göstermekteydi. Nisan 2015 te kamp Nüfusu 3,383 kişi olarak belirlenmiştir. (Metin Çorabatır, Berivan Alagöz, 2015) Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği (GABB), Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Kayapınar, Yenişehir, Bağlar, Sur İlçe Belediyeler kentteki kampa destek veren başlıca kurumlardır. Zamanla Ekoloji Derneği, Yeryüzü Doktorları, Sınır Tanımayan Doktorlar gibi birçok yardım kuruluşu ve yerel demokratik kitle örgütleri de kampa desteklerini sunmuşlardır. <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/1/4/141016-ezidi-raporu-stl-tr.pdf> Erişim: 10.06.2017

⁷³ Êzîdîler Kürtçe konuşan, etniğe dayalı bir gruptur. Êzîdîlik, eski Kürt inançlarının içinde barındıran fakat İslamiyet ve Hristiyanlıktan da fazlasıyla etkilenmiş bir dindir. Êzîdîler akraba arasında evlilikler gerçekleştiren katı yasakları olan kapalı ve hiyerarşik bir toplumdur. (Mollica, 2016). Dini inançlarının etraflarındaki diğer dinlere inanlar tarafından farklı yorumlaması sebebiyle tarih içinde birçok defa baskı ve zorlamalara maruz kalmışlardır. (Asher-Schapiro, 2014) Bu nedenle, Êzîdî sığınmacıların son katliamı ve göçlerini 74. Ferman-katliam- olarak isimlendirmektedirler. Ezîdiler birçok defa göç mağduru olmalarına ve farklı ülkelere dağılmalarına rağmen, kapalı bir topluluk olarak kalmaya devam etmişlerdir. Yayılımcı bir din anlayışları yoktur, topluluğa mensubiyet ancak kan bağı ile olabilir. İç evliliklerin oranı çok fazladır, başlık parası ve erken evlilik yaygındır. (ÇELİK, 2011)

⁷⁴ Hayata Destek İnsani Yardım Derneği, Türkiyedeki Ezidi Sığınmacılar, 16 Ekim 2014 Durum Raporu, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/1/4/141016-ezidi-raporu-stl-tr.pdf> erişim: 10.06.2017

dönüştürmüşlerdi. Kampın mekânsal düzeni yoğunlukla kamptaki kadın ve gençlerin inisiyatifinde ihtiyaçlar temelinde şekillenmekteydi.

Diyarbakır Ezidi kampı zorunlu barınma ile ortaya çıkan alternatif kamp yaşamı müşterek mekân deneyimi olarak önemli bir pratikti. Bu bağlamda Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Yüksek Lisans Bölümü 2016-2017 proje dönemi kapsamında kamp ve müşterekler (Camps As Commons) konulu çalışmalarıyla Diyarbakır Ezidi Kampında ortaya çıkan alternatif müşterek kamp mekânı deneyimini örneklemiştir.⁷⁵Mülkiyet ilişkilerinden bağımsız otonom ve katılımcı bir yöntemle oluşturulan kamp mekânı, kamp sakinleri tarafından olumlu anlamda sahiplenilmesini ve kamp mekânına adaptasyonu sağlamıştır. Geçici ve zorunlu barınma sürecinde yaratılan müşterek mekân koşulları yaşanan zorlu savaş koşullarının yarattığı tahribatı bir nebze azaltmıştır. (Artuklu, 2017)



Şekil 3. Diyarbakır Ezidi Kampı; Mardin Artuklu Mimarlık Yüksek Lisans Bölüm Kamp Ve Müştereklik (Camp as Commons 2016) çalışması

⁷⁵Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Yüksek Lisans Bölümü Doç. Dr. Pelin Tan danışmanlığında 2016-2017 proje döneminde Diyarbakır Ezidi Kampında müşterek olarak kurulan kamp mekânsallığı ve müşterek yaşamı örnekleyen deneyimleri projelendirmek ve arşivlemek amaçlı çalışmalar yapılmıştır. Devletin ve Bileşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği mevzuatlarından bağımsız belediyeler, STK'lar ve Ezidi halkıyla birlikte oluşturulan kamp mekânı alternatif bir müşterek kamp yaşamını örneklemesi anlamında önemli bir deneyimdi. Bu çalışma 2017 Ocak ayı içerisinde Artuklu Üniversitenin Mimarlık Fakültesinde kamuya açık olarak sergilendi. (Artuklu, 2017)

Yaşam olanakların çok kısıtlı olduğu bu kampda, kadınların zaman içinde ihtiyaçlarına göre mekânda pratik çözümler geliştirdikleri görülmüştür. Örneğin, kamptaki çadır düzeni, yarı özel ve yarı kamusal alanlara imkân vermediği için, kadınlar battaniyeler aracılığıyla birkaç çadırın girişini içine alan bir giriş/koridor oluşturarak yarı özel bir mekân oluşturmuşlar. Ezidi kültürünün kapalı toplum yapısında kadını gizleyen mekânsallık pratikleri kadın eliyle ortaya çıkmaktaydı.



Fotoğraf 6. Diyarbakır Ezidi Kampında öncelikle kadınlar tarafından çadırlara ihtiyaçlar oranında eklenen geçici mimarlık eklentileri.

Ezidiler'in giderek sahiplendiği kamp yaşamına önemli bir etki yaratan çalışma kendi sebzelerini üretmeye imkân tanıyan bostan çalışmasıydı. Diyarbakır'da Ortak Bostanlar projesi, Ekoloji derneğinin bir projesi olarak başlamıştır. Bin 450 kişi için 30 bin fide temin etmek için, Yenişehir Belediyesi tarafından ortak bir sera kamp alanında yapılmıştır.⁷⁶Yenişehir kamp alanı dahil Diyarbakır kenti içerisinde dört ilçe sınırları (Kayapınar, Bağlar, Yenişehir, Sur) içerisinde park alanlarında kent bostanları kurulmuş, kent içinde kurulan bostanlara tohum ve fide deposunun oluşturulması ve bu deponun kampta kurulan seradan karşılanması hedeflenmiş. Kentte ve kampta kurulan bostanların yönetimi zamanla ailelere ve kadınlara bırakılmış.

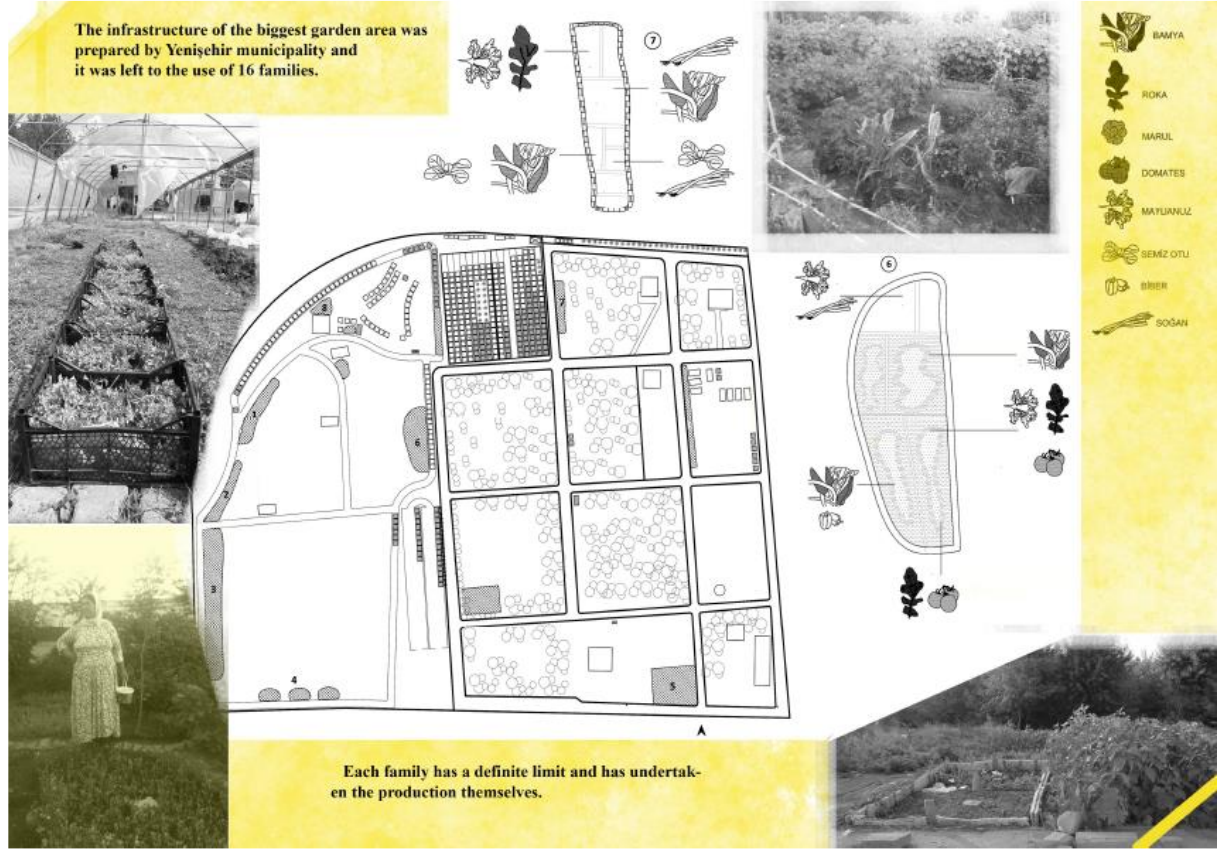
⁷⁶Bknz: Ekin Bozkurt, Diyarbakır'da Yaşam Alanlarını Yeniden Kurmak Üzerine Söyleşi, <http://www.arkitera.com/soylesi/874/ekoloji-dernegi> Erişim: 05.09.2016



Şekil 4. Diyarbakır Ezidi Kampı, Madin Artuklu Mimarlık Yüksek Lisans Bölümü Kamp ve Müştereklik (Camp as Commons 2016) çalışması bostanlar görseli

Bostanlar kurulurken Ekoloji Derneği üyeleri ve belediyelerin destekleri ile başlamakta, sonrasında bostanları sahiplenen/ilgilenen kadınlar tarafından yürütülmekteydi. Yenişehir Ezidi Kampındaki bostanlarla Şengal'deyken de geçim kaynaklarının tarım ve hayvancılık olduğunu belirten kadınlar sahiplenmekteydi. Kadınlar, toprak ile olan bağlarının onları dinlendirdiğini ve huzur verdiğini bostanlara gelerek sosyalleştiklerini vurgulamışlardı.⁷⁷ Bostanlar kampın bir kaç yerinde konumlandırılmıştır. Büyük çoğunluğu, lineer bir şekilde Dicle nehri kıyısında ve ona bağlı dere hizasında bulunurken, diğerleri çadırlara yakın bölümlerde konumlandırılmıştır. Sonraki süreçte bostanlar kadınlar tarafından birkaç ailenin birlikte ihtiyacını karşılaması amaçlı çadırların arasında konumlanmış.

⁷⁷ Bknz: <http://www.sanalbasin.com/zid-kampinda-yasam-orgutleniyor-14034406>Erişim: 05.09.2016



Şekil 5. Diyarbakır Ezidi kampında kadınların üretim yaptığı bostanlar (Camp as Commons) görseli,

Kamp'taki kadınların tohum bankalarında biriktirip paylaştıkları tohumları ile ortak üretim yaparak, kampın dışında paylaşımına sunması, Ezidi halkının dış dünya ile kopan bağlarını iyileştirmesi anlamında önemli bir çalışma olduğu söylenebilir. Kampın ilk aylarında büyük bir korku içinde çadırlarında yalnızlaşan üretimden ve topraktan ayrı bırakılan kadınlar, bostanlarda vakit geçirip, üretim yaparak geleceğe dair umutlarını canlı tutmaya çalışmaktadırlar. Savaşın bedenlerinde ve zihinlerinde yarattığı kötü etkiyi bir nevi olsun unutturan, etrafındakilerin farkına varmalarını sağlamıştır.⁷⁸ Daha önce yabancılarla hiçbir iletişim sağlayamayan Ezidi kadınlar bostan çalışmasıyla kamp dışındakilerle iletişim kurmaya başlamışlardır. Bu anlamda kadınların bir arada yaşama tutunmaya karşı önemli bir doğal üretim ve komün bir paylaşım alanı olarak önemli bir müşterek mekân pratiği örneğidir.⁷⁹

⁷⁸Bknz: <http://www.sanalbasin.com/zid-kampinda-yasam-orgutleniyor-14034406>Erişim: 05.09.2016

⁷⁹ Yenişehir sığınmacı kampı ; 2016 Aralık ayında OHAL süreci kapsamında Diyarbakır belediyelerine kayyum atanması ile birlikte boşaltılmış, kamptaki Ezidi sığınmacılar yoğunlukla Midyat'taki AFAT kamplarına yerleştirilmiştir. Çok az bir kısmı İstanbul vb büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmıştır.

4.Benusen Mahallesi (Diyarbakır) ve Fawwar Kampı (Filistin-Batı Şeria) Kadın Merkezi Müşterek Alan Kullanım Araştırması

Çalışmanın kapsamı, 1990 yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde artan çatışmalarla kırsal alandan zorunlu göçle gelen nüfusun barındığı Diyarbakır Benusen Gecekondu Mahallesine 2009 yılında dönemin belediyesi (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi DİKASUM Daire Başkanlığı) tarafından yapılan *Beyaz Kelebek Kadın Çamaşır Evinin* mahalledeki kadınların kamusal alanda varlıklarını nasıl görünür hale getirmesine yönelik etkisini ve mahallede kadınlar tarafından müşterek bir mekân olarak kullanılması deneyimi ile Filistin Fawwar kampındakurulan kadın merkezi tarafından yapılan *Kadın Meydanının* kamptaki kadınlar tarafından benimsenmesi ve kadınların toplumsal yaşamda görünürlüğüne sağlayan etkilerine dokunmak. Her iki müşterek mekân deneyiminin oluşum ve kullanım süreçleri üzerinden karşılaştırma yaparak, Ortadoğu toplumsallığında nasıl bir değişim ve dönüşümün habercisi olduğunu analiz etmektedir.

Her iki örneğin farklı coğrafyalarda ve ülkelerde olmasına karşın yaşamın ve kadın görünürlüğünü kamusal alanda belirginleştiren örneklerin kamp, mahalle ve kent yaşamında egemen düzenin dışında kamp ve gecekondu mahallesini sosyo-mekânsal bağlamda toplumsal yaşamda yarattığı etki incelemiş olacaktır. Bu kapsamda araştırma iki odak kadın grupla yapılmıştır. İlk odak kadın grubu Diyarbakır Benusen Gecekondu Mahallesinde yaşayan kadınlar; ikinci odak kadın grubu Filistin Al-Fawwar kampında yaşayan kadınlardır.

Araştırmada elde edilecek hedef;son 40 yıllık süreçte tarihi Diyarbakır kentinin surlarla çevrili Suriçi Bölgesinin güneydoğu çeperine zorunlu göçle konumlanan mahalle sakinlerinden kadınların yaşadıkları mahallelerine ait memnuniyet düzeylerini, karşılaştıkları zorluklarla ilgili gözlemler yapmak ve daha önce yaşadıkları (göçle geldikleri yerleşimler) yerler olan eski mahalleleri/yaşamlarını şimdiki yaşadıkları mahalle /yaşamları ile kıyaslayarak mekânsal ve toplumsal düzende nasıl farklılıklarla karşı karşıya kaldıklarının bilgisine ulaşmak.Bu bağlamda yıllarca yaşadıkları yerden, hem sosyo-ekonomik hem de mekânsal olarak farklı bir yere zorunlu bir göç ile taşınmış olmalarının günlük yaşantılarında ne gibi sonuçlar açığa çıkardığını anlamak. Mahallede yaşayan kadınların bu süreçte yaşadıkları kentte adaptasyonunu sağlayan ortak yaşam ve dayanışmayı yaratan Beyaz Kelebek Çamaşır Evinin kadınların yaşamında nasıl bir etki yarattığını örneklemektir. Anadolu coğrafyasından oldukça uzakta ve yine Ortadoğu coğrafyasında kültürüyle ve yaşantısıyla Benusen mahallesine benzerlik gösteren Filistin Al-Fawwar Kampındaki gündelik yaşamı ve kadın görünürlüğünü

örnekleyen Kadın Merkezini Benusen Kadın Merkeziyle karşılaştırmak. Her iki kadın müşterek alan /kamusal alan deneyimi üzerinde mahalle ve kamp yaşamında ortaya çıkan sosyo-mekânsal değişimi aktarmak. Benusen Mahallesi ve Fawwar Kampındaki oluşum, yapılaşma süreçlerinin benzerliği kadınların kamusal alanda yürüttüğü müşterekleşme deneyimlerinin benzer simetriği bu araştırma ile yan yana getirilmeye çalışılacaktır.

4.1. Alan Araştırmasının Metodoloji:

Bu araştırmanın birinci bölümü, Diyarbakır Yenişehir İlçesine bağlı halk tabiriyle Benusen Mahallesi olarak bilinen ancak resmi kayıtlarda Şehitlik Mahallesi olarak geçen alanda yaşayan farklı yaş gruplarından seçilen 20 kadın ile yapılan görüşmelerden oluşuyor. Bu aşamada beşi 16-22 yaş grubunda, beşi 22-35 yaş aralığında beşi 35-55 yaş aralığında beşi de 55 yaş üstü kadınlarla yapılmıştır. Benusen Mahallesinde birçok akademik ve kurumsal çalışma kapsamında anket araştırmalarının yapılması nedeniyle mahallede anket araştırmalarından bir bıkkınlık hali yoğunluklu hâkimdi. Bu nedenle kadınlarla öncelikli olarak bir mahalleli gibi sohbetler edilip yapılmak istenilen çalışmanın ayrıntılı ifade edilmesi, karşılıklı bir diyaloga dayalı etkileşim ortamı sağlanarak yapılmıştır.

Mahalledeki kadınların ve çocukların kullandığı Beusen Çamaşır Evinin kadınların toplumsal yaşamlarında ve mahallede varlıklarını görünür kılmaya yönelik olması nedeniyle araştırma sadece kadınlarla yapılmıştır. Farklı yaş grupları ile görüşülmesinin nedeni mahalledeki yaşamın ve kadın merkezinin kuşaklar arasında (genç ve olgun kadınlar tarafından) nasıl bir algı/etki yarattığının kıyaslanarak irdelenmesini sağlamaktır. Farklılaşan yaşam standartları ve sosyo-ekonomik koşulların yaşla bağlantılı ne gibi beklentiler ortaya çıkarmakta olduğunu analiz etmektir.

Bu araştırmanın ikinci bölümü 1948 yılında İsrail Devletinin Filistin kentlerini/köyleri sömürgeleştirmesi sonucu oluşan Fawwar Kampındaki kadın merkezinin kamp merkezinde müşterek mekân pratiği olan Kadın Meydanının kadınların yaşamında yarattığı etkiye yöneliktir. Erişim sıkıntısı nedeniyle araştırmanın bu bölümü Fawwar Kadın Merkezinde çalışma yürüten ve Fawwar Kampında yaşayanlar tarafından internet üzerinden maille iletişim sağlanarak yapılmıştır. Fawwar Kampına erişim ve ulaşım sorunları nedeniyle yapılan araştırmada kadın yaş aralıkları arasında gruplaşma istenilen düzeyde yapılamamıştır. Ancak istenilen sayıda olmasa da hedeflenen kadın yaş aralığındaki olgun, orta ve genç kesimle görüşmeler yapılmıştır. Bu kapsamda görüşmelerin beşi 13-30 yaş aralığındaki genç kadınlarla,

dokuzu 32-40 aralığındaki orta yaş kadınlarla, beşi de 42-57 yaş aralığındaki olgun kadınlarla yapılmıştır.

Benusen Mahallesi ve Fawwar Kampında yapılan görüşmelerin sayısının 20 kadın ile sınırlandırılması araştırma için yetersiz kalacağı aşikâr. Ancak mahalle ve kamptaki kadın merkezlerinin toplumsal yaşamda yarattığı etki, mahalle ve kampta süren gündelik yaşam koşullarının ortaya çıkarılmasına dönük yapılan çalışmanın bir durum belirleme- nitelik ortaya çıkarma – amaçlı olması nedeniyle bu sayının yeterli olacağı kanaatine varıldı.

4.2. Alan Araştırması; Bilgiler ve Bulgular:

4.2.1. Benusen Mahallesi bilgiler ve Bulgular

Görüşmecilerin tamamı kırsal yerleşmelerden Benusen Mahallesine göç etmiş, göç etmelerinin ağırlıklı sebebi bölgede 1990'lı yıllarda başlayan çatışmalar ile OHAL kapsamında yapılan köy boşaltmaları olduğu söylenmiştir. Ayrıca mahalleye yerleşmelerinde diğer bir önemli etken akrabalarının yanında ucuz ve kolay barınma imkânı bulmaları olduğu belirtilmiştir. Son 40 yıllık süreçte yaşı 40'ın altında olanların büyük çoğunluğu ve görüşülen 16-18 yaş grubunun tamamı Benusen Mahallesinde doğmuş olduğu görüldü. Mahallede kadın kimliği ile barınmanın diğer bir önemli sebebi evlilik aracılığıyla mahalleye -farklı bir zorunlu göçle- yerleşmeleridir.

Benusen Mahallesindeki konutların tamamının resmi mülkiyetleri konutta ya da mahallede yaşayanlara ait değildir. Yani Türkiye literatüründe gecekondular olarak tanımlanan temel barınma ihtiyacına cevap olarak inşa edilen ucuz ve ruhsatsız-izinsiz- yapılan yapılardır. Mahallede yapıların inşası kullanıcıların buldukları boş alanlarda, başka kişilerin mülkiyetinde ve kurumların (hazine, mera) mülkiyetindeki arsa ve arazilerde yapılmış durumdadır. Mahalleye yerleşenlerin hepsi konutlarını kendileri yapmış bu nedenle görüşülenler *'evimizin mülkiyeti bizim çünkü biz yaptık kırk yılı aşkın buradayız artık bizim diyerek'* mahalleye ve evlerine sahip çıktıklarını belirtmekte. Mahallede yirmi kadınla yapılan görüşmeden sadece 3 tanesi kirada – bir akrabasının evinde – olduğunu belirtmişlerdir.

Yapılan görüşmelerde genç kesim ile 35 yaş üstü kesim arasında mevcut mahalle yaşamı, koşullarını beğenmeme ve gelecek beklentileri arasında oldukça önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Otuz beş yaş üstü kesim mahalleden ve mahalle yaşamından oldukça memnun olduklarını dile getirirken; genç kesim bunun aksini dile getirmektedir. 35 yaş üstü (beşi)

kadınların tamamı mahallerinden ve koşullarından memnun olduklarını dile getirirken; 22-35 yaş arasındaki beş kadından dördü eğitim, güvenlik, düzensiz yapılaşma koşulları içinde çocuklarının gelecekları için kaygı içinde olduklarını dile getirerek; farklı bir mahalleye göç etmelerini bu nedenlerden dolayı istediklerini belirtmişlerdir. Orta yaş grubu kadınlar mahalle yaşamındaki dayanışma ve paylaşımın zorlu yaşam koşulları için önemli olduğunu belirtmekte; farklı bir mahallede böyle bir müşterek mahalle kültürü bulamayacaklarını dile getirmekteler. Görüşülen beş genç kadından üçü bu şartların çok önemli olmadığını mahalleden taşınmalarının daha modern ve sosyo-ekonomik şartlara erişimin rahat olduğu alanlara gitmenin kendileri için daha iyi olacağını belirtmişlerdir. Ancak genç ve orta yaş grubu kadınların tamamı mahallede mekânsal/fiziksel güzelleştirme/sağlıklaştırma yapılsa ve sosyo-ekonomik imkânlar arttırılırsa mahallelerinden ayrılmak istemediklerini de dile getirmişlerdir.

Mahalleye gelmelerinin öncelikli nedeni, (genç kesim dışında) zorunlu göç ve ekonomik sebepler olduğu yoğunluk gösterdi. Görüşülenlerin tamamına yakını Diyarbakır'a gelmeden önce yoğunluklu olarak kırsal yaşamın sürdüğü köy ve kasaba ve ilçelerden geldiği ortaya çıktı. Görüşülen 20 kadından dokuzu zorunlu göçle mahalleye geldiklerini, ikisi evlilik aracılığıyla Diyarbakır'ın farklı bir mahallesinden geldiklerini, dördü ekonomik sebeplerden dolayı çevre il ve ilçelerden geldiklerini; görüşülen genç kadınların (16-22 yaş arasındaki kadınlar) tamamı mahallede doğduklarını belirtmişlerdir. Mahalle sakinlerinin kırsal yerleşimlerden gelmiş olmaları Benusen'de de kırsal yaşamı imkânlar dâhilinde sürdürdüklerini belirtmişlerdir.

Benusen mahallesinin dışında nasıl bir mahallede yaşamak istersiniz sorusuna 20 kadından 13'ü mahallemizdeki gibi avlulu, az katlı, bahçeli evlerde yaşamak istediklerini belirtmiş; ikisi köyelerine dönmek istediğini belirtmiş; genç kesimin tamamı Diclekent mahallesindeki⁸⁰ modern, güvenli siteleere benzer, sosyal imkânların yoğun olduğu farklı bir mahallede yaşamak istediklerini belirtmişlerdir.

Görüşülen kadınların tamamının hane nüfus yoğunluğunun Türkiye standartlarının (5 kişi) üstünde geniş aile (iki –üç kuşağın bir arada yaşadığı) olarak tanımlanan muhafazakâr-

⁸⁰ Diclekent mahallesi; Diyarbakır kentinin yeni-modern yapılaşmanın olduğu gelişme alanları bölgesidir. Diyarbakır kentinin imar planlarına göre konut gelişme alanı kentin kuzey-batısında Kayapınar merkez ilçesi sınırları içerisinde olan Diclekent Mahallesi yönündedir. Diclekent mahallesi yoğunluklu kapalı duvarlarla çevrili, yüksek güvenli, kontrollü giriş-çıkışa sahip, kendi içerisinde kamusal alan (yeşil alanı, oyun alanı, otoparkı yürüyüş alanları vb ortak mekanların) kentin içinde kendini adeta soyutlamış adacıklar şeklinde siteleşme formunda bir yapılaşma ile inşa edilmektedir.

geleneksel aile formunda olduğu görülmüştür. Görüşülen 20 kadından 13'ü beş ve üstünde sayıda çok çocuklu aile olduklarını, geri kalan yedi kadın beşin altında çocuk sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Görüşülen 20 kadından 15'i geleneksel aile yapısı olarak tanımlanan birden fazla ailenin bir arada yaşadığını belirtmiş. Bunlar geleneksel aile yapısı olan iki kuşak ailenin bir arada yaşamasının dışında iki eltinin, iki amca çocuğunun, akrabalık bağı ile birbirine yakın ailelerinin aynı avlu içindeki yapılarda bir arada yaşamlarını sürdürdüklerini söylenmişlerdir. Bu durumun en önemli sebebi yoksul mahalle koşulları ile başa çıkmanın böyle bir dayanışma ve yaşam formu ortaya çıkardığını belirtmişlerdir.

Mahalledeki yoğun yapılaşmadan orta ve olgun kesimin rahatsızlık duymadığı aksine komşularımızla aile gibi olmamızı, yardımlaşmayı artırdığını belirtmişlerdir. Görüşülen gençlerin bu durumdan rahatsız olduğu mahremiyetlerinin kalmadığı sürekli gözlemlendikleri hissini yarattığı ve güvenlik sorunlarını da ortaya çıkardığını belirtmişlerdir. Ancak yirmi kadının 18'i mahalledeki dar sokaklarda sıcak yaz aylarında gölge yaratması nedeniyle komşularıyla birlikte gündelik paylaşımın (toplu yemek yeme, çay içme; sebze kurutma, salçaturşu yapma, eliş yapma, ev işlerinde yardımlaşma vb. gündelik faaliyetler...) yoğunluklu olarak bu dar sokaklarda yapıldığını belirtmişlerdir. Bu gündelik yaşamın müşterekleştiği dar sokaklar kendiliğinden oluşmuş kadın kamusallığını ortaya çıkarmış. Mahallelinin kırsal yerleşim kökenli olması ve geleneksel yaşam koşullarının sürdürülmesinin de dar sokakların kamusal alan kullanımının başka bir nedeni olarak görülebilir. Ancak akşam ve gece karanlık saatlerde dar sokakların altyapı ve ışıklandırma yetersizliğinden güvenlik sorunu yarattığını; eğimli topografyaya sahip olması nedeniyle de yaşlı kesimin yaşamını zor hale getirdiğini de belirtmişlerdir.

Mahalledeki kadınların eğitim durumunun yaş ilerlemesiyle ters orantılı olduğu ortaya çıkmıştır. Genç kesiminde ekonomik zorluklara bağlı olarak zorunlu eğitim (uygulanan 4-4-4 eğitim) sisteminin dışında eğitimlerini devam edemedikleri belirtilmiştir. Görüşülen geç kadınlardan ikisi temel eğitim okullarında halen okumakta, ikisi temel eğitim bitirmiş, biride üniversite yüksek okul mezunu olduğunu belirtmiştir. Orta yaş grubu görüşülen kadınların üçü okur-yazar, ikisi okuma yazma bilmediğini belirtmiştir. 35 yaş üstü olgun kadınlardan dördü okuma yazma bilmediğini, biri okur-yazar olduğunu belirtmiştir. Ekonomik yaşamdaki bu zorluklara rağmen genç kesimde okuma oranının giderek arttığı görülmüş. Görüşülen 20 kadından 12'sinin hanesinde evinde üniversite okuyan meslek sahibi olmuş aile fertlerinin

bulunduğu belirtilmiştir. Görüşülen genç kadınların hepsinin dile getirdiği zorunlu eğitim yıllarının bitirilmesinden sonra hiçbir uğraşlarının olmadığı, sonraki süreçlerde istemedikleri evlilikler ve yaşamlar sürmelerine yol açan zorunluluklarla karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. Mahallede evlilik yaşının 16'lı yaşlarda yoğunluklu olarak gerçekleştiği görüşülen 16 yaşındaki bir genç kadının nişanlı olmasından görülmektedir.

Görüşülen kadınlardan 13' evlerinin avlusundaki küçük alanlarda sebze yetiştirdiklerini imkânları olsa daha fazla alanda sebze yetiştirmek istediklerini dile getirmişlerdir. Avlusu olmayanların evlerinin düz damlarında saksılarda ve plastik şişelerde sebze ve çeşitli ss bitkileri yetiştirdiklerini dile getirmişlerdir. Evlerinin avlularında ekonomik ihtiyaçları karşılamak amaçlı kümes hayvanları ve kesim hayvanları yetiştirmekteler. Mahalledeki ekonomik sektör yoğunluklu hayvancılık üzerinedir. Mevsimlik işçilik ve inşaat işçiliği de yoğunluklu görülmektedir.

Mahallede Kadın merkezinin kurulmasıyla birlikte kadınların gündelik yaşamında ve mahallede görünür olmasında olumlu bir etki yarattığını görüşülen her yaş grubundaki kadınların hepsi belirtmişlerdir. Kadın merkezi ile birlikte evde ve mahallede sözlerinin itibar edildiğini; güçlü ve zgven sahibi olmasını ortaya çıkardığını belirtmişlerdir. Diğer taraftan bazı erkeklerin kadınların evde güçlenmesi ve zgven sahibi olmasını istediğini için belli sorunların ortaya (şiddet uygulama) ıktığı da belirtilmiştir. Görüşülen 20 kadından 16'sı haftanın belli günleri kadın merkezine uğradıklarını, grşemediğim koņřularıyla ve farklı insanlarla karşılaşma amaçlı sık sık gittiğini belirtmişlerdir. Diğer dört kadın önemli toplantılarda ve faaliyetlerde kadın merkezine gittiklerini belirtmişlerdir. Görüşülen kadınlar kadın çamaşır evindeki toplumsal cinsiyet eğitimleri ile mahallede erkek şiddetine karşı kadınlarda büyük bir direngenlik/farkındalık yaratıldığını belirtmişlerdir. Kadınlar eğitimlerin yarattığı bilinçle erkeklerin baskı ve şiddetine karşı yasal alanda yapması gereken eylemlerin farkında olup; bu yönlü erkeklere karşı bir baskı unsuru olarak kullandıklarını belirtmekteler.

Çamaşır evi bölümünün kurulduğu ilk zamanlarda çamaşır yıkama amaçlı yoğunluklu kadın merkezine uğradıklarını dile getiren kadınlar, sonraki süreçlerde her eve çamaşır makinesinin girmesiyle amaşırhane bölümü işlevini kaydetmiş. Toplantı, kreş bölümü ve kadın danışma bölümü daha etkin hale gelmiş. Görüşülen kadınların tamamı kadın merkezinin kadının mahalledeki muhafazakâr erkek egemen toplumsal yapıda büyük bir kırılma sağlayarak,

kamusal kadın varlığı olumlamasının yanında kadın merkezinden sosyo-ekonomik alanda yaşanan sıkıntılara cevap olacak beklentilerin olduğunu her yaş grubu kadınlar dile getirmiştir. Çamaşır Evinin işlevinin kadınlar için meslek edindirme ve ev ekonomisine katkı sunacak eğitim ve faaliyetler çerçevesinde gelişme göstermesi gerektiği söylemlerini yoğunlukla dile getirmekteler.

Kadın merkezinin mahalledeki konumu itibarıyla evlerine uzaklığının iyi bir konumda olduğunu görüşülen kadınların tamamı dile getirmiştir. Mahallede çamaşır evinin konumu nedeniyle yaşanan en önemli sorun karşısındaki erkeklerin kullanımında olan kıraathane ve camidir. Çamaşırhanenin ilk zamanlarında oldukça önemli bir sorun iken; zamanla kadınlar tarafından çok önemsenmeyen mahalledeki erkeklerinde bu durumu benimsemesi noktasında önemli bir mekânsal kullanım farklılığını ortaya çıkarmaktadır. Görüşülen kadınlardan biri ; *'biz evin ekonomisine katkı sağlamak için çamaşırhaneye gidiyoruz; erkekler kıraathanede boş boş oturup bizim dedikodumuzu yapıyorlar. Biz bir şeyler için çabalarken onlar sadece oturuyor'* diyerek aslında çamaşır evinin kadınlar için ve mahalle için çok önemli bir mekânsallık olduğunu vurgulamaya çalışmaktalar.

Görüşülen kadınlar çoğunluklu olarak Benusen Mahallesiindeki güvenlik, alt yapı yetersizliği ile toplu ulaşım sorunundan rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Eksikliğini hissettikleri faaliyetler için ağırlıklı olarak sağlık, eğitim ve gençler için mesleki kursların yapılması gerekliliğini belirtmişlerdir.

4.2.2. Al-Fawwar Kampı (Filistin) Bilgiler ve Bulgular

Al-Fawwar Kampındaki kadınlarla yapılan görüşmeler sonucu kampın 1948 yılında İsrail Devletinin Filistin Devletinin yerleşimlerini sömürgeleştirmesinden sonra zorunluluktan kurulduğu belirtmekteler. Sonraki yıllarda sömürgeleştirilmenin devam etmesiyle kamp nüfusu giderek artmış, giderek kalıcı bir kent formu halini almıştır. Al-Fawwar kampında barınmanın zamanla artmasının sebebi akrabalarının, tanıdıklarının burada olması nedeniyle çevreden göçlerin yoğunlukla buraya olması olmuş. Diğer bir önemli etken El- Halil (Hebron) gibi önemli bir kentin yaklaşık 7,5 km yakınında konumlanmış olması. Kadınlar için bir diğer önemli etkenin Fawwar Kampından biriyle evlilik yaparak başka bir kamptan buraya gelmesi olmaktadır.

Görüşülen kadınların tamamı Fawwar Kampına yerleşmeden önce büyüklerinin kırsal yerleşimlerden geldiklerini belirtmişlerdir. Kampta yaşayan 50 yaş altı sakinlerin tamamına yakını kamplarda doğmuş.

Görüşülen 20 kadından 19’u evlerinin kendileri tarafından yapıldığını belirtmiş, yalnızca biri kirada kaldıklarını belirtmiştir. Kampın resmi mülkiyeti, Filistin Devleti sınırları içinde olması nedeniyle Filistin devletinin ve UNRWA; Birleşmiş Milletler Yakın Doğudaki Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Kuruluşu (The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East) yasalarına tabidir. Kampa ilk barınma ihtiyacı çadırla başlamış sonradan kalıcı konutlara dönüştüğü belirtilmiştir.

Görüşülen kadınların 16’sı hanelerinde beş kişi üzerinde nüfusla yaşadıkları, geniş muhafazakâr ve geleneksel aile formunda bir yaşam sürdürmekte olduğu belirmiştir.

Görüşülen genç kadınlar (30 yaş ve altı kadınlar) kampın güvenlik ve sağlıksız altyapı ortamından rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Görüşülen Kadınların tamamı da kampın dar sokaklardan ve yoğun yapılaşma düzeninden rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Kamptaki dar sokak bitişik yapılaşma koşullarının kendileri için güvenlik ve mahremiyeti artıran koşullar yarattığını belirtmişlerdir. Evlerin birbirine yakınlığı, kadınların evin içine hapis olmasını ifade etmekte. Dolayısıyla görüşülen kadınların tamamı imkânınız olsa nereye taşınmak istersiniz sorusuna *‘büyüklerimizin geldiği köye/kasabalara-evimize gitmek isteriz’* cevabı vermesine rağmen *‘kamp dışında nasıl bir yerde yaşamak istersiniz’* sorusuna kadınların tamamı geniş alanları, yolları ve ağaçlı bahçesi olan bir yerde yaşamak istediklerini önemli bir bölümü ise bunların yanında (yarısına yakını) deniz kenarında kendilerine ait geniş ve bahçeli bir evde yaşamak istediklerini belirtmişlerdir.

Kamptaki kadınların eğitim düzeyleri yaş ilerledikçe azaldığı, ancak genç kesimde eğitim düzeyinin giderek arttığı tespit edilmiştir. Görüşülen kadınların tamamına yakınının hanelerinde üniversite okuyan uzman bir meslek dalına sahip bireyler bulunmakta olduğu belirtilmiştir.

Görüşülen 20 kadından 18’i Fawwar kampından memnun olduklarını belirtmiş, kamptan ayrılmak istemediklerini belirtmişlerdir. Zorunlu şartlar dışında kamptan ayrılmaları gerektiği

durumda geldikleri köylerine ve kasabalarına dönmek istediklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda kamp dışında farklı bir yerde barınmama düşüncesi 'eve dönüş hakkını' korumak ve gitmek gerekiyorsa yine geldikleri topraklara gidilmeli savunusu sahiplenilmekte.

Görüşülen kadınların arasında 13 yaşındaki bir görüşmeci evli olduğunu belirtmiş, kampta evlilik yaşının oldukça erken yaşta-çocuk yaşta- gerçekleştiği de tespit edilmiştir.

Kampta kadın merkezinin kurulması ile kadınların gündelik yaşamında çok önemli etkiler/katkılar ve farkındalıkların ortaya çıktığı belirtilmiştir. Kadın merkezinde ve kadın meydanının yapılmasıyla kadınların her gün bir araya geldiği belirtilmiştir. Birçok sosyal aktivite ve ev ekonomisine katkı sağlayan etkinlikler yapıldığı, çocukların eğitimi ve kadınların toplumsal cinsiyet eğitimi konusunda çalışmalar yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca her türlü şiddet ile (erkek şiddeti ve İsrail askeri şiddeti) başa çıkmanın yasal mücadele yöntemlerinin bilinmesine yönelik atölyeler yaptıklarını belirtmişlerdir. Kadınların tamamı verilen eğitimler arasında en çok toplumsal cinsiyet ve erkek şiddetiyle mücadele eğitimlerine katılım sağladıkları belirtmişlerdir. Bu bağlamda kamp mekânsallığında erkek şiddetinin oldukça yoğun yaşandığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Görüşülen kadınların tamamı Kadın merkezi ile kadın mücadelesinin daha da güçlü hale geldiğini dayanışmanın ve yardımlaşmanın arttığını belirtmişlerdir. Sadece kadın ve çocukların meydanı kullanması ile birlikte toplumsal cinsiyet eğitimi ve kadının kamusal alanda görünürlüğü konulu tartışmaların kamp sakinleriyle – erkeklerle- yapılması tartışmalarının önünü açmış. Kamp yaşamında eve dönüş hakkı ve İsrail sömürgeciliğine karşı yürütülen savunma ve mücadele dışında tartışmalar yapılmazken; kadın meydanı ile farklı tartışmaların yapılması sağlanmış. Ortaya çıkan bu durum, temel mücadeleleri olan eve dönüş hakkı savunusunun yitirilmesine yol açabilir kaygısını özellikle yaşlı olgun kesim ve erkeklerde kaygı yaratmış olduğu belirtilmektedir.

Kadın merkezinin ve kadın meydanının evlerine olan mesafesinin kendileri için uygun olmadığını görüşülen 20 kadından 17 'si belirtmiştir. Konum itibariyle kampın çeperinde bulunan kadın meydanı kampın uç bölgelerinde barınan kadınların erişimini zorlaştırmaktadır. Bu bir sorun olarak dile getirilse de kamptaki kadınların meydandaki etkinlik ve toplantılara yoğun bir şekilde katılım sağlamakta olduğu belirtilmiştir.

Görüşülen kadınların 20'sinden 19'u evlerinin avlusu ve bahçesi olmadığını, evlerinde bahçe ve avlu ihtiyacı duyduklarını belirtmişlerdir. Evlerinde bahçe ve avluyu ne amaçla kullanmak istedikleri sorusuna ağırlıklı olarak sebze ve meyve yetiştirmek, az bir kesim ise oturtmak ve hayvan beslemek amaçlı kullanacaklarını belirtmişlerdir.

Görüşülen kadınlar Fawwar'da güvenlik ve altyapı yetersizliğinden rahatsız olduklarını belirtmiş. Eksikliğini hissettikleri faaliyetler için ağırlıklı olarak sağlık ve kültürel hizmetleri belirtmişlerdir.

5.Müşterek Mekân Pratikleri; Benusen Gecekondü Mahallesi Kadın Çamaşır Evi ve Al-Fawwar Mülteci Kampı Kadın Meydanı Mimarlığı

Ortadoğu coğrafyasında yaşanan nüfus hareketliğinin (zorunlu göçün) temelini genellikle savaşlar, çatışmalar oluşturmaktadır. Daha korunaklı ve istikrarlı bir yer bulma fikri ile başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere 'geçici mekânlara' sığınan nüfus giderek artmaktadır. Bu bağlamda, dünya genelinde kentlerin içinde ya da çeperinde konumlanan yerinden edilmiş insanların ve ya göçmenlerin sığındığı, sayısız kamp ve gecekondu yerleşkesinin varlığından söz etmek mümkündür. Kamplar/gecekondu ilk aşamada kuran ve ya kullanıcı açısından geçici bir mekânı ifade etmektedir. Fakat bu mekânların giderek kalıcı mekânlar haline geldiği de gözlemlenmektedir.

Son 50 yıllık tarihsel süreçte, Filistin'de İsrail Devletinin sömürgeleştirilmesi sonucu sürekli mültecilik ve kamplı bir yaşam ortaya çıkmıştır. Eş zamanlı olarak, Ortadoğu coğrafyasının bir başka köşesinde, Türkiye'de, Kürt sorunuyla bağlantılı zorunlu göç süreciyle, ağırlıklı olarak Diyarbakır da mülksüzlerin başka mülkler üzerinde kurduğu gecekondu mekânları ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu süreçlerde savaşın ve göçlerin yarattığı mültecilik/sığınmacılık hali mülkiyetsiz ve kendiliğinden ortaya çıkan müşterek yaşam alanlarını, farklı mekân formlarını yaratmaktadır. Kamp ve gecekondu yerleşimlerdeki yaşamın akışkanlığı/geçirgenliği, geçiciliği ve karmaşıklığı içinden, kadının ontolojisi/varlığı etrafında inşa edilen müştereklik, dayanışma, birlikte ortak yaşam olgularının bu araştırmanın konusu iki mekânsal pratikler üzerinden kuramlaştırılacaktır.

Ortadoğu coğrafyasının farklı bölgelerinde yaşanan süreçlerin ve kadın kimliği üzerindeki sosyo-kültürel baskı/etki unsurlarının benzerlik taşıdığına altını çizmek gerekir. Zorunlu göçle yerinden edilen kadınların geldikleri mahalleye/kampa ve konumlandıkları kentlerle nasıl bir uyum ve aidiyet hissiyatı içinde olduklarını, diğer bir açıdan geldikleri coğrafyalara ve konumlandıkları kentlerin nasıl bir bileşeni olabilmekteler tartışmaları bağlamında kamp ve gecekondulu mekânsallığın sosyo-ekonomik ve politik ilişkilerin farklılığı önemli bir etken olmaktadır. Dolayısıyla Ortaya çıkan mekânsal ve toplumsal biçimlenme benzerlik gösterdiği gibi birçok karmaşık farklılıklar da barındırmaktadır.

Soyutlanan, ötekileştirilenlerin, mülksüzleştirilerek yerinden edilenlerin egemenlerden ve mülkiyet ilişkilerinden bağımsız ortaya çıkardığı mekânsallıkların kadın varlığı etrafında muhafazakâr toplumlarda cinsiyete duyarlı mekânsal pratikler üzerinden toplumun keskin toplumsallığının kırılma yaşayarak sorgulandığı, - tartışma yarattığı- bu araştırma temelinde her iki müşterek mekân deneyiminde örneklenmektedir.

Yerinden edilerek yaşamları ve fiziksel çevresi pratik olarak değişmeye zorlanan farklı iki coğrafyadaki kadınların yaşadıkları mağduriyetlerini, beklentilerini ve ihtiyaçlarını bağlamında anlamlandırmaya çalışılmakta; kamp ve gecekondulu yerleşimlerindeki kadın müşterekleşme süreçleri arasındaki karşılıklı uyum, benzerlik ve farklılık dinamiklerini tartışmaya açarak alternatif mimarlık, farklı kamusal alan kullanımı, katılımcı yöntemlerle cinsiyet eşitlikçi tartışmaların kavramsallaştığı görülecektir.

5.1. Benusen Gecekondulu Mahallesi

Dünya genelinde gerçekleşen savaşlar, ekonomik krizler ve ekonomik dönüşümler büyük kentlerin içinde ve ya çeperinde kendiliğinden oluşan, Türkiye literatürüne 'gecekondulu' olarak geçen enformel (başkasının/herhangi bir kurumun mülkü üzerinde) yerleşim alanları ortaya çıkarmaktadır. Bu alanlar, yoksul kesimin büyük kentlerde barınma imkânlarının yetersizliğinden kaynaklı ortaya çıkan enformel barınma yerleşimleri olarak tariflenmektedir.

Türkiye ölçeğinde 1950'lerden sonra doğallığından gelişen kırsal alandan kentlere göç, 1980 - 2000'li yıllar arasında Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde Kürt sorunuyla birlikte yaşanan çatışmalı süreçle bağlantılı artan bir ivme kazanmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin metropol kentlerinin hemen hepsinde gecekondulu yerleşkeleri önce kentin çeperinde oluşmuş, sonrasında kentin büyümesiyle birlikte içerisinde kalmıştır. Güneydoğuda yaşanan çatışmalarla bağlantılı,

3000-4000 arasında köy boşaltmaları ile zorunlu göçe maruz kalan kesimin bölgede en yoğun barındığı kent Diyarbakır kenti olmuştur. Bölgenin önemli kent merkezi olması nedeniyle zorunlu nedenlerle göç ettirilen nüfusun çoğunlukla kalıcı ve geçici ilk yerleşim yeri Diyarbakır kenti olmuştur. Kalkınma derneğinin araştırmasına göre yerinden edilenlerin %96,6'sı doğrudan kent merkezine gelmiştir.(Derneği, 2010) Bu süreçte yaklaşık 400.000 kişi yerinden edilmiş, Diyarbakır nüfusu göç eden kesim ve hızlı artan nüfusla son 30 yıllık süreçte iki katına çıkmıştır. Kentsel alanın yüzde altmışını (%60) zorunlu göçle gelen kesimin barındığı gecekondulu alanları kaplamıştır.(Derneği, 2010)

Güneydoğuda 1990'larda ki zorunlu göç, Diyarbakır kenti ölçeğinde gecekondulaşma sürecini ve hızlı/plansız kentleşmeyi hızlandırmıştır. Genellikle organik/kendiliğinden insani barınma ihtiyacından dolayı oluşan bu yerleşimler yasal planlama süreçlerinin dışında kent ile kırsal mekân arasında kalmış, başka mülkiyetler üzerinde kurulmuş kentsel formlar olarak biçimlenmekte. Zamanla kentin içinde kalan bu yerleşimler günümüzde yüksek ranta sahip kentsel gelişmenin baskısı altında ezilmektedir. Yanı başında gelişen modern kent formunun cazibesi, iktidarlar tarafından bu yerleşimlerin kent içinde sağlıklı/çarpık kentsel mekânlar olarak nitelendirip değişim ve dönüşümün gerekliliğinin gerekçesi olarak gösterilmektedir. Diğer taraftan bu alanlar dayanışma ve yardımlaşma kültürünün yaşatıldığı, ortak yaşamın herhangi bir iktidar etkisi olamadan kendiliğinden geliştiği mekânlardır.



Fotoğraf 7. Benusen Mahallesi, modernleşen kent görseli,

Benusen Mahallesi, tarihi Suriçi Bölgesi ve doğal-ekolojik alan olan Dicle Vadisine yakın bir alanda yerleşmesi ile iktidar ve sermaye grupları için –turizm potansiyeli yüksek bir alan- bir cazibe merkezi konumundadır. Tarihi kentin çeperinde kurulması nedeniyle yıllarca kentle uyum adaptasyon sorunu yaşamış özgün sosyo-kültürel ve geleneksel mahalle kültürüyle farklı bir kentsel yaşamı formüle etmektedir.

1940'lı yılların başlarına kadar tarihi Suriçi Bölgesi Diyarbakır Kentinin merkezi konumundaydı. Kent bu tarihten sonra Urfa ve Elazığ yolları arasında gelişme ve yapılaşma göstermiştir. 1980'lerin başlarında kırsal alandan kente göçle gelen yoksul kesimin barındığı Benusen Mahallesi kentin gelişim bölgesinin dışında/çeperinde plansız, kentle mekânsal olarak bütünleşmemiş, yoksul, mülksüz kesimin barındığı kentsel bölgedir. Kentin Suriçi dışında planlı gelişim süreci 1960 sonrası istasyon caddesi (demiryolu hattı) doğusunda başlamıştır. Bu tarihten sonra (1970'lerden sonra) kırdan göçle birlikte kentte gelen yoksul mülksüz kesim demir yolu hattının batısında plansız bir yapılaşma ile barınmışlardır. Şekil:6 'da görüldüğü gibi demir yolu hattının batısındaki organik, parçalı, düzensiz görülen leke şeklindeki bölgeler

Diyarbakır Surları, batıda Şehitlik Mahallesiindeki çok katlı yapılar ve güney-batıda okullar ve mezarlıklarla sınırlıdır. Benusen Mahallesi sınırlandıran bu yapılaşma formu mahallenin yayılmasını engellemekte bitişik, yoğun bir yapılaşma hali almasına neden olmaktadır.

Mahalle adını tarihi Diyarbakır Kalesinin 29. Burcu olan Benusen Burcundan almıştır.⁸² Mahalle Surlar'ın dışında Benusen Burcundan cephe alan dik bir eğime sahip arazide konumlanmıştır. Benusen Burcu hangi döneminde inşa edildiği belli değildir. Ancak tarihi Amid⁸³ kentini işgal eden medeniyetlerin dönemlerini yansıtan oldukça ihtişamlı kabartmaları ile ilgi çekicidir.



Fotoğraf 8. Benusen Burcu, üzerindeki yazıt ve kabartmalar ve mahalledeki çocuklar

Benusen mahallesi 1970'li yıllara kadar ağaçlık alanlardan, tarlalardan ve tahıl üreten Ermeni değirmenlerinden oluşmaktaydı. Kentleşme/yapılaşma 1970'lerden sonra başlamış, 1980 sonrası hız kazanmış. 1990'lı yıllarda bölgede OHAL kapsamında gerçekleşen köy boşaltmaları ile zorunlu göçle gelenler buraya yerleşmeye başlamış. Yasal olmayan bir süreçle kendiliğinden gelişme göstermiş olan mahalle, bugün yaklaşık 28.000 nüfusa sahiptir.

⁸² Benusen Burcunun adının halk tarafından bilinen efsanesi; zamanın hükümdarı bu mıntıkada çok süslü, sağlam ve çok güzel iki büyük burç yaptırmak istemiş ve bir müsabaka açmış o dönemlerde şehirde iki baş usta varmış. Biri bu işlerin ustası, diğeri onun kalfasıymış. Bunlar bir müsabakaya girmişler Yedikardeş Burcunu usta, Evli Beden Burcunu da kalfası yapmaya başlamış. Burçlar tamamlanınca hükümdar erkaniyla buraya gelmiş ve kalfanın yaptığı Evlibeden Burcunu beğenmiş. Buna çok üzülen usta hırsından kendini Yedikardeş Burcundan aşağı atmış ve ölmüş. O günden bugüne buraya Benusen Burcu denilmekte.

⁸³ Arkeolojik ve bulunan yazıtlarda Diyarbakır'ın bilinen en eski adı Amid, Kara Amid, olarak geçmektedir. Bugün tarihi Sur İçi Bölgesinde İç Kale olarak adlandırılan alanın kentin ilk kurulduğu yer olarak tarihi kaynaklarca gösterilmektedir. İç kalede bulunan höyüğün adı Amid Höyüğü olarak arkeolojik kaynaklarda geçmektedir.(Alan Yönetim Planı, 2015)

Mahalleye son 40 yıllık süreçte göç ve nüfus artışıyla birlikte yoğun bir nüfus barınmakta, hektar başına düşen kişi sayısı 210 kişidir.⁸⁴



Fotoğraf 9. Benusen Mahallesi, Benusen Burcu ve Diyarbakır Kalesinden görünüş,

Nüfusun çoğunluğu geçici, mevsimlik işlerde (günlük veya mevsimlik tarım, inşaat işçiliği, hayvan kesim evlerinde, sokaklarda ve pazarlarda meyve sebze satıcılığı vb işler) çalışmaktadır. Devletin ve belediyenin sosyal yardımlarıyla sağlık hizmetlerini (eski resmi adı yeşil kart olan genel sağlık sigortaları var) karşılamaktalar. Ancak bu hizmetlerden de yararlanamayan açlık sınırının altında olan bir kesimde bulunmaktadır. Bu kesim mahallelinin ve STK'ların desteği ile yaşamlarını sürdürmektedir.⁸⁵Sabit iş bulanların genellikle sosyal güvenceleri bulunmamaktadır.

Benusen Mahallesi, mülksüz yoksul kesimin ucuz barınma koşullarına erişim imkânı sağlamasından ötürü farklı sebeplerle kente gelen dezavantajlı, yerinden edilmiş kesimin barındığı bir mahalledir. Son beş yıllık süreçte Suriye ve İraktan kaçan mülteciler yoğunluklu olarak Benusen mahallesindeki boş ve terk edilmiş metruk yapılarda barınmaktalar. Bu durum mahallede yabancılaşma ve güvensizlik durumunu yaratmakta, ilk kullanıcılarının mahalleden göç etmesine neden olmaktadır.

⁸⁴Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Benusen Mahallesi Alan Araştırması Raporu, Diyarbakır, 2011

⁸⁵Ales Ateliers, *Uluslar Arası Planlama ve Kentsel Dönüşüm Çalışmayı Analiz Raporu*. Diyarbakır, 2011

5.1.2. Benusen Mahallesi Yapılaşma Formu ve İmar Planlarındaki Yeri

Diyarbakır'da 1960'lı yıllardan sonra Suriçi bölgesinin dışındaki alanlarda imar planlama süreçleri başlamış, surların dibinde kurulan Benusen Mahallesi'nin imar planının bulunmasına rağmen dönemin şartlarından ve bölgede uzun süre devam eden Olağanüstü Hal (OHAL) süreçlerinden kaynaklı plansız ve mülkiyetsiz olarak kendiliğinden kurulmuştur.

Benusen Mahallesi, ortasından (şuan ise yer altından) çay akan bir vadide kurulmuş. Vadinin iki yamacı arasında gözle görülür bir kot farkı bulunmaktadır. Ortadan geçen çay (dere) mahalleyi ikiye ayıran kısıtlayıcı bir bariyer özelliği taşımaktaydı. Benusen'in orta kısımları (bugün ana cadde) 1980'ler boyunca yapılamamıştır. Sonrasında bu su kaynağı çay, yerin altından geçirilerek, üstü mahallenin ana caddesi halini almıştır. Bu cadde üzerinde park, cami, okul ve çamaşır evi gibi kamusal kullanımdaki mekânlar yapılarak, mahallenin merkezi bölgesi konumuna gelmiştir. Çoğu ticari mekânlar da bu cadde üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca bu cadde mahallenin ana ulaşım aksını oluşturmakta, mahalleye toplu taşıma sadece bu cadde üzerinden gerçekleşmektedir.

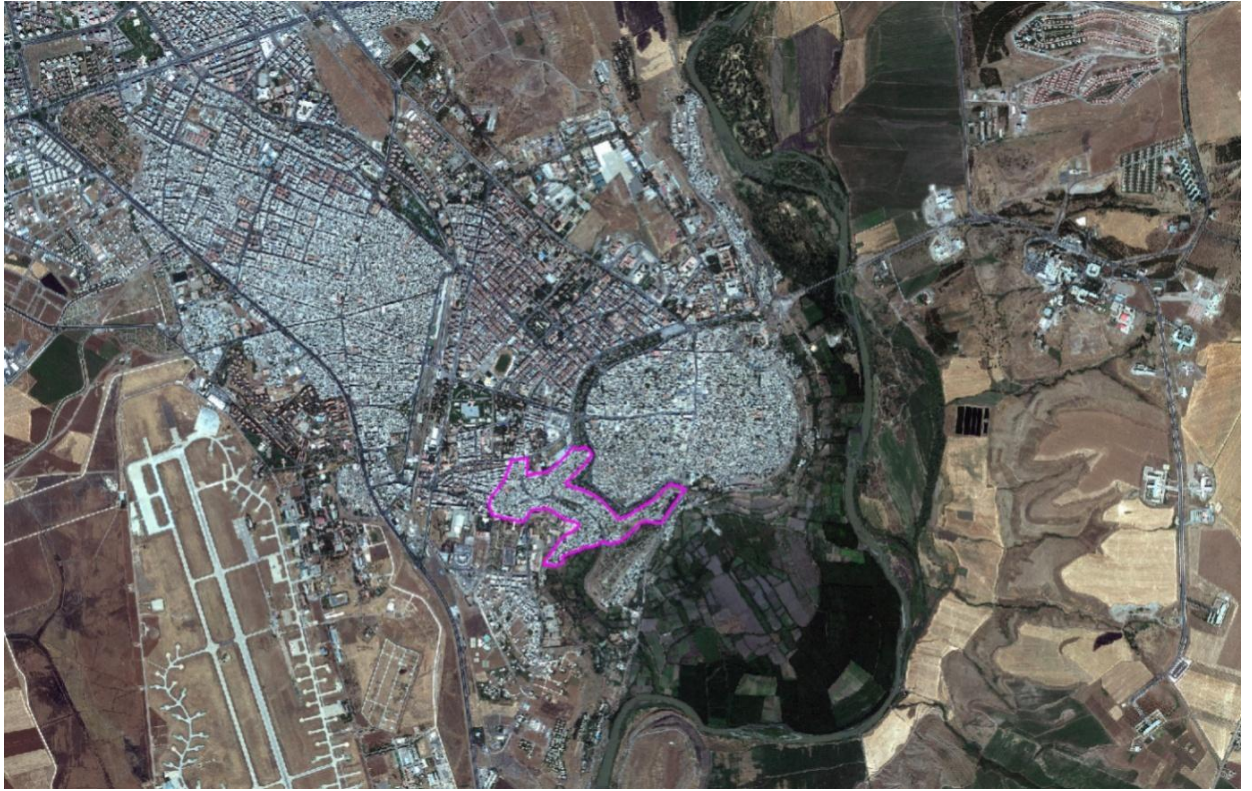


Fotoğraf 10. Benusen Mahallesi'nin merkezi ve ana caddesinden cephe alan yapılar

1984 yılında şehirdeki nüfus yoğunluğunu kontrol etmek ve şehrin makroformunu şekillendirmek amacıyla Benusen mahallesini de kapsayan imar planları yapılmıştır. Ancak

yerel yönetimler(belediyeler) bu dönemin olağan üstü koşulları (yoğun göç ve acil barınma sorunları) nedeniyle bu planları uygulayamamışlar.⁸⁶

Benusen Mahallesinde 1994 yılında çıkan imar affi ile 160 aile evlerinin tapularını almış.⁸⁷ Ancak geri kalan kısım 1994 affi kapsamına alınmamış, mülkiyetsiz durumdadır. Mahallede yapıların mülkiyetsiz olması nedeniyle yapılarda ilave ve yenilenme izinleri resmi kurumlarca verilmemektedir. Yapı sahipleri ilave ve yenileme işlemlerini kaçak-izinsiz- (ruhsatsız) bir şekilde yapmaktadırlar.



Harita 2. Diyarbakır, Benusen Mahallesinin konumunu gösteren uydu görüntüsü

Bugün yürürlükte olan Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan imar planı ile Benusen mahallesinin tarihi Surların çeperine bitişik alanlar -yaklaşık tüm mahallenin yarısına yakın olan bölümünü- Diyarbakır Surları Sur Koruma Bandı içerisinde bırakılarak, park alanı (yeşil alan) olarak planlı bulunmaktadır. Mahallenin diğer yarısı yüksek katlı konut yerleşim alanı olarak planlanmış bulunmaktadır. Böylelikle mahallenin yıkım ve tahliyesinin önünü açan imar planları ile ileri ki süreçlerde kentsel dönüşümün yapılması kaçınılmaz. Ancak mahalleli, mahallesinden çok memnun, buradaki mahalle kültürünün kaybolması korkusu taşıdığı için buranın dışında bir yerde yaşamak istemiyorlar. *'Kentsel dönüşüm yapılacaksa yine*

⁸⁶Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2008

⁸⁷ Ales Ateliers, *Uluslar Arası Planlama ve Kentsel Dönüşüm Çalışmayı Analiz Raporu*. Diyarbakır, 2011

mahallemizde yerinde dönüşümle sokakların ve evlerin sağlıklı ve modern yapısal koşullara kavuşturulması ile yapılması' gerektiği noktasında hemfikirler.' (Ateliers, 2011)



Plan 2. Benusen Mahallesi yürürlükteki imar planı (Diyarbakır Büy. Şehr. Bel.)

Mahallede konut yapılaşma yoğunluğu yüksek; yapı konfor ve ulaşım sıkıntısı oldukça yetersizdir. Ancak sağlık merkezi, okullar ve altyapı hizmetleri yeterli olmasa da (su, kanalizasyon ve elektrik) bulunmaktadır. Düşük katlı konutlarda (genelde 1-2-3 katlı) yapı malzemesi olarak genelde kil ve beton tuğla kullanılmış; yığma, sıvasız yapılarıdır. Kentsel doku dar sokaklar ve eğimli topografya nedeniyle ara sokaklar merdivenlerden, sırtını surlara veren eğimli arazi üzerinde teraslı bir yapılaşma formundadır. Mahallenin gelişimi kuzeyinde tarihi surlarla, güneyinde planlı gelişen modern kentsel alanlarla sınırlanmış durumdadır. Dolayısıyla artan nüfusa cevap olacak mekânsal ihtiyaç yok denecek kadar azdır.

Mahallede mekânsal olarak ortaya çıkan önemli problemlerden birisi eğimli ve kısıtlı araziden kaynaklı sokakların/evlerin arasındaki geçişlerin darlığıdır. Belli sokaklarda bir metreye kadar düşmektedir. Bu dar sokaklar mahalledeki hasta ve yaşlılar için zorluklar yaratmaktadır. Ancak diğer taraftan sosyal dayanışmanın ve paylaşımın mahalledeki komünal/müşterek yaşamın ortaya çıkmasını sağlayanda bu dar sokaklardır. Bu tez kapsamında yapılan alan araştırmalarına göre mahallede yaşayanlar dar sokakların var olan bu sorunlarına rağmen rahatsız olmadıklarını, 'komşularımızla bir aile ortamı koşulları yaratmakta'⁸⁸ olduğunu belirtmektedirler.

⁸⁸Bkz: 4.2.1. Benusen Mahallesi bilgiler ve Bulgular



Fotoğraf 11. Benusen Mahallesi dar ve eğimli sokak görüntüleri,

Mahallede altyapı sağlıksız ve yetersiz durumdadır. Eğimli dar sokaklardan kaynaklı kanalizasyon sistemi yetersiz, toprak üzerinden geçen su boruları ve atık sular sokaklara akıtılmaktadır. Elektrik direkleri dar sokaklarda evlere çok yakın konumlanmış ve tehlikeli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Alt yapı sorunu iktidarlar tarafından kentsel dönüşüm projelerine gerekçe oluşturmak amaçlı kullanılmakta, gerekli altyapı sistemi yapılmamaktadır.⁸⁹

Benusen Mahallesinde olabirliği kaçınılmaz olarak görünen bir kentsel dönüşüm süreci için 2009 yılının sonunda Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi alternatif bir dönüşüm arayışı çerçevesinde Fransa'nın Rennes Belediyesi⁹⁰ ile birlikte 'Uluslar Arası Planlama ve Kentsel Tasarım Çalıştay'ının (Les Ateliers) Benusen Mahallesi için yapılması kapsamında 2011 yılı Mayıs ayında dördü bir sözleşme imzalamışlardır.⁹¹Atölyelerin amacı kamuoyunun dikkatini bu konu üzerinde yoğunlaştırmak, Benusen Mahallesinde olası bir dönüşüm konusunda mahalle sakinlerini bilgilendirmek, duyarlı hale getirmek ve en önemlisi dönüşümü yapacak devlet kurumlarına (TOKİ, Belediye, Valilik, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) alternatif/katılımcı dönüşüm olanaklarının olabirliğini sunmaktı. Atölyeler kapsamında 2010 yılında

⁸⁹6306 afet riski altındaki alanlar hakkındaki kanuna göre kentsel dönüşüm uygulama alanı ilan edilen alanlara altyapı hizmetlerinin götürülmesi azaltılır. (Acil durumlar dışında) hizmetlerin götürülmemesi ortaya çıkan sağlıksız ve yetersiz altyapıdan kaynaklı mahalle sakinlerinin alanı terk etmesi sürecini hızlandırmaktadır.

⁹⁰ Rennes Belediyesi(Fransa) 30 yıldır Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ile işbirliği içinde çeşitli çalışmalar yürütmektedir. 2005 yılında Türkiye Fransız Büyükelçiliği'ninde desteği ile Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ile kent yönetimi ile ilgili işbirliği kararı alınmıştır.

⁹¹ Diyarbakır büyükşehir belediyesinin sağladığı destek ve yürütme ile Fransa Rennes Belediyesi, Cergy Atölyeleri ve Fransız Kalkınma Ajansı (AFD: (Agence Francaise Developpement) ile Benusen Mahallesi için kentsel planlama ve tasarım atölyeleri yapılması amaçlı dördü bir sözleşme imzalanmıştır. Atölyeler farklı mesleklerden gelen uluslararası bir ekiplerle mahallede yapılan analiz ve araştırma yöntemlerinin sonucu 10 ve 21 Ekim 2011 günleri arasında Diyarbakır kentinde gerçekleştirilmiş.

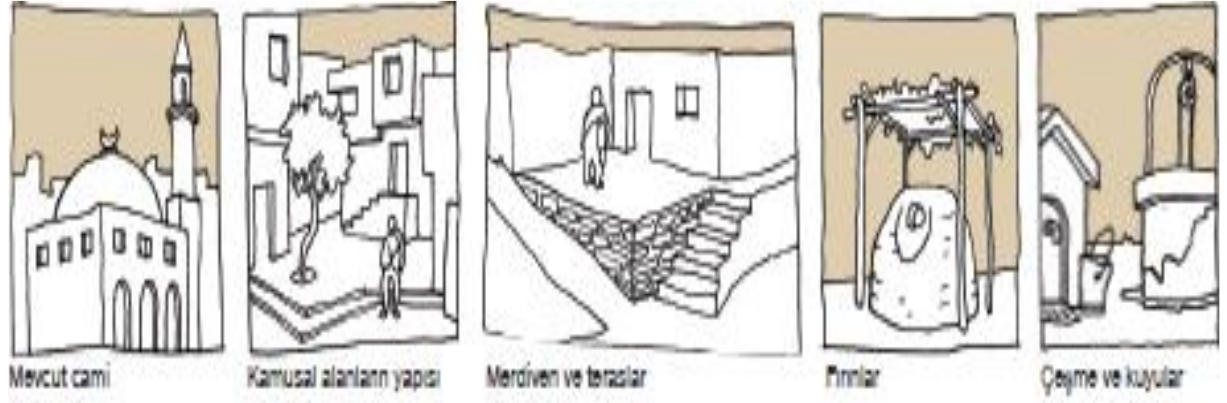
yaklaşık 28.000 nüfuslu Benusen için uluslararası ekiplerle mahallede aylarca yapılan görüşmeler, gözlemler ve çok katılımlı çalıştaylar sonucu üç adet öneri projesi ortaya çıkarıldı.

Bu projeler kapsamında ortaya çıkan ortak hedefler; ‘nüfusun yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, olabilecek dönüşüm ile nüfusun yerinde yerleştirilmesi, mahalledeki sosyo-ekonomik yapının güçlendirilmesi, çeşitli mimari-mühendislik teknikleriyle yapılaşmanın iyileştirilmesi-yapıların dış görünüşlerinin güzelleştirilmesi- ve altyapı sorunu ile mahalleye toplu erişim sorununun giderilerek kentsel adaptasyonun sağlanması⁹² olarak belirlenmiştir. Benusen Mahallesi’nde olası kentsel dönüşüm süreci için yapılabilecek; çok katılımlı, alan kullanıcıların karar verme süreçlerine dâhil edildiği ve mahallenin kendiliğinden oluşmuş sosyo-kültürel-ekonomik ve mekânsal yapısına müdahalenin kullanıcılarla birlikte yapılması duyarlılığını gösteren önemli projelerdir. Her üç projenin temel hedefi zorla yerinden edilmişlerin barındığı mahallede yoksul kesimin yeniden yerinden edilmesini-mülksüzleştirmesine- olanak tanıyan olağan kentsel dönüşüm yöntemlerine alternatif bir yaklaşım geliştirmektir.

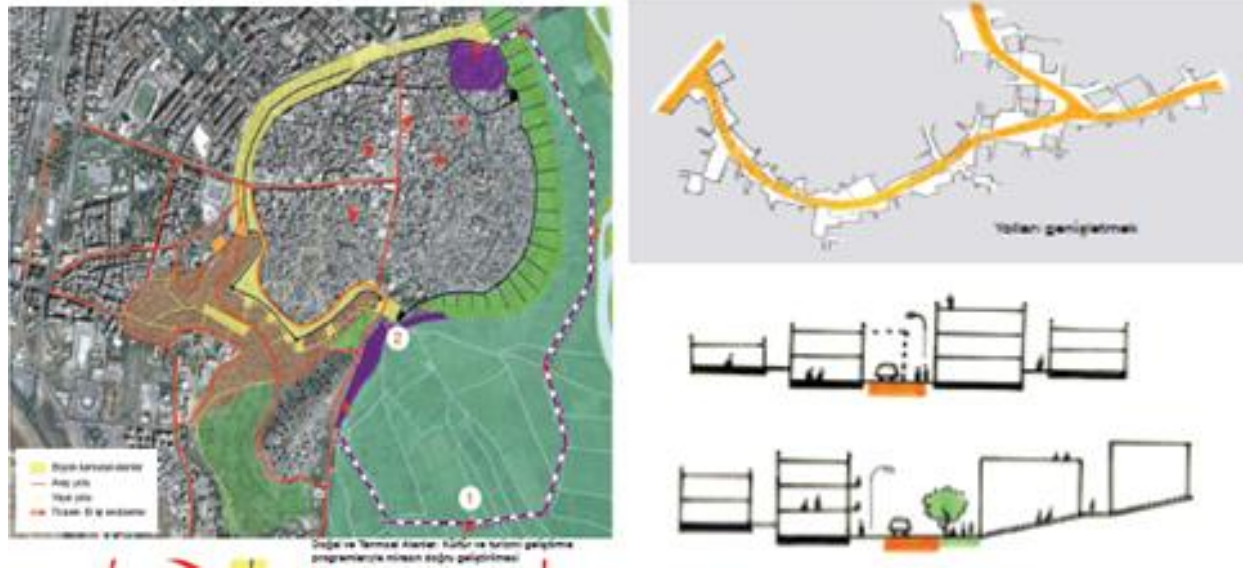


Şekil 7. Benusen, Uluslararası Planlama ve Kentsel Tasarım Çalıştayı (Les Ateliers) ile Mahalledeki yapılaşmaya öneri rehabilitasyon yöntemleri

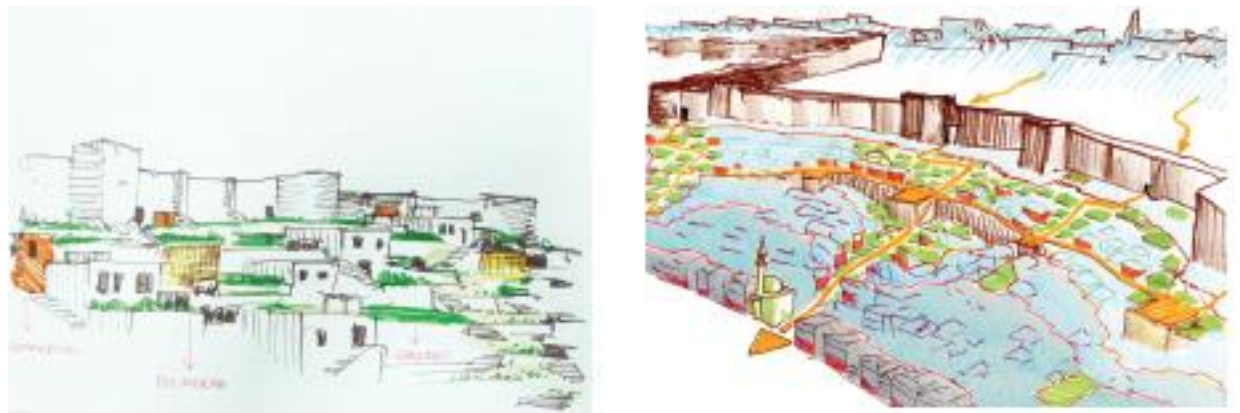
⁹²Ales Ateliers, Uluslararası Planlama ve Kentsel Dönüşüm Çalıştayı Ortak Projeler Raporu. Diyarbakır, 2011



Şekil 8. Benusen’de Les Ateliers çalışmayı kamusal alanların korunması önerileri



Şekil 9. Benusen Mahallesi, Les Ateliers çalışmayı, Tarihi Suriçi ve kentle adaptasyonu gözetken, ulaşım sistemi önerileri projesi,



Şekil 10. Benusen Mahallesi, Les Ateliers çalışmayı, yerel (vernekuler) mimariyi güçlendiren yerinde dönüşüm yöntemleri görseli,

2015 Haziran ayında Benusen Mahallesi kapsadığı alanın bir bölümü ile Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Miras alanı olarak, UNESCO tarafından dünya mirası olarak aday listesine alındı. Benusen Mahallesi UNESCO için hazırlanan Alan Yönetim Planı kapsamında Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri⁹³ miras alanını korumak için oluşturulmuş Tampon bölge kapsamında kalmaktadır. Alan Yönetim Planında Benusen Bölgesi şu şekilde tanımlanmakta;

“Zorunlu göçle gelen nüfusunda içerisinde yaşadığı mahalle yüksek bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Mahallenin alt kotlarında yer alan konut alanları Hevsel bahçelerinin uzantısı olan bağlık bahçelik alanların dönüşümü sonucu oluşmuş durumdadır. Alanın yerinde dönüşümü üzerine yapılan yerel ve uluslararası çalışmalar henüz sonuç vermemiştir. Alanın sağlıklılaştırılması sürecinde, yapı yoğunluğunun ve kat yüksekliğinin arttırılmaması önem taşımaktadır. Sur ön görünüm bölgesinde yer alan mahallenin 2-3 katlı yapılaşma ile sınırlandırılması gerekli görülmektedir.”(belediyesi, 2015, s. 59)

Alan yönetim planında T11 olarak belirlenen Benusen Bölgesinin planlama yaklaşımı; yeniden yapılanma süreçlerinin alanı soylulaştırmayan bir biçimde ele alınması gerekliliği, yerinde dönüşüm uygulamalarında hak sahiplerinin alanda yer seçmelerine öncelik verilmesi, Alanın düşük yoğunluklu ve az katlı yapılaşma karakterinin korunarak, kentsel tasarım ve peyzaj projeleri ile birlikte ve bölgesel mimari özellikleri öne çıkartan bir biçimde ele alınması’, olarak belirtilmiştir.⁹⁴

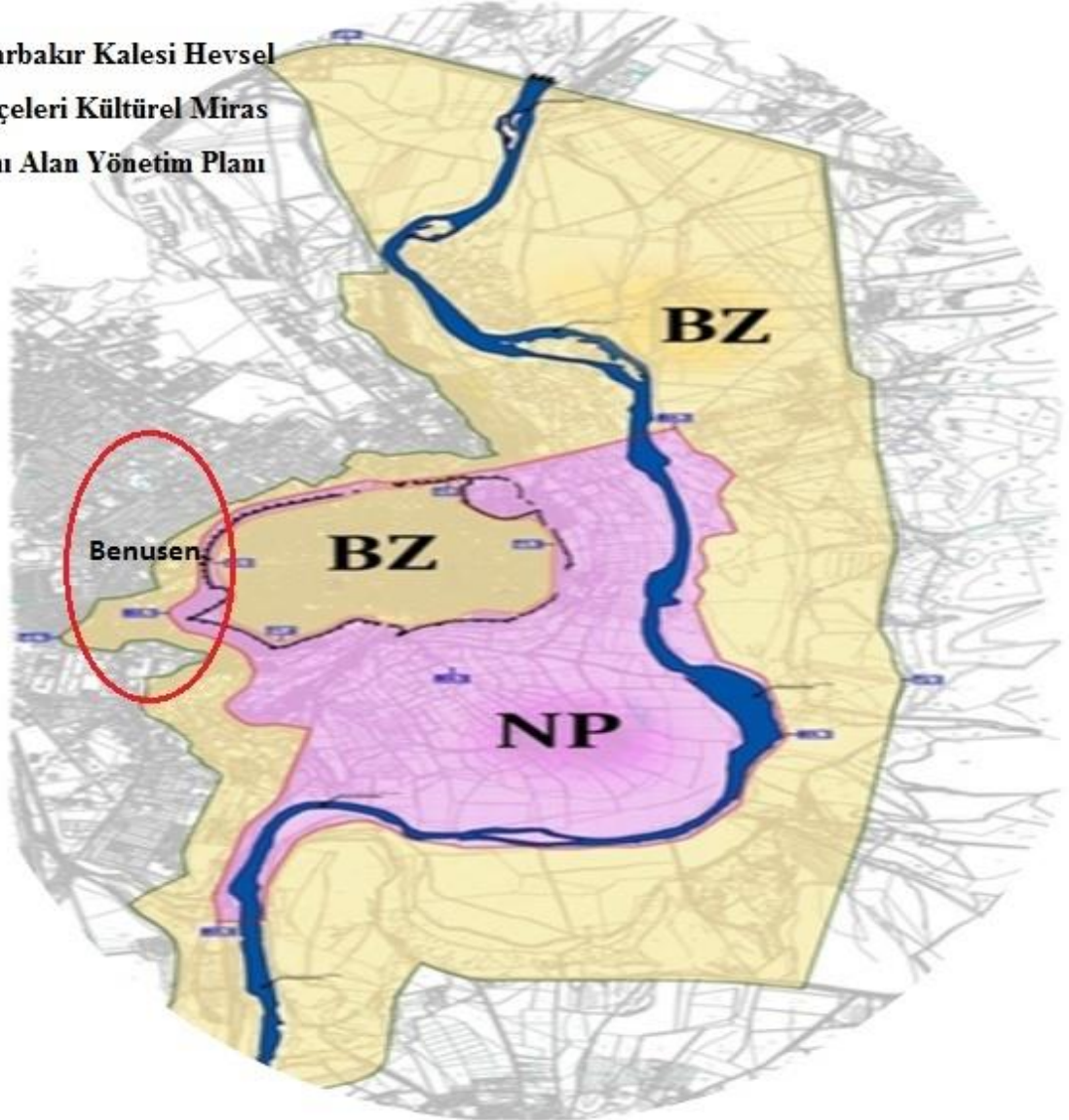
Benusen Mahallesi özgün mekânsal ve sosyo-kültürel yapısının korunması ve mahallenin sağlıklılaştırılarak dönüştürülmesi gerekliliği Alan Yönetim Planı kararlarında yer alarak yerel ve uluslar arası kurumlarca onaylanmıştır.⁹⁵ Ancak belediyenin mevcut imar planlarında alanın kentsel dönüşüm uygulama alanı olarak tahsis edilmesi yürürlükte olup; mahallenin tahliye edilerek yıkılmasının önünde önemli bir gerekçe olarak durmaktadır.

⁹³ **Diyarbakır Kalesi ve Surları:** Diyarbakır Surları, M.Ö. 5. Yüzyılda başlayan yerleşimle birlikte oluşmaya başlamış ve kente egemen olan onlarca medeniyetin izleri ile şekillenerek çok katmanlı ve çok kültürlü bir oluşum süreci içinde günümüze kadar ulaşmıştır. Bölgede hüküm süren medeniyetlerin, kültürlerin ve dönemin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenerek özgünlüğünü ve 7 bin yıllık tarihsel varlığını sürdüren Diyarbakır Kalesi, Surları ve Burçları hala orijinal ve özgün kültür varlıkları olarak yaşamakta, Dünya tarihi için önemli bir evrensel mirastır. 2015 haziran ayında unesco dünya kültürel mirası listesine alınmıştır. (Belediyesi, Alan Yönetim Planı, 2015, s. 11) **Hevsel Bahçeleri:** Diyarbakır kentinin kuruluşu ile birlikte varlığını sürdürmüş, içinde bulunduğu coğrafyadaki bahçe kültürünün önemi ve değeri ile paralel olarak gelişmiştir. Bahçeler, Mezopotamya’da, Doğu Kültürü’nde gündelik yaşamın, mitolojilerin içinde önemli yer edinmiş, kültürel, sosyal, ekonomik ve dini hayat ile karşılıklı şekillenerek, kültürel ve tarihin önemli bir parçası olagelmıştır. 7 bin yıldır yoğun tarımsal kullanımın devam ettiği, tarihten günümüze halen Diyarbakır kentini besleyen kentsel tarım tanımını pratik örneğidir. (Belediyesi, Alan Yönetim Planı, 2015, s. 23-24-25)

⁹⁴ Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Alan Yönetim Planı, Diyarbakır, 2015, s. 59

⁹⁵ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Sur İlçe Belediyesi, UNESCO tarafından alan yönetim planı onaylanmıştır.

**Diyarbakır Kalesi Hevsel
Bahçeleri Kültürel Miras
Alanı Alan Yönetim Planı**



Plan 3. Diyarbakır Kalesi Hevsel Bahçeleri Kültürel Miras Alanı Alan Yönetim Planı

5.1.3. Benusen Mahallesi Sosyal ve Gündelik Yaşam

Benusen Mahallesi yoksul ve enformel çalışanların yaşadığı asgari geçim ekonomisi ile barınan yarı kırsal yaşamın sürdüğü bir mahalledir. Sosyal ve teknik donatı eksikliği ve kentin diğer semtleriyle yetersiz ulaşım imkânlarına sahip olması nedeniyle sosyal ve mekânsal olarak kentle tam olarak uyumunu sağlayamamış bir bölgedir. Yapılan alan araştırmalarına göre mahalledeki birçok kişi halen mahalle dışına çıkamamışlardır. Özel toplu taşıma araçları şehrin bu bölgesinden yeterince kar elde edemedikleri gerekçeleriyle servis vermemektedirler.⁹⁶

Benusen Mahallesi yoğunluklu yoksul, mülksüz ve işsiz kesimin barındığı bir mahalledir. Bu nedenle kentin planlı bölgelerindeki evlerinin yüksek kira bedellerini karşılayamadığı için

⁹⁶ Ales Ateliers, *Uluslar Arası Planlama ve Kentsel Dönüşüm Çalıştayı Analiz Raporu*. Diyarbakır, 2011

burada ikamet etmeye devam etmektedirler. Son süreçlerde Suriçi Bölgesinde yaşanan çatışmalı süreçle evsiz kalanlar ve Suriye savaşıyla göç edenlerin de ucuz kira ve barınma imkânı bulduğu bir mahalledir.

Mahallede hanede yaşayanların sayısı Türkiye ortalamasının üstünde 2/3 oranında 5-10 kişi arasındadır. Geleneksel geniş aile tipi olarak tariflenen 2-3 kuşak bir arada yaşam sürdürmektedir. Mahallede yaşayanların %60'ı kendi evinde (tapulu -tapusuz), %30 kirada, geri kalan %10'luk kısım kira ödemedi boş evlerde kalmaktadır.⁹⁷

Benusen kendine özgü bir sosyal dokuya sahiptir. Mahallede 2271 binada 3949 aile bulunmakta, bir binada birden fazla aile bir arada yaşamaktadır. Mahalleye göç edenler akrabalarının ve tanıdıklarının yardımı ile gelmiş, belli bir süre-bazen süresiz- evlerinde kalmaktadırlar. Böylece köylerinde sürdürdükleri yaşama benzer ortak/komün bir yaşamı burada da sürdürmektedirler. Mahallenin belli yerlerinde⁹⁸ yaptıkları tandırlarla –komşularla ortaklaşa- ekmek yapmakta, sebze közlemektedirler. Hayvan besleyip, hayvan artığını ısıtmada kullanmakta ve sokak boşluklarında sebze yetiştirmektedirler.



Fotoğraf 12. Benusen Mahallesiinde boş alanlarda kurulan tandırlar.

Mahalle sakinlerinden bir kısmı – kadınlar yoğunlukta- güneyinden başlayan oldukça verimli Dicle Vadisi ve Hevsel Bahçelerinde ev ekonomisini ayakta tutacak düzeyde bostan çalışmaları yapmaktadır.⁹⁹ Kırsal kesimin yerleştiği mahallede genellikle alışkın oldukları kırsal kökenli (hayvan kesimi, tarım, ağaç kesimi, hayvan besleme vb) çalışmalar yapılmaktadır. Ancak yoğunluklu mahallenin geçim kaynağı inşaat sektörü, mevsimlik işler ve

⁹⁷Evi olmayan ve kira ödemeyen %10'luk kesim çoğunlukla tanıdıklarının ya da akrabalarının evlerinde bedelsiz kalanlar ile terk edilmiş sahihsiz evlerde kalanlardan oluşmaktadır. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Benusen Mahallesi Alan Araştırması Raporu, Diyarbakır, 2011

⁹⁸ Benusen mahallesiinde Tandırlar iki ev arasındaki boş alanlarda, sokaklarda, bahçelerde, binaların çatılarında ve hatta surların dibinde yapılmakta.

⁹⁹Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Alan Yönetim Planı, Diyarbakır, 2015, s. 38

hayvan kesimiyle sağlanmaktadır. Mahallede yaklaşık 270 aile günlük geliri kişi başı bir (1) doların (\$) altında kalmakta, kent geneli kentsel yoksulluğun en çok yaşandığı bölgedir.¹⁰⁰



Fotoğraf 13. Benusen Mahallesi, gündelik yaşamdan kareler

Mahallede güvenlik sorunu, kadın-erkek, genç-yaşlı ayrımı yapılmadan herkes için tehlikeli boyutlarda. Mahallede hırsızlık ve uyuşturucu bağımlılığının yoğun olduğu, en çok şikâyet edilen sorunların başında gelmektedir. Uyuşturucu bağımlılıklarının mahallenin metruk (harabe) ve boş evlerini kullandıkları, bu nedenle günün karanlık vakitlerinde evlerden dışarı çıkamadıklarını belirtmektedirler. Ayrıca mahalledeki aydınlatma sisteminin oldukça yetersiz olduğu söylenmekte, dar sokak aralarını evlerin girişlerindeki ışıklandırmalar aydınlatmakta. Bu nedenle erkekler bile gece geç saatlerde dışarıya çıkamamaktalar.¹⁰¹

5.1.4 Benusen Mahallesi GZFT (Güçlü, Zayıf Yönler; Fırsat ve Tehditler Analizi)-SWOT Analizi

Benusen Mahallesi birçok özgün potansiyele sahip olduğu gibi içinde birçok sorunu da barındırmaktadır. Mahallede göç, yoksulluk ve Diyarbakır kenti ile uyum sorunu temel sorunların başında bulunmaktadır. Diyarbakır'ın modern semtlerinde yaşayanların yolu

¹⁰⁰Ales Ateliers, Uluslar Arası Planlama ve Kentsel Dönüşüm Çalıştay Raporu. Diyarbakır, 201

¹⁰¹Bkz: 4.2.1. Benusen Mahallesi bilgiler ve Bulgular

Benusen'den geçmez, Benusen Mahallesiinde yaşayanlar zorunlu ihtiyaçlar dışında başka semtlere gidememektedirler. Yaşamları, hikayeleri ve evleri birbirine benzeyen, mekânsal yapısıyla kentin genelinden kopmuş, ötekileştirilmiş; yoksul, marjinal kesimin yaşadığı bir getto olarak -suni sınırlarla -sınırlandırılmış karmaşık/düzensiz bir mekânsallık göstermektedir.

Benusen Mahallesiinde var olan birçok sorunun yanında toplumsal yaşamı olumluyan fırsata dönüştüren birçok potansiyeli de barındırmaktadır. Öncelikle bölge genelinde Diyarbakır Kent ölçeğinde yoksul ve zorunlu göçle mağdur olan mülkiyetsizlerin temel insani ihtiyaçlarına (barınma, yaşama hakkı) cevap olan, birbirine benzeyenlerin mekânı ve yaşamı ortaklaştırdığı/müşterekleştirdiği özgün bir mahalle yapısındadır. Bu yapısıyla zorunlu yerinden edilenlerin barınma ve temel ihtiyaçlarının kente oranla kolayca sağlanabildiği koşullara imkân tanımaktadır.

Mahalle, egemen düzenin dışında kendiliğinden ortaya çıkması sebebiyle mahalle sakinlerinin mahallesine sahiplenme algısı oldukça yüksek orandadır. Mülksüz mahallelinin, resmi mülkiyet sahipliği olmadan mahallede barınma ve kent hakkı bağlamında hak sahipliliği etrafında örgütlü çalışmalar mahalle meclisi ve STK'lar bünyesinde yapılmaktadır. Mahalledeki toplumsal dayanışmanın, toplumsal cinsiyet duyarlılığı bağlamında güçlenmesinde çamaşır evi/kadın merkezinin payı önemli yerde duruyor. Diğer taraftan mahallede kendiliğinden oluşmuş otonom toplumsallık koşulları bağlı bulunduğu iktidar ve mülkiyet ilişkileriyle sınırlanmakta, çalışma ve faaliyetlerin etkinliğini daraltmaktadır. Bu anlamda belediye ve valiliğin imar planlarının yarattığı sınırlandırma mahalle alanı üzerinde önemli bir bağlayıcılık yaratmakta; mahallenin yayılması sınırlandırılmış yoğun ve bitişik bir yapılaşma formunda dar bir kentsel alana sıkıştırılmış durumdadır.

Benusen mekânsal konumu itibariyle bugün kentin merkezinde kalmış, tarihi Suriçi'ne bitişik ve Dicle Vadisine yakın bir cazibe alanıdır. Bu konum beraberinde olumlu olumsuz birçok özellik barındırmaktadır. Benusen Mahallesi Diyarbakır kenti ve doğal peyzaj alanı olan Dicle Vadisi arasında kalmış doğa ve kent mekânsallığı arasında bir geçiş bölgesi konumundadır. Dicle vadisi ve Hevsel Bahçelerine yakın konumu birçok ailenin burada geçimini sağlayacak tarımsal faaliyetler yapması ve kırsal alışkanlıklarını devam etmesi sağlamaktadır. Diğer taraftan kentin çeperinde surların dışında konumlanması kentle adaptasyonunu zayıflatmış, kendi içinde kapalı bir mahalle yaşantısını ortaya çıkarmıştır. Diyarbakır yeni kentsel bölgelerine oranla Tarihi Suriçi bölgesi ile daha uyumlu bir geçiş etkileşim ve iletişim

ilişkilerine sahiptir. Bu durumun temel nedeni Suriçi Bölgesinin de son 30 yıllık süreçte zorunlu göçle gelen ve yoksul kesimin barındığı bir alan olarak Benusen Mahallesiyle benzer toplumsal ve mekânsal dokuyu ihtiva etmesi olarak gösterilebilir. Son iki yıllık süreçte Suriçi bölgesinde kentsel dönüşüm mevzuatları kapsamında acele kamulaştırma uygulama ile yıkım ve tahliyelerin hızlandırılması¹⁰², Benusen Mahallesinde yıkım tahliyenin olacağı ihtimallerini güçlendirmektedir.

Diğer taraftan mahallenin tarihi surlarla uyumlu sağlıklılaştırılması, güzelleştirilmesinin ve kentin önemli bir merkezi olması umudu da bir seçenek olarak hayallerde yerini almaktadır. Ancak sermayeye ve turizme açılma amaçlı emlak değeri -rant getirisi- yüksek bir alan değerinde olması bu yıkım ve tahliye ihtimallerini güçlendirmektedir. İleride yapabilecek kentsel dönüşüm uygulamaları ile Benusen'lilerin ikinci, üçüncü zorunlu göçleri-yerinden edilmeleri- yaşamaları kaçınılmaz gibi görünüyor. Bu kapsamda Benusen'liler kalıcılık ve geçicilik; yeniden yerinden edilme ve kentlilik ikilemleri arasında belirsiz bir geleceği beklemekteler. Son kırk yıllık süreçte mahalleyi benimsemiş, evini kendisi yapıp yıkılmasına karşı durmakta, mutlu bir mahalle yaşamı içinde olduğunu, buraya aidiyet hissettiklerini dile getirmekteyken; bir yandan da kentsel dönüşümle yerinden edilecekleri korkusu ile daha güvenli, düzenli alanlara gitmenin hayali içinde karmaşık bir gelecek tahayyülü yaşamaktalar.

Benusen Mahallesi üzerinde en büyük baskı/tehdit, bitişiğindeki kentin merkezinde hızla gelişen modern kentsel yapılaşma baskısıdır. Hızla gelişen kentin merkezinde kalan mahalle, etrafındaki modern yapılaşma ile giderek soyutlanan, sınırlandırılan kapalı bir alana

¹⁰² Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve TOKİ 2009 yılında aralarında yaptıkları protokolle Suriçi'nde iki mahallede (Alipaşa, Lalebey Mah.) Kentsel dönüşüm uygulaması başlattı. Kentsel sit alanı olan tarihi Suriçi Bölgesi için 2012 yılında Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı revize edildi. Revize edilen plan kapsamına tarihi surlara ve bölgedeki tescilli 160 yapıya uygun ve dokuyu koruyan kararlar alındı. Bu kararlar kapsamında Suriçi'nde surların seviyesini geçen (12.5 metre) yüksek katlı yapıların yıkılması ve ruhsatsız ve sağlıksız yapıların tarihi doku ile uyumlu hale getirilmesi kararı yıkım ve tahliyenin önünü açan bir karardı. Bu karar kapsamında Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı 22/10/2012 tarih ve 3900 sayılı karar ile Suriçi Kentsel Sit Alanının tamamını afet riskli alan ilan etmiştir. Bu sürece kadar belediyeler, TOKİ ve Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı birlikte eşgüdüm halindeydiler. Ancak 2015 Aralık ayında Suriçi Bölgesinde 6 mahallede çatışmalı sürecin başlamasıyla bölge 2016 yılının Mart ayına kadar OHAL kapsamında sokağa çıkma yasağı ile kamuya kapatıldı. 2016 Mart ayında bölgedeki yasak sonlandırıldı ancak altı mahallede sokağa çıkma yasakları halen devam etmekte. 21 Mart 2016 tarihinde 2012 yılında alınan afet riskli alan kararı gerekçe gösterilerek alanın tamamı acele kamulaştırma kapsamına alındı. Bu kararlarla birlikte alanda yıkım ve tahliye hızlı bir şekilde başlatıldı. Uydu ve havadan çekilen fotoğraflara göre yasaklı altı mahalle tamamen yıkılarak TOKİ ve Çevre Ve Şehircilik Bakanlığının yetkisinde yeni konutlar yapılmakta. Suriçi'ndeki yapılan yeni konutların sakinlerinin kimler olacağı bilinmemekte ancak Suriçi bölgesinde yaşayanlar yoğunlukla evlerinin yıkılmasına ve başka bir yere göç etmek zorunda kalmalarına karşı yasal mücadeleler yürütmekteler. <http://www.tmmob.org.tr/icerik/diyarbakir-ikkdan-surici-yerlesmesine-iliskin-aciklama>, Erişim: 20.01.2017

dönüşmektedir. Kent sınırları içinde görünür hale gelen modern yapılaşma ve geleneksel dokunun mekânsal mücadelesi kaçınılmaz. Kentsel dokuda oluşan zıtlık yasal süreçlerle meşru zemin kazanan dönüşüm mevzuatları ile iktidarın mahalle üzerindeki hegemonyasının önünü açmakta.

Benusen Mahallesine zorunlu göçle gelenler her şeylerini geride bırakmış yoksul ve ötekileştirilmiş kimliği altında yıllarca zorlu bir yaşamın içinde kendini bulmuş kesimdir. Bu kesim Diyarbakır kentinin çeperinde kentle bütünleşmemiş kapalı mekansallığın içinde kent tarafından marjinal olarak tariflenmektedir.¹⁰³Kent geneline oranla kentle iletişimi yetersiz olması, işsizliğin ve suç oranının yüksek olması ve erkek şiddetinin yoğun olarak görülmesi bu tariflenmeyi güçlendiren gerekçeler olarak gösterilmektedir.

Benusen Mahallesinde yüksek işsizlik oranı, illegal çalışma yöntemlerinden olan; kaçak hayvan kesimi, seyyar satıcılık ve sigortasız ucuz işgücü koşullarını ortaya çıkarmıştır. Bu gayri resmi çalışma koşulları kapsamında resmi kurumlar ve mevzuatlarla karşı karşıya kalmakta, böylece birçok kişi cezalandırılıp hapse konulmaktadır. Mahallede ayrıca ceza evinde olan ciddi bir erkek nüfusu bulunmaktadır. Bu şartlar kadınların yaşamını daha da zorlaştırmakta, hanenin temel ihtiyaçlarını karşılamamanın sorumluluğunu kendiliğinden kadına yüklemektedir. Bu durumdaki kadınlar yoğunlukla gündelik işlerde (temizlik, çocuk bakımı vb) geçimlerini sağlamaktadır.

Mahallede kadınlar, yoksul ve muhafazakâr toplumsallıkta oldukça zor bir yaşamı sürdürmekte; mülksüz, soyutlanmış kesim olan erkeklerin kin ve nefretinin hedefi haline kolaylıkla gelebilmekteler. Mahallede kadınlarla yapılan alan araştırmasında erkek şiddetinin ve baskısının varlığı hissedilir düzeydedir. Mahallede kadın oluşumlarının bu yönlü çalışmaları, sivil toplum kurumlarının mahalledeki varlığı ile kadın merkezinin ve kadın çamaşır evinin kurulması kadınların mahallede güçlenmesi ve erkek basısına karşı bir direngenlik göstermesini olumlu etki yaratmıştır. Ayrıca Kadın merkezinde toplumsal cinsiyet ağırlıklı çalışmalara katılım kadınlarda hukuki alanda bilgilendirmeyi sağlayarak özgüvenlerini artırmıştır.

Muhafazakâr ve geleneksel toplum yapısının kadınlar üzerinde yarattığı baskı ve şiddet ortamının dışında olumlu yönleri de barındırmakta; öncelikle güçlü akrabalık ve komşuluk

¹⁰³Asena Pala, Zorunlu Göç ve Kadın Deneyimi; Diyarbakır Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 52-53

ilişkileri mahallede dayanışma ve paylaşım kültürünü yaratmış. Bu sosyo-kültürel yapısıyla özgün bir müşterek mahalle toplumsallığını ortaya çıkarmakta. Mahallede ki aşırı yoksulluk ve zor yaşam koşulları bu güçlü dayanışa ve paylaşma koşulları ile başa çıkılmakta; dayanışma ve paylaşım erkeklere oranla kadınlar tarafından daha güçlü yaşanmaktadır. Kadınlar, birlikte tandırlarda toplu ekmekler yapmakta, ortak bostanlar oluşturulmakta, kışlık gıdalar hazırlanmakta ve birlikte ev ekonomisine katkı sağlayan faaliyetler yapmaktalar.

Mahallede sosyal ve kamusal alanların yetersizliği gençler ve çocukların gündelik yaşamlarında eksiklikler yaratmakta; mahallede sadece bir park bulunmakta çamaşır evi ve çocuk kreş alanı da bu parkın içinde konumlanmış durumdadır. Böylece kentin diğer bölgelerindeki yeşil alan ve sosyal alanlar gençleri cezp etmekte mahallerinden koparmaktadır. Böylelikle mahalleden göç etme fikri gençlerde daha yoğun belirginleşmektedir. Eğitim ve sağlık alanlarının yetersizliği kadınların çocukların geleceği için kaygılanmasını yaratmakta; mahalledeki yetersiz sosyal, kültürel ve ekonomik koşullar göç etme fikriyatını besleyen gerekçeler olmaktadır.

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER	FIRSATLAR	TEHDİTLER
İktidar/egemen dışında kendiliğinden ortaya çıkmış mekân ve toplumsal dayanışma	Diyarbakır Kentiyle bütünleşmeme ve uyum sorunu	Kentin merkezinde konumlanması	Bitişigindeki hızlı yapılaşmanın baskısını mahalle için göçün önünü açan bir tehdit
Kadınlarda güçlü komşuluk ilişkileri dayanışma ve paylaşma koşulları yaratmakta	Mühendislik hizmeti alamamış yapılaşma, yetersiz altyapı sorunu	Tarihi surlara ve tarihi merkeze yakınlığı	Güvenlik sorunu özellikle kadınlar ve gençler için tehdit oluşturmaktadır
Mahallede güçlü paylaşım ve dayanışmaya dayalı sosyal ilişkiler	Aşırı yoksulluk, işsizlik sorunu, ucuz işgücü olma	Dicle vadisine yakın olması ile kırsal alışkanlıkları devam ettirmenin imkanı sağlamakta	2015 Suriçi'nde başlayan çatışmalara benzer kent savaşlarının olması ihtimali mahalle için bir tehdit
Geleneksel yaşamın korunması, güçlü komşuluk ve akrabalık ilişkileri toplumsal dayanışmayı yaratmakta	Mahalleye erişim-ulaşım sıkıntısı, toplu taşıma yetersizliği	Yerel ve uluslar arası kurumlardan destek alması	Kentsel dönüşüm yasaları kapsamında mahallenin afet riskli alan ilan edilmesi bir tehdit
Yoksul mülksüz kesimin ucuz barınma imkanı bulması,	Suç işleme ve uyuşturucu bağımlılığı ve erkek siddeti oranının fazla olması,	STK'ların alana ilgisi Sosyal dayanışma projelerinin uygulanabilirliği	Mülkiyetsiz yapılaşma, kalıcılaşmanın önünde önemli bir engel, yeniden yerinden edilme tehdidi yaratmakta
Tarihi kent merkezine ve geleneksel çarşıya yakınlığı	Yürürlükteki İmar planlarında kentsel dönüşüm alanı olarak planlanması	Kadın dayanışmasının ve örgütlülüğünün varlığı fırsata dönüştürülebilir.	Diyarbakır'daki hızlı gelişen modernleşme ve sosyal yaşam geçekundu mahallelerin dönüştürülmesi üzerinde tehdit yaratmakta
UNESCO Dünya Kültürel Mirasını koruyacak tampon alan içinde kalması	Kamusal alanların, sosyal alanların ve eğitim kurumlarının yetersizliği,	Ales Ateliers; Uluslar Arası Planlama ve Kentsel Tasarım Çalıştayının yapılması mahallenin yerinden edilmesine engel bir fırsat yaratabilir.	Hızlı nüfus artışı mahalleden göçün önünü açmakta
Doğal ekolojik alan olan Dicle Vadisine yakınlığı	Mülkiyetsiz yapılaşma, yerinden edilmeyi kolaylaştırmakta		
	Yoğun yapılaşma, Dar ve eğimli sokak yapısı kadın, yaşlı ve engelliler için yaşamı zorlaştırmakta		
	Muhafazakâr erkek egemen toplumsallık kadınların yaşamını zorlaştırmakta		

Tablo:1 Benusen Mahallesi GZFT (Güçlü, Zayıf Yönler; Fırsat ve Tehditler Analizi)-SWOT Analizi

5.1.5. Benusen Mahallesinde Kadınların Gündelik Yaşamı

Benusen Mahallesinde gündelik yaşam cinsiyete bağlı farklılık göstermektedir. Erkekler gün içinde –eğer çalışıyorlarsa- işlerine gidiyor, çalışmayanlar kahvehane ve arkadaşlarıyla parkta ve camide vakit geçirmektedirler. Kadınlar için gündelik yaşam rutin işlerden oluşmakta; ev işleri, çocukların ihtiyaçları gibi işlerle uğraşmaktalar. Belli bir kesim gündelik temizlik işlerinde çalışmakta, belli sayıda kadınlarda Hevsel Bahçelerinin mülkiyetsiz bölümlerinde ev ekonomisine katkı sağlayacak düzeyde sebze yetiştiriciliği yapmaktalar. Bu çalışmaların

dışında boş zamanlarında evlerinin avlusunda, dar sokaklarında ve damlarında komşuları ve akrabalarıyla birlikte oturup (çay içip ve yemek yemekte) sohbet etmekte. Bu faaliyet kadınların gündelik yaşamlarında paylaşım ve dayanışmayı olumlayan bir aktivitedir.

Genellikle Mahalleye kırsal bölgelerden –köylerden, mezralardan, yaylalardan göç etmiş olmaları nedeniyle kırsal alışkanlıklarını imkânlar dâhilinde burada devam etmeye çalışmaktadırlar. Belli sayıda ailenin köylerine giderek bağ- bahçe işlerini sürdürmeye çalıştıkları belirtilmektedir.¹⁰⁴

Kadınlar, avlularında ve Mahallenin dar sokaklarının arasındaki küçük boşluklarda bostanlar ve tandırlar kurarak, ekmek ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktalar. Ekmek yapılacak günler tandır yakılır kadınlar toplu ekmek yapıp birbirlerine yardım ederek gün boyu ekmek yapmaktalar. O gün o sokakta yaşayanların büyük çoğunluğunun haftalık ve aylık ekmek ihtiyacı karşılanmış olmaktadır. Komün bir çalışmayla kadınlar tarafından üretilen geleneksel ekmek ihtiyacı kentin zor ekonomik koşullarıyla başa çıkmak için önemli bir çalışmadır. Mahallede tandır ekmeği dışında kadınlar arasında birçok çalışma komün bir biçimde yapılmaktadır. Örneğin mevsimsel ev temizliği, salça yapımı, sebze kurutma ve turşu kurumu gibi birçok çalışmada evlerin avlularında, avlusu olmayanlarında damlarında yapılmaktadır.

Benusen'deki 50 yaş üstü kadınlar, köylerinden bahçelerinden ve toprağından koparılmış zorunlu göçle gelmiş kesimi oluşturmaktalar. Bu kadınların kent yaşamına adaptasyonu oldukça zor olmaktadır. Bu yaş aralığındaki kadınların çoğu Hevsel Bahçeleri ve Dicle Vadisinin etrafındaki doğal ekolojik alanlarda geçmiş yaşantılarından izler bulmaktalar. Yaz ve bahar aylarında bu alanlarda yenilebilen yabancı otları toplamak –çok toplayınca pazarda satmak- önemli mevsimlik uğraştır.

Benusen Mahallesi kadınların yaşam alanı mahallesi, Dicle Vadisi ve geleneksel Suriçi Mahallesi'dir. Kentin modern-yeni gelişme gösteren – semtleriyle etkileşim yok denecek kadar azdır. Bu semtlere hastane, okul, otogar, resmi kurumlar vb zorunlu nedenlerden ötürü gidilmekte bu sebepler dışında gidilmemektedir.¹⁰⁵ Yaşam yarı kırsal/geleneksel formda yine geleneksel yapının sürdüğü bölgelerde devam etmektedir.

Mahalle ve Kentin modern semtleri ile arasında görünmeyen bir sınır çizilmiş gibi mekânsal/toplumsal yapı modern ve geleneksel karşıtlığında bir form yaratmış. Bu form içinde

¹⁰⁴Asena Pala, Zorunlu Göç ve Kadın Deneyimi; Diyarbakır Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013

¹⁰⁵Ales Ateliers, Uluslar Arası Planlama ve Kentsel Dönüşüm Çalıştayı Analiz Raporu. Diyarbakır, 2011

Ötekilileşen ve kendi geleneksel/alışkın oldukları yaşamı sürdüren kadınlar hızlı ve renkli olarak görünen bu modern semtlere taşınma hayalleri kurmaktalar. Özellikle genç kadınlar Benusen'in geleneksel ve karmaşık kent dokusundan rahatsızlıklarını giderek seslendirmekteler. Diğer taraftan kentin kalbi sayılan bölgede-Suriçi ve Dicle Vadisinin çeperinde- kurulması buradan ayrılmayı da zorlaştırmaktadır. Yapılan alan araştırması ile Mahallenin altyapısının standartlara uygun olarak düzenlenmesi, yapıların mühendislik hizmeti olarak sağlıklılaştırılması ve güvenlik sorununun resmi kurumlarca denetim altına alınması ile mahalleden ayrılmayacaklarını belirtmişlerdir.¹⁰⁶

Benusen mahallesinde kadınların büyük oranı dul kalmış, boşanmış ve eşleri cezaevinde olanlardan oluşmaktadır. Bu kadınlar imkânlar dâhilinde çalışarak, sosyal yardımlar alarak ve mahalle dayanışmasıyla geçimlerini sürdürmektedirler.¹⁰⁷ Bu kadınlar için gündelik yaşam kendileri için sosyo- ekonomik koşullarını yaratmak- çocuğu olanlar için çocukların ihtiyacı ile uğraşma- ile geçmektedir.

Mahalledeki Zorlu ekonomik koşullar, kadınları arayışlar ve beklentiler içine çekmektedir. Mahallede kadın merkezi tarafından Beyaz Kelebek Çamaşır Evinin açılmasındaki en önemli nedenlerden biri kadınların bu arayışlarına bir nevi cevap olabilmek-ev ekonomine katkı sunmak- olarak görülebilir. Erkeklerle çamaşır evini –kadın merkezini - kabul ettiren nedende zorlu yoksul yaşama destek olmak için yapılan bir faaliyet olmasıdır. Ancak bunun yanında kadınların mahallede evlere ve dar sokaklara sıkışmış varlıklarını görünür hale getirmek ve toplumsal yaşamdaki dayanışmayı artırmak olduğu görünmeyen nedendir. İlk zamanlarda zorluklar yaşanmasına rağmen zamanla çamaşır evine gitmek kadınlar için önemli bir aktivite olmuş. Bilmediklerini öğrenmek, konuşamadığını konuşmak bir nevi paylaşım ve dayanışma mekânına dönüşmüş.

Özellikle elli yaş üstü kadınlar neredeyse her gün kadın merkezine gitmekteler. Mahalledeki kadınlar için artık gündelik yaşamın önemli bir parçası haline gelmiş bir müşterek mekân/cinsiyet özgürlükçü kamusal alan kurumsallaşmasını sağlamış durumdadır. Bu bağlamda mahalledeki muhafazakâr ve erkek egemen hâkimiyetin katı keskinliğini yıkan/kırmış toplumsal değişim etkisi yaratan, mekânsallık bağlamında önemli bir pratiktir.Kadın doğasının toplum tarafından kabullenmiş rolleri etrafında kadın merkezi

¹⁰⁶Bkz: 4.2.1. Benusen Mahallesi bilgiler ve Bulgular

¹⁰⁷Asena Pala, Zorunlu Göç ve Kadın Deneyimi; Diyarbakır Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013

mekânının kadının gündelik ihtiyaçları ve faaliyetleri etrafında biçimlenmesi ve işlev değiştirmesi toplum ve erkeği ikna konusunda düşünülen stratejik bir yöntem olarak görülebilir. Ev ve avludan çıkamayan kadın önce çamaşır yıkayıp eve ekonomik katkı sağlamak için çamaşır evine geliyor, sonrasında çocuğu kreşe getirmek amacıyla merkeze geliyor. Kadının evden çıkarılma koşullarının yaratımı erkeği kolay ikna edecek ihtiyaçlar temelinde olması, mahalledeki kadın yaşamı üzerinde baskı ve zor yaşam koşullarının göstergesi olmaktadır. Bu bağlamda erkeğin kadını sadece kadın rolleri kapsamında evin dışıyla özdeşleştirilmesi sorunsalı ortaya çıkarmakta; içeriye ait olanın dışarı çıkması içerideki roller etrafında biçimlenmektedir. Bu rollerin dışında ortaya çıkan roller muhafazakâr toplumun kalıplaşmış rollerinin ters-yüz olması demektir, buda egemen eril toplumsallıkta kolay kolay benimsenmeyen bir biçimlenmedir. Ancak kadınlar erkeğin ve geleneksel toplumsal düzenin normlarını sarsan bir etki ile kadın merkezini ve çamaşır evini benimsemiş bir durumda kamusal alanda varlıklarını görünür hale getirmeyi başarmışlar denilebilir.

5.1.6. Benusen Çamaşır Evi (Kadın Merkezi)

Benusen Mahallesiinde yoksulluğun ve zor yaşam koşullarından en çok etkilenen kesim kadınlardır. Zorunlu göçle gelen yoksul kadınların mahalledeki gündelik yaşamları yoğunlukla evlerinde- avlusu olan- avlusunda, damda ve dar sokaklarda komşusuyla zaman geçirmenin dışında çok farklı bir sosyal yaşantısı bulunmamaktadır. Kadınların bu zor yaşam koşullarına destek ve danışmanlık yapmak, sosyal yaşamda varlığını görünür hale getirmek için dönemin Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi (2009 yılında) dört yoksul mahallede çamaşır evleri kurmuş, bu mahallelerden biri Benusen Mahallesi idi. Benusen Mahallesiinde Beyaz Kelebek Çamaşır Evi olarak kurulan kadın merkezi mahalledeki kadınların gündelik yaşamında önemli bir bileşen olmuştur.



Fotoğraf 14. Benusen Kadın Merkezi ve Beyaz Kelebekler Çamaşır Evi girişi

Çamaşır evleri projesinin kadınların yaşamında ve kentte yarattığı etkiyi DİKASUM'ın (Diyarbakır Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi)¹⁰⁸ açıklamalarına göre;

“Zorunlu göçle kente gelen kadınların evlerinden çıkarmanın hizmeti onların ayağına götürme kararı ile olabileceği, böylece yoksul mahallelerde çamaşır ve tandır evi açılması projeleri uygulamaya geçirildi. Çamaşır evleri, kadınların gündelik yaşamda işlerini hafifleterek, kadınların bir nebze evden çıkarabilmiştir. Her yıl 5000’den fazla kadın bu çamaşır evlerinden faydalanmaktadır. Bir yıl içinde 3696 hane halkı için makineler çalıştırılmıştır. Kadın ve çocuk eğitim kursları tarafından 9 okuma-yazma kursu açılmıştır. 2000’den fazla kadın danışmanlık hizmetinden yararlanmış ve ilgili kurumlara yönlendirilmiştir, sağlık, aile planlama, ilk yardım, emzirme, cinsel yollarla bulaşan hastalıklar, aşılama ve çocuk gelişimi konularında danışmanlık almıştır. Kadın sivil toplum örgütleri tarafından düzenlenen farkındalık artırıcı çalıştaylar, seminer ve tartışmalara kadınların katılımı sağlanmış; 613 ev doğum, hastalık ve ölüm gibi zamanlarda birebir ziyaret edilmektedir.”¹⁰⁹

¹⁰⁸ DİKASUM(Diyarbakır Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi): Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı bünyesinde kurulan ağırlıklı olarak zorunlu göçle gelen kadın ve aileden sorumlu bir birim olarak faaliyet yürütmektedir. Kentte zorunlu göçle gelen kadınların yoğun olarak barındığı mahallelerde kentle uyumu sağlayan ve yoksullukla başa çıkacak kadınlık faaliyetleri etrafında toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı politikalar temelinde çalışmalar ortaya çıkarmakta. Çamaşır evleri, tandır evleri, kadın sığınma evleri gibi kadınların sorunlarına çözüm amaçlı ortaya çıkan çalışmalar mahallelerde önemli etkiler yaratmıştır. Asena Pala, Zorunlu Göç ve Kadın Deneyimi; Diyarbakır Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 26-27

¹⁰⁹Ales Ateliers, Uluslar Arası Planlama ve Kentsel Dönüşüm Çalıştayı Analiz Raporu. Diyarbakır, 2011, s. 75

Diyarinsesi.org'un 5 ağustos 2009 tarihinde dönemin DİKASUM yetkilileriyle yaptığı habere göre; ‘Çamaşır Evini kurdukları ilk etapta erkeklerin eşlerine inanmadıkları için onları takip ettiğini dile getirmiş ‘çamaşır evini kurduğumuzda kimse gelmiyordu. Çünkü kadınlar eşlerinden çekindikleri için gelmiyordu. Eşleri orası kötü yer diye çok sert tepki gösteriyordu. Daha sonra birkaç kadın eşi ile birlikte çamaşırılarını getirmeye başladı. Eşlerini çamaşır evine getiren erkeklerin bazıları güvenmedikleri için saatlerce eşini bekliyor, kimisi de takip ediyordu. Ancak bir süre sonra yapılan çalışmaları görüp, güven duymaya başladılar’ Çamaşır evinin mahallede yarattığı etki bu şekilde aktarılmıştır.



Fotoğraf 15. Benusen Kadın Merkezi ve park alanından görünüş,

Kapalı, muhafazakâr bir yaşamın sürdüğü bu mahallelerde kadın intiharları ve erkek şiddeti görünür ölçüde gerçekleşmekteydi.¹¹⁰ Kadınların evlerinden ve mahallelerinden çıkması erkekler tarafından kabul edilmesi oldukça zordu. Kalkınma derneğinin araştırmasına göre Diyarbakır'daki gecekondu mahallelerindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği, aile içi şiddet/anlaşmazlık ve sosyal-kültürel-ekonomik yaşamla ilgili kadınların belirttiği sorunlar; *kadının ikinci sınıf olarak algılanması, erkeğin kadın üzerindeki baskısı, erkekler bize söz hakkı vermiyor, erkekler kadınların fikrini almıyor, eşim beni konuşturmuyor, erkekler izin vermeden evden dışarı çıkamıyoruz, kadınlar için sosyal aktivite yok, işe yaramıyoruz, kadınlar haklarını savunamıyor, erkekler kadınlara sert bakıyor, dayak yiyoruz eziliyoruz, kadın hakları ihlal ediliyor, şiddet gören kadınların kalabileceği yerler yok, kadın olduğumuz için para*

¹¹⁰Kalkınma Merkezi Derneği, *Zorunlu Göç ve Diyarbakır Raporu*, Diyarbakır, 2010, s.87-102

kazanamıyoruz, erkekler kadınların çalışmasına izin vermiyor, dul kaldım, ilk eşim ölünce kayınımla evlendim, kumam var, eşim benimle ilgilenmiyor, evlenmek zorunda bırakıldım, dil bilemediğimiz için derdimizi anlatamıyoruz, doktora gidemiyorum, kocama muhtacım, gelecek ile ilgili belirsizlikler var, eşim cezaevinde...özetlenmektedir. (Derneği, 2010, s. 81-82)

Kadınların zorunlu göçün yarattığı sorunların ötesinde mahallede ve aile içinde yaşadığı bu sorunlara çözüm amaçlı kurulan çamaşır evleri ve tandır evleri pratikleri yaşadıkları zor yaşam koşullarını kolaylayacak biçimde kadın varlığını görünür kılma temelindeydi. Kadınların evlerinin dışında bir alanda görünür olması erkekler tarafından, kadınların gözünün açılıp evlerini terk edecekleri korkusu demektir. Ancak erkeklerin bu karşı duruşlarına rağmen kadınlar kendileri için böyle bir merkezin yapılması zor yaşam koşulları içinde bir rahatlama/iyileşme sağlayacağını düşüncesiyle çamaşır evi çalışmalarını desteklemişler.¹¹¹

Çamaşır Evi sadece kadınların çamaşır yıkayacağı bir alan değildi; toplantıların, eğitimlerin, sosyal aktivitelerin, ekonomik becerileri kazandıran faaliyetlerin yürütüleceği, mahalledeki kadın görünürlüğünün daha da artacağı bir mekândı. Çamaşır merkezinin bu fikirle ortaya çıkışı zor yaşam koşullarında yaşayan kadınlar için bir nevi nefes alma mekânı olarak görülebilir.

Benusen Mahallesinde yaşayan Leyla mızrak (40) çamaşır evini yaşamındaki etkisini şu şekilde özetlemiştir; *'köyde çamaşıruları elle yıkıyorduk. Diyarbakır'da da uzun yıllar elle yıkadım. Sonra belediyenin çamaşır evini açtığını duyduk. Bize baya kolaylık sağladı bazen evde elle 2-3 sepet çamaşır yıkıyordum. Buda bel fitiği olmama neden oldu. Ama şimdi öyle sorunum kalmadı. Aynı zamanda Evde bulamadığım sohbeti burada buluyorum. Burada kadınlarla sigara, kahve içip güzel zaman geçiriyoruz.'*¹¹²

¹¹¹ DİKASUM, <http://www.diyarbakir.bel.tr/departmentdetail.aspx?did> , Erişim:12.09.2017

¹¹²Diyarinsesi.org'un 5 ağustos 2009, DİKASUM yetkilileriyle yaptığı haber: <Http://Www.Diyarinsesi.Org>, Erişim: 05.05.2017



Fotoğraf 16. Benusen Kadın Merkezi ve çocuk kreşi girişi

Çamaşır evinin konumu, Benusen Mahallesi'nin merkezinde mülkiyeti belediye ait imar planında park (kamusal alan) olarak planlı bulunan erişimi oldukça kolay bir yerdedir. Ancak çamaşır evinin tam karşısında bulunan çay evinde (kahvehane) günün her saatinde erkeklerin bulunması kadınlarda sürekli gözetleniyormuş algısının oluşmasına sebep olmuş. Bu sebeple kadınlar, akşam evinde eşi tarafından sorguya çekilmekte yapılan çalışmalar etkinlikler erkeklerce farklı yerlere çekilerek boşa çıkarılmaktadır. Bu durum çamaşır evine gelen kadınlar üzerinde yoğun bir erkek baskısı yaratmış, bazı kadınların çamaşır evine gelmemesinin nedeni olmuş.¹¹³ Ancak zamanla çamaşır evi kadınların evdeki gündelik ihtiyacını karşılayacağı bir yer olması nedeniyle erkeklerin gözünde kolayca meşrulaştırılan/kabullenilen bir mekân olabilmiş, böylece bu gündelik ihtiyaçlardan kaynaklı evinden çıkamayan kadınların müşterek bir mekâna gelerek sosyalleşmesi ve farklı aktivitelerin içine girme imkânı sağlanmış.

Yaşanan sorunlara rağmen Çamaşır evinde kadınların toplanması, zaman geçirmesi ve etkinlikler yapılması kadınlar tarafından benimsenmiş. Çamaşır evi mekânında karşılaşılan kadınlarla kurulan ilişki ve paylaşım mahallede oldukça önemli sosyalleşme ve müşterekleşme/dayanışmayı ortaya çıkarmış. Çamaşır evinde uzmanlar tarafından sunulan sosyo-psikolojik rehberlik desteği, meslek edindirme ve kişisel gelişim kursları kadınlar için daha sağlıklı –mevcut baskı ve hegemonik düzenin dışında- alternatif bir toplumsallığın olabirliğini tartışmaya açmaktadır. Basit bir ekonomik destek faaliyeti etrafında ortaya çıkan

¹¹³DİKASUM, <http://www.diyarbakir.bel.tr/departmentdetail.aspx?did> , Erişim:12.09.2017

Çamaşır evi mekân ıasında zor yaşam koşulları içerisinde kadınların kullanımında müşterekleşen, her türlü maddi/hissi paylaşımın olduğu bir mücadele/umut/ ve istisnai bir kamusal mekân olarak görülebilir.



Fotoğraf 17. Benusen Kadın Merkezinde, kadınlarla kahvaltı ve eğitim faaliyetleri,

Günümüz koşullarında Teknolojinin sunduğu rahatlık nedeniyle her evde çamaşır makinesi olması önemli bir ihtiyaç olarak görülmekte; böylece Benusen Mahallesiindeki yoksul her hanede çamaşır makinesi olabilmekte. 2015 yılından itibaren çamaşır evinde amaşırhane bölümü işlevini giderek yitirdi. Çamaşır Evinde bazı değişiklikler yapılarak, farklı çalışmaların ve etkinliklerin yürütülmesi sağlandı. Binanın kapalı mekânında ilaveler yapılarak 3-6 yaş arası çocuklara yönelik oyun odaları ve eğitim odaları eklenmiştir. Böylece küçük çocuğundan dolayı evinden çıkamayan kadınların da buraya gelmelerinin önü açılmış. Çamaşır evi, toplantı odaları, eğitim odaları, çocuk kreş alanı ve kadın danışmanlık merkezi olarak çalışmalarına devam etmektedir. amaşırhane faaliyeti etrafında mahalledeki kadınlarda sosyalleşme ve dayanışma imkânı sağlayan mekân, kadınların etkin kullanımının devam ettiği, bir arada komin çalışmaların yapıldığı alternatif bir kamusal mekân pratiği olma işlevini devam etmektedir.



Fotoğraf 18. Benusen Kadın Merkezinde çocuklar için yapılan etkinlik görseli

Bugün değişen siyasi-politik süreçten kaynaklı Benusen kadın çamaşır evinin işlevinin değiştirip değiştirilmeyeceği bilinmemekte.¹¹⁴ Ancak mahallede kadın görünürlüğünün ve dayanışmasının sağlandığı önemli bir müşterekleşme mekân pratiği potansiyeline sahiptir. Erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu tahakküme karşı, kadın kimliğinin varlık bulduğu bir mekân olmuş. Halen çalışmalarına devam eden çamaşır evi, Benusen kadın merkezi olarak belediyenin DİKASUM daire başkanlığına bağlı yetkililerce idare edilmektedir.

5.2. Filistin Al- Fawwar Kampı

İsrail devleti tarihin son 60 yıllık sürecinde Filistin devleti toprakları üzerinde işgal ve yerleşme politikası geliştirmiş, Filistin halkının neredeyse yarısından fazlasını kendi ülkesinde mülteci konumuna getirmiştir. Zorunlu olarak yerinden edilen Filistin halkı süresiz geçicilik hali ile giderek kalıcılaşan bir kamp yaşamı sürdürmeye mecbur kalmışlardır. Edward Said'in belirttiği gibi; *'Filistin'in İsrail tarafından işgali yüzyılın en uzun işgali'*dir. Yüzyılın yalnızca en uzun değil, aynı

¹¹⁴ 2015 Aralık ayında tarihi Suriçin'de başlayan çatışmalı süreç ile bağlantılı OHAL kapsamında 2016 Eylül ayından itibaren Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi dâhil kentteki ilçe belediyelere kayyumlar atanmıştır. Belediye yönetimleri devlet tarafından değiştirilen kentlerin daha önceki belediye döneminde yapılan çalışmalar durdurulmaktadır. Ancak Benusen Kadın Merkezi ve çocuk kreş alanı çalışmalarına devam etmektedir.

zamanda sonuçları itibariyle de en yıkıcı işgaldir. ABD Mülteciler Komitesi'ne göre, dünyadaki her dört mülteci den biri Filistinlidir.¹¹⁵

Filistin Halkının mülteci statüsüne göre nüfus dağılımı		
YIL	TOPLAM NÜFUS	MÜLTECİ NÜFUSU
1948	1.441.177	804.069
1995	7.689.621	4.645.248
2004	9.700.000	5.100.000

Tablo:2 Filistin Halkının yıllara göre mülteci statüsünü gösteren nüfus dağılımı

Dünya genelinde UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne¹¹⁶ kayıtlı on milyonu aşkın mülteci ve Orta Doğu'daki yaklaşık 60 kampta bulunan UNRWA Birleşmiş Milletler Yakın Doğudaki Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Kuruluşu'na kayıtlı beş milyon Filistinli mülteci bulunmaktadır. Dünya genelindeki mülteci sayısının Filistin'deki mülteci sayısı ile karşılaştırılması sonucu, dünyadaki genel mülteci sayısının yarısını Filistinli mültecilerin oluşturduğunu görmekteyiz. 1948 İsrail Devletinin kuruluşundan bugüne Filistin devleti üzerindeki sömürgeci ve işgal sürecini bu sayısal verilerden ve İsrail'in Filistin toprakları üzerindeki işgali, İsrail'in denetimine geçen toprakları gösteren harita 3'te görülmektedir.¹¹⁷

¹¹⁵<https://filistin.wordpress.com/2007/01/27/uluslararası-hukukta-filistinli-multeciler-sorunu-2/>, 14.08.2017

¹¹⁶UNHCR:United Nations High Commissioner for Refugees BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 14 aralık 1950 de Birleşmiş Milletler Genel Meclisi tarafından kurulmuştur. BMMYK, mültecileri korumak amacıyla yapılan uluslararası hareketleri düzenlemek, onlara liderlik etmek ve dünya çapındaki mülteci sorunlarını çözmekle yetkilendirilmiştir. Asıl amacı, mültecilerin haklarını ve refahını savunmaktır. Herkesin sığınma talebi ve diğer bir devlette gönüllü geri dönüş, yerel bütünleşme ve üçüncü ülkeye yerleştirilme seçenekleri ile güvenli bir şekilde barınma haklarını garantilemek için mücadele eder. BMMYK, insan haklarının korunmasında ve tartışmaların barışçı bir şekilde çözülmesinde etken olan koşulların yaratılması için, devletler ve diğer kurumları destekleyerek, zorla yerinden edilme vakalarını azaltmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda BMMYK, kendi ülkelerine dönmekte olan mültecilerin yeniden kaynaşmalarını güçlendirmek arayışında olup, mülteci yaratan olayların tekrarlanmasını önlemeyi amaçlamaktadır. BMMYK'liği mevzuatına göre mülteciler yüksek komiserliğinin temel hedefi; ırk, din, politik düşünce ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın ve tarafsız bir şekilde mültecilere ve diğer insanlara ihtiyaçları doğrultusunda koruma ve yardım sağlamayı hedeflemek.<http://www.unhcr.org/tr/about-us>, 12.07.2017

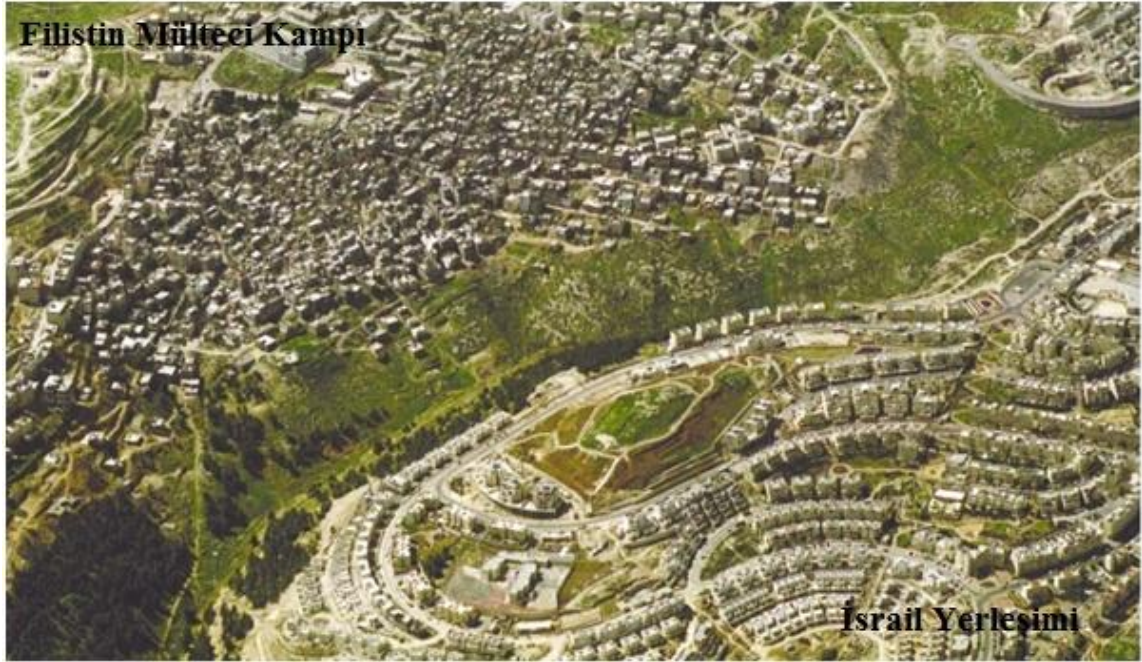
¹¹⁷UNRWA, West Bank Public Information Office Fawwar Camp Report, Palestine, 2016,



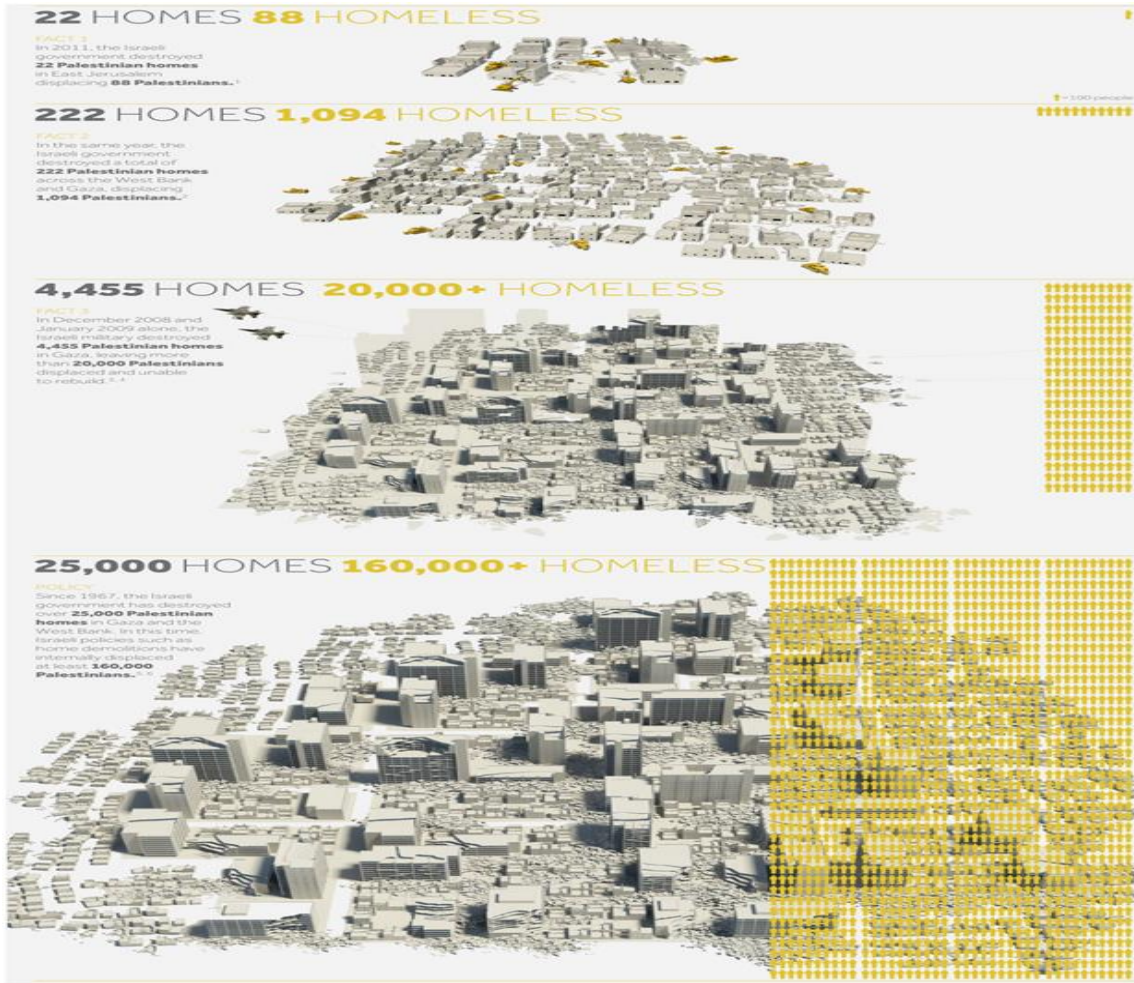
Harita 3. İsrail Devleti ve Filistin Devletini 1946-2000 yılları arasındaki değişimi (beyaz renk İsrail Dev. toprakları, yeşil renk Filistin Dev. toprakları)

İsrail Devleti, Filistin toprakları üzerinde hak iddia etmek ve işgal etmek için belli gerekçeleri uluslararası kurum (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) ve devletlere sunmaktaydı. Bu gerekçeler eski ahitte geçen topraklarda ve bölgelerde arkeolojik kazı yapmak amaçlı kurulan yerleşimler, yerleşimleri korumak için yayılarak güvenlik gerekçesiyle kurulan yerleşimler ile diğer önemli bir gerekçede 1858 tarihli Osmanlı arazi yasasıdır. İsrail Devleti Filistin'in Osmanlı hâkimiyeti dönemi geçerli olan Osmanlı arazi yasasını, devam ettirerek kendi çıkarları doğrultusunda yasal gerekçe olarak göstermektedirler. Bu yasa ile Filistin topraklarını devlet arazisi olarak kamulaştırmayı çok kolay bir yöntemle gerçekleştirmekte¹¹⁸ Bu yasa ile üç yıl art arda ekilip işletilmeyen arazi, devlet arazisi olarak mülkiyet değiştirebiliyor, böylece Filistin toprakları bu yasa kapsamında İsrail Devleti toprakları olarak el değiştirebiliyordu. Bugün İsrail topraklarının yüzde doksanı (%90) devlet arazisidir ve mülkiyet devri devlet tarafından engellenmiştir. Filistinlileri bütünüyle dışarıda bırakan bu düzenleme ile İsrail Devleti elde ettiği arazilerde sadece İsrail'li yerleşimlerini kolaylıkla konumlandırmaktadır.

¹¹⁸ Bu yasa 1917 yılına kadar Osmanlı himayesindeki Filistin'in tarım arazilerinde uygulanan bir toprak reform yasası. Bu yasa bir arazi parçası eğer en az on yıl boyunca devamlı olarak ekilip biçilirse mülk arazi (eken kişinin özel mülkü) kabul ediliyordu. Bir toprak sahibi araziye art arda üç yıl işletmediğinde ise bu arazinin statüsü 'miri' olarak değiştirilmekte ve arazi kişinin elinden alınıp devletin eline geçiriliyor. (Weizman, 2016, s. 166-167)



Fotoğraf 19. Batı Şeria’da Bir Filistinli mülteci kampı ile İsrail yerleşimi hava fotoğrafı,



Şekil 11. 1967 – 2011 yılları arasında Filistin Halkının evsizleştirilmesi ve yerinden edilmesini gösteren sayısal veri görseli

İsrail Filistin toprakları üzerindeki işgali ve mekânsal politikalarını Gazze ve Batı Şeria da farklı koşullarda uygulamaktaydı.¹¹⁹ Gazze’de işgal ve sömürge politikalara gösterilen aşırı tepki ile burada sızdırmaz bir ilişki ortaya çıkarırken, Batı Şeria’da daha gevşek ilişkiler üzerine kurulmuştu. Bu bağlamda İsrail’in Batı Şeria’da ürettiği işgal mimarisi Gazze’den farklı bir biçimde uygulanmakta; Gazze’de İsrail işgaline gösterilen sert tepkinin yansıması ile İsrail burada yer alan yerleşkelerini 2005 yılından sonra boşaltmış, bölgeyi havadan ve karadan bombalamaya başlamış, tellerle çevirmiş ve dünya ile sosyal, ekonomik ve mekânsal ilişkisinin koparıldığı bir hapishaneye çevirmiştir. Batı Şeria’da ise yüz yirminin üzerinde İsrail yerleşkesi halen bulunmakta ve yaklaşık beş yüz bin civarında İsraili buralarda barınmaktadır. İsrail’in Batı Şeria’da uyguladığı gevşek politikanın en önemli nedenleri arasında Filistinlilerin İsrail ekonomisinde işgücü olarak çalışması olduğu aşikâr.¹²⁰

Batı Şeria’da konumlanan İsrail yerleşimlerinin ve işgal mimarisinin yayılmasıyla, kamp mimarisi de süreklileşerek farklı bir kentsel form ile değişim göstermiş. Son altmış yıllık yaşamlarını kamplarda geçiren Filistinliler, artık kamp mimarisinin kendiliğinden, ihtiyaçlara bağlı, kalıcı bir kentsel formda değişimini son 20-30 yıllık süreçte kabullenmiş.Öncesinde eve dönüş hakkını uluslararası yasalar karşısında zayıflatmamak için bu fikri büyük bir tepki ile karşı çıkmaktaydılar. Ancak artan genç nüfus ve ortaya çıkan ihtiyaçlar kampların kalıcı bir mekânsallığa doğru zorunlu dönüşümünü yaratmaktadır.

Al-Fawwar Kampı, Batı Şeria Bölgesinde kurulan (1949) ilk sığınmacı kamplarındandır.Kamp,Batı Şeria’da El-Halil (Hebron)¹²¹Kentinin Güneydoğusunda yaklaşık

¹¹⁹ İsrail’in Filistin topraklarını işgal süreci ‘İsrail projesi’ olarak adlandırılan, devlet merkezli nazım imar planları üstüne temellendirilmiş. 1950’li yıllarda ve 1960’ların başında devlet planlanması profesyonel mimarlar ve planlılar tarafından yapılırken, 1967 yılından sonra politikacılar, generaller ve ideolojik aktivistler tarafından üstlendi. Arieş Şaron’un planı devletin Filistin topraklarının işgal edilmesinde ve İsrail yerleşimlerinin konumlanmasında büyük bir rol oynamış. Yerleşimlerin kurulması için uluslar arası kurumlara sunulan stratejik gerekçeler öncelikle güvenlik için kurulan askeri üsler, işçi kampları ve eski ahitte geçen vaat edilmiş topraklarda arkeolojik kazılardır. (Weizman, 2016, s. 129-140)

¹²⁰Pelin Tan, Alessandro Petti & Ömer Faruk Gönenç, Kamp/Mülteci: Çatışma Mekanlarında Sömürgeleştirme Mimarlığı, Arredamento mimarlık , Sayı 3, s: 60-84. 2015

¹²¹El Halil (Hebron); Arapça’da al-Khalil, İngilizce’de Hebron olarak anılan El Halil Tunç Çağı’nda Filistin’de kurulmuş ilk şehirlerden biridir. Oldukça eski dönemlerde kurulan kent eski ahitteki metinlere konu olduğu saviyla israil işgalinin yapılması için gerekçe olmuş. Eski ahitteki metinler gerekçe gösterilerek arkeolojik kazılar yapılması, İsrail hükümetinin Kentin sömürgeleştirmesini nedenini hızlandırmıştır. Tarihi bir yerleşim 150.000 sakiniyle El Halil Belediyesi, istila altındaki Doğu Kudüs’ten sonra Batı Şeria’nın en büyük şehridir. El Halil bölgesi 400.000’in üzerinde nüfusuyla en kentleşmiş bölgedir: Nüfusun %67’sini şehirde yaşayan sakinler, %30’unu kırsal bölgede yaşayan köylüler ya da Bedeviler ve %3’ünü de Al-Arroub ve Al-Fawwar mülteci kampında yaşayan mülteciler oluşturmaktadır. Merkezindeki göçmenlere rağmen El Halil, taşocakçılığını da içeren çeşitli

sekiz kilometre mesafesinde konumlanmıştır. Bölgenin eski tarihi ve hareketli bir kenti olan El-Halil kendine yakınlığı,kampın büyüyen kentle ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar temelinde ilişkilenmeyi sağlamaktadır. Böylece kampta yaşanan göç yoğunluklu El-Halilkentine doğru bir yönelimle olmaktadır.



Fotoğraf 20. 30.06.1961’de Al Fawwar Kampından gündelik yaşam görüntüsü,

Fawwar Kampı, 1967 de İsrail’in mekânsal işgal politikasının hali olan İsrail yerleşimi Hajeya ile de komşu bir yerleşimdir. İsrail Devleti’nin tarihselliğinde kontrol altına alınması gereken Filistinliler/ Fawwar Kampı sakinleri ile bu konumdan kaynaklı sürekli karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu nedenle İsrail Devleti, gevşekte olsa giriş çıkışların İsrail askerleri tarafından kontrol edildiği bir kontrol noktasından Fawwar kampına girişleri kontrol

üretim alanları ile oldukça hareketli bir ekonomi ve endüstri merkezidir. El Halil, 15 Ocak 1997’de İsrail ordusunun geri çekilmesinin ardından yapılan bir anlaşma ile 2 bölgeye ayrılmıştır. H1 bölümü – El Halil Belediyesi’nin %80’i- Filistin özerkliğindedir; H2 bölgesi – %20- ise İsrail kontrolündedir.

etmektedirler. Bu bağlamda Fawwar Kampı ve İsrail Devleti arasında bazen geçirgensiz bazen de gevşek ilişkinin olduğu karmaşık bir etkileşim ortaya çıkarmaktadır.¹²²

5.2.1. Al -Fawwar Kampı Tarihçe, Demografik Yapı ve Yaşam

Fawwar Kampı, Filistin coğrafyasının farklı bölgelerinde mülteci olan Filistinliler için 1949 yılında kurulmuş bir kamptır. İlk olarak boş bir arazide çadırlarla kurulan kamp zamanla zorunlu ihtiyaçlara bağlı kalıcı kentsel forma evrilmiştir. 1967 yılındaki altı gün savaşları sonucu kamp nüfusu azalmış olsa da birden fazla kuşağın bir arada yaşam sürdüğü bir yerleşim konumundadır. Fawwar Kampı 1967 öncesi 5056 kişi barınmaktayken, bugün kayıtlı nüfus 9500 kişidir. Okullarda okuyan çocuk sayısı 2000 civarındadır.¹²³



Fotoğraf 21. Batı Şeria Al-Fawwar mülteci kampı çadır yerleşimi görüntüsü (1950)

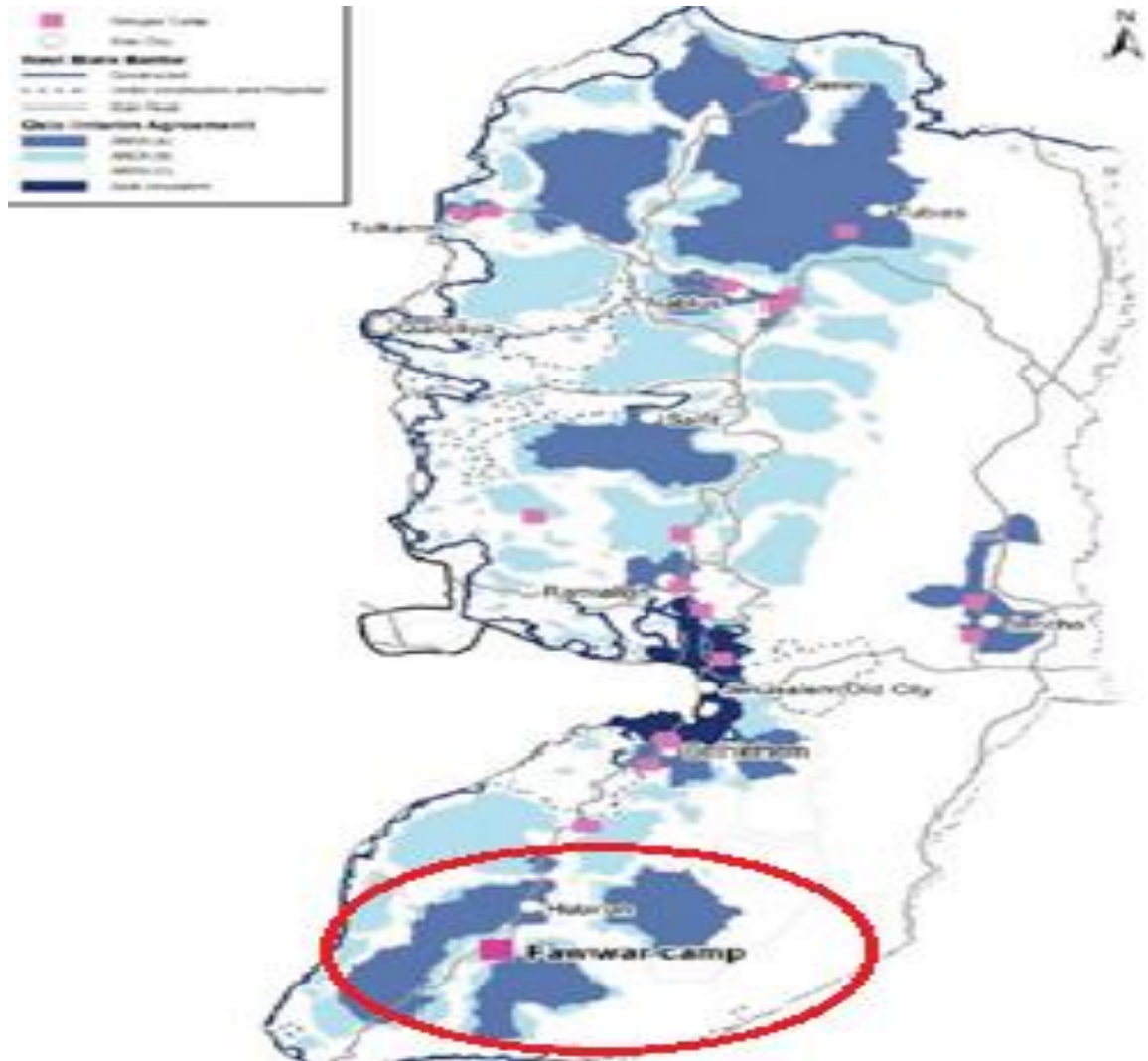
UNRWA denetiminde olan Fawwar Kampı için temel insani hak ve ihtiyaçlarına göre kurulan merkezler ve burada çalışanların sayısı şöyledir: UNRWA çalışanı 128 kişi, okullarda eğitim veren 93 kişi, sağlık merkezinde görevli 17 kişi, sosyal yardım merkezinde 3 kişi, sanitasyon (hijyen ve sağlık koşullarını iyileştirme) merkezinde 10 kişi, kamp idaresinde 5 kişi'dir. Kampta bulunan sosyal-kültürel hizmetleri veren kurumlar; Kampta 4 adet okul, bir adet sağlık merkezi,

¹²²Pelin Tan, Alessandro Petti & Ömer Faruk Gönenc, Kamp/Mülteci: Çatışma Mekanlarında Sömürgeleştirme Mimarlığı, Arredamento mimarlık , Sayı 3, s: 60-84. 2015

¹²³UNRWA, West Bank Public Information Office Fawwar Camp Report, Palestine, 2016,

UNRWA bağı bir yardım merkezi, UNRWA bağı bir kadın merkezi, UNRWA bağı öğrenim kaynakları merkezi bulunmaktadır.¹²⁴

Fawwar Kampı sekiz kilometre mesafesinde bulunan, El-Halil kentine doğallığından sosyal-ekonomik bağlamda ve mekânsal olarak adapte olmuş durumdadır. Kamp yerleşkesi 27 km'lik alanı kaplamakta ve artan nüfusa bağı olarak giderek genişlemektedir. Son on yıllık süreçte kampta elektrik, su kanalizasyon sistemleri İsrail Devleti denetiminde kurulmaya başlanmış. Daha önce İsrail kontrolünde olan elektrik ve su şebekeleri kamp halinin mekânsal dönüşümünün kalıcı hale getirilmesini hızlandırması ihtimaline karşı kamptakiler tarafından kabul edilmemekteydi. Ancak kampta ortaya çıkan sağılık sorunları ve insani ihtiyaçlar nedeniyle alt yapının kampta uygulanması kabul edilmiş.



Harita 4. Filistin-İsrail toprakları ve Fawwar Mülteci Kampının konumunu gösteren harita

¹²⁴ A.g.e West Bank Public Information Office Fawwar Camp Report,

Kampta büyüyen ikinci-üçüncü kuşak (genç nesil) genellikle ekonomik ve sosyal ilişkiler bağlamında El- Halil (Hebron) Kentine göç etmektedirler. Kamp ile El-Halil arasındaki mesafe (7,5 kilometre) kent ve kampın yayılarak büyümesiyle giderek birleşmektedir. Bu bağlamda kentin çevresinde kentle bütünleşen ama uyum kuramayan bir kent parçası formundadır. Kamp giderek kent olmakta ama yasal bir dayanak olan kamp olma halini de terk etmemek için tam anlamıyla da bir kent olma fikrini benimsemeden farklı bir kentlilik formunu ortaya çıkarmaktadır. Kampın mekânsal dönüşümünü ağırlaştırılan en önemli neden 'Eve Dönüş Hakkını' baki kılmak ya da bu düşüncenin kaybedilmesi korkusuna gösterilen mekânsal bir direngenlik halidir. Çadırla kurulan kamp bu direngenliğe karşı artan nüfusa değişen yaşam koşullarına cevap bulmaya çalışan bir farklı mekânsal dönüşümle -modern kent görünümünden farklı- biçimlenmiş.

Bu yeni kentlilik adaptasyonuna karşı İsrail işgal sürecini yaşamış yaşlı nesil bu mekânsal ve sosyo-ekonomik değişime itiraz etmektedirler. Bu nedenle kampta büyüyen çocuklar sürgün edildikleri yerlerin tarihi ve yerinden edilme sürecinin sözlü anlatımları ile olgunlaşmaktalar. Bu sözlü tarih koştukları topraklara geri dönme hakkını - Eve Dönüş Hakkı- canlı tutmayı sağlamaktadırlar. Bu durumda kampın yasal meşru zeminini oluşturan geçicilik düşüncesine bağlı kalarak El-Halil Kentine veya başka bir kente yerleşme/hayat kurma olanağı, yaşlı-orta sınıf tarafından ısrarla red edilmektedir. Bu durumu kabullenmeyen kesim -yoğunlukta genç kesim- kampın mekânsal dönüşümünün olması gerektiği ve yeni yerleşim alanları kurmayı tercih etmekte.



Harita 5. Al-Fawwar Kampı gösteren uydu görüntüsü,

Fawwar Kampında gündüz El-Halil kentine ya da başka bir kente işe giden, sokaklarda dolaşan çarşıda gezen, yeni nesil, akşam İsrail'in güvenlik kontrolünden geçerek mültecilik halini geri dönmektedir. Böylelikle Gündüz kentli, gece mülteci farklı toplumsal kimlikler arasında sıkışan bireyler olmaktadır.

Kamplar acil, geçici alanlar olarak barınma amaçlı ortaya çıkmakta; ilkin meydanlar, parklar ve sosyal-kültürel alanlardan yoksun olarak yapılanmaktadır. Kamplardaki kamusal alanlardan yoksunluk, mülteci olarak yerinden edilmiş, zor şartlarda yaşayanlar olarak kendilerini tanımlamaları amaçlı 'Eve Dönüş Hakkını' güçlendirmek için korunmuş bir gerekçeydi. Ancak yıllardır kamplarda süren yaşam ve artan nüfusun ihtiyaçları, beklentileri temelinde zorunluluktan kamusal alanların ortaya çıkması bir gereklilik haline gelmiş. Böylece Kampta dönüşümü hızlandıran önemli mekânsal yapılanma kamusal alanlara duyulan ihtiyaçlardır. Kampta yaşayanların birlikte kullanacağı, zamanın geçireceği, dayanışma ve müzakerenin yapıldığı temel insani ihtiyaçlar bağlamında kamusal alanların yapılması, kamp sakinlerince müzakere edilerek kabullenilmektedir. Kamp halinin kalıcılaştıracağı savunusunu yapanlar zamanla ortaya çıkan bu kamusal mekânların kamp halinin ve eve dönüşümü ortadan

kaldıran bir kentsel teslimiyet olmadığı, aksine dayanışmanın direnişin ve siyasi örgütlüğün sağlandığı, ötekiliğe açılan özgürleştirici yaşam formları olduğu benimsenmektedir.¹²⁵



Fotoğraf 22. Al Fawwar Kampında gündelik yaşamdan fotoğraflar

Fawwar kampındaki sığınmacılar süreklileşen kamp yaşamının mekânsal değişimi için Filistin’de alternatif bir yöntemle mimarlık ve şehir planlama çalışmalarını yürüten platformlar olan Decolonizing Architecture (DAAR) ve bu kurumun uzantısı olan Campus in Camps inisiyatifleri ile birlikte katılımcı kamusal alan tasarımları çalışmaları ile sömürsüzleştirme¹²⁶ mimarlığı pratikleri yapmaktalar. Yürütülen bu katılımcı pratikler, yasal kamp formunun-sürgün mimarlığının- farklılaşan mekânsal dönüşümünü sorgulayan, müzakere eden ve hak mücadelesi ile ilişkilendirmeye çalışan oluşumlar olarak görülebilir.

¹²⁵Pelin Tan, Alessandro Petti & Ömer Faruk Gönenç, Kamp/Mülteci: Çatışma Mekanlarında Sömürsüzleştirme Mimarlığı, Arredamento mimarlık , Sayı 3, s: 60-84. 2015

¹²⁶Sömürsüzleştirme mimarlığı kavramı: Savaş, işgal ve marjinal çatışma arazisinde, egemen iktidar tarafından ortaya çıkan her türlü sömürü dispozitiflere -kurumları, mimari biçimlerine- karşı kendi otonom söylemini etik, hak ve insani ihtiyaçlar temelinde kuran mimari/mekânsal pratikler olarak tanımlanabilir. Bu kavramın ortaya çıkaran ve bu yönlü çalışmalar yürüten mimar ve akademisyenler: Eyal Weizman, Sandi hilal, Alessandro Petti, Pelin Tan, Markus Missen’dir. Sömürsüzleştirme mimarlığına somut pratikler decolonizing architecture(Filistin), campus in camps (Filistin), herkes için mimarlık (İstanbul), Gaza platformu gibi kolektifler örneklenebilir. (Tan, Sömürsüzleştirme Mimarlığı, 2015)

İsrail sömürge mimarlığının yarattığı mülteci kampları ve terk edilmiş yerleşimler geri dönüşü olmayan bir eskililik halini de ortaya çıkarmıştır. Filistinliler köyleri, kentleri yıkılmış durumda eve dönüş hakkı verilse de artık eskisi gibi bir yaşamları olmayacağını düşünmektedirler.¹²⁷ Bu bağlamda kalıcılaşan kampların mekânsal dönüşümü kamp sakinlerinin karar verici olduğu alternatif-katılımcı mimarlık yöntemleriyle ihtiyaçlar ve beklentiler temelinde planlar/projeler yapılabilirliği tartışılmakta. Bu alanda çalışmalar yürüten Decolonizing Architecture (DAAR) ve Campus İn Camps inisiyatifleri kamplarda tasarladıkları alternatif mekân üretim yöntemleri önemlidir. Katılımcı mimarlık ve sömürsüzleştirme mimarlığı pratikleri temelinde hak arayışı, mücadele yöntemlerini ortaya çıkarmaktadır.¹²⁸

Fawwar Kampı bugün kamp ile kent arasında sıkışmış, Türkiye’de ve üçüncü dünya ülkelerinde görülen kendiliğinden gelişmiş, mülkiyetsiz gecekondu-favelalar-gettolar formunda bir mekânsal doku/yapılaşma ortaya çıkarmıştır. Sağlıklı barınma ihtiyacından son yirmi yıllık süreçte çadır ve barakadan, zorunlu kalıcılık haline dönüşüm denilebilir. Kamp sakinleri tarafından artan nüfusa ve barınma ihtiyacına karşılık yapılmış bitişik yoğun konut yapılaşması, dar sokaklar gözle görülen belirgin kentsel dokudur.



Şekil 11. Fawwar kampı yapısal değişim ve kalıcılaşan yerleşim dönüşümünü gösteren görseller

Fawwar Kampı kadın sakinleri ile yapılan araştırma ile yoğunluklu olarak kampa gelmeden önce köylerden geldiklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla tarım ve kırsal nitelikli bir yaşam sürdürmekteyken işgal ve sürgün yaşamıyla ekonomik becerileri ellerinden alınmıştır.

¹²⁷Bknz: <https://www.nytimes.com/2014/09/07/world/middleeast/refugees-reshape-their-camp-at-the-risk-of-feeling-at-home.html#>, 09.07.2017

¹²⁸ Campus in camps inisiyatifi daheisheh kampında üçüncü kuşak Filistinli mülteci gençler, mimar, şehir plancı ve mekân araştırmacılarla birlikte kamp içinde katılımcı bir tasarım ve ortak kamp yaşamını sembolize eden beton bir çadır inşa etmişlerdir. Kamusal alanda inşa edilen beton çadır, bir toplanma yeri ve geçmiş yıllarda çadırlarla kurulan, şimdi kentleşmiş mülteci kampları için sembolik anıt olarak kurgulanmıştır. (Tan, sömürsüzleştirme mimarlığı, 2015)

Geldikleri ilk zamanlarda Kamp ortamında UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve UNRWA Birleşmiş Milletler Yakın Doğudaki Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Kuruluşu'na bağlı oluşturulan sosyal yardım çalışmaları ve kuruluşlarıyla yaşamlarını sürdürmekteydiler. Sonra ki dönemlerde UNRWA tarafından verilen mesleki eğitimler ve kendi ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik becerilerin kazanılmış. Diğer taraftan Kamp sakinlerinin büyük çoğunluğu ekonomik olarak El-Halil Kentine de bağımlı durumdadır. Her gün El-Halil Kentine gidilip çalışılmakta, akşamın uygun saatinde kampa dönmekteler. Yoğun güvenlik önlemlerinin alındığı günlerde saatinde kampa gelemeyenler güvenlik girişi saatinin kapanmasıyla kampa erişimleri kapanmakta, kamp sakinleri dışarıda kalmaktalar. Bu zor yaşam şartlarına rağmen kamptan Eve Dönüş Hakkını baki kılmak amaçlı El Halil kentine göç etmeyi istememekteler.

Ortaya çıkan bu dışa kapalılık hali kampın mekânsal ve ekonomik yapısını şekillendirmenin önünü açan bir etken olmakta, kendi ihtiyaçlarını karşılamaya dönük kamp içinde ekonomik mekânların ortaya çıkması sağlamaktadır. Kampın doğu-batı doğrultusunda uzanan ana ulaşım yolu üzerinde ticari yapılaşma konumlanmış durumdadır.

Son yıllarda ekonomik durumu biraz iyi olan kesimin inşa ettiği yapılarla, kampın etrafındaki boş arazilerde modern görünümlü konutlar yapılmaktadır. Böylece kampın dışına çıkma imkânı olan kesim, kampta yakın, kampın yapılaşma dokusundan oldukça iyi durumda konutlar inşa ederek akrabalarıyla olan bağımlı/ilişkisini koparmamaktadır.



Fotoğraf 23. Fawwar Kampının etrafında yapılan modern konutlar.

Gün içerisinde sosyal, ekonomik olarak El-Halil kentiyle kurulan kentsel ilişkiler ağı, akşam farklılaşan bir kimlikle –mülteci- son bulurken, ortaya çıkan bu kimliksel paradoks hali duvarlara çizilen grafitilerle simgeselleşmektedir. Kampın doğu-batı aksındaki ana ulaşım aksı üzerindeki İsrail kontrol kapısının etrafını saran İsrail duvarları dâhil kampı sınırlandıran birçok duvara yaşamsal itiraz (intifa) tepkisel olarak sembolleşmektedir. Duvarlara resmedilmiş şehit imgeleri, sürgün, işgale tepkiler yazılar ve sembollerle seslerini duyurmak amaçlı araçsallaşmaktadır.



Fotoğraf 24. Süreklileşen kamp yaşamına karşı İsrail duvarlarında tepkisel çizilen grafitiler,

Fawwar Kampında toplumsal yaşam, yoğunluklu olarak geleneksel muhafazakâr bir formda iki-üç ailenin bir arada yaşadığı geniş aile yapısındadır. Hanedeki ortalama kişi sayısı yoğunlukla 5-10 kişi arasındadır.¹²⁹ Hızlı artan nüfus yoğunluğuna rağmen kamptan göç zorunlu sebepler dışında meydana gelmemektedir. ‘Eve Dönüş Hakkı’ fikri kampta yaşayanları bir arada kalması/yaşamalarını kontrol eden en önemli nedendir. Bu düşünce kampın mekânsal değişimini biçimlendirdiği gibi politik alanda da örgütlü kamp yaşamını inşa etmektedir.

¹²⁹ Bknz: 4.2.2. Al-Fawwar Kampı (Filistin) Bilgiler ve Bulgular



Fotoğraf 25. Kamplardaki politik yaşam içinde kadınlarında önemli bir yere sahip olduğunu gösteren bir grafiti,

Fawwar Kampında toplumsal dayanışma ve sosyal ilişkiler oldukça güçlü durumdadır. İsrail sömürgeleştirilmesi ve süresiz sürgün tarihiyle büyüyüp her kesim örgütlü bireyler olarak olgunlaşmaktadır. Bazı zamanlar İsrail Güvenlik Güçleri ile kamp sakinleri arasında gerginlikler yaşanmaktadır. Bu durumlarda İsrail güvenlik güçlerince kamp giriş çıkışları kapatılmakta ağır şiddet ortamı ve müdahaleler yapılmaktadır.¹³⁰ Ortaya çıkan bu savaş ve çatışma koşulları kampta yaşayan kadın ve çocuklar için ağır travmatik etkilere neden olmaktadır. Kamp sakinleri bu ağır güvenlik kontrolleri ve müdahaleleri arasında yaşamlarını sürdürmekte, hak ve hukuk mücadelelerine devam etmektedirler.

5.2.2. Al Fawwar Kampı Zayıf ve Güçlü Yönler (SWOT Analizi)

Fawwar'da zorunlu kamp yaşamı, zorunlu bir mekânsal biçimlenmeyi ortaya çıkarmış durumda. Süreklileşen mekânsal ve toplumsal yaşam, zamanın ve yaşamın gerekliliği/getirdikleri temelinde farklılaşmasının önünü açmış. Eve Dönüş Hakkının kaybedilmemesi adına kampın kentleşme süreci gecikmiş olmasına karşın, kampsal değişim, bu politik örgütlenme etrafında göçü engellemiş ve kampın farklı bir kentsel yapılanma formunda inşasına imkân tanımıştır.

Sürgün tarihselliği ile büyüyüp birey, kampın dışına gitme fikrinden kaçınmakta, kalıcılık ve geçicilik tartışmaları etrafında farklı bir mekânsal/toplumsal inşayı yaratmaktadır. Sömürge

¹³⁰Bknz: <https://www.nytimes.com/2014/09/07/world/middleeast/refugees-reshape-their-camp-at-the-risk-of-feeling-at-home.html#>, 09.07.2017

mimarlığına karşı, otonom ve katılımcı sömürsüzleştirme mimarlığı gibi politik ve örgütsel yaklaşımları barındıran alternatif mekân üretme yöntemleri belirginleşmektedir. Bu bağlamda ortak müşterek yaşamın sürdüğü kamp, sosyal dayanışmanın ve müzakerenin kendiliğinden oluştuğu alternatif bir kent parçasına dönüşmektedir. Güçlü dayanışma ve müşterek toplumsal yapı, kamp yaşamını olumlu bağlamda sürdürmenin güçlü bir yanı olarak görülebilir.



Fotoğraf 26. Zorunlu kamp yaşamında gündelik hayatta sıradanlaşan İsrail duvarı,

Süresiz mültecilik hali ve kamp mekânı beraberinde birçok sorunu barındırmaktadır. Sürekli gözetim ve kontrol edilmek yaşamı zorlaştırmakta, mekâna aidiyeti zayıflatmaktadır. İnsanı barınma ve temel ihtiyaçtan ortaya çıkan kamp yaşamı/mekânı İsrailin kontrollü giriş-çıkışları, karşısında kurulmuş İsrail güvenlik yerleşimi ve mekânı sınırlandıran İsrail duvarlarıyla her yönden izlenenler/kontrol edilenler-ideal hapisane- algısı yaratmaktadır.¹³¹ İsrail'in giriş-çıkış kontrol noktasında potansiyel tehlikeli bedenler olma hali, her an öldürülme ile karşı karşıya bırakmaktadır. Değişen yaşam formu ve yaşanan kimlik farklılaşmaları- İsrail Devleti

¹³¹ Jeremy bentham'ın 1785 yılında tasarlamış olduğu, nezaret altındaki kişinin her an ve her yönden gözetlenmesine olanak veren, şimdiye dek hayata geçirilmemiş hapisane modeli. Çevrede daire şeklinde bir yapı; merkezde kule, kulede dairenin iç tarafına bakan geniş pencereler açılmış. Bina, her biri enine uzanan hücrelere bölünmüş; her bir hücre, biri iç tarafta diğeri dış tarafta olmak üzere iki pencereye sahip. Merkezi kuledeki gözetleyen, kendisi görünmeksizin her hücrenin içini görebiliyor. (Stavrides, 2016, s. 146)

nazarında değersizleşen kimlik, Filistin devleti tarafından hak ve özgürlükler temelinde yürütülen mültecilik- belirsiz ve paradoksal bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Kendiliğinden gelişen mekânsal değişim kalıcılık ve geçicilik metaformu içine sıkışmış durum, zaman ve mekâna karşı direngenlik, nesiller arasındaki düşünsel karşıtlığı ortaya çıkarmaktadır. Kamp yaşamında geleneksellik-modernlik, kalıcılık- geçicilik, düzen ve düzensizlik kavramları etrafında olgun nesil ile genç nesil arasında farklılaşan toplumsal yaşam tartışmalarını görünürleştirmektedir. Genç kesimin hak ve özgürlükler çerçevesinde yürütülen siyasi-politik mücadelelerinden vazgeçmeden, mevcuttaki kamp yaşamına ve mekânına müdahaleleri belirginleşmektedir. Kampta sürdürülen geçici mekânsal yaşamın 'Eve Dönüş Hakkı'nın' kaybedilmesine olanak sağlayan meşru bir gerekçe olmadığı tartışmaları ortaya çıkmaktadır.

Olağan süreçte gelişen kentlerin sunduğu-ekonomik, sosyal imkân ve koşullar kamptakilerin-yoğunlukla genç kesimin- ilgisini çekmekte. Bu bağlamda yeni yaşam formu doğru ya da yanlış tartışılır bir halde ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar temelinde şekillenmektedir. Bu anlamda bölgenin sosyal ve ekonomik alanda hareketli bir kenti olan El-Halil (Hebron) kentinde tecrübe edilen olağan kent yaşamı kamptakileri etkilemektedir. El Halil kentiyle olan etkileşimi kampın mekânsal dönüşümünü hızlandırmakta, yanı başındaki hareketli kentsel baskı, kampın giderek kalıcı bir kent parçasına dönüşmesinin önünü açmaktadır. Kamptan kopmak istemeyen ancak daralmış kamp mekansallığında da barınmaya alan bulamayanlar; kampın etrafında konutlar inşa ederek, kamp El- Halil Kentine giderek yaklaşmaktadır.

Güçlü toplumsal örgütlü yapı kamptan büyük göçlerin önüne geçmekte, ancak hızlı nüfus artışıyla yoğunlaşan genç kesim kamp mekânsal ve toplumsal yapısına karşı bir kopuş yaşamakta. Genç kesim modern dünyanın sunduğu imkânların cazibesine kapılıp göç edebilmekte ve ya kampın değişim-dönüşümü hızlandırmaktadır. Genç kesimin göç etmesine imkân tanıyan diğer bir önemli neden işsizlik ve kampın kısıtlı yoksul yaşamıdır. Günümüz insani yaşam ihtiyaçlarına cevap olamayan kamp hali, alternatif arayışların önünü açmaktadır.

Toplumunun aşırı/keskin muhafazakâr yapısı başta kadınlar üzerinde baskı ve tehdit unsurları yaratmaktadır. Keskin muhafazakârlık ve erkek otoritesine dayalı toplumsal düzen-feodal/patriarkal sistem- kadınların dar ve yoğun yapılaşmış kamp yaşamındaki sıkışıklıkla birlikte evlere kapatılmaktadır. Bu zor yaşam koşullarında istekleri ve beklentileri geride kalan kadınların mültecilik kimlikleri/statüleri hukuki anlamda daha belirginleşmektedir. Zorunlu ve zor yaşam sürdüren kadınların aile ortamında şiddet gördükleri yapılan alan araştırmasında belirtilmektedir. Kadınlar için İsrail şiddetine karşı yürütülen mücadele ile birlikte erkek

şiddetine karşı mücadele yöntemleri geliştirmek için kadın merkezinde toplumsal cinsiyet eğitimleri ve çalışmalar yapılmaktadır. Fawwar'da kadınların kamusal alanda görünürlüğünü olumlayan meydan pratiği kadın ve kamusal tartışmalarını muhafazakâr kamp yaşamında tartışmaya açmış, bu anlamda meydan mimarlığının muhafazakâr toplum yaşamında sabitlenmiş rolleri yerinden sarsan önemli bir pratiktir.

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER	FIRSATLAR	TEHDİTLER
İsrail işgaline karşı güçlü siyasi-politik ve örgütlü duruş	Kalıcılaşan kamp yaşamı, süreklileşen mültecilik kimliği ve duvarlar içine sıkışan yaşamın zorluğu	Yürütülen hak ve özgürlük mücadelesinin dünya kamuoyunda desteklenmesi fırsata dönüştürülebilir.	İsrail işgali ve güvenlik politikaları her zaman bir tehdit oluşturmaktadır
İktidar/egemen dışında kendiliğinden ortaya çıkmış mekân ve toplumsal dayanışma,	Kamusal alanların, sosyal alanların ve eğitim kurumlarının yetersizliği	İsrail şiddetinin uluslararası camiada yarattığı negatif etki Filistin halkının hak ve özgürlük mücadelesini fırsata dönüştürebilir	İsrail ve kamp sakinleri arasında her an çıkabilecek çatışma hali bir tehdit.
İktidar ve mülkiyet ilişkilerinden bağımsız toplumsal ve mekânsal inşa	İsrail'in güvenlik uygulamalarıyla sürekli gözetim ve denetim hali	Otonom yönetim ve müşterek toplumsal yaşam, alternatif bir toplumsallık fırsatı yaratabilir.	Kamp yerleşimindeki mekânsal dönüşüm 'Eve Dönüş Hakkı'nı etkisizleştirilen bir tehdit olarak görülmekte
Eve dönüş hakkının uluslar arası camiada da yarattığı temel insan hak mücadelesi	Mühendislik hizmeti almamış yapılaşma, yetersiz altyapı	Uluslar arası kurum ve kuruluşların desteği fırsata dönüştürülebilir.	Kamp sınırları içine sıkışmış yaşam gençleri zorunlu göçe zorlayan bir tehdit
Güçlü bir tarihsel bilincin varlığı ve güçlü akrabalık ve komşuluk ilişkileri	Yoğun ve bitişik yapılaşma; dar sokak yapısı kadın yaşamını zorlaştırmakta	Decolonizing Architecture Campus in Camps gibi oluşumlar uluslar arası kurum ve üniversitelerle çalışmalar yürüterek gençler için önemli fırsatlar sağlamakta	Aşırı muhafazakâr yapı kadınların yaşamı üzerinde her zaman baskı, şiddet ve tehdit yaratmakta
Eve dönüş hakkına rağmen kamp mekânını sahiplenme	Genç kesimin kampla uyum sorunu, göç etme isteği	El-Halil kentiyile sosyal ve ticari ilişkiler fırsata dönüştürülebilir.	Kamp yaşamının kalıcılaşması kamp sakinlerinin tarih bilinci ve hak mücadelesi için önemli bir tehdit sayılmakta
Otonom yönetme, toplumsal dayanışma ve katılımcılık koşullarının varlığı	Erkek şiddeti ve erkek evlilik kadınların yaşamını zorlaştırmakta	Meydan mimarlığı toplumsal cinsiyet eşitliğini muhafazakartoplumda tartışmanın önünü açan bir pratik, kadınlar için fırsata dönüştürülebilir.	El-Halil (Hebron) kentiyile bütünleşme kampın mekânsal dönüşümü ve kalıcılaşması üzerinde tehdit yaratmakta
Güçlü kadın dayanışması ve örgütlülüğü	Hızlı nüfus artışı kamptan göç etmenin önünü açmakta		
Genç nüfusun fazla olması	Yoksulluk ve işsizlik sorunu		

Tablo:3 Al-Fawwar Kampı GZFT (Güçlü, Zayıf Yönler; Fırsat ve Tehditler Analizi)-SWOT Analizi.

5.2.3. Al-Fawwar Kampında Kadınların Gündelik Yaşamı

Ortadoğu toplumunda kadın olmak perdenin arkasında görünmeyen ama yaşamın her anında var olmak demektir. Yaşamı ve bedeni haremelerde, dört duvar arasında sıkışmış kadın, doğurmalı, büyütmeli, yemek yapmalı ve (erkeğe) hizmet etmelidir. Filistin Fawwar kampında kadınların yaşamının bu belirtilenlerden çok farklı olmadığı bilinmektedir. Ancak bu

coğrafyada kadınların bu toplumsal geridenlik/ötekileştirme durumuna savaş, göç ve sürgün yaşamı da eklenmektedir. Fawwar Kampında, sürgün/toplumsal yaşamın çözüm bulunamayan geçiciliğinde kadınlar kendi yaşam mücadelesini vermekteler.



Fotoğraf 27. Zorunlu kamp yaşamında toplu yemek yeme, Filistinli kadınlar

Fawwar'da çadırla başlayan yaşamın kalıcı hal almasında kadın varlığının etkisi yadsınamaz. Toplumsal yaşamı her alanda inşa eden kadın, kamp yaşamını, aileyi ve toplumu bir arada müşterek bir form etrafında biçimlendirmede etkin role sahip olmuş. Artuklu Üniversitesi Mimarlık Yüksek Lisans öğrencileri olarak Campus in Camps'ın davetlileri olarak 2015 Eylül Ayında Fawwar Kadın Merkezinde kadınlarla yaptığımız toplantıda; Kadınların yaşamındaki zorlukları yaşamı ortaklaştırarak ve müzakere ederek başa çıkmanın koşullarını yaratmaya çalıştıkları, aktarılmıştı. Kamptakilere toplu yemek yapma, evin ve kampın barınma ihtiyaçlarını belirleme çocuklar ve bakıma muhtaç dezavantajlı kesimin –yaşlı, engelli- ihtiyaçlarını kadınlar karşılamakta. Ev ekonomisine katkı sağlayacak kermesler yapmak, El Halil kentindeki lokantalara toplu yemekler yapmak kadınların yaptığı önemli ekonomik faaliyetlerdir.

Kadın Merkezinin kurumsallaşmasıyla birlikte kadınların gündelik yaşamında çok önemli bir kamusal mekân olarak yer almış. Kadınlar neredeyse her gün burada bir araya gelerek,

çalışmalar yürütmekteler. Kadınların burada altığı mesleki ve bilgilendirme eğitimleri kadınların kamp yaşamında bilgi ve becerilere sahip olmasını sağlamış.

Batı Şeria'daki diğer kamplarda Fawwar Kampındaki kadın merkezi ve kadın meydanı oluşumu bulunmaktadır. Bunun temel nedeni muhafazakâr Filistin kamplarında otoriter ve statükocu egemenler tarafından kadın rolü ve Eve Dönüş Hakkı tartışmaları ortaya çıkmış.¹³²Kampın kalıcı olmasına ve Eve Dönüş Hakkı'nın yitirilmesinin önünde bir sorun olarak araçsallaştırılmış. Kamplarda Kamusal alanların inşası aynı düzlemde bir tepkisellik yaratmış. Fawwar dışındaki diğer kamplarda kadın merkezlerinin kurulmasının önünde kalıcı olma korkusu ve hak-özgürlük mücadelesinin yitirilmesi savunusu bir engel oluşturmuş. Ancak Fawwar'daki kadınlar ortaya çıkan bu tartışmalara rağmen kadın merkezini ve kadın meydanını mekânsallaştırarak somut bir kadın kurumsallığına dönüşmüş, gündelik yaşamlarında neredeyse her gün kadın merkezine uğramaktalar.

Erkeklere oranla kadınlar kamp sınırları içinde sürgün içinde sürgünü yaşayan bir konumda; giriş -çıkışı kontrollü kamptan zorunlu sebepler dışında çıkış, kadınlar için pek mümkün değil. Gün içerisinde ev işleri, çocuklar, komşular ve akrabalarıyla zaman geçirmektedirler. Kamp yaşamının dışında bir yaşam sürdürmeyi kadınlarda istememekte, ancak kamptaki ikinci-üçüncü kuşak genç kadınlar giderek kamp mekânsallığının dışında modern bir kent yaşamı hayal etmekte. Kamptaki kadınlarla yapılan alan araştırması kapsamında görüşülen kadınların tamamı Fawwar'dan ayrılmak istemediklerini; göç edilmek zorunda kalırlarsa geldikleri köylerine ve yerleşimlerine dönmek istediklerini belirterek 'Eve Dönüş Hakkı' mücadelesini sahiplenerek bu alanda kampta yürütülen mücadeleyi benimsediklerini belirtmekte. Ancak kamp dışında nasıl bir yerde yaşamak isterdiniz sorusuna görüşülen kadınların tamamı bahçeli, geniş yolları olan deniz kenarında evler tasvir ederek cevaplamışlardı.¹³³ Bu anlamda Kadınların zorunlu yerinden edilme ve yıllarca süren mültecilik halinin yarattığı zorlu yaşamdan kurtulup sıradan/normalleşmiş bir yaşamın beklentisi/umudu içinde oldukları görülmektedir.

¹³²Bknz: <https://www.nytimes.com/2014/09/07/world/middleeast/refugees-reshape-their-camp-at-the-risk-of-feeling-at-home.html#>

¹³³ Bknz: 4.2.2. Al-Fawwar Kampı (Filistin) Bilgiler ve Bulgular



Fotoğraf 28. Al Fawwar'da dışarıya ait erkek, içerideki kadın

Fawwar Kampında kadınların eğitimleri yaşla ters orantılı bir değişim göstermektedir. İkinci-üçüncü kuşak genç kesim de okuma ve meslek edinme isteği yüksek orandadır. Kamp sakinleri cinsiyet farkı gözetmeden eğitime çok değer vermekte çocuklarının üniversite okuyup önemli beceriler edinmesini teşvik etmektedir. Eğitime verilen bu değere rağmen kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesi görülmektedir.¹³⁴ Yapılan alan araştırması da görüşülen kadınların arasında on üç yaşında evli olan çocukların olduğu görülmüştür. Yine yapılan alan araştırmasıyla erkek şiddetinin görüldüğü ve bununla mücadele çabası içinde yol ve yöntem arayışında oldukları ve bu yönlü kadın merkezinde toplumsal cinsiyet eğitimlerinin yapıldığını belirtilmiştir. Toplumsal yaşamın ve kampın ürettiği zor gündelik yaşam içinde kadınlar ev ekonomilerine destek olmak için kadın merkezi bünyesinde meslek edinme atölyeleri yapmakta, ekonomik alanda güçlenmek için farklı beceriler kazanmaktalar.

Kadınların kampın yoğunluklu bitişik ve dar sokak yapısından oldukça rahatsız oldukları alan araştırmasında belirtilmektedir. Kampta ihtiyaca göre kendiliğinden şekillenen bu kentsel doku kapalı muhafazakâr toplum yaşamı içinde mahremiyeti ve kadınların hareket alanını daraltmaktadır. Alan araştırması ile nasıl bir yaşam istersiniz sorusuna bütün kadınlar geniş yolları avlusu-bahçesi olan bir ev istediklerini belirtmişlerdir. Kentsel dokudaki dar sokaklar

¹³⁴ A.g.e. 4.2.2. Bilgiler ve Bulgular

kadın güvenliğini tehdit etmekte, ıssız ve karanlık saatlerde kadınlar için tehlikeli olduğu belirtilmektedir.¹³⁵

Kadın merkezinin kadınlarla birlikte tasarımını ve uygulamasını yaptığı kadın meydanı kadınların kentsel mekânda ve kamusal alanda varlığını önemli oranda görünür kılmış durumdadır. Kamp yaşamı içinde kadın olmaktan kaynaklı sürgün içinde sürgün yaşamı, kadın merkezi ve meydan mimarlığı ile olumlu bir kazanıma ortaya çıkarmıştır. Keskin muhafazakâr toplumda sabitlenmiş rollerin, konuşulmaz kavramların tartışmaya açılmasını sağlamış. Bu bağlamda kadınların kamp toplumsallığında görünürlükleri, sesleri ve özgüvenleri güçlenmiş durumdadır. Ayrıca kadınların kendi aralarında daha güçlü örgütlenmelerine ve müşterek koşulların ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır.

5.2.4. Al Fawwar Kampı Kadın Merkezi ve Meydan Pratiği

Zorunlu kamp yaşamına karşı değişen sosyal-kültürel-ekonomik dinamiklere cevap olacak ortak ihtiyaçlara göre şekillenen alternatif kamusal mekân örneği Fawwar Kampında yaşayan kadınlar tarafından kurulan kadın merkezi olarak görülebilir. Kadın merkezi meydan uygulama pratiği, Ortadoğu kültüründe kadının yaşam ve mekân içinde görünürlüğünün namahrem/harem olarak adlandırıldığı, toplumun tarihsel bilincinin dejenere olması, Eve Dönüş Hakkı'nın kaybedilmesi gibi tartışmaların odağında ortaya çıktı. Kadınların Sadece Fawwar Kampında somut bir mekânsallık ortaya çıkarması, kamplardaki mevcut muhafazakâr- otoriter yapının tepkisel yaklaşımını göstermektedir.

Kadın merkezi birleşmiş Milletler Filistinli Mülteciler Yüksek Komiserliğinin desteği ile UNRWA, (West Bank Public Information Office) tarafından kamp yaşamının iyileştirilmesi ve gelişim programı kapsamında desteklenen proje ile inşa edilmiş. 2007 yılında bu program kapsamında kadınlar ve çocuklar için katılımcı ve müzakere edilen bir yöntemle bir kamusal alan inşa etme fikri ortaya çıkmış.¹³⁶

¹³⁵ Bknz: 4.2.2. Al-Fawwar Kampı (Filistin) Bilgiler ve Bulgular

¹³⁶Bknz: <http://www.campusincamps.ps/projects/gender-and-public-spaces/> Mimar Sandi Hilal cinsiyet ve kamusal alan isimli yazısı



Fotoğraf 29. Fawwar Kampı Kadın Merkezi Sözcüsü Ayat Al Thursan ve kadınlar

Kadın merkezi sözcüsü Ayat Al Thursan ve mimar Sandi Hilal öncülünde¹³⁷ kadın merkezindeki Kadınlarla birlikte kampta sadece kadın ve çocukların kullanacağı bir meydanın yapılması kararı öncelikle kadınlara anlatılıp müzakere edilerek sahiplenmesi sağlanmıştır. Kadınlarla tartışılan ve müzakere edilen kamp alanı içinde sadece kadınların ve çocukların kullanımındaki bir meydan fikri için erkekleri ikna etme süreci çok tartışmalı geçmiştir. Kamp merkezinde meydanın yapılacağı alanın bulunması ve erkeklerle uzlaşının sağlanmasının oldukça zor bir süreç olduğu Ayat ve Sandi tarafından dile getirilmiştir.¹³⁸ Yapılan araştırmalar sonucu dar sokakların ve yoğun yapılaşmanın arasında sıkışmış bir alanın- erkekler tarafından otopark olarak kullanılan- uygun olduğu kanaatine varılmış. Erkekler tarafından otopark alanı olarak kullanılan alanının dönüşümü oldukça zor olmuş, erkeklerle yapılan uzun görüşmeler ve

¹³⁷**Sandi Hilal** , Filistin batışeria Bethlehem'de **yaşamış** bir mimardır. Birleşmiş Milletler'in Yakın Doğu'daki Filistin Mülteciler İçin Yardım ve Meslek Dairesi (UNRWA) ve Abu-Dis-Jerusalem'deki El-Kudüs / Bard Üniversitesi'nde misafir öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Hilal, söylem, mekansal müdahale, eğitim, toplu öğrenme, halk toplantıları ve yasal zorlukları birleştiren Filistin'de Beit Sahour'da bulunan bir sanat ve mimarlık kolektif ve ikamet programı olan Decolonizing Architecture Institute'un (DAAR) kurucularından biridir. Çalışmaları *The New York Times* , *The Guardian* , *Il Manifesto* , *Al Ayyam* , *Al-Kuds* , *Artforum* ve *Archis* , gibi bir çok yayın kuruluşunda yayınlanmaktadır. **Ayat Al Thursan** ; Filistin, Batı Şeria, El Fawwar mülteci kampında feminist bir aktivisttir. El Fawwar Kampındaki Kadın Merkezi'nin eş direktörüdür. Kadın *Meydanı oluşumunda önemli* katkılarda bulundu. Al Thursan, Al Fawwar'daki kadınlara İngilizce eğitimler ve toplumsal cinsiyet eğitimleri ve ev ekonomisine destek veren eğitimler dahil olmak üzere birçok programı oluşturmakta ve kadınlarla birlikte yürütmekte. Camps in Camps projelerinde yer almaktadır.

¹³⁸2015 Eylül ayında Mardin Artuklu Yüksek Lisans Öğrencileri olarak Filistin, Batı Şeria, Fawwar Kampında kadınlarla kadın merkezinde yapılan toplantı görüşmeleri ile aktarılmıştı.

fikir birliği neticesinde erkeklerin tamamı ikna edilmiştir. Ancak sadece bir kişinin sorun yaratması hala uygulamaya geçen meydan için bir sorun olduğu belirtilmiştir.¹³⁹



Harita 6. Al Fawwar Kampı kadın Meydanının yerleşim alanı içindeki konumunun uydudan görünümü,

¹³⁹2015 Eylül ayında Mardin Artuklu Yüksek Lisans ğrencileri olarak Filistin, Batı şeria, Fawwar Kampında kadınlarla kadın merkezinde yapılan toplantıda meydan projesinin ortaya çıkışı ve uygulama süreci kadın merkezi sözcüsü Ayat Al Thursan, Mimar Sandi Hilal ve kadınlar tarafından ayrıntılı anlatılmıştı.



Fotoğraf 30. Al-Fawwar Kampı kadın merkezindeki kadınlar tarafından yapılan kadın meydanı

Yaşanılan bu sorunlara rağmen kadınlar, Ayat Al Thursan ve mimar Sandi Hilal, Kadın Meydanı fikrinin ortaya çıkışı, tasarımı ve uygulama süreçlerinin tamamında kadınlarla birlikte yürüterek katılımcı bir müşterek planlama ve müşterek bir mekân pratiği ortaya çıkarmışlardır. Kadın meydanı kamp yaşamı içerisinde sıkışmış kadın kimliğinin mekânsal alanda görünürlüğünü dayanışma ve birlikte ortak yaşamın örgütlülüğünü sağlama açısında oldukça etkin bir araçsallaşma yaratmaktadır. Şimdiye kadar evlerinden çıkmayan kadın meydanda bir araya gelerek günler, törenler, bayramlaşma günleri vb etkinlikler düzenleyerek sokakları ve meydanları aktif olarak kullanmaya başlamışlar.



Fotoğraf 31. Al-Fawwar kadın merkezi binası girişindeki duvar resmi ve tabela

Al-Fawwar Kampı kadın merkezi, kadının kamp yaşamındaki zorluklarla başa çıkmasının bir araya gelinerek ortak ve örgütlü bir şekilde sağlanılabileceğinin pratik uygulaması olarak görülebilir. Kadın merkezi kadınlarla sürekli bir arada çalışmalar toplantılar yapmakta, zorlu kamp yaşamına adaptasyonu olumlu etkileyecek bir mekâna dönüşmüştür. Kamp yaşamında kadınlar nedeysel her gün kadın merkezine ve kadın meydanına gelmekte. Yapılan toplantılara ve atölyelere çok büyük bir katılım göstermekte.



Fotoğraf 32. Kadın Merkezinde kadınlar ve çocuklar için spor salonu ve oyun bahçesi

Kadınların kamp yaşamı içerisinde görünürlüğü, özgüvenini artırmaya yönelik oldukça önemlidir. Sürgün, savaş ve işgalle mücadele süreçleri içerisinde birçok bedel veren insanların bir arada yaşamı, bu hikâyelerle büyümek demektir. Verilen bedellerin insanlar üzerinde yarattığı acı ve boşlukla başa çıkma yaşamın müşterekleştirilmesiyle sağlanabilir mi sorusunun cevabı kadınların ortaya koyduğu müşterek mekânla betimlenebilir. İsrail sömürgeciliğinin ve güvenlik ağırlıklı kontrol altında tutma politikalarının kamp sakinleri üzerinde yarattığı

travmatik etkisinin birlikte örgütlü bir duruşla başa çıkmanın koşullarını kadınlar kendileri için yaratmış.

Kadınlar yaşadıkları sürgün yaşamın hak ve hukuki mücadelesini kendi aralarında-erkeler olmadan- tartışmakta ve müzakere etmekte. Bu toplantıların kadınlarca yürütülmesi ve yapılması kapalı-muhafazakâr toplumsal yaşamda ve erkeğin gölgesinde gizlenmiş olan kadının toplumsal ve kamusal mekânda kendi ontolojik varlığının arayışı ve toplumsal rolünü sorgulayan tartışmaların önünü açmaktadır. Bu bağlamda Eve Dönüş Hakkı ve mültecilik statüsünün yanında baskıcı ve sömüren egemen düzende ötekileştirilen kadın varlığının mücadelesini gündemleştirebilmekte ya da muhafazakâr egemen eril düzenin bu tartışmalarla tanışmalarının koşulları ortaya çıkarılmaktadır.



Preparing the event in Fawwar plaza on December 19th 2012

— ph. Sara Pellegrini

Fotoğraf 33. Fawwar kadın meydanından bir görüntü

İstisnai mekân olarak ortaya çıkan kamp formunun ihtiyaçlar temelinde kentsel forma evrilmesiyle egemenlerden (iktidar ve erkeklerden) bağımsız ortaya çıkan kadın mekânı, bilinen kamusal mekân tanımlamalarına farklı bir form katmıştır. Tarihsel süreçte kamusal mekânın üretimi toplumsal yaşamda hegemonik kimlikler üzerinden şekillenmiş, modernite tarihselliğinde Fawwar Kadın Meydanı oluşumu görülmemiş nadir bir uygulama olarak tartışılabilir. Mekânın sadece kadınlar ve çocuklarca kullanılması, cinsiyet ve kamusal alan kullanımı mekân kavramlarını çağrıştırmakla birlikte, egemen hegemonyanın alışılmış mekân üretim

yöntemlerinin ve mülkiyet ilişkilerinin dışında, her aşamada (planlama-projelendirme – uygulama-kullanma aşamaları) kullanıcı katılımını sağlayan mimarlık/mekân üretim yöntemleri toplumsal yaşamı değiştiren-dönüştüren tartışmalar yaratmaktadır. Kapalı-muhafazakâr bir yaşamda ortaya çıkan cinsiyete duyarlı alternatif mekân pratikleri, ötekinin ötekisi olan kadın varlığı için büyük bir kazanım olarak görülebilir.

5.2.4.1. Al Fawwar Kampı Kadın Merkezi Meydan Mimarlığı

Fawwar Kadın Meydanı, kamusal alan Batı Şeria'daki Filistin kamplarında duyulmamış ve kolay kolay yapılamayan bir uygulamadır. Filistin kamplarındaki Mimari gelişmeler ve kamusal alan oluşturma fikri mültecilerin kuşaklara göre karşı çıktıkları kalıcılığı ima eden Filistin kimliğine ihanet olarak görülen temel soruları barındırmaktadır. Kamplarda inşa edilecek meydanlar ve parklar, kamp mekânsallığını, kamp sakinlerine göre kalıcı olmayı meşrulaştıran, yaşanan zorunlu yerinden edilmeyi normalleştiren bir fikriyatı öne çıkarmaktadır. Filistinliler kampları geçici barınma alanları olarak görmekte er ya da geç geldikleri topraklarına/şehirlerine/köylerine geri dönme hakkı gerçekleşmeli düşüncesi ile kalıcı bir mekânsal değişimi ret etmekte. Ayrıca kamplardaki kamusal alanın yokluğu, kamp sakinlerinin zorunlu yerinden edilmelerinin ve vatansız olarak zorlu bir yaşama mecbur bırakılmışlığının temel bir insani ihtiyaç savunu olmakta; evlerine geri dönmeleri gerekliliği savunu için temel bir araçsallaşma olarak hukuki olarak kullanılan bir argümandı. Dolayısıyla kamusal alan inşa etmek uluslararası mevzuatlarda kullandıkları önemli bir argümanı kaybetmek demektir.

Filistin kamplarında artan nüfus ve çoğalan beklentiler, ihtiyaçlar mekânsal değişimin koşullarını geliştirmektedir. Kamplarda yaşayan yeni nesil ikinci, üçüncü kuşak mülteciler Eve Dönüş Hakkı ile atalarının topraklarını/arazilerini elde etmek ve yaşamak istedikleri toprakları kendilerinin özgür iradeyle-zorla değil- seçmek için yürütülen bir mücadeledir. Dolayısıyla dönüş hakkını elde eden Filistinlilerin mutlaka oraya dönmeleri anlamına gelmiyor. Betelehm (Beytullah)kenti içerisinde kalan bir kamp olan Dheisheh'te büyüyen genç bir adam olan Mohammad Abo Sroor; *'Eve dönüş hakkı benim istediğim yerde yaşama hakkımı kazanmak'* olarak tarifliyor.¹⁴⁰Eve dönüş hakkını İsrail'in sömürgeleştirme ve zorla yerinden etme politikalarına karşı elde edilmesi gereken bir hak mücadelesine dönüştüren Filistinli mülteciler;

¹⁴⁰Bknz: Batı Şeria'daki Mülteci Kamplarında, Kamusal Alan Üzerine Bir Tartışma <https://www.nytimes.com/2014/09/07/world/middleeast/refugees-reshape-their-camp-at-the-risk-of-feeling-at-home.html#> (Adam Ferguson, New York Times06.09.2014)

bu hakkın kazanılması için kamplardaki kalıcı mekânlaşma bir engel olmadığını tartışmaya açmaktadırlar. İstedığı yerde ve temel insani ihtiyaçlar etrafında barınma hakkı ve yaşam hakkı temelinde bir yaşam sürmek birçok uluslararası mevzuatlarda (birleşmiş milletler mevzuatlarında) elde edilmesi gereken haklardandır. Bu bağlamda kampların kalıcı barınma koşullarına evrilmesi bu hak mücadelesinin kaybedilmesi anlamına gelmediği savunusu yükselmekte; bu çerçevede kalıcılışmanın gerekliliği kamptaki kuşaklar arasında (yaşlı-geneç nesil) tartışılmaktadır. Mimar Sandi Hilal; *'bunun bir mimari sorun olmadığını, dünyadaki mültecilerin mimari açıdan sefalet olarak görülen geçici barınaklarda yaşamaları bir hak ve özgürlük mücadelesinin kazanılması için gerekçe gösterilemez.'* Demekte mültecilerin eve dönüş hakkı için sefalet içinde yaşamalarının yanlış bir strateji olduğunu savunmaktadır.¹⁴¹



Fotoğraf 34. Fawwar kadın meydanında etkinlik düzenleyen kadınlar,

Kamplarda kamusal alanların oluşmasının önündeki temel neden eve dönüş hakkının kaybedilmesi korkusu ile birlikte muhafazakâr –otoriter toplumsal yapının etkisinde önemli bir engeldir. Fawwar kampında kadınlar, çocuklar ve yaşlıların kullanacağı meydan fikri kamptaki otorite/egemenler - erkekler –tarafından büyük tepkilerle karşılandı. Böyle bir mekân cinsiyetlerin karışması, evdeki ve dışarıdaki rollerin ters-yüz olması demektir. Otoriter muhafazakâr sisteme göre; *'erkek dışarıya aitti, kadın eve/içeriye'* aitti.¹⁴² Böylece Fawwar

¹⁴¹A.g.eBatı Şeria'daki Mülteci Kamplarında, Kamusal Alan Üzerine Bir Tartışma, New York Times 06.09.2014

¹⁴²Batı Şeria'daki Mülteci Kamplarında, Kamusal Alan Üzerine Bir Tartışma çalışması içinde Filistin Fawwar kampında yaşanan Mahmoud Ahmad Al Hamouz'un kadınlar için söylediği bir cümle. Bknz: <https://www.nytimes.com/2014/09/07/world/middleeast/refugees-reshape-their-camp-at-the-risk-of-feeling-at-home.html#> (Adam Ferguson, New York Times 06.09.2014)

meydan mekânsallığı kampa aidiyet hissiyatını değiştirmekle birlikte farklı bir toplumsallığı yaratmanın kapılarını aralayabilir.

*"Biz evde her zaman varız.Çıkmak istiyoruz. Burada özgür hissediyoruz. "*¹⁴³

Filistin Mülteci kamplarında mülkiyet ve gizlilik neredeyse yabancı kavramlardır. Barınma ihtiyacından oluşan kamplarda kamusal alanlar yok, aynı zamanda özel mülkte yok.Keskin muhafazakâr toplumsallık özgün iç ve dış-kamusal alan ve özel alan- kavramlaşmasını yaratmış. Bu bağlamda kamp alanında yapılaşma, resmiyetsiz, mülkiyetsiz, kullanıcılar arasındaki toplumsal bir mübadele/müzakere yöntemiyle yapılmaktadır. Meydan mimarlığının fikri ve yer seçimi uzun tartışmalar ve müzakereler sonucu kamp sakinlerinin yedi yıl tartıştığı ve yedi yıl sonunda çoğunluk ikna edilerek yapıldığı bir kamusal alan.¹⁴⁴



Fotoğraf 35. Fawwar kadın meydanında kadınların düzenlediği toplantı fotoğrafı,

¹⁴³Rania adında Fawwar da yaşayan kadın mülteci, Kaynak: <https://www.nytimes.com/2014/09/07/world/middleeast/refugees-reshape-their-camp-at-the-risk-of-feeling-at-home.html#>

¹⁴⁴Bknz: <https://www.nytimes.com/2014/09/07/world/middleeast/refugees-reshape-their-camp-at-the-risk-of-feeling-at-home.html#>

Meydan mimarlığı kadınlar arasında da çok tartışılarak elde edilen bir projeydi. Mimar Sandi Hilal tartışmaların gidişatını ve kadınların korkularını şu şekilde belirtmiştir; Kadınlar öncelikle açık bir alanın erkekler tarafından işgal edilebilirliğini tartıştı. Bu bağlamda alanın geçirgensiz olması gerekliliği savunuldu. Daha sonra alanın kamplardaki geçici ve zor yaşam şartlarını sembolize eden inişli-çıkışlı duvarlarla çevrilen çatısı olmayan bir ev şeklinde tasarlanması üzerinde hem fikir olundu.S.Hilal; çatısı olmayan bir ev fikrini *'gizlilik, mülkiyetsizlik barındıran bir topluluk alanı olarak tanımladı. Bir mülteci kampında kamusal alan yok, aynı zamanda özel mülkte yok. İçinde ve dışında paylaşılan alan gibi kavramlar bulanık.*¹⁴⁵



Fotoğraf 36. Fawwar Kampı kadınlar ve çocukların kullanımındaki meydan görseli

"Altmış yılı aşkın sürgününün ifadesi kamp yaşamında "kamusal alan" inşaları mültecilerin geri dönüş hakkından vazgeçip kamptaki hayatlarını kabul edip etmediklerini belirtir mi? Bir "halk meydanı", mutsuz yaşama koşullarından oluşan bir kampın klasik görüntüsünden bir mesafe yaratır mı? Aksine, "kamusal alan" kamuoyunun daha açık bir şekilde temsil edilip tartışılabileceği bir fiziksel alan yaratır mı? Çatı bulunmayan bir ev olarak inşa edilen

¹⁴⁵Bknz: <https://www.nytimes.com/2014/09/07/world/middleeast/refugees-reshape-their-camp-at-the-risk-of-feeling-at-home.html#>

*Meydanı gerçekleştirmek için toplulukla yedi yıllık tartışmalar sürdü ve dört duvarla korunan kapalı bir alan olarak tasarlandı, çevredeki mahalleye ithaf edildi. Mülteci topluluğunun doğrudan katılımıyla, alan tamamlanmadan çok çeşitli yeni faaliyetlerle dolup taşıyor.*¹⁴⁶

Meydan mimarlığı somut bir proje halini alarak kadınlar ve kamp sakinleriyle belirlenen katılımcı bir yöntemle tasarlandı. Bugün meydan kadınların toplu yemek etkinliği yaptığı, kadın emeği; örgü ve yemeklerin satıldığı pazar alanı, çocukların oyun oynadığı alan, düğünlerin yapıldığı etkin bir kamusal alan olarak kamp sakinlerince kabullenilmiş bir alan konumundadır. Kadınların meydanda yürüttüğü çalışmalar, alanda görünürleşen kadınlık kimliği, Campus in Campus'un kadın katılımcıları tarafından 'kadınların kamusal alandaki rolleri kamusal alana erişim hakları' gibi tartışmaların önünü açmıştır.¹⁴⁷ Şimdiye kadar sürgün yaşamı, eve dönüş hakkı ve mültecilik statüleri etrafında biçimlenen kadınlık rollerinin yanında meydan mekânsallığı ile birlikte muhafazakâr-erkek otoritesine karşı bir kadın mücadelesinin filizlendiği söylenebilir.

*'Fawwar'daki kadınlar, meydanda sadece birbirleriyle etkileşime girmekle kalmayıp birbirlerinden de öğrenebilecekleri bir alan buldular. Bu çok izole edilmiş toplumda, bir şeyler öğrenme dış dünya ile bağlantı kurmalarının bir aracı haline geldi. Bununla birlikte, bu süreç zaman zaman kademeli ve zorlayıcı olmuştur. Fawwar kadınları, neden kamusal alanda olma hakkını talep ettiğini açıklayan ve haklı gösteren bir söylem inşa etme sürecindedir. Meydanın aktiviteleri sayesinde kadınlar İngilizce öğrenmek ve diğer kamplardaki kadınlarla etkileşimde bulunma arzusunu dile getirdiler ve zaman zaman isteklerini haklı gösteriyorlar, çünkü çocuklarına ve ailelerine fayda sağlayacaklar. Ayrıca, kadınlar birbiri ile iletişim kurarak hikâyelerini keşfettiler. Meydan, kampta boşluklarını doldurmak için mücadele eden ve bugün artık kamusal alanda olma haklarını talep eden kadın hareketinin önemli bir aktörü ve müttefiki haline gelen, tartışmalı bir mekânsal nesne.'*¹⁴⁸

5.3.Çamaşır Evi ve Meydan Pratikleri Ölçeğinde; BenusenGecekondu Mahallesi,Al Fawwar Kampı Toplumsal/Mekânsal Analizi

Gecekondu ve kamp zorunlu, temel insanı ihtiyaçlar çerçevesinde geçici ve acil barınmaya cevap olarak ortaya çıkan mekânsal formlardır. Temel insanı hak ve ihtiyaçlar temelinde ortaya

¹⁴⁶A.g.e Adam Ferguson, New York Times 06.09.2014

¹⁴⁷Sandi Hilal, Cinsiyet ve Kamusal Alanlar, konulu yazısı, <http://www.campusincamps.ps/projects/gender-and-public-spaces/09.07.2017>

¹⁴⁸Sandi Hilal, Gender and Public Spaces, <Http://Www.Campusincamps.Ps/Projects/Gender-And-Public-Spaces/09.07.2017>

çıkan zorunlu mekânsal formların oluşma nedenleri genelde savaş, çatışma, istila, işgal ve kentsel alanların sermaye odakları tarafından çitlenmesi ileyoğunlukla oluşan zorunlu göçlerle ortaya çıkmaktadır. Farklı coğrafyalarda demografik hareketliliklerin ve mekânsal dönümlerin temel nedenlerini bu vakalar biçimlendirmektedir.

Bu araştırmada Diyarbakır Beusen Gecekondu Mahallesi ve Filistin Fawwar Mülteci Kampı tarihsel oluşum süreçlerinin benzeştiği bileşenlerin başında, zorunlu göç sonucu ortaya çıkan geçici barınma mekânsallığıdır. Diyarbakır Benusen Mahallesine yerleşenler yoğunluklu olarak; bölgede 1990'lı yıllarda başlayan çatışmalar sonucu hiçbir eşya ve malını alamadan, bir gecede köylerini terk etmek zorunda kalan yoksul, işsiz kırsal kesimden oluşmakta. Benusen Mahallesi ağırlıklı olarak köye geri dönmeyi istemeyen, kendisinin inşa ettiği mahallesinde akrabalarıyla kalmakta, mahallesini benimsemiş, burada kalıcı olmayı beklemektedir. Benusen sakinleri, zorunlu sebeplerle kendilerinin oluşturdukları yaklaşık kırk yıldır yaşadıkları mahallelerine aidiyet hisseleri beslemektedirler.

Diğer tarafta Al Fawwar Mülteci Kampı da Benusen Mahallesi gibi zorunlu savaş ve sömürge politikaları sonucu İsrail Devleti tarafından yerinden edilenlerin geçici olarak barınma koşullarının sağlanması amaçlı ortaya çıkmış bir mekânsal alandır. Çadırla kurulan kamp bu kampsal durumun altmış yıldır sürmesiyle bağlantılı, zorunlu kalıcı barınma mimarlığını yaratılmıştır. Fawwar Kampındaki Filistinli mülteciler kampın kalıcılığını red etmekte; kalıcı mekânsallığın Eve Dönüş Hakkı'nın elde edilmesi önünde bir engel olarak görmekteler. Fawwar Kampı ve Benusen mahalle sakinleri zamana ve toplumsal ihtiyaçlara göre ayırt edilebilir mekâna aidiyet algısı farklılığı oldukça belirgindir. Alan araştırmasında aktarıldığı kadarı ile Benusen mahallesinde geldikleri köylerine dönmek isteği azınlıkta kalırken; Fawwar kamp sakinlerinin tamamı eve dönüş hakkı kapsamında kalıcılığı red etmekte; kaybedilen toprakların tekrar elde edilmesi gerektiği fikrini aşkın bir hissiyatta savunmakta bu uğurda her türlü hukuki mücadele vermekteler. Fawwar ve Benusen arasındaki mekânsal aidiyet farklılığının temel iki coğrafya arasındaki siyasal ve politik süreçlerin ayırt edilebilen değişim parametreleri de önemli etkenler olabilmektedir.

Benusen ve Fawwar yapılaşma formu Geçicilik- kalıcılık mekânsallığı arasında sıkışmış fiziksel yapılaşma arasında kent ile köy arasında kalmış bir biçimlenme göstermekte. Köye/eve geri dönme umudu, mekânı geçici kalmaya zorlarken aşırı yoksullukta yapılaşmanın zayıflığının önemli bir paydaşdır. Benusen Mahallesi Diyarbakır Kent Makroformu içinde giderek geleneksel kent dokusu ve sürdürdüğü yoksul toplumsal yaşamla kentin genelinden

soyutlanmakta, Fawwar kampı İsrail tarafından sürekli gözetim ve denetim altında adeta bir panoptikon¹⁴⁹ mekanizma etrafında vebanın vurduğu kent¹⁵⁰ parçaları metaforunda kader birliği yapmaktadır. Mekân bedenleri sınırlandırmakta, gözetlemekte ve disipline etme meşruluğu bir olağan üstü hal durumunu kendiliğinden kalıcılaştırmaktadır.

Kent içinde hastalıklı bir mekâna dönüşen Benusen Gecekondü Mahallesi iyileştirilmeli ve güzelleştirilmeli ideası etrafında iktidarların dönüşüm projelerinin odağındadır. Benusen Mahalle sakinleri kalıcılaşmak isterken, hızlı gelişen kentleşme mekanizmasının yoksul ve mülksüzler için süreklileşen bir zorunlu göç hali ortaya çıkarması süreklileşen bir sürgün yaşamını yeniden ortaya çıkarabilir. Benusen Mahallesi sakinlerini bekleyen zorunlu göç gittikleri yerlerde tutunamayan kentsel dönüşüm uygulamaları yoksul kesim için göç ve yerinden edilmenin süreklileşme hali; Fawwar'daki kalıcılaşan kamp ve mülteci yaşamının sürekli hali ile kader birliği göstermektedir.

Benusen Mahallesi ve Fawwar Kampının kendiliğinden, mülkiyetsiz ve iktidar ilişkilerinden bağımsız gelişen mekânsal değişimi- geçici barınma yapılarından, kalıcı yapılara evrilmesi- zaman ve sosyo kültürel temel insani ihtiyaçlar bağlamında mahalle ve kent yaşamında sosyal adaletin kendiliğinden ortaya çıkması olarak görülebilir. Kamp alanı içinde mülkiyet yok ve kamusal alan yok denecek düzeyde, dolayısıyla özel alan/kişi mülkiyeti ve kamu mülkiyeti bulanık kalmaktadır. Ancak kamp alanı içinde konutlar hane reisinin adıyla anılmakta ve sahiplenilmektedir. Bu bağlamda mekânsallık mülkiyet ilişkileri üzerinden değil alan kullanımı üzerinden bir toplumsal müzakere yöntemi ile biçimlenmektedir.

Fawwar'da kamp yerleşim alanı artan nüfusa cevap olamamakta; yoğun ve bitişik bir yapılaşma formu yaşamı zorlamaktadır. Böylece artan nüfus kampın etrafındaki boş alanlara yeni modern konutlar yapmaktadır. Alan araştırmalarına göre Kamptan uzaklaşma ve göç etme oldukça az bir orandadır.

Benusen'de mülkiyet ilişkileri daha karmaşık bir haldedir. Genelde yapılaşma başkasının ya da devletin mülkiyeti üzerine –işgalci olarak - konumlanmıştır. Alan kullanıcılarının mülkiyetin

¹⁴⁹ Michel Foucault disiplin ve ceza incelemesi çalışmasında disiplin toplumu modeli olarak panoptikon organizasyonunu tanımlamış; Panoptikon ideal formuna indirgenmiş bir iktidar mekanizması şeması, siyasi teknoloji figürü, mekân içine yerleştirdiği bedenlerin davranışlarını, mimarisi ve geometrisinin marifetiyle etkiler ve onları sınıflandırır. (Stavrides, 2016, s. 145-146)

¹⁵⁰ Michel Foucault disiplin ve ceza incelemesinde kontrol eden, gözetleyen ve ayrıca mekân sakinlerinin yükümlülüklerini katı bir şekilde tanımlayan iktidarı vebanın vurduğu kent imgesinde kontrol eden ve salgını düzenleyen ideal bir kent ütopyasına icra edenler olarak tanımlar. (Stavrides, 2016, s. 147)

kime ait olduğunu bilmeden kendilerinin seçtiği ve konutunu kendilerinin yaptığı bir formda biçimlenmektedir. Genelde büyük bir kentin çeperine eklenerek biçimlenen gecekondu mahalleleri, sınırları içinde kalan kentin/belediyenin mevzuatları, imar planları ve devletin yasalarına bağımlı çok bileşenli karmaşık bir mülkiyet ağının odağında kalmaktadırlar. Bu karmaşık mülkiyet ve iktidar ilişkilerine rağmen bağımsız, izinsiz ve plansız bir formda kendiliğinden biçimlenirken, bu yasal bağımlılıklardan ötürü yayılması sınırlandırılmaktadır. Bu bağlamda Fawwar kamusal alanlardan, parklardan, meydanlardan yoksun biçimlenirken; Benusen mahallesinde sosyal ve kültürel yapılar ve kamusal alanlar belediyenin denetiminde-yetkisinde kamulaştırılarak yapılmaktadır. Mülkiyetsiz yaşam formu gecekondu mekânsallığında sınırlayıcı-engelleyici bir bileşenken; kamp mekânsallığında çok engelleyici bir bileşen olarak görülmemektedir.

Böylece mülkiyet ilişkilerini tezin konusu Benusen Çamaşır Evi ve Fawwar Kampı Kadın Meydanı mekânsallığı üzerinden somutlaştırılabilir. Çamaşır Evi, belediyenin mülkiyetindeki park alanı içinde inşa edilirken; Fawwar Kampı kadın meydanı kamp alanı içinde kamp sakinlerince mutabık kalınan boş bir alanda inşa edilmiştir. Çamaşır evinin inşası belediyenin izniyle yapılırken; Fawwar Kadın Meydanı kamp sakinlerinin çoğunluklu izniyle yapılmıştır. Bu bağlamda kamp ve gecekondu mekânsallığında mülkiyetin, mekânın biçimlenmesi noktasında bağlayıcılığı hiyerarşi ve iktidar ilişkileriyle bağlantılı farklılık göstermektedir. Benusen’de mülkiyet yerel iktidarın elinde biçimlenirken, kamp alanı içinde ağırlıklı egemen hiyerarşi gruplarının –erkeklerin- denetiminde olduğu görülmektedir.

Benusen ve Fawwar güçlü sosyal ve toplumsal dayanışma ve paylaşma kültürüne sahiptir. Her iki mekân zorunlu göç, yoksulluk ve ötekileştirilme kimlikleri etrafında bir arada yaşayanlardır. Zor yaşam ve yoksulluk koşullarına karşı birbirleriyle dayanışma paylaşma kültürünü ortaya çıkaran bir yaşam formu sürdürmektedirler.

Fawwar ve Benusen’de toplumsal ilişkiler akrabalık ve tanıdık ilişkisi üzerine kurulu bir formdadır. Her iki alanda geleneksel- muhafazakâr geniş aile yapısı hâkimdir. Aynı evde ve avluda birçok aile bir arada yaşamlarını sürdürmektedir. Kamp mekânsallığında daha keskin bir hal almasının nedeni kaybedilen topraklarına geri dönme ve tarihi hafızalarının/bilincinin yeni nesil tarafından kaybedilmemesi amacı barındırmaktadır. Benusen’de görülen geleneksel yaşamın aşırı yoksulluk ve zor yaşam koşullarıyla başa çıkmanın bir yöntemi olarak görülebilir.

Ortadoğu’nun farklı coğrafyasında konumlanan iki yerleşim alanının, toplumsal yaşamdaki geleneksel ve muhafazakârlık yaşam büyük benzerlik gösterirken farklılıklarda

barındırmaktadır. Geleneksel geniş aile yapısı, hızlı artan nüfus ve kapalı muhafazakâr toplumsal yapı benzer bir yapı göstermektedir. Ancak Diyarbakır kentinin günümüzden önceki on beş yılda yerel siyasetin sol-sosyalist ideolojiye yakınlığının etkisiyle geleneksel muhafazakâr düzenin keskinliklerini kıran seküler –farklılıkları yansıtan- bir toplumsallığın/mekânsallığın gelişiminin önünü açmış olabilir. Diyarbakır'ın aksine Filistin'deki katı muhafazakâr ve geleneksel toplumsallık keskin hatlarıyla kendini korumaktadır. Bu yapının içindeki kırılma Fawwar da ortaya çıkan kadın kamusal alanlarıyla ufak değişimin başlanıcı sayılabilir. Sadece Fawwar da ortaya çıkan mekânsallıklar, kamusal alanda cinsiyet eşitliği tartışmalarını muhafazakâr toplum yapısında ortaya çıkarmanın önünü açtı. İktidarların, statükocu egemen yapının temellerini sarsan yeni bir toplumsallığı yaratabilir. Fawwar'da kadının kamusal alanlarda ki görünürlüğünü 'bilinen toplumsal rollerin tersyüz olması' olarak tanımlanmak; muhafazakâr, eril düzeni yıkabilecek güce sahip olan, kadın varlığındaki pragsisten korkunun, belirtileri olarak görülebilir.

Benusen ve Fawwar'daki güçlü dayanışma ve paylaşım ilişkileri her iki mekânsallığın kendi içinde özgün bir alan olmasını sağlayan önemli bir etkidir. Kendi içinde otonom bir toplumsal formun inşasını destekleyen müşterek yaşam dokusu kadınların pratikleştirdiği iki mekân deneyiminde benzerlik gösterdiği görülmektedir. Mahallede ve kampta toplumsal sorunlara yaklaşım müzakere ve tartışma koşullarında ortaya çıkmasının formunu yaratan özgün bir müşterek mekânsallığı ortaya çıkarmaktadır. Katılımcı bir yaklaşımla farklılıkların ve dezavantajlı kesimin gözetildiği mekânsallık örneği Benusen Çamaşır Evi ve Fawwar Kadın Meydanı pratiklerinde kurumsal bir forma kavuşmuştur. Bu özgün ve alternatif mekân üretim yöntemleri farkındalık yaratan toplumsallığın değişimin önünü açan çalışmalar olarak örneklenebilir. Her iki mekânsallığın bu özgün yapısı farklılıkları gözetilen cinsiyete duyarlı müşterek, alternatif ve katılımcı mekân üretim yöntemlerini gündemleştiren pratikler olarak örneklenebilir.

6.Sonuç Olarak; Mülksüzlerin Müşterek Mekânları Mümkün Mü ?

Tez araştırmamın bu kısmına kadar aktarılan bilgi ve bulgular bağlamında müşterekleşme alanları, kamusal alan ve cinsiyet özgürlükçü mekânsallık, alternatif katılımcı mimarlık/planlama yöntemleri gibi kavramsallıkların belirginleştiği; ihtiyaç temelinde ortaya çıkan cinsiyet eşitlikçi kamusal alan pratiklerinin oluşum ve kullanım süreçleri bu kavramsallıkların etrafında biçimlenmektedir. İki farklı coğrafya ve benzer toplum yapısında

görülen pratikleşme katılımcılık, müşterekleşme ve cinsiyet özgürlükçü alternatif mekân/mimarlık tartışmalarını ortaya çıkarmaktadır. Son yıllarda iktidar ve hegemonik güçlerin eliyle yoğunlaşan neolibarel politikalara alternatif mücadele yöntemleri olarak belirginleşen bu kavramlar bu bölümde okumalar, tartışmalar ve referanslar verilerek özetlenecektir. Bu bağlamda araştırmamın sonuç bölümü bu kavramlaşmaların mimarlık ve mekân üretimi üzerindeki etkisi ve sorunsallıkların analizi yapılarak direnleştirilecektir.

6.1.Kamusal Alanda Kadın Varlığı; Dayanışma, Müşterekleşme Süreçlerinde Üretilen Mekânlar

Hız, kapitalist modernite ve hegemonik iktidarların yarattığı mekân üretiminde mekânın kullanımından tüketimine ve biçimlenmesine ana ögesi kadın, mekân üretiminde her süreçte görünmez bir paya sahiptir. Doğal toplumlarda mekânın ve toplumsal yapısının oluşturulması mülkiyet ve iktidar ilişkilerinden bağımsız baskın ögesi olan kadındır. Kadınlar özgün doğasından kaynaklı erkeğe oranla karşılaşmalarının yoğunlaştığı ve gündelik yaşamının tüketildiği mekânlar; evler, mahalleler, caddeler, sokaklar ve daha birçok toplumsal alandır. Bu özgün doğasından kaynaklı mekânı ve fiziksel çevreyle toplumsal ilişkilerinin daha bağlayıcı olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda mekânın ve fiziksel alanın üretilmesinde rolü gizlenen kadının aslında mekânın kullanım, mübadelesi ve değişim süreçlerinde etkin olduğu açığa çıkarılmamaktadır.

Mekân üretilirken cinsiyetçi mekân algısının yaratılması sorunlu bir kavramlaşma olabilir, ancak mekânın kadın ve erkek tarafından kullanımı ve üretme süreçlerinde sunulan katkı ile cinsiyete duyarlı mekânlar olarak tanımlanabilir. Yaşadığı mekânı kendine göre değiştiren ve dönüştüren genelde kadınlardır. (Çetin, 2006) Mekânı yoğun olarak kullanan kadın ihtiyaç ve yaşamın sunduğu gereklilikler temelinde mekâna müdahale etmektedir. Bu temelde mekânın kadınla olan ilişkisini tarihsel süreçte kadınla özdeşleşen ve düzenlenen ev mekânı için -özel mekân- dişil bir mekân algısı yaratılmıştır.¹⁵¹ Ev mekânının kadın için başlıca yaşam alanı ve onunla bütünleşen bir mekân olduğunu antik dönemleri referans alan R.Sennet şöyle özetlemiştir. *‘Kamusal/özel alan ayırımı eski yunan düşüncesinden ve onun polis (kamusal alan) ile oikos (ev) kavramsallaştırılmasından hareketle üretilir. Polis erkeklerin yönetim alanıyken, oikos da*

¹⁵¹ Ev bir çok kültürde ve dilde mecazi anlamda yuva olarak tanımlanmaktadır. **‘yuvayı dışı kuş yapar’** atasözü bilinen eski bir atasözüdür. Bu atasözü mecazi anlamda kullanılmış, kadının mekânı- evi-düzenleyen ve çekip çeviren özgün yapısının tarihsel süreç içindeki vurgusunu öne çıkarır. Ev mekânı kadınla bütünleşmekte ve cinsiyetçi dişil bir mekâna olarak belirginleşmekte.

kadınların ve çocukların yeri olan ev içidir. Antik yunan sitelerinde erkeklerin yaşam alanları birbirinden ayrılmıştır. Örneğin, erkekler dışarıda agora ve gymnasium gibi kamusal mekânlarda yaşamlarını sürdürürken, kadınların alanı evle sınırlıdır.' (Sennett, 2016, s. 63) Kadın varlığı, tarihsel süreç içinde ev (oikos) ve özel alanlarla tanımlanırken; bu alanlar erkekler tarafında da kullanılan alanlardır. Mülkiyet ilişkileri bağlamında özel mülkiyet resmiyette yoğunluklu olarak erkeklerin elindedir. Bu yaklaşım tarihsel süreç içinde kadının erkek tarafından eve kapatılmasının bir kadınlık rolü olarak gösterilmesini meşrulaştıran tanımlamalar olabilir. Bu tanımlamalar tersinden okunduğunda kamusal alanda erkekle tanımlanmakta ve erkeğin görünürlüğünü sağlayan mekânsal alanlardır okuması ortaya çıkmakta, nitekim genel iktidar ve egemen otoritelerin savunusu bu tanımlama üzerine biçimlenmektedir.

Bookchin 'Özgürlüğün Ekolojisi; Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü' kitabında kadınların kamusal alandan koparılmasını; '*antik dönemden önce ortaya çıkan devlet ve erkek iktidarı ile kadının elinden kamusal alanın alındığını savunan feminist ideoloji; kadının ev içine kapatılma-hapsolme- sürecinin yoğunluk kazandığı dönemler*' olarak tarifler (Bookchin, 2013, s. 161) Böylelikle ev mekânı ve erkeğin/despotun özel mülkiyetinden dışarı çıkamayan kadın bu alan içine kapatılmış, mekâna ve alana müdahale ederek, üretim yapmış, mekânda izler bırakmıştır. Dolayısıyla mekânla kadın ilişkisi, mübadelesi doğal toplumlarda doğallığından kendiliğinden ortaya çıkmışken; modernitenin ve erkek iktidarının etkisiyle tarihsel süreçte zorunlu bir fiziksel etkileşime evirildiği savunulmaktadır.¹⁵² Böylelikle İktidarların ve hegemonik yapılanmaların toplumun her kesimini zorunlu yaşama ve düzene sokma çabaları kadın varlığı üzerinde daha yıkıcı ve sınırlayıcı sonuçlara neden olabilmektedir. Kadın yaşamı günümüzde de birçok muhafazakâr toplumda özel alanla sınırlandırılmaktadır.

Her dönemde yaşanan Savaşlar, çatışmalar ve zorunlu göçler sonucu mekân ve fiziksel çevrenin yıkım ve tahliyesini yaratan koşullar öncelikli kadınları mekânla olan ilişkisini koparmaktadır. Bu bağlamda mekâna bağımlılığından kaynaklı duygusal ilişkisi koparılan kadın bu yıkıcı süreçlerin birincil mağdurlarıdır. Evinden, bahçesinden, mahallesinden ve kentinden koparılan kadın mekânla olan ilişkisi kopmakta, üretimini bilmediği mekânlarla karşılaşmaktadır. Bilinen ve alışkın olduğu mekânlardan koparılan kadın, zorluklara rağmen

¹⁵²Murray Bookchin, *Özgürlüğün Ekoloji, Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, Mustafa Kemal Çoşkun (Çev.), Sümer Yayınları, İstanbul, 2013, s.155

sahip olduğu özgün doğası gereği gittiği yerde mekânla etkileşimi erkeğe oranla daha verimli olabilmektedir. Zorunlu göç ve savaş nedeniyle gecekondular ve kamplarda yaşamakla karşı karşıya kalan kadınlar, erkeğe oranla mekânla daha güçlü ve düzenleyici rol üstlenmektedirler. Mekânı erkek ve çocuklara göre biçimlendirmekte, toplu yemek ve temizlik yapılacak mekânları kadınlar üretmekte, mekân içinin düzenlenmesini genelde kadınlar belirlemektedir. Fawar Kampı ve Benusen Mahallesi'ndeki kadın mekânları pratiklerinden görüldüğü üzere, Kamp ve gecekondular alanlarında müşterek ve paylaşım dayalı mekânların ortaya çıkarılmasını yoğunlukla kadınlar biçimlendirmektedir.

Günümüz koşullarında savaşlar ve neoliberal politikalar ile toprağından, evinden, bahçesinden, mahallesinden koparılan kadın alışkın olduğunun dışında yabancı olduğu farklı bir mekâna zorunlu etkileşimi güçlükler ortaya çıkarmakta; kendisine dayatılan –zorunluluktan yerleşen- mekânla uyumlu bir gündelik yaşam kurmakta sorunlar yaşamaktadır. Evinden, mahallesinden, köyünden zorunlu sebeplerle-savaş, zorunlu göç ve doğal afetler- koparılan kadın mutlu ve alışkın olduğu mekânsal hissiyatı yakalaması ve yaşadığı buhranlı süreçlerin başlaması anlamına gelmektedir. Bu süreçlerle başa çıkması- atlması -toplumsal dayanışma ve kentsel alanda komünal/müşterek paylaşım koşullarını yaratarak başa çıkmaya çalışmaktadır. Üretilen müşterek mekânın geçiciliği ve geçirgenliği alan içindeki farklılıkların bir arada müzakere koşullarını yaratan, katılımcılığı ve demokratik çoğulculuğu sağlayan bir mekânsallığın inşasını ortaya çıkarmaktadır. Benusen Mahallesi ve Al Fawwar Kampı müşterek mekân deneyimleri bu anlamda önemli paylaşım ve dayanışma örnekleridir. Alan araştırmalarında görüşülen kadınlar çoğunlukla bu mekânsallıkların kendileri için yaşamın zorluklarını unutturan, farklı kişiler ve uzmanlarla görüşmenin kendileri için bir rahatlama, sorunların paylaşımı olarak tanımlamaktalar.¹⁵³

Toplumsal alanda özel mekâna indirgenmiş kadın varlığı katılımcı ve komünal paylaşımın yoğunlaştığı yeni mekânlarında karar verici konumda olabilmekte çoğu zaman öncü olabilmektedir. Kadınların kullanımındaki komünal mekânlar, planlama ve mimarlık alanında cinsiyet özgürlükçü ya da cinsiyete duyarlı mekân algısının yerleşmesinin önünü açan farkındalıklar yaratmaktadır. Benusen Çamaşır Evi ve Fawwar Kadın Meydanı muhafazakâr toplumda kamusal alanda kadınların görünürlüğünü artılayan, toplumsal rolleri ters-yüz eden bir etki yaratmaktadır.

¹⁵³Bknz: 4.2.1. Benusen Mahallesi bilgiler ve Bulgular&4.2.2. Al-Fawwar Kampı (Filistin) Bilgiler ve Bulgular

Feminizm tarihçesi ve bu zamana kadar ki süreçte kadın varlığı ve kadın mücadelesi odağında toplumdaki ötekileştirilenlerin mekânsal alana yönelik yapılan çitleme, özelleştirme ve yıkıma karşı mücadele, müdahale ve direniş süreçleri sonrasında mekânda katılımcı planlamanın ve direnen cinsiyet özgürlükçü mekânsallığı kavramsallaştırmaktadır.

“Devlet, iktidar ve erkek egemenliğinin yarattığı kadın varlığının gizliliği kapitalist modernite ile görünmeyen esarete dönüşmüştür. Bu dönemdeki kadın görünmezliği ile birlikte toplumun zayıf, güçsüz ve yoksul kesimi emek sömürüsü aynı düzlemde bir hegemonyanın tahakkümü altında olduğu savunulmaktadır.”¹⁵⁴

Her dönem mekân ve doğal kaynaklarıyla olan güçlü bağı bu dönemde de koruyan kadın modernitenin sunduğu renkli vitrinler, teknolojik imkânların rahatlığı ile bir rehavete kapılıp ötekileştirilen varlığı mücadelesini untabildi savunusu yükselmektedir. Günümüzde kadın mücadelesi modernitenin rehavetine, renkli vitrinlerine, tüketim ve meta aşkınlığına kanan kadınlarla da mücadele etmenin yöntemini bulma arayışındadır.¹⁵⁵ Kadın günümüzde modern mekân ve modernitenin sunduğu rahatlığı renkli dünya ile ilişkisini meta üzerine kurmaya başladı. İktidarın estetik, güzellik ve düzene sokma fikriyatı mekân ve kadını aynı düzeyde tek tipleştirdi.¹⁵⁶ Yalnızlaşan kadın, hızlı gelişen modernitenin yarattığı mekânın rahatlığı, ötekileştirilen toplumla bağını kopardı, aradaki sosyal ve ekonomik fark erkeğe bağımlı, öteki kadınla mesafeli keskin tabakalaşmaya dönüştürdü.

Bugün iktidar ve sermaye gruplarının gecekondulu mahalleleri başta olmak üzere birçok geleneksel mahallelerde düzeni, estetik ve güzelliği getireceği ideasıyla özellikle bu bölgelerdeki kadınlara cezp edici vaatlerde bulunarak gönüllü tahliyelerin yapılmasını sağlamaktadır. Ancak mekânın dönüşümünün ve değişiminin kadın ve toplum dışında zorla gerçekleştiği bu dönemde bunlara karşı büyük mücadeleler yürütenlerde büyük oranda kadınlardır. Mekânını ve toprağını sahiplenen kadın feminist kazanımları ve tarihçesini arkasına alıp öncü mücadele yürütmekteler. Silvia Federici¹⁵⁷ kadınların günümüz müşterek mücadelesini, Caliban ve Cadı” (2004) adlı kitabında şöyle özetlemektedir.

¹⁵⁴Murray Bookchin, Özgürlüğün Ekoloji, Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü, Mustafa Kemal Çoşkun (Çev.), Sümer Yayınları, İstanbul, 2013, s.160

¹⁵⁵ A.g.e. Murray Bookchin, Özgürlüğün Ekoloji, Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü

¹⁵⁶Bu dönemde-günümüzde-özellikle kadınlarda estetik aperiasyonları ve güzellik sektörü en çok para kazanan ve gündemleştirilen alanlardır. Tek tip yüzler, tek tip mekânlar kapitalist modernitenin ve iktidarların insanı ve mekânı tektipleştiren biyopolitik öge haline getirmesi politikasının sonucu olarak görülebilir.

¹⁵⁷Silvia Federici; 70’ler otonomizmi içerisinde yetişmiş Marksist, Feminist akademisyen. Kapitalizmin kadınla kurduğu ilişkiyi ve ataerkilliğin kapitalizmle eklemişmesini sorunsallaştırmakta. International Feminist

“Yeni Dünya’da” kadınlar arazi çitlemelerine karşı mücadelede ön safta yer alarak Avrupalı kolonicilerin yok etmeye kalktığı topluluk kültürlerini savunanların başını çekti. Peru’da, İspanyol fetihçilerin işgal ettiği köylerde, kadınlar dağlara kaçıp bugüne kadar devam eden müşterek hayat biçimleri oluşturdular. 16. ve 17. yüzyıl insanlık tarihinde kadına karşı en şiddetli saldırıların yaşandığı, kadınlara cadı damgası vurulup işkence edildiği dönem. Günümüzde, yeni bir ilkel birikim sürecinin arifesinde, arazinin kapitalist olmayan biçimlerde kullanımını ve geçim temelli tarımı destekleyen kadınlar, doğanın tamamen ticarileştirilmesinin önünde duran başlıca sosyal güç. Kadınlar dünyanın geçimini sağlayan çiftçilerdir.’¹⁵⁸ (Federici, Feminizm ve “müşterekler” politikası, 2014)

Bu temelde kadınlar bu dönemde tarihsel süreçte kaybettiklerinin farkında erkeğe oranla müştereklerine –toprağına, suyuna ve mekânına – daha yoğun savunma mücadelesi yürütmektedir. Leo Podlashuc’un da dediği gibi, ‘kadınların tabanda örgütlenerek oluşturduğu topluluk sistemleri, yeni bir gerçekliğin doğmasını sağlıyor, müşterek bir kimliği şekillendiriyor, hem evde hem de toplum içinde karşı denge yaratıyor ve çok şey öğrenebileceğimiz bir kendini değerlendirme ve kendini belirleme sürecinin önünü açıyor.’ (Federici, Feminizm ve “Müşterekler” Politikası, 2014)

Kapitalist modernitenin yarattığı yeni mekân ve toplumsal düzenini zorunlu ve mülkiyete dayalı bir dayatma ortaya çıkardığının farkında olan kadın, kaybettiği noktadan başlayarak kamusal alanda görünürlüğünü elde eden mücadelelerde; mekânı müşterekleştiren pratiklerde; erkeği ve toplumu değiştireceğinin savunusunu belirginleştirmektedir. Her dönemde iktidar ve mülkiyet ilişkilerden soyutlanan kadın; günümüzde de mülkiyeti aşan ve etkisiz hale getiren temel yaşam hakkı ve kullanım hakkı etrafında mücadelesini yükseltmektedir. Bu bağlamda mekânla olan etkileşimini kullanım hakkı üzerinden biçimlendirmekte; mekânın değişkenliği ve geçiciliği yaşamın ve toplumun kendiliğinden sunduğu imkânlar dâhilinde biçimlenmesi gereken bir savunuyu belirginleştirmektedir.

Kollektivin kurucusu, Afrika’da akademik özgürlük için komite kurmuş, ölüm cezasına karşı kampanya gibi inisiyatifler içinde de görev almıştır. 2004 yılında yayınlanan, Caliban and The Witch, bütün bu deneyimlerin teorik arka planını verir bir noktadadır. İlkel birikimle cadı avı ile kadınlar üzerindeki ataerkil baskıcı, Kartezyen özne ile sömürgeciliğin bağlantısını gösterir ve en nihayetinde bütün bunların birbirine bağlandığı kapitalizmi, feodalizmin içinden doğan daha ileri üretim tarzı olarak konumlandırmak yerine; feodalizmin içine düştüğü krizden sömürer/ezenler lehinde bir çıkış olarak görür. (Silvia Federici, 17 Haziran 2017 tarihli, Feminizm ve Müşterekler Politikası, yazısı: <https://Tr.Boell.Org/Tr>, Erişim: 03.07.2017)

¹⁵⁸Silvia Federici, 17 Haziran 2017 tarihli, Feminizm ve Müşterekler Politikası, yazısı:<https://Tr.Boell.Org/Tr>, Erişim: 03.07.2017

6.2. Katılımcı Planlama ve Alternatif Mimarlık/Mekân Üretimi

Mekân iktidar, siyaset ve ekonomi üçlemi etrafında şekillenerek değişmeye, yenilenmeye ya da dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Değişim ve dönüşüm mekanizmasının mağdurları,üçlü düzeneğin dışında tutulmaya çalışılan mülksüzler, yoksullar ve ötekileştirilendir.

“Planlama ve mimarlık kuramları toplumsal yaşamı ve sosyo-ekonomik yapıyı düzenleyen /şekillendiren ekonomik ve siyasal süreçler üzerinden okunmalıdır. Mekân ve mekân üretimi iktidarlar ve sermayenin toplumsal yaşam üzerinde ki tahakkümünü anlamlandıran süreçlerdir.”¹⁵⁹

Bu bağlamda mekân üretimi planlama ve mimarlık belli grupların yapıları çevre üzerinde hegemonik inşasının imgesel, fiziksel ve kavramsal tahayyülü olarak ortaya çıkmakta tartışmaları yoğunluk kazanmaktadır. Her planlama ve mimarlık yaklaşımının temelinde toplumsal ve mekânsal yapının şekillendirilmesi ve düzenlenmesi kuramı etrafında tartışmalar yoğunlaşmaktadır. Bu müdahale biçiminin kent yaşamı ve toplumsal yaşam içinde nasıl bir etki ve çözümsüzlük hali yaratacağı ilk aşamalarda bilinmez, ancak ortaya çıkan mekânsal/toplumsal sonuçlar /sorunlar üzerinden tartışmalar derinleşmektedir.

Modernitenin yarattığı siyasi ve toplumsal yapı içinde kentler ve yaşam alanları dönüştürülüyor ve hatta yok ediliyor. Katılımcılıktan bağımsız, sermayenin hizmetinde yaşanan dönüşüm başarısızlıklar, mağduriyetler ve adaletsiz mekân dağılımını yaratmaktadır. Yaşadığı kentte karar süreçlerinde yer alamayan, kent hakkı görmezden gelen ve mülksüzleştirilen kentli/vatandaş planlama ve mekân üretiminde yaşanan bu sürecin haksızlıklarına karşı katılımcı, savunucu¹⁶⁰ ve cinsiyet eşitlikçi planlama ve mimarlık kuramlarını kavramlaştıran yöntemler belirginleşmektedir. 1965 ‘li yıllarda Amerika’da Paul Davidoff’un tartışmaya açtığı savunucu planlama yaklaşımıyla planlama ve mimarlıkta uygulanan yenileme ve dönüşüm politikalarında özellikle plancı ve mimarın toplumun ve kentlinin hayatını/yaşamını etkileyen süreçlere müdahil olması gerektiği savunusunu yapmaktadır. Davidoff bu dönemde mimarlık ve planlama projeleriyle yaşanan kentsel eşitsizlikler ve toplumsal adaletsizlikler hakkında plancı ve mimarı duyarlı olmaya davet etmiştir. Davidoff kentsel adalet üzerine inşa

¹⁵⁹TMMOB Şehir Plancıları Odası, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyum Kitapçığı, Tarık Şengül, TMMOB Yayını, Ankara: 2004

¹⁶⁰Savunucu planlama; Paul Davidoff tarafından 1965 yılında Amerikada her anlamda bir dönüşüm yaşanan bir dönemde, toplum için ehemmiyetli turbilans dönemi olarak tanımlayarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Davidoff savunucu planlama yaklaşımını tartışmaya açmış, planlamanın toplumsal tabanını ve gelecek öngörülerini yeniden gündeme getirmiştir.

ettiği ‘*Advocacy And Pluralizm İn Planninng*’ adlı makalesinde ‘‘Bugun geçmişin hayallerinin aydınlanması ve yalnızca demokrasinin gerçeğe dönüşmesi için bir çığır açabilir’’sözyle toplumun toplumsal eşitsizlik ve ekonomik sınıflaşmanın çoğulculuğun ve katılımcılığın sağlandığı, karar mekanizmalar etrafında demokratik yöntemlerle olabirliğini savunmuştur.¹⁶¹

Kapitalist neoliberal sistemde planlama ve mimarlık iktidar ve sermayenin hegemonyasında plancı ve mimarı etkisiz bir projeci konumuna getirmektedir. Toplum, planlama ve mimarlığın bilimselliğine olan inancından şüphe duymazken; planlama ve mimarlığın toplumun her kesimini çıkarımı gözettiği, savunulamaz bir gerçekliktir. Kentin ve mekânın üretiminde toplumun yoksul, azınlık, dezavantajlı ve mülksüz kesiminin bugün uygulanan mekânsal ve kentsel projelerden dışlandığı, görmezden gelindiği bilinmektedir. Hâkim güçlerin hegemonyasında hazırlanan ve uygulanan planlama ve mimarlık süreçlerinde toplumun her kesiminin katılımının ve sosyo-ekonomik sorunlarının çözümü yönünde planlama ve mekân üretimi ihtiyaç olduğu, öne çıkan öncelikli yöntem olmalı savunusu belirginleşmektedir. Bu temelde birçok müşterek kentsel mücadele katılımcı mimarlığın savunusunu yapmakta, kentsel dönüşüm süreçlerinde toplumun her kesiminin karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine dahil edilmesi savunusunu yükseltmektedirler. Bu aşamada Davidoff plancı ve mimar dışlanan ve görmezden gelen kesimin planlama ve uygulama süreçlerine dahil edilmesi noktasında bir avukat gibi bu kesimin savunusunu yapması gerektiğini savunmaktadır. Planlama ve mimarlık alanının toplumsal katılımı temel alan sermaye ve iktidarın etkisinden kurtaran müzakereye açan alternatif çözümler üreten yöntemler üzerinden biçimlenmeli sesleri yükselmektedir.

Son elli yıllık süreçte kadın mücadelesinin Dünyada ve Türkiye’de yarattığı etki ile planlama ve mimarlık literatürüne toplumsal cinsiyete duyarlı toplumun her kesimini –yaşlı, engelli, çocuk, kadın ve LGBT bireylerini- gözeten alternatif kuramlar yerleştirilmektedir. Planlama ve mimarlık literatüründe katılımcı planlama ve mimarlık olarak yerleşen kavramsallaşma çoğulcu, müşterek ve cinsiyete duyarlılığı gözeten alternatif kent ve mekân üretimini formüle edilmesini önünü açan; tekelci belli bir hegemonik grubun etkisinden kurtaran çözümleyici yöntemler olarak yükselmektedir. Tarihsel süreç içinde kent mekânı ve mimari üzerinde kadınların yarattığı etki görünmez konumdayken; kadın mücadelesinin yarattığı etki ile mekânın cinsiyet duyarlılığı kavramı etrafında biçimlenmesi tanımlamaları belirginleşmektedir.

¹⁶¹TMMOB Şehir Plancılar Odası, 8 Kasım Dünya Şehircilik günü 39. Kolokyum Kitapçığı, (S. 502-511), TMMOBAYINI. Ankara: 2015

Beusen Gecekondu Mahallesi'nin mevcut imar planları alanın tahliye edilmesine ve mahalle sakinlerinin yeniden yerinden edilmesinin önünü açmaktadır.¹⁶² Mahallenin alternatif dönüşümün yapılması arayışı içine giren dönemin belediyesi uluslararası kentsel dönüşüm ve tasarım çalıştayını uluslararası kurum ve kuruluşlarla yapmıştır.¹⁶³ Bu çalıştaylarla katılımcı, çoğulcu ve farklılıkları gözetilen bir yöntemle mahallelinin her süreçte karar verici olduğu projeler tasarlanmıştır. Ancak bu projeler hem belediyenin ve hem de devlet kurumlarının alanda yapılması düşünülen dönüşüm politikasıyla uyumlu olmadığı gerekçesiyle raflara kaldırılmıştır. Dolayısıyla mülkiyet sahipliği üzerinden, mülkiyetsizlerin talep ve isteklerinin görünmez kılınan iktidar ve mevzuatların varlığı yoksulların ve mülksüzlerin yerinden edilmelerini kaçınılmaz hale getirmektedir.

Dünyanın pek çok kentinde uygulanan kentsel çitlemelerin temelinde mülkiyet ilişkileri ile bağlantılı yerinden etme ve tahliye etme projelerinden doğan mağduriyetler olduğu görülmektedir. Ancak ortaya çıkan bu mağduriyetler, çitleme ve özelleştirme projelerine karşılık birçok kentsel mücadele ve alternatif mekân/mimarlık üretme tartışmaları da gündemleşmektedir. Bu muhalif ve mücadele yöntemleri mimarlık ve kent planlama kavramlarına mimarsız mimarlık, halk için mimarlık, sömürsüzleştirme mimarlığı örnekleri gibi mimarlık ve kent planlama alanına farklı tartışmaların önünü açmaktadır.

Yürütülen bu tartışmalar bağlamında Fawwar Kadın Meydanı mimari anlamda uzman bir mimarın desteğiyle kamp sakinlerinin tasarıma yön verdiği bir yöntemle projelendirilmesi, mekânın biçimlenmesinde kamp sakinlerinin hassasiyetlerinin ve toplumsal yapısının dikkate alınması mekânın alan kullanıcıları tarafından sahiplenilmesini güçlendirmiştir.

“Katılımcı planlama ve mimarlık yöntemleri sosyal refahı ve toplumsal adaleti karşılayan alternatif iktidar ve mülkiyet araçsallığını sunmakta. Kentsel alanı toplumsal yardımlaşma, dayanışma ve mübadele alanlarına dönüştüren, toplumsal ilişkilerin mekânla derinleşmesini sağlayan katılımcı mekân üretimini destekler. Kentsel müşterekleşme, dayandığı pratikler ve toplumsal ilişkiler, daha adil bir kent için ihtiyacımız olan bir tür siyasetin en saf ifadesi haline gelir.”¹⁶⁴

Bu bağlamda katılımcı mimarlık ve mekân üretimi mimarlık alanında toplumun her kesimi için mekânsal adaleti sağlamaya yönelik iktidar ve sermaye gruplarının dayattığı mekânsallığa

¹⁶² Bknz: 5.1.2. Benusen Mahallesi Yapılaşma Formu ve İmar Planlarındaki Yeri

¹⁶³ A.g.e 5.1.2 Benusen Mahallesi Yapılaşma Formu

¹⁶⁴ Begüm Özden Fırat, Gezi Komünü: Ortak Mülkler ve Müşterekleştirme yazısı. Meral Özbek. Kamusal Hil Yayınları, İstanbul, 2015, s.208

direnen olarak belirginleşmektedir. Lefebvre'nin mekân üretim kavrayışındaki bileşenler planıcı, mimar, tasarımcının ve güçlünün mekânı olarak kavramsallaştırılan bağımlı mekân üretimine 'çok katımlı, çok katmanlı akışkan ve değişken mimarlık kavramsallaşması belirginleşmekte'.¹⁶⁵Mimarlık ve mekân, kutsallık ve estetikten çıkarılıp; geçici enformal, temel ihtiyaçlar temelinde biçimlenen, toplumun heterojen yapısının kimlik bulduğu –toplumun dezavantajlı kesimini gözeten -müşterek mekân kavramsallığını yaratmaktadır. Bu bağlamda kentsel muhalefet ve kentsel müşterekleşme istisnai durumlar dışında yapıcı, katılımcı ve müşterek mekân üretim koşullarını yarattığı söylenebilir.

6.3. Umut ve Özgürleşme Mekânları

Günümüz koşullarında ötekileştirilen vatandaşlık, sınır ihlalleri, savaş ve çatışmalarla yaşanan zorunlu göçler toplumsal yaşamda süresiz olağan dışı yaşam koşullarını- mültecilik ve göç-yaratmaktadır. Yaşanan süreçte hukuk ve adalet askıya alınır; uzlaşma ve müzakerenin olmadığı koşullar ortaya çıkmaktadır. Bu koşullarda Düzensizliğin ve güvensizliğin başladığı kentsel mekânlarda mülkiyetsiz ve ötekileştirilenin soyutlandığı –ya da kendini izole ettiği – kentsel bölgeler toplum genelinde güvenlik mi? Yaşam hakkı mı? Sorusu temelli problemlerden biridir. Çoğu zaman kendi yaşamımız ve etrafımızdakilerin yaşam hakkı için özgürce yaşam hakkından vazgeçip hegemonyanın ve iktidarların güvenlik politikalarına teslimiyet ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde modern mimarlık, kontrol ve denetimi elden bırakmayan, özel güvenli, giriş-çıkışı kontrollü, biçiminde bir mekânsallık geliştirmektedir. Bu mekanizma kendiliğinden toplumsal ve mekânsal tabakalaşmanın önünü açmakta, güvenli ve güvensiz, mülkiyet sahibi ve mülkiyetsiz ve ötekiler -izleyenler ve izlenenle, estetik ve estetik olmayan dediğimiz toplumsallık ve mekânsallık ikilemlerin keskinleşmesini yaratmaktadır. Toplum ve mekân birbirinden somut ve belirsiz/suni sınırlarla ayrıştırılmakta, modernitenin yarattığı bu ayrıştırılmış ve kategorize edilmiş mekânsal tabakalaşmayı, aynı fiziki coğrafya içinde birbirinden dokunamayan toplum yapısını oluşturmaktadır. Bu toplumsal ve mekânsal ayrışmanın mağdurları her yerde mülkiyetsiz, yoksul ve modern olmayanlar kimlikleriyle ötekileştirilenler; hegemonik güçler ve iktidarlar nazarında disipline edilmesi ve kontrol altına alınması gereken mekân olarak tanılanmaktadır.

¹⁶⁵Pelin Tan, Alessandro Petti & Ömer Faruk Gönenç, Kamp/Mülteci:Çatışma Mekanlarında Sömürgeleştirme Mimarlığı, Arredamento mimarlık , Sayı 3, s: 60-84. 2015

Kapitalist modernitenin ötekileştirerek ayrıştırdıkları temel yaşam hakkı etrafında iktidar ve mülkiyet ilişkilerinden bağımsız müşterek bir yaşam yaratılabilir mi sorusu ilk anda bir ütopya olarak görmek elden değil. Ancak Stavro Stavrides'in 'Kentsel Heterotopya' kavranmını derinlikli analiz eden 'Kentsel Heterotopya; Özgürleşme Mekanı Olarak Eşikler Kentine Doğru' kitabı önemli bir kaynak ve deneyimler sunmaktadır. Stavrides'in temel argümanı, eşiklerin yaratılması ve toplumsal kullanımı sırasında potansiyel bir özgürleşme mekânsallığının ortaya çıkmasının olabirliği üzerinedir. Sınırlar, mekânlar ve toplumsal yapılar arasında geçirgenliği azaltır ve güvensizlik ve önyargılar görünmez bir durumda kentsel alan içinde sınıfsal tabakalaşmayı keskinleştirmektedir. Sınırlar ve eşiklerle sınırlandırılan yaşamlar ortak/müşterek bir yaşamın inşasını ötekilik kimliği etrafında kendiliğinden ortaya çıkarabilmektedir. Stavrides, sınır mefhumunu boydan boya bir eşik –geçiş noktası- olarak kabul etmektedir. Bu eşikler öteki olanla karşılaşma, temas yeridir aynı zamanda. Eşik aşımı ötekiyle ilişkiye geçmektir. Kimlikler sırf inançsal ve düşünsel belirteçler değil, zamanın ve mekânın da şekillendirdiği özelliklerdir. *“Ötekiliğe yaklaşmak zor bir iştir. Bütün toplumlarda böyle bir edim sembolik ve maddi tehlikelerle dolu bir edim olarak sunulur. Fakat ötekiliğe yaklaşmak aynı zamanda her toplumsal karşılaşmanın kurucu edimidir de.”*¹⁶⁶Bireyler ve toplumlar sınırlar koymak istedikleri gibi aynı zamanda o sınırları da aşmak isterler. Sınırın aşıldığı eşik bölgeleri karşılaşmaları ve ötekiliği ortadan kaldıran özgürlük alanlarının oluşumunu ve sembolik olarak öteki olanla etkileşimi sağlamaktadır.

Harvey'in geçişleri ve eşikleri tanımladığı üzere 'toplumsal meselelerden doğan *“ben” ile “öteki” arasındaki alışveriş daima mekânsal ve zamansal yapıdadır.*' savunusunu yapmakta. Sabit ve kesin bir kimlik, katı sınırlara sahip kapalı bir kimliktir. Açık bir kimlikse sınırları olmayan bir kimlik değil, ötekilikle buluşma noktaları sunan esnek sınırlarla çevrelenmiş bir kimliktir. Özgürleşme alanları ya sakınılmış kaleler ya da ötekiliğin adacıkları şeklinde var olabilir. George Simmel'in, *'insan sadece sınır koyan değil aynı zamanda sınırları olmayan bir varlıktır.'* dediği gibi, sınırlar her an dışına çıkıp özgürlüğe adım atma olasılığını da içerir. ¹⁶⁷Harvey'in tanımlamasından yola çıkarak zamanın ve mekânın sosyal ve politik koşulları toplumun sınırlarını aşması ya da bu eşikleri geçirgensiz hale dönüştürmeyi yarattığı olarak okunabilir. Böylelikle zamansal ve mekânsal bağlamda eşik kendisi iki mekânı bölen ve aynı

¹⁶⁶Stavro Stavrides, *Kentsel Heterotopya, Özgürleşme Mekanı Olarak Eşikler Kentine Doğru*, ali Karatay (çev.), Sel yayınları, İstanbul, 2016, s. 19

¹⁶⁷ Stavro Stavrides, *Kentsel Heterotopya, Özgürleşme Mekanı Olarak Eşikler Kentine Doğru*, ali Karatay (çev.), Sel yayınları, İstanbul, 2016 s. 19,20

zamanda birbirine temasını sağlayan bir ayrılma noktası durumundadır. Ayrıca aykırılıkların ve farklılıkların karşılaşma alanı bir arabulucu-müzakere alanı- bölge olarak da okunabilir.

*Dışlarıdaki ile içerdekinin tanınmazlığı –bilinmezliği- her şeyi potansiyel düşman olarak tanımlamakta; meydana gelecek her karşılaşma, bir uzlaşma ve alışveriş imkânı değil ötekileştiren yabancı olarak algılanabilir. Sınırı aşana tanımak için köprü kurabilmek ve aradaki mesafenin –farklılıkların - hissedilmesi gerekir. Bu bağlamda asimilasyon bu mesafenin –farklılıkların- yok sayılmasından, çatışma ise mesafenin arttırılmasından doğar. Karşılaşma, mesafenin hem korunmasını hem de aşılmasını gerektirir. Öteki olanı yok saymadan, aynılaştırmadan, düşmanca davranmadan yapılmalı. Eşik deneyiminin bilgeliği burada yatar.*¹⁶⁸

Günümüzde modern metropol günden güne farklı şekillerde tanımlanmış adacıkların bir kümesi haline gelmektedir. Büyük alışveriş merkezleri, güvenli yerleşkeler, duvarlar, kontrol noktaları, polis bariyerleri... Süregelen savaşlar nedeniyle güvenlik tehdidi adı altında, kabul edilmiş temel yurttaşlık haklarının askıya alınması, istisnai önlemler talep eden olağanüstü koşullar gerekçesine başvurularak meşrulaştırılıyor. Agamben'in istisnai yorumu günümüz adacıklar kentini ve olağandışı hallerini anlamada etkin bir tanımlama. Tarihsel açıdan bakıldığında, istisnai durum toplumun büyük iç ya da dış tehditlerden korunması adına hukukun askıya alındığı dönemleri tanımlar. Agamben'e göre; *istisnai durum bir kural haline geldiğinde ölüm makinesine dönüşür*. Nazi kampları bu istisnai durumun kalıcı hale gelmesinin en önemli tarihsel göstergesi olarak okunabilir: hukukun askıya alındığı, hukukla kuralsızlık arasında bulanık bir ara bölgenin oluştuğu ancak iktidarın hukuk tarafından desteklendiği kalıcı bir yapı başlar. Bu anlamda İsrail yönetiminin Filistin'de diktiği duvar, kalıcı hale gelen bir istisnayı yansıtır.

“İstisnai olarak yaşadığımız şeyin ne olduğunu bile düşünmeksizin ona adapte olmayı öğreniriz. Kırmızı bölgeler işte böyle normalleşir. Kontrol noktaları ve alışveriş merkezlerindeki gözetim sistemleri normal hale gelmiştir. Üst araması sportif organizasyonlarda bile normal karşılanır olmuştur. İstisnai durum işte böyle genelleşip bir kural haline almıştır.” (Agamben, 2013, s. 57)

Süreklileşen istisnai durumu, mekânsal-zamansal eşikler deneyimine ve modernitenin ortaya çıkardığı birbirinin zıttı eşiklerin dışarıya ve içerisine yaratır. Hız ve teknoloji ritimlerine yetişmek imkânsız bir hal yaratır. Walter Benjamin için; ‘modernite hem bir vaat hem de bir kâbustur’.

¹⁶⁸ Stavro Stavrides, *Kentsel Heterotopya, Özgürleşme Mekanı Olarak Eşikler Kentine Doğru*, ali Karatay (çev.), Sel yayınları, İstanbul, 2016, s. 97

Şehrin hızına ve ritmine yetişemeyen insan bir uyuşma ile tepki verir. İnsanlar arası iletişimin yerini insan-nesne ilişkileri alır. (Stavrides, 2016 s. 85-102) Kentsel alan içinde hız ve teknolojiye bağımlı karşılaşma ve temas yoğunluk kazanırken, potansiyel düşmanlık algısı tartışma, müzakere ve samimiyeti en azami noktaya indirgemektedir. Bireylerin karşılaşması görünen- görünmeyen, söylenen- söylenmeyen, gizlenen-gizlenmeyen ikilemleri arasında ezberlenmiş rollere bürünmektedir. Modernitenin yarattığı bu ikilemlerin bir arada ötekileştirilmeden karşılaştığı ara mekânlar, yani eşikler iletişim için gerekli mesafeyi ve farklılıklarla ortak yaşam koşullarını ortaya çıkaran alternatif bir kent formunu formüle edebilir. Bu bağlamda Stavrides'in savunduğu özgürleşme mekânı olarak kentsel heterotopyalar ötekileştirilenler kimliği etrafında mülkiyet ve iktidar ilişkilerinden bağımsız bir arada dayanışma ve müzakere koşullarını yaratan bir mekânsallığı tahayyülü olarak tanımlanmaktadır. Ötekililerin karşılaştığı ve karşılaşmaların giderek belirsizlikten müzakereye dönüştüğü mekânsallığın kapitalist mekân üretimine karşı bir mücadele savunusu yaratabilir. Gettolar, gecekondu mahalleleri, mülteci kampları ve daha birçok yoksul, mülksüz ve ötekileştirilenlerin barındığı alanlar İktidarların ve sermayenin savunduğu düzenden bağımsız, sabit ve durağan olmayan hareketli ve geçirgen –akışkan- müşterekleşmenin görüldüğü alanlar olarak tariflenebilir.

Bu çerçevede Benusen Mahallesinde ki özgün toplumsal ve mekânsal yapılanma ile Fawwar Kampındaki süreklileşen kamp yaşamı dışındaki fiziki ve sosyal çevre ile uyum sorunu temelinde bu kavramsallaşmaların araçsallaşarak somutlaştığı bir mekânsal ayırışma/eşik yaratmaktadır. Çevresindeki Kentlerle etkileşimleri azami dereceye indirgemiş bir mahalle ve kamp sorunsalı kavramlaşmaktadır. Kamp ve Mahalle olağan sürecini yaşamış kentlerin yapılanma sürecinden farklı zorunlu bir istisnai mekânsallık ve toplumsallık ayrıştırılmış özgün bir yaşam formu barındırmaktadır. Diğer taraftan çizilen resmi sınırlar, iktidarların mekâna müdahalesi ve yönlendirmesi, imar-iskan mevzuatlarıyla yayılmasının engellenmesi, kamusal alanların inşasının egemen kurum ve kişilerin elinde olması; altyapı ve erişiminin iktidarlar eliyle biçimlenmesi gibi bir çok yönden bağlayıcı/sınırlayıcı bir hegemonik düzeneğin içindedir. Günümüzde toplumsal yapılanma ve mekânsallık iktidar, mülkiyet ve hegamonik güçlerin etkisinden tamamen bağımsız bir yapısalılık göstermesi olanaksız gibi görünüyor. Ancak küçük dokunuşlar ve duyarlı mücadeleler bu karmaşık düzeneğin içinde umut ve özgürlük yaratabilir. Fawwar mülteci kampındaki Kadın Meydanı ile Benusen kadın çamaşır evindeki kamusal alanda cinsiyet özgürlüğünü ortaya çıkaran mekânsallık katı muhafazakâr

toplum yapısı ve sömürge mimarlığı olarak kurulan kamp alanı içinde özgürlüğü hissettiren bir mekânsallığın/toplumsallığın önünü açan küçük ama önemli deneyimler olarak görülebilir.

D. Harvey, kapitalist modernitenin yarattığı toplumsal, sınıfsal ve ekonomik tabakalaşma ve neoliberal çitlenme politikalarına karşı yükselen mücadeleler yoğunlukla bu bölgelerden ortaya çıkmaktadır; savunusunu ortaya koymakta. *'Tarihsel süreçte toplumsal mücadelelerin ortaya çıktığı ve toplumsal meselelerin kavrandığı alanlar bu dayanışma mekânları olarak belirginleşmektedir.'*¹⁶⁹Kapitalist modernitenin yarattığı sınıflaşma, yoksulluk, mülksüzleştirme ve çitleme politikalarına karşı en etkin mücadele Brezilya'da Topraksız İşçi Hareketi: (MST) tarafından başlatılan mücadele oldukça önemli kazanımlar ortaya çıkarmaktadır.

Brezilya Topraksız İşçi Hareketi(MST): Üçüncü Dünyanın emperyalizmi ve yeni düzen liberalizmini sorgulayan; toprakların yeniden dağıtımı, kredi, barınma, okul, klinik ve teknik yardım gibi öğelerden oluşan bütünlüklü bir tarım reformu talep eden bir yoksul-mülksüz kitle mücadelesi olarak ortaya çıktı. MST geçmiş 20 yıllık mücadele sürecinde, 400 binden fazla aileyi (2 milyondan fazla insanı), çoğunluğu kolektif üretim kooperatiflerinde olmak üzere, verimli topraklara yerleştirmeyi başardı. MST topraksızları, üzerinde üretim yapılmayan ya da yarı yarıya üretim yapılan ve geçmişte de büyük toprak baronları tarafından kendilerinden çalınan geniş toprakları işgal etmek üzerine örgütleniyor. Toprak bir kez işgal edilince, plastik çadırlarda yaşayan aileler toprak sahiplerine bağlı paramiliter güçlerin vahşi saldırılarına karşı direnmek üzere örgütleniyorlar. MST devletin toprakları kamulaştırmasını talep ediyor; ve sonra da hem tüketim için, hem de ulusal ve uluslararası pazarı da kapsayan bir biçimde, üretim yapmayı amaçlıyorlar. MST sadece ekonomik ve toplumsal ilişkileri dönüştürme misyonuna sahip bir hareket değil, aynı zamanda yeni bir insan ve yeni insani ilişkiler yaratmayı amaçlayan bir misyonu hedeflemektedir. Hareket içinde sürekli olarak kadınların, etnik azınlıkların (Yerliler ve siyahlar) eşitliği ve insan haysiyeti için mücadele veriliyor. Bugün ulusal önderlerinin yüzde 50'si kadınlardan oluşuyor. MST'nin temel başarısının temel ögesi hareketin yerel gruplara (40 ailelik) bölünüp, kooperatifler kurması; her yerel grubun/kooperatifin kitlesel meclislerde bir arada olmasına dayanıyor. MST'nin kolektif eylemi yöneten önderlerle özgürce tartışan ve kararlar alan demokratik meclislere dayalı yapısı en önemli kolektif hareket olma özelliğini sağlamaktadır.¹⁷⁰

¹⁶⁹David Harvey, Umut Mekanları, Zeynep Gambeti (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s. 264)

¹⁷⁰ Bknz: <http://sendika62.org/2005/08/topraksizlar-brezilyada-topraksiz-koylu-hareketi-mst-metin-yegin/>

Bugün MST'nin çoğunluğunu topraksız işçilerin, kooperatif çiftçilerinin ve yoksul köylülerin oluşturduğu yaklaşık üç milyon kişilik aktivisti barındıran mülkiyet ve iktidar ilişkilerini değiştirmeyi amaçlayan önemli bir özgürleşme mücadelesi olarak pratikleşmekte.

SONUÇ:

"Bu duvarları etrafımıza devletin, bürokratların, kapitalistlerin, askerlerin mi ördüğü, yoksa bizim mi kendimizi duvarlar arasına hapsettiğimiz, sonuçları açısından fark etmiyor. Çünkü içeri kapamak, dışarıda bırakmak, aynı şey." Ursula Kroeber Le Guin

Ortadoğu coğrafyasının farklı bölgelerinde Savaş ve zorunlu göç ile oluşan gecekondu mahallesi ve mülteci kampında deneyimlenen pratiklerin, bilinen mimarlık ve mekân inşasının dışında bir formla oluşmuş kadın kamusal alan pratiklerinin toplumsal/mekânsal tarihselliğe farklı bir yöntem üzerinden katkı sunma amaçlamıştır. Araştırmada Diyarbakır geleneksel-muhafazakâr/ataerkil – yapıda olan Benusen Mahallesi, Kadın Merkezi Çamaşır Evi mekânının oluşum süreci pratiği üzerinden mahallenin kent içerisindeki toplumsal ve mekânsal gelişimi, zorla yerinden edilmiş-ötekileştirilmiş- kentle olan gündelik etkileşimi ve en önemlisi kent merkezinde kentten izole edilmiş bir mahallenin özgün yapısı; toplumsal ve kültürel yapısı ile benzerlik gösteren Ortadoğu'nun farklı bir coğrafyasında zorla yerinden edilmiş Filistin Batı Şeria Fawwar Mülteci Kampında katılımcı bir yöntemle inşa edilen kadın meydanı mimarlığının toplumsal ve mekânsal yapıda Benusen Mahallesi'ne benzer bir etki yarattığı aktarılmaya çalışılmıştır.

Farklı zamansallıkta ve farklı toplumsallıkta mülkiyetsiz, yoksul ve ötekileştirilmiş kesimin dayanışmayı ve katılımcılığı ortaya çıkaran mekân üretim süreçlerinin benzerliği araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır Her iki deneyim mekân üretim deneyiminin gelenekçi muhafazakâr toplumsal yapı içinde kadın özgürlüğünü ve görünürlüğünü hedefleyen amaç etrafında biçimlenmesi araştırmanın özgün bir çalışma olmasını sağlamaktadır.

Araştırmanın konusu iki kamusal alan deneyiminin oluşum sürecinin benzerliği yanında toplumsal, ekonomik ve politik farklılıkları da barındırmaktadır. Gecekondu mahallesi ile kamp mekânsallığı oluşum ve gelişim tarihselli açısından zorla yerinden edilme ve acil barınma sorunsalı etrafında bir keşif noktasında bileşirken; farklı sosyal, politik, iktidar ve mevzuatlara tabi alanlardır. Gecekondu Mahallesi günümüz koşullarında büyük kentlerde yoksul kesimin ucuz ve acil barınma ihtiyacından kaynaklı başka mülkiyetler üzerinde

kurulmuş karmaşık iktidar ve mülkiyet ilişkileriyle bağlantılı iken; mülteci kampları genelde savaş ve doğal afetler sornucu yerinden edilenlerin acil barınma koşullarının sağlanması, insani şartlarda mağduriyetlerinin giderilmesi için uluslararası yasalarla korumaya ve denetime alınmış geçici barınma alanlarıdır. Gecekondu mahalleleri eklemlendiği kent içinde zamanla kalıcı bir hal alırken, Filistinde Mülteci Kampları tamamen geçici barınma koşullarında mültecilik kimliğini koruyarak ellerinden alınan toprakların geri verilmesini beklemektedirler. Araştırma konusu iki mekân arasındaki temel farklılık mahalle kalıcılığı isterken, kamp geçicilik halini devam ettirerek eve dönüş hakkı mücadelelerini kaybetmek istememektedir.

Benusen Mahallesi ötekileşen yaşam/mekân formu içinde yoksul ve ötekileştirilenlerin barındığı geleneksel yaşamın sürdüğü dayanışma ve paylaşımın pratikleştiği bir mahalle olarak alternatif müşterekleşme kentsel dokuyu barındırmaktadır. Mülkiyetsiz ve iktidarsız-kendiliğinden- ortaya çıkan mahalle zorunlu göçün ve ötekileştirilmiş kimliklerin karşılaştığı mekândır. Kent yaşamı ile alışkın olduğu kırsal yaşamı arasında sıkışmış/arafta kalmış; bir taraftan kente adapta olmaya çalışan farklı bir kentlilik hali sürdürmeye çalışmaktadır. Bu süreçte kentin bu mahallesinin dışındakiler- eşiğin dışında yaşayanlar- tarafından temas edilmesi sakıncalı, masumiyetleri bilinmeyen bir kesim olarak görülmektedir. Dolayısıyla mahallenin dışındaki kent parçalarıyla etkileşimi keskin hatlarla-görünmeyen sınırlarla- âdete belirlenmiş olması, alanın kendi içinde modern kent yaşamı içinde özgün bir yapının ortaya çıkmasını sağlamış durumdadır.

Diyarbakır Benusen Mahallesinde kentsel yoksulluk oldukça yüksek bir orandayken, mahalle dayanışması da bir o kadar yüksek orandadır. Mahalleyi bir arada tutan, sorunlar ve zorlu kent yaşamıyla başa çıkmayı sağlayanda bu dayanışma-komün – yaşamdır. Mahallenin bu özgün durumu, onu kent içinde farklı bir mekânsal ve toplumsal konumda tutmaktadır. Gecekondu mahallesi kavramını red eden; mahalle aidiyetini mülkiyet ilişkileri dışında alandaki zamansal kullanıma bağlı barınma hakkı savunusu üzerinden kavramsallaştırılarak tanımlanabilir. Evlerini ve mahallesini benimsemiş sınırları belli kentsel baskıya direnen bir kent parçası olarak kendini kentin geri kalan mekânsal ve toplumsal yapısından farklılaştırmaktadır.

Benusen Mahallesi sosyal,ekonomik ve fiziksel olarak Diyarbakır kentiyle farklı bir mekânsallık gelişiminin kentle toplumsal ve mekânsal ayrıştırma/tabakalaşma formunda yapılaşma göstermekte; iktidarların mahalleyi güzelleştirme düzene alma politikalarıyla tahliye edilmesinin önünü açan bir dönüşümü yaratacağı korkusunu barındırmaktadır. Mahallede yapılan alan araştırmaları ve çalışmalar mahalle sakinlerinin çoğunlukla tekrar yerinden

edilmek istemediklerini mahallelerinde akrabaları, komşuları ve dostlarıyla paylaşım ve dayanışmaya dayalı mutlu bir yaşam sürdürdüklerini göstermektedir. Mahallede ucuz barınma imkânı ve dayanışma kültürü ile yoksulluk sınırının altındaki birçok ailenin –mahallede dul kadın sayısı oldukça yüksek- ayakta durmaya çalıştığı özgün bir toplumsallığı ortaya çıkarmakta. Kendiliğinden zorlu yaşam koşullarının otaya çıkardığı paylaşım ve dayanışma kültürünün temelinde kadınların rolü büyük bir paya sahip olduğu örneklenen pratikler üzerinden görülmektedir.

Benusen Mahallesiinde kadınlar dayanışma ve yardımlaşma yöntemiyle hanenin bütçesine katkı sağlayacak birçok ekonomik amaçlı faaliyeti yapmaktadır. Kadınlar mahallede tandır evleri, toplu bostanlar, toplu yemek yapma, sebze kurutma gibi ekonomik faaliyetleri birlikte komin bir yaşamı sürdürmektedir. Bu bağlamda Kadın Merkezi ve Çamaşır Evi Merkezinin kadınlar ve erkekler tarafından benimsenmesinin önemli gerekçelerinden biri, evin ekonomisine katkı sağlayacak bir mekân fikri olmasıdır. Ancak bu gerekçenin kadınları evden çıkarmak için yapılmış stratejik bir faaliyet olduğu; asıl amacın eve kapatılmış kendileri üzerinde sabitlenmiş kadın rollerini sürdüren kadınların küçük bir zaman aralığı bile olsa erkek baskısından, düzeninden farklı bir alana çıkarılmasıydı. Nitekim bu amaç etrafında biçimlenen çamaşır evi fikri hedefine ulaşmış, kadınlar erkeklerin baskı ve tehditlerine rağmen çamaşır evi kamusalını benimsenmiştir. Benusende kadınların kamusal alanda görünürlüğünün erkeğin kabulleneceği bir kadınlık rolü etrafında biçimlenmesi kadın yaşamının üzerindeki erkek baskısının etkisini yansıtmaktadır.

Filistin Al-Fawwar kampında kadın merkezindeki kadınların kamp içinde ki erkek egemen zihniyete rağmen yarattıkları ve sadece kadın ve çocukların kullanımında olan meydan mimarlığı; Benusen Çamaşır Evine benzer bir müşterek mekân pratiği olarak kadın görünürlüğünün hakim egemen eril zihniyete karşı yürütülen bir özgürleştirici pratikleşme örneği olarak yaşamı olumladığı görülmektedir. Kalıplaşmış keskin muhafakar toplumsallığın benimsediği kadın meydanı pratiği toplumsal ve mekânsal sistemde sabitlenen rollerin üzerinde bir sarsıntı etkisi yaratmıştır. Toplumsal düzeni şimdilik ‘yerinden oynattı denilebilir. Bu sarsıntı içerdekini dışarı çıkaran bir etki yarattı. Filistin Fawwar meydan pratiği kamp sakinlerinin mülteci kamp yaşamında ki zorluklarla başa çıkmanın koşulları olan küçük katılımcı, savunucu ve müşterek bir paylaşım dayalı kadınlarca yaratılan mekân; iktidar ve sermayeden bağımsız özgürlükçü mekânsal yaşamın inşasının mümkün olduğunu hissettirmektedir. Kamp halinin devamlılığının eve dönüş hakkının uluslar arası camiada

yitirilmesi korkusu kamusal alanların inşasının önünde engel iken; yürütülen tartışmalar ve ortaya çıkan mekânsallıklar hak mücadelesinin mimari inşa –kalıcılaşma- yöntemleriyle ilişkisi üzerinden farklı tartışmaları ortaya çıkarmış olmaktadır. Kamusal alan, toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal değişim-dönüşüm kalıcılık ve hak arayışları etrafında birçok tartışmanın önünü açan mekansal pratikler olarak örneklenebilir. Bu bağlamda Benusen Çamaşır Evi deneyimine oranla daha etkin bir kamusal alan ve kamuoyu oluşturma farkındalığı yarattığı söylenebilir.

Tarihsel süreç içinde özel ve kamusal alanlar iktidarların inisiyatifinde ve denetiminde yaratıldığı araştırmanın ilgili bölümlerinde aktarılmış. Harvey mücadele mekânsallıklarını; *'Devletlerin ve iktidarların metodolojilerini reddeden inisiyatifler, sığınmacı kampları, yoksul kesimin barındığı gayri resmi mekânlarda ortaya çıkan müşterek mekânlar- halkın ortak kullandığı alanlar mücadelecisi, savunucu ve müzakereci mimarlık pratikleri olarak alternatif bir kamusal mekân kavramını ortaya çıkarmaktadır. Tarihte toplumsal mücadelelerin ortaya çıktığı ve toplumsal meselelerin kavrandığı alanlar bu dayanışma mekânları olarak belirginleşmektedir.'*(Harvey, 2008, s. s.264)Olarak tanımlamakta. Müşterek mekânlar Stavrides tarafından *"Toplumsal mücadeleler ve hareketler eşiklerin biçimlendirici potansiyellerine maruz kalır. Örtük ya da açık olarak müşterek hayatta değişimler yaratmayı amaçlayan mücadeleler, geçici ötekilik adacıkları yaratmakla kalmaz. Ötekilik çoğu kez ara mekânlar ve zamanlarda ikamet etmek biçiminde tecrübe edilir. Kendi kendini örgütleyen bir muhitte, bu mekânlar ve zamanlar meclislerde, eylemlerde ya da ortak sofralarda yaratılır."* (Stavrides, 2016 s. 12) olarak tanımlanmaktadır.Araştırmanın kavramsal ve analiz bölümlerinde değerlendirildiği bağlamda müşterek yaşam/mekânsal form baskıcı rejimlerin, sömürgeciliğin ve hızlı tüketim toplumların kontrolünden kurtulmanın da cevabı olacak çıkış noktası yaratmak olarak görülebilir,

Neoliberal kapitalist politikalar ile biçimlenen ve hegemonik gruplarca düzene alınması gerekli olan kentsel alanlar, adacıklar kentine doğru birbirinden sosyo-ekonomik bağlamda keskin tabalaşma ile bölünmektedir. Diyarbakır kenti hızlı bir şekilde gelişen kentsel alanlarında ortaya çıkan yerleşim adacıkları kentsel yaşam içinde ayırt edilebilen kimlikleri belirginleştirmekte. Birbirine ötekileşen mekân birbirine yabancılaşan kimliklerin karşılaştığı mekânlara dönüşmektedir. Ötekileştirilenler üst kimliği ile bu bölgelerde toplanan mülksüz, yoksul ve dışlanan kesimin barındığı mekânlar olarak kentsel makroform içinde düzensizliğin

yanında katılımcı müzakere edici toplumsal yapının görüldüğü alanlar olarak biçimlendiği ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırma ile Kadın varlığı üzerinden örneklenen mülkiyetsiz kesimin müşterek mekânlaşma pratikleri, cinsiyet eşitlikçi ve farklılıkları kapsayıcı bir çerçevede katılımcılığa ve paylaşımaya dayalı tahakküme ve sömürüye karşı saklanmış bir direngenlik, alternatif mimarlık mekânları üretim yöntemlerinin olabilirliği tartışmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda hakim iktidarların tekelden ve denetiminden ortaya çıkan temel insani hak ve özgürlükler bağlamında yeni bir kavramsal form ortaya koyan müşterekleşme pratikleri, günümüzün rant ve sermaye odaklı büyük projelerine baş kaldıran/direnen küçük ölçekli özgürleşme mücadelelerinden yeni düzen toplumsal/mekânsal inşanın sorunsallıklarını ortaya çıkarılmış.

Günümüz koşullarında Kapitalizmin toplumsal ve ekolojik tahribatıyla mücadelenin en önemli yöntemini feminist ve antikapitalist Silvia Federici *'Paranın ve sermayenin denetiminden kurtulmanın en iyi yolu müşterek mallarımızı savunmak ve toprağın, ormanların ve suyun kontrolünü ve kullanımını yeniden elimize almak.'*¹⁷¹ Biçiminde tanımlanmaktadır. Kapitalist modernitenin mülksüzleştirilen, çitleyen, zorunlu göçe zorlayan politikalarına karşı müşterek mücadelelerin günümüzde yükselen bir direniş ortaya çıkardığı müşterekleşme bölümünde aktarılmıştır. Araştırmanın konusu iki kadın kamusal alan deneyimlerinin karar verme süreçlerinde alan kullanıcısı ve katılımını sağlayan, karar verme ve tasarım süreçlerini yönlendiren ve mekânı canlı tutan kitle olarak müşterekleşmeyi olumlayan yöntemler olarak örneklenmişlerdir. Mimarlık ve mekân üretim süreçlerinin bilinen yöntemlerinin dışında çoğulcu, katılımcı ve müzakere edici yöntemlerle toplum tarafından daha çok benimsendiği sonucunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Müşterekler kavramsallaşması, sosyal hareketlerin kullanmaya başladığı kapitalizme karşı alternatif oluşturma çabaları olarak öne çıkan bir mücadele yöntemi olarak yükselmekte. Bu bağlamda müşterek mekânlar, yeni bir kavramsallaştırma olmasına rağmen toplumsal adaleti yükselten, toplumsal cinsiyete duyarlı ve kentsel katılımcılığa dayalı alternatif mekân inşası temelinde umut vaat etmektedir

¹⁷¹ Silvia Federici, 17 Haziran 2017 tarihli, Feminizm ve Müşterekler Politikası, yazısı: <https://Tr.Boell.Org/Tr>, Erişim: 03.07.2017

Sonuç olarak erkek egemen toplumun sorunsalı ile kapitalist modernitenin yarattığı savaş, göç ve baskı unsurları benzerlik gösterirken; kadın mücadelesi örgütlülük, paylaşım ve ortak yaşam kurma ideası üzerinden yaşam bulmaktadır.

KAYNAKÇA

A. Kitaplar, Raporlar

1. Ales Ateliers, *Uluslar Arası Planlama ve Kentsel Dönüşüm Çalıştayı Raporu*. Diyarbakır, 2011
2. Asuman Türkün, *Mülk, Mahal, İnsan*, Bilgi Ün. Yayınları, İstanbul, 2014
3. Begüm Özden Fırat, *Gezi Komünü: Ortak Mülkler ve Müşterekleştirme* yazısı. Meral Özbek. Kamusal Alan (S. 567-572), Hil Yayınları, İstanbul, 2015
4. Bülent Diken, Carsten B. Laustsen, *Filmelerle Sosyoloji*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007
5. David Harvey, *Sermayenin Mekânları Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*, Deniz Koç, Kıvanç Tanrıvar, Başak Kıcıır & Seda Yüksel (Çevirmenler), Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015
6. David Harvey, *Sosyal Adalet Ve Şehir*, Mehmet Moralı (Çev), Metis Yayınları, İstanbul, 2016
7. David Harvey, *Umut Mekânları*, Zeynep Gambeti (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2005
8. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, *1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Açıklama Raporu*, Diyarbakır, 2008
9. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, *Alan Yönetim Planı*, Diyarbakır, 2015
10. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, *Benusen Mahallesi Alan Araştırması Raporu*, Diyarbakır, 2011
11. Ekoloji Derneği, *Kent Kırımına Karşı Toplumsal Farkındalık Yaratma ve Mücadele Yöntemleri*, Sempozyum Raporu, Diyarbakır, 2016
12. Eyal Weizman, *Oyuk Topraklar; İsrail'in İşgal Mimarisi*, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2016
13. Fikret Adaman, Bengi Akbulut & Umut Kocagöz, *Herkesin, Herkes İçin*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017
14. Giorgio Agamben, *Kutsal İnsan; Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*, İsmail Türkmen (Çev.) Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2013
15. Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği (GABB), *Kentsel Dönüşüm ve Alternatif Yaklaşımlar Sempozyumu* Kitapçığı, Diyarbakır, Kasım 2013
16. İnan Keser, *Göç ve Zor: Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2011

17. Jurgen Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, Mithat Sancar & Tanıl Bora, (Çev) İletişim yayınları, İstanbul, 2015
18. Kalkınma Merkezi Derneği, *Zorunlu Göç Ve Diyarbakır Raporu*, Diyarbakır, 2010
19. Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*, N. Satılğan, T. Ağaoğlu, O. Göçmen ve Ş. Alpagut, (çev), Yordam Yay. İstanbul, 2008
20. Karl Marx, *Kapital: Ekonomi Politikin Eleştirisi*, 1. Cilt, A. Bilgi (çev.), Sol Yay. Ankara, 2003
21. Marx-Engels-Lenin-Stalin, *Kadın ve Marksizm*, Çev.: M. Öngören, Öncü Yayınları, İstanbul, 1979
22. Meral Özbek, *Kamusal Alan*, 3. Baskı, Hil yayınları, İstanbul, 2004
23. Metin Yeğin, *Topraksızlar: Brezilya'da Topraksızlar Köylü Hareketi (MST)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003
24. Murray Bookchin, *Özgürlüğün Ekoloji, Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, Mustafa Kemal Çoşkun (Çev.), Sümer Yayınları, İstanbul, 2013
25. Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Serpil Durak & Abdullah Yılmaz (Çev), Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 2016
26. Stavro Stavrides, *Kentsel Heterotopya, Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru*, Ali Karatay (çev.), Sel yayınları, İstanbul, 2016
27. TMMOB Şehir Plancılar Odası, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 39. Kolokyum Kitapçığı*, (S. 502-511), TMMOB YAYINI. Ankara: 2015
28. TMMOB Şehir Plancıları Odası, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyum Kitapçığı*, Tarık Şengül, TMMOB Yayını, Ankara: 2004
29. Ursula Kroeber Le Guin, *Mülksüzler*, Bülent Somay (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2006,
30. Yıldız Tahtacı, *Beusen ve Fawwar Kadın Merkezleri Müşterek Alan Kullanım Araştırması Anket Raporu*, Diyarbakır, Fawwar, 2016-2017

B. Makaleler

1. Bülent Diken, *Mezlek ve Sosyal Teori*, Makale, Toplum ve Bilim, Sayı 73, s: 74-110
2. David Harvey, Kent Hakkı, file:///C:/Users/Y%20C4%B11d%C4%B1z/Documents/David%20Harvey,%20Kent%20hakk,%20NLR%2053,%20September-October%202008.pdf, Erişim: 10.09.2017

3. Efe Baştürk, *Foucault'dan Agamben'e Biyopolitika'nın dönüşümü*, <http://alternatifpolitika.com/site/dosyalar/arsiv/15-Aralik-2013/2efebasturk.pdf>, Erişim: 14.05.2017
4. Ekin Bozkurt, Diyarbakır'da Yaşam Alanlarını Yeniden Kurmak Üzerine Söyleşi, <http://www.arkitera.com/soylesi/874/ekoloji-derneği> Erişim: 05.09.2016
5. Gürsel Korat, gurselkorat.blogspot.com.tr, 2010 Yılı Araştırması, Erişim 25.06.2017
6. Hayata Destek İnsani Yardım Derneği, Türkiyedeki Ezidi Sığınmacılar,16 Ekim 2014 Durum Raporu, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/1/4/141016-ezidi-raporu-stl-tr.pdf> Erişim: 10.06.2017
7. İhsan Çetin, *Mekân İçinde Kadın ve Kadının Mekânı* Makalesi, https://www.academia.edu/5796831/Mekan_İçinde_Kadın_ve_Kadının_Mekânı,Erişim:10.06.2017
8. Öcal, Seyran Başak. *H. Arendt'te Kamusal Alan Kavramının Epistemolojik Temelleri Üzerine*, Makalesi, İzmir: Ege Ün. 2016, <http://docplayer.biz.tr/42700206-Hannah-arendt-te-kamusal-alan-kavraminin-epistemolojik-temelleri.html>, Erişim: 10.05.2017
9. Pelin Tan, Alessandro Petti & Ömer Faruk Gönenç, *Kamp/Mülteci:Çatışma Mekânlarında Sömürsüzleştirme Mimarlığı*, Arredamento mimarlık , Sayı 3, s: 60-84. 2015
10. Pelin Tan, *Mikro Ölçekte Kentsel Mekân: Mimarının Ötesine Geçmek*, Arredamento Mimarlık, Sayı 21, S.59-62,2008
11. Pelin Tan, *Sömürsüzleştirme Mimarlığı*, Makele Müdahil Dergisi, Kasım 2015, <http://tanpelin.blogspot.com.tr/2015/11/somurgesizlestirme-mimarlg.html>, Erişim: 04.05.2017
12. Serpil Çakır, *Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin*, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası Makalesi, https://www.academia.edu/21949971/Feminist_Tarih_Yaz%C4%B1m%C4%B1_Tarihin_Kad%C4%B1nlar_%C4%B0%C3%A7in_Kad%C4%B1nlar_Taraf%C4%B1ndan_Yeniden_%C4%B0n%C5%9Fas%C4%B1, Erişim: 12.09.2017
13. Silvia Federici, 17 Haziran 2017 tarihli, *Feminizm ve Müşterekler Politikası*, yazısı: <https://Tr.Boell.Org/Tr>, Erişim: 03.07.2017
14. Sinan Tankut Gülhan, *Özgürlüğün Coğrafyası; Mekânsallığın Tiryalektik Praksisi Ve Bütünsellik Arayışına Dair Bir Tahlil*, Mülkiye Dergisi, s. 37, s. 31-69, 2013
15. Yetkin Özcan, *Kamusal/Özel Alan Tartışmaları*, Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Dergisi. Syf: 199-225. 2003

C. Web Siteleri:

1. Diyarinsesi.org'un 5 ağustos 2009, DİKASUM yetkilileriyle yaptığı haber: <Http://Www.Diyarinsesi.Org>, Erişim: 05.05.2017
2. http://4.bp.blogspot.com/_lksg5dZiGus/TMcoEAMaRsI/AAAAAAAAAR8/dl--AEpxtXo/s1600/C%26H+43.jpg, Erişim:19.06. 20017
3. <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/187086-meralarindaki-insaata-karsi-kadindan-tirmikli-tirpanli-protesto>, Erişim: 03.06. 2017
4. <http://blogs.hisarschool.k12.tr/merihbirben/?p=67>, Erişim: 20.06.2017
5. <http://herkesicinmimarlik.org>, Erişim: 06.07.2017
6. <http://i.hurimg.com/i/hurriyet/75/590x332/57aa80ceeb10bb15e00fadd1.jpg>, erişim: 19.06. 2017
7. <http://nebizenginli.blogcu.com/osmanli-devletinde-mulkiyet-hakki/2933347>, Erişim: 20.05. 2017, _
8. <http://ozdiyarbakirgazetesi.com/index.php/home/news/4154>, Erişim: 04.02.2017
9. http://public.bidoun.org/images/2015/3/5_178_feature_lo_res.jpg, Erişim:13.07.2017
10. <http://uplifeparkyonetim.com/PageDetail.aspx?cat=3&pid=16>, erişimi: 13.06. 2017
11. <http://vprofile.arij.org/hebron/images/A1%20Fawwar%20Camp%20Areal%20Photo.jpg>, erişim: 12.07. 2017
12. <http://www.dunyabulteni.net/birzamanlar/344525/filistinde-degisen-birse-yok>. Erşimi: 30. 10. 2016
13. <http://www.estanbul.com/kamusal-alan-83703.html#.WURnoJLyhdg> Erişim: 06.07.2017
14. <https://nediyor.com/israil-ile-filistin-arasindaki-utanc-duvari/4/>, Erişim: 17.06. 2017
15. <https://tr.123rf.com/stok-foto%C4%9Fraf/yoksul.html>, Erişim: 12.07. 2017
16. <https://www.google.com/earth/>, Erişim: 10.06. 2017
17. <https://www.sott.net/article/300919-Ex-MI5-agent-US-Freedom-Act-is-a-surveillance-act-in-disguise>, Erişim: 14.06. 2017
18. Silvia Federici, Coin Francesca İle Röportajı, *Yeniden Üretim Krizi ve Yeni Yasadışı Proletaryanın Doğusu*, <https://dunyadanceviri.wordpress.com/2017/07/19/silvia-federici-ile-soylesi-yeniden-uretim-krizi-ve-yeni-yasadisi-proletaryanın-dogusu-francesca-coin/>, Erişim: 25.07.2017

19. UNRWA, *West Bank Public Information Office Fawwar Camp Report*, Palestine, 2016, <https://www.unrwa.org/where-we-work/west-bank/fawwar-camp>, erişim: 17.05.2017
20. <http://www.campusincamps.ps/projects/fawwar-women-center/>, Erişim: 10.07.2017
21. www.forensic-architecture.org/case/drone-wall, Erişim: 16.07.2017
22. http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/47d0ad31c4c4906_ek.pdf, Erişim: 14.07.2017
23. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi, <http://www.goc.gov.tr/files/files/multec%C4%B1ler%C4%B1nhukuk%C4%B1statusune%C4%B1%C4%B1sk%C4%B1nsozlesme.pdf>, Erişim: 10.05.2017
24. <https://www.nytimes.com/2014/09/07/world/middleeast/refugees-reshape-their-camp-at-the-risk-of-feeling-at-home.html#> Erişim: 09.07.2017
25. <http://www.campusincamps.ps/press/> Erişim: 09.07.2017
26. <http://www.campusincamps.ps/projects/gender-and-public-spaces/> erişim: 09.07.2017
27. <http://www.campusincamps.ps/projects/gender-and-urbanism-in-iran/> erişim: 05.09.2017
28. <http://sendika62.org/2005/08/topraksizlar-brezilyada-topraksiz-koylu-hareketi-mst-metin-yegin/> 05.10.2017
29. <https://mutlukent.blog/2010/08/29/kadinin-diyarbakir-rehberi-ve-camasirhaneler/> Erişim: 20.06.2017
30. <http://www.sanalbasin.com/zid-kampinda-yasam-orgutleniyor-14034406>Erişim: 05.09.2016
31. <http://www.tmmob.org.tr/icerik/diyarbakir-ikkdan-surici-yerlesmesine-iliskin-aciklama>, Erişim: 20.01.2017
32. <http://www.diyarbakir.bel.tr/departmentdetail.aspx?did> , Erişim:12.09.2017
33. <https://filistin.wordpress.com/2007/01/27/uluslararası-hukukta-filistinli-multeciler-sorunu-2/>, Erişim: 14.08.2017

D. Tezler

1. Abdulkadir Çetin, *Kamusal Alan Ve Kamusal Mekân Olarak Sokak*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006
2. Asena Pala, *Zorunlu Göç ve Kadın Deneyimi; Diyarbakır Örneği*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013
3. Aysun Payam, *Eskiçağ Yunan Literatüründe Kadın: Herodotos Örneği*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2001

4. Burcu Hatiboğlu Eren, Yoksul Kadınlar İçin ‘Sıcak/Özgür Kent’ Hayaliyle ‘İmkansız Medeniyet’ TOKİ; Feminist Sosyal alışma ve Kent İçi Yoksul Alanların Dönüşümü Ankara, Aktaş Mahallesi Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2014
5. Derya Acuner, Yerel Kültür Politikalarında Kadın İmgesi: Bursa Büyükşehir Belediyesi Örneği, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015
6. Duygu Duman, Sivil Toplum Örgütleri Ve Kozmopolit Demokrasi Açısından İhh Ve Mültecilerle Dayanışma Derneği Örnekleri, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2012
7. Filiz ulha Zabcı, Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı: Habermas Ve Arendt, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 1997
8. Selver Dikkol, Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın Kimliğinin Dönüşümü, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2014
9. Seyran Başak Öcal, Hannah Arendt’te Kamusal Alan Kavramının Epistemolojik Temelleri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir,2006
10. Selime güzelsarı, Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü Türkiye’de Mali İdarede Yeniden Yapılanma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi,Ankara, 2007
11. Ümran Karaaslan, 19. Yüzyılda Batı’da Kadın Hakları Hareketinin Tarihsel Gelişimi,Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2015
12. Yaşar Engin Ayan, Twitter, Dönüşen Kamusal Alan ve Kanaat Oluşumu, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013
13. Zafer Yılmaz, Hannah Arendt’te Özel Alan-Kamusal Alan Ayırımı Ve Modern ağda Toplumsal Alan, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Erzurum, 200

EKLER : ANKET FORMU

Benusen ve Fawar Kadın Merkezleri Ölçeğinde Kamusal/Müşterek Alan Kullanım Araştırması

Bu anket Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Yüksek Lisans bölümünde 'Mülksüzlerin Müştere Mekânları' konulu teze destek sunmak ve yol göstermesi amacıyla yapılmaktadır. Türkiye Diyarbakır kenti Benusen mahallesinde ki (gece kondu mahallesi) kadın merkezi ile Filistin, Fawwar mülteci kampında kadın merkezi tarafından yapılan sadece kadınların ve çocukların kullandığı meydanın katılımcı tasarım ile yapımından kullanım koşullarına toplumsal yaşamda ortaya çıkardığı etki araştırılacaktır.

Bu mekânların kullanıcıları sadece kadınlar ve çocuklar olduğu için bu anket sadece kadınlar için yapılacaktır.

Ankete katılımınız için teşekkür ederiz.

1. Yaşınız.....

1.1. Evli Bekar.....

1.2. Eğitim durumunuz

2. Benusen'e /fawwar kaç yılında yerleştiniz?

.....

3. Diyarbakır'a/fawwar yerleşmeden önce nerede yaşıyordunuz?

1)Başka kentte 2) Bir ilçede 3) Köyde

4) Diğer.....

4. Geldiğinizde nasıl bir yerde oturmaya başladınız.(fawwar kampı için sorulacak)

.....

5. Ev sizin mi kira mı ?

1)Bize Ait 2) Kira 3) Akrabamın yanında bedelsiz kalıyorum

4) Diğer.....

(eğer evi kendilerine ait ise 5. soru sorulacak)

5. Ne zaman bir ev yaptınız.

.....

6. Şu anda evde kaç kişi yaşıyor ?

.....

6. Evde kaç aile birlikte yaşıyor?

.....

7. Evde yaşayan üniversite mezunu biri var mı?

1) Evet 2)Hayır

9. Oturduğunuz mahallede akrabanız var mı?

1) Var

2) Yok

10. Bu mahalledeki akrabalarınızla sık sık görüşür müsünüz?

1) Evet

2) Hayır

11. Yaşadığınız mahalleden memnun musunuz ?

1) Çok Memnunum

2) Memnunum

3) Az Memnunum

4) Memnun Değilim

12. Buraya ilk yerleştiğinizde Benusen'i/fawar niye tercih ettiniz. (Birden fazla seçenek işaretlenebilir).

1) Ekonomik nedenlerle

2) Akrabalarım-tanıdıklarım

3) zorunlu sebebler(savaş-göç)

4) Diğer.....

13. Başka bir yere taşınmak ister miydiniz?

1)Evet

2) Hayır

14. İmkancınız olsa nereye taşınmak istersiniz ?

1)Köyüme dönmek isterdim

2)Başka bir şehre gitmek isterdim

3)Özellikle batıda bir şehre gitmek isterdim

4)Başka semte taşınmak isterdim

99)Diğer

15. Kadın merkezi kurulduktan bu yana hangi işleri beraber yaptınız? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1) Salça hazırlama, Kurutmalık sebze, şehriye kesme gibi işler

2) Yemek hazırlama

3) Çamaşır yıkama

4) Özel günlerde (Kurban, düğün vb.) 99) Diğer.....

16. Kadın merkezi kurulduktan sonra ne sıklıkla komşularınızla görüşmeye başladınız.?

.....

17. Yaşadığınız çevre ile ilgili sizi en çok rahatsız eden konular nelerdir? (Öncelik sırasına göre numaralandırınız)

1 |] Güvenli olmaması

2 |] Doğal afetlere karşı dayanıksız olması

3 |] İyi bir çevre düzenlemesi ve yeşil alanların olmaması

4 [] Gürültü

5 |] Temizlik faaliyetlerinin yetersizliği

18. Yaşadığınız çevrede eksikliğini hissettiğiniz faaliyetlerden öncelikle hangi tür faaliyetler hayat geçmelidir ? (Birden fazla şık işaretlenebilir)

1) Meslek kursları

2) Kültürel-Sanatsal faaliyetler

3) Eğitim faaliyetleri

4) Spor faaliyetleri

5) Sağlık faaliyetleri

99) Diğer.....

19. kadın merkezi ile mahallenizde öncelikle hangi çalışmalar yapılmalıdır ? (Öncelik sırasına göre numaralandırınız)

- 1) Park yeşil alan
2) Yol \sokaklar-\kaldırımlar
3) Alt yapı
4) Kültürel sanatsal etkinlikler
5) Sosyal Yardımlar

99) Diğer.....

20. Evinizin diğer evlerle çok bitişik\iç içe olması sizi rahatsız ediyor mu?

- 1)Evet 2) Hayır

20. Sokak aralarının dar olması sizi rahatsız ediyor mu?

- 1)Evet 2) Hayır

21. kadın merkezi /meydanın evinize olan mesafesi uygun mu?

- 1)Evet 2) Hayır

22. Evinizde bahçe ya da avlu mevcut mu?

- 1)Evet 2) Hayır

23. Cevabınız hayır ise bahçe ya da avlu ihtiyacı duyuyor musunuz?

- 1)Evet 2) Hayır

24 .Mevcut ise ne amaçla kullanıyorsunuz ihtiyacınız var ise niçin ihtiyaç duyuyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir).

- 1) Hayvan Beslemek
2) Sebze Kurutma Yapmak
3) Oturmak
4) Çamaşır Kurutmak
5) Sebze-meyve yetiştirmek

99) Diğer.....

22. Evde hayvan besliyor musunuz? (inek, tavuk, vb.)

- 1)Evet 2) Hayır

B66. Cevabınız evet ise nerede besliyorsunuz?

- 1)Bahçede 2) Avluda 3) Kapı önünde 99)Diğer.....

ÖZGEÇMİŞ

1982 Konya, Cihanbeyli İlçesinde doğdu.

1997-2000: Konya, Cemil Keleşoğlu Anadolu Lisesinde okudu.

2000-2005: Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, *Şehir ve Bölge Planlama lisans mezunu.*

2014 -2017:Mardin Artuklu Üniversitesi, Mimarlık Yüksek Lisans öğrencisi

2005-2013: Yapalı Belediyesi, (Cihanbeyli, Konya,) Teknik Hizmetler Bölümünde Plancı olarak çalıştı.

2013-2017: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Kentsel Tasarım ve Dönüşüm Müdürlüğünde plancı olarak çalışmakta,

2013-2014: TMMOB Şehir Plancıları Odası Diyarbakır Temsilciliğinin de temsilcilik görevi

2013:Yerel Günden 21 Kent Konseyi dönem sözcülüğü görevi ve Diyarbakır surlarının UNESCO aday listesine alınması kampanyasının yürütücü görevi,

2013-2014: Ekoloji Derneği yönetim kurulunda yer alma,

2013-2014: TMMOB Diyarbakır Şube bünyesinde yürütülen Kürtçe teknik terimler sözlüğü komisyonunda yer alma,

2014-2016: Ekoloji Derneği başkan yardımcılığı görevi,

2015-2016: TMMOB Şehir Plancıları Odası Diyarbakır Şube yönetim kurulunda 2. Başkanlık görevi

2016-2017: TMMOB Şehir Plancıları Odası Diyarbakır Şube yönetim kurulunda sekretarya görevi devam etmekte,

2013-2017:TMMOB Diyarbakır kadın komisyonu çalışmaları devam etmekte,